

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

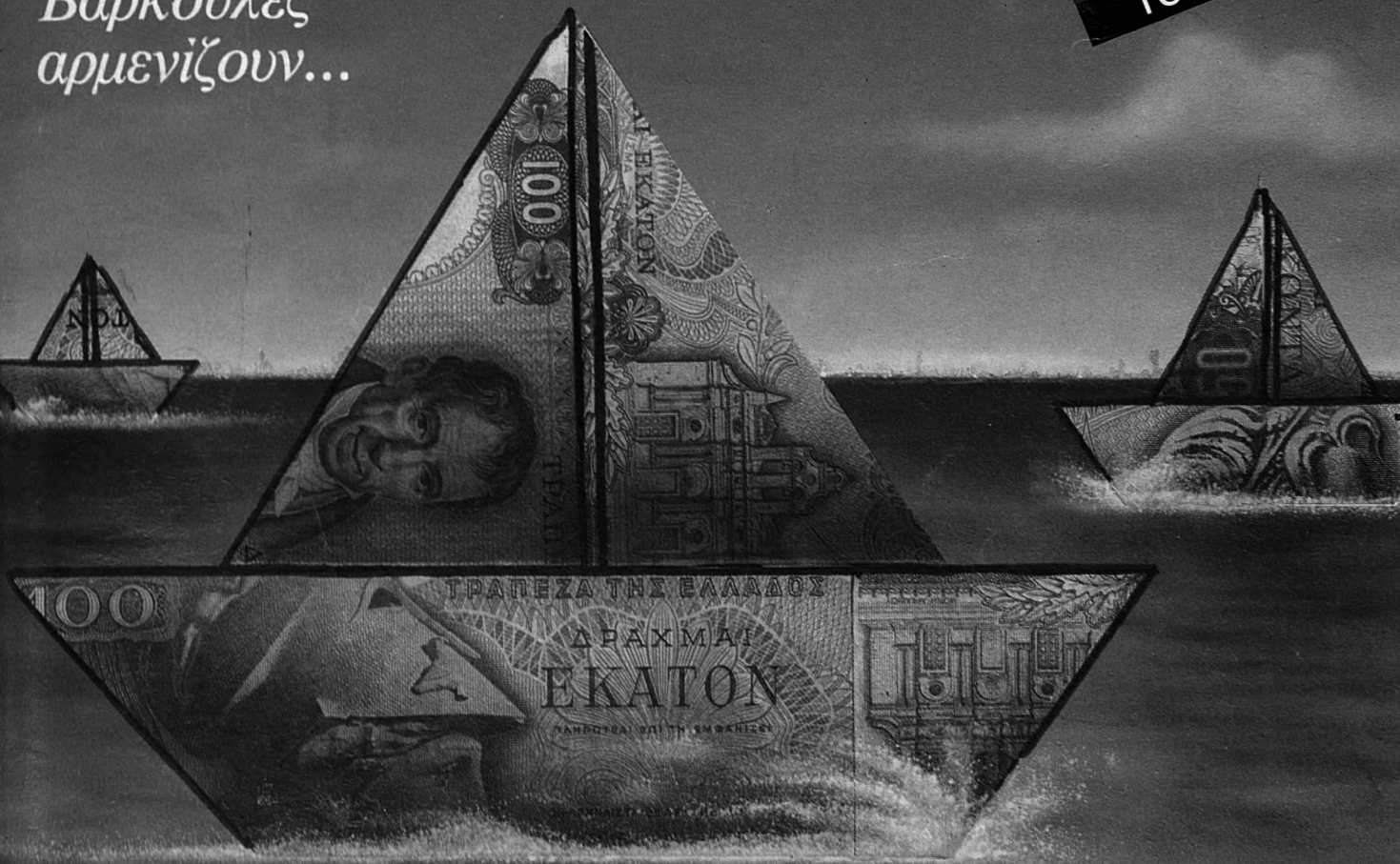
αντι

Περίοδος Β', τεύχος 299, Παρασκευή 13 Σεπτεμβρίου 1985

Δρχ. 70

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ:
ΟΡΑΤΟΤΗΣ ΜΗΔΕΝ**

*Βαρκούλες
αρμενίζουν...*

ΜΗΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ 85

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΑΓ. ΓΙΑΧΝΗΣ	
Οικονομία: ορατότης μηδέν... _____	10
Δ. ΜΙΧΑΗΛ	
Το σύνδρομο του πολιτικού κόστους _____	12
ΑΚΗΣ ΚΟΣΩΝΑΣ	
Το τέλος ενός κόμματος _____	16
ΣΤ. ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ	
Ποιος πληρώνει τα κοινόχρηστα; _____	18
ΧΡ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ	
Για την κρίση των κομμάτων _____	19
Μ.Ν. ΡΑΠΤΗΣ	
«Τι χρη δραν»; _____	22
ΑΛΟΗ ΣΙΔΕΡΗ	
Ελεύθεροι, υπεύθυνοι και δημοκρατικοί... _____	25
.....	
ΦΑΚΕΛΟΣ ΤΟΥΡΚΙΑ _____	29-44
ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ _____	29
Ν. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ	
Οι πυρηνικές φιλοδοξίες της Τουρκίας _____	33
ΣΤ. ΛΥΓΕΡΟΣ	
Η τουρκική στρατιά του Αιγαίου _____	34
ΣΤ. ΛΥΓΕΡΟΣ	
Ο Σιάκωβος ξαναχτύπησε _____	34
ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ	
Η Τουρκία για τη Δύση _____	36
••	
6-7 Σεπτεμβρίου 1955 _____	40
ΑΛ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ	
Απομυθοποίηση της ελληνοτουρκικής φιλίας _____	41
.....	
ΔΑΝΙΗΛ ΙΑΚΩΒ	
Η πολιτική διάσταση των «Ευμενίδων» _____	47
ΧΡ. ΛΑΖΟΣ	
Το θέμα της στάσης στην «Ορέστεια» _____	50
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	
ΑΝΤΗΝΩΡ	
Και τώρα πάλι, η «δεξιά στροφή»... _____	4
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ _____	6
ΠΑΡΕ ΜΕ ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ _____	13
ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ	
ΧΡ. ΝΗΣΙΩΤΗΣ	
Το έρημο τοπίο _____	26
Γ.Η. ΧΑΡΗΣ	
Εγχώριος ρατσισμός _____	26
Μ. ΔΟΥΛΗ	
Ρητά και άρητα _____	28
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ _____	45
ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ	
ΚΑΣΤΩΡ ΠΟΥΛΔΕΥΚΗΣ	
Το εργατικό κίνημα και η ιστοριογραφία του _____	52
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ _____	54
ΔΙΑΛΟΓΟΣ _____	55

ΑΙ ΟΠΩΡΑΙ ΤΟΥ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΥ

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ! Πρωτοβρόχια. Με τον πρώτο καταιονισμό της βροχής περάσαμε σε μια εποχή περισυλλογής πριν από τη νέα παραγωγική προσπάθεια. Τώρα η διακεκαυμένη ζώνη του καλοκαιριού, με τις φωτιές, τους καύσωνες και την αποχαύνωση, είναι παρελθόν. Η μόνη φλόγα που θα μας συνοδεύει τις παγωμένες μέρες του χειμώνα, θα είναι η αναζωπυρωμένη παραγωγική δραστηριότητά μας. Το σύνθημα το έδωσε ο ίδιος ο πρωθυπουργός: «τώρα πρέπει επιτέλους να δουλέψουμε». Πρέπει να ανέβει η παραγωγικότητα των εργαζομένων, να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, να ανακτήσουμε το χαμένο έδαφος στην εγχώρια αγορά, να ανοίξουμε νέες διόδους για το εξαγωγικό μας εμπόριο, να αναπτύξουμε την εφευρετικότητα και το δαιμόνιο της φυλής.

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ! Ας σοβαρευτούμε. Αυτή η υπόθεση μοιάζει με έκθεση μέτριου μαθητή για τα αγαθά της αποταμίευσης ή για τα πρωτοβρόχια. Κι οι οπώρες του φθινοπώρου δεν έχουν εισέτι συλλεχθεί. Αντίθετα, πριν καν ωριμάσουν, κινδυνεύουν να σαπίσουν. Ήδη η μυρωδιά της βρεγμένης γης συνοδεύεται με τη γλυκερή οσμή της αποσύνθεσης που αρχίζει.

ΥΣΤΕΡΑ από τέσσερα χρόνια παλινδρομήσεων, διαδοχικών αναιρέσεων, πειραματισμών, χωρίς σταθερή «υπόθεση εργασίας», φθάσαμε σε τούτο το καλοκαίρι που ήταν το συμβολικό αποκορύφωμα της διακυβέρνησης της χώρας από το ΠΑΣΟΚ. Λες και η κυβέρνηση ολοκλήρωσε μέσα σε τέσσερα χρόνια το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό, κι άρχισε τώρα σιγά σιγά να εξαφανίζεται σαν τη φιγούρα της γάτας στην «Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων». Τη θέση της άσκοπης ταραχής που προκαλούσαν οι στομφώδεις διακηρύξεις —οι οποίες μόλις έδιναν τους ογκώδεις τίτλους της πρώτης σελίδας έσπευδαν να βυθιστούν στο τέλμα της αδράνειας— την καταλαμβάνει σήμερα η σχετική γαλήνη της απραξίας. Ακόμα και η ρητορική της κυβέρνησης χάνει αργά αλλά σταθερά την ένταση και τις αποχρώσεις της.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ακόμα αρκετοί που ισχυρίζονται ότι τα φαινόμενα αυτά παρατηρήθηκαν διότι τα στελέχη στα οποία έλαχε ο κλήρος της αλλαγής δεν διέθεταν επαρκή διοικητική πείρα. Ποτέ η εξήγηση για την αναποτελεσματικότητα μιας κυβέρνησης δεν είναι τόσο απλή. Οι λόγοι είναι πάντα πιο ουσιαστικοί και συνδέονται με βαθύτερα κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά. Ένας από τους βασικότερους είναι η ίδια η ασάφεια των στόχων και η σταδιακή υποκατάσταση κάθε στόχου με τη μέθοδο «περίμενε και θα δούμε», που φαίνεται πως μεταμορφώθηκε στην πεμπτούσια της ελληνικής εκδοχής περί σοσιαλισμού.

ΕΤΣΙ, οι εγγενείς αντιφάσεις των σοσιαλιστικών κομμάτων που συχνά τα παγιδεύουν σε μια αντιφατική πολιτική —ένα πρώτο τολμηρό βήμα στην αρχή και στη συνέχεια το δέος μπρος στις συνέπειες και η παλινδρόμηση— αφού σιγά σιγά υπονόμισαν την αλαζονεία της, της διδάσκουν τώρα το μάθημα του ρεαλισμού και της αργής αλλά σταθερής προσαρμογής στις υφιστάμενες ισορροπίες του συστήματος. Στο μέτρο που το αρχικό όραμα της ιστορικής αλλαγής έπαψε γρήγορα να συνέχει τα στελέχη του κυβερνώντος κόμματος και να ελέγχει τις αποκλίνουσες ατομικές τροχιές τους, τα φαινόμενα του ρεαλισμού και του συντηρητισμού άρχισαν να πληθαίνουν. Ίσως το επόμενο βήμα να είναι η συγκάλυψη.

ΤΙΣ ΠΙΚΡΕΣ οπώρες δεν τις γλυκαίνει βέβαια η ανακάλυψη λ.χ. από τον κ. Παπούλια ότι ο πόλεμος των άστρων είναι η χρυσή ευκαιρία για την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Στην Ελλάδα της «Αλλαγής» το πολύ πολύ να αυξησει το κύρος των αστρολόγων στις σχετικές στήλες του ημερησίου ή περιοδικού Τύπου.

ΤΙΣ ΠΙΚΡΕΣ οπώρες του φθινοπώρου δεν τις γλυκαίνει παρά η φωνή κάποιων συνδικαλιστών που επαναφέρουν στο προσκήνιο έναν λόγο που το κυβερνών κόμμα είχε λησμονήσει. Η μόνη φωνή που ακούστηκε από το χώρο μιας άφωνης Αριστεράς.

Και τώρα πάλι, η «δεξιά στροφή»...

ΚΑΤΙ ΣΑΝ κεραυνός εν αιθρία, ήταν, την περασμένη Δευτέρα, οι ολοσέλιδοι τίτλοι δύο φιλοκυβερνητικών εφημερίδων: «ΘΥ-ΕΛΛΑ - Σκληρή κριτική για τα οικονομικά στη σύσκεψη με συνδικαλιστές του ΠΑΣΟΚ», εξάγγελε η πρώτη, η «Ελευθεροτυπία»... «ΖΗΤΗΣΑΝ ΚΕΦΑΛΙΑ ΟΙ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ — Δωδεκάωρη σύγκρουση με Σημίτη, Τσοχατζόπουλο και Β. Παπανδρέου», διαβεβαίωνε η δεύτερη, το «Έθνος»... Και ακολουθούσε το ρεπορτάζ που εξηγούσε τους τίτλους. Μάλιστα. Στη σύσκεψη αυτή (στο Παλάι ντε Σπορ του Ν. Φαλήρου), 200 κορυφαία στελέχη του ΠΑΣΟΚ τα έψαλαν από την καλή στους τρεις παρόντες υπουργούς. Και τι δεν είπαν οι συνδικαλιστές... Ότι η οικονομία πάει κατά κρημνών. Ότι, παρά τις κυβερνητικές επαγγελίες περί λαϊκής συμμετοχής και άλλα ηχηρά παρόμοια, η εισοδηματική πολιτική διαμορφώνεται ερήμην τους. Ότι δεν δέχονται ούτε κουβέντα για κατάργηση ή τροποποίηση της ΑΤΑ. Ότι υπάρχουν «αποτυχημένοι υπουργοί» που πρέπει να φύγουν το ταχύτερο. Ότι στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ και της κυβέρνησης θα πρέπει να τοποθετηθούν «έντιμα πρόσωπα». Και ότι, όπως και αν έχει το πράγμα, οι συνδικαλιστές δεν είναι διατεθειμένοι να επωμισθούν τα βάρη μιας παραπαιούσας οικονομικής πολιτικής, για την οποία δεν ευθύνονται καθόλου οι ίδιοι!

Όταν το ΠΑΣΟΚ επικαλείται τον Γκράμσι...

ΟΠΩΣ ΑΝΑΜΕΝΟΤΑΝ, την «πάσα», από την «Ελευθεροτυπία» και το «Έθνος», πήρε, την επομένη, ολόκληρος ο αντιπολιτευόμενος Τύπος: «Κομματική ανταρσία προκαλεί στο ΠΑΣΟΚ η πολιτική λιτότητας», τιτλοφόρησε η «Καθημερινή», για ν' ακολουθήσουν, με τη σειρά, οι άλλες: «Βραδυνή»: «Στελέχη του ΠΑΣΟΚ καταγγέλλουν: Ανέντιμοι υπουργοί» «Ακρόπολις»: «Αποτύχατε, παραιτηθείτε, φώναζαν στελέχη του ΠΑΣΟΚ στους υπουργούς», «Απογευματινή»: «Σύγκρουση στο ΠΑΣΟΚ», «Ελεύθερος Τύπος»: «Κρίση ξέσπασε στο ΠΑΣΟΚ», κτλ.

ΤΟΥΣ ΤΙΤΛΟΥΣ αυτούς του αντιπολιτευόμενου Τύπου, η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ είχε σχεδόν προεξοφλήσει. Γι' αυτό, αργά το βράδυ της Δευτέρας, αισθάνθηκε την ανάγκη να δώσει τη δική της εκδοχή, για τα διαμειφθέντα στο Παλάι ντε Σπορ: Τα δημοσιεύματα ορισμένων εφημερίδων (δηλαδή της «Ελευθεροτυπίας» και του «Έθνους») —έλεγε η σχετικά ανακινώσαση— όχι μόνο δεν αποδίδουν την αλήθεια, αλλά και ειχειριούν ν' αντιστρέψουν την πραγματική εικόνα... Η ανακοίνωση πρόσθετε ότι το ΠΑΣΟΚ είναι ένα ζωντανό κίνημα, όπου —στα

πλαίσια της εσωκομματικής δημοκρατικής διαδικασίας — επιτρέπεται ο διάλογος, η κριτική και η αντιπαράθεση, αφού, μέσα από την διαφορετικότητα (που είσαι Γκράμσι;...) αναζητείται η σύνθεση και η ενότητα. Και η ανακοίνωση κατέληγε λέγοντας ότι «όπως και στο παρελθόν, έτσι και τώρα, το ΠΑΣΟΚ ορθώνει την ενότητα και τη δύναμή του».

ΕΙΚΟΣΙΤΕΣΣΕΡΙΣ ώρες αργότερα, δυο υπουργοί — ο κ. Κ. Σημίτης και ο κ. Ευ. Γιαννόπουλος — προσπάθησαν να δώσουν πρόσθετες εξηγήσεις για τα διαδραματισθέντα στο Νέο Φάληρο. Και ο μεν υπουργός Εργασίας, τα έβαλε —όπως πάντα— με τις εφημερίδες και με τους συνδικαλιστές: *Τους ξέρω οκτώ χρόνια αυτούς τους κυρίους (τους συνδικαλιστές) —είπε. Είχαν πάντα ακραίες απόψεις για τον σοσιαλισμό και τον συνδικαλισμό... Αν ήσαν σε άλλο κόμμα, θα είχαν διαγραφεί, το ΠΑΣΟΚ όμως τους δέχεται με τις απόψεις τους.* Όσο για τις εφημερίδες, διαστρέβλωσαν το κλίμα μέσα στο οποίο έγινε η σύσκεψη. Γιατί από τους 60 συνδικαλιστές που πήραν το λόγο, μόνον τέσσερις άσκησαν οξεία κριτική και μόνον ένας (από τους τέσσερις) φώναξε: «Παραιτηθείτε, αποτύχατε». Όλοι οι άλλοι, άσκησαν ήπια κριτική, μια και στο ΠΑΣΟΚ ακούονται όλες οι γνώμες.

ΣΟΒΑΡΟΤΕΡΟΣ, κατά πολύ, ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Κ. Σημίτης, ανέφερε, επίσης, ότι τα δημοσιεύματα δεν απέδωσαν την πραγματικότητα, αλλά προτίμησε να ρίξει το βάρος του στις ανησυχίες που συνεχούν την κοινή γνώμη (και, ειδικότερα, το αριστερό ακροατήριο του ΠΑΣΟΚ) σε ό, τι αφορά την πορεία της οικονομίας. Μιλώντας στους δημοσιογράφους έτσι ειπε ότι δεν υπάρχει «έκτακτη κατάσταση» που ν' απαιτεί τη λήψη κατεπειγόντων μέτρων (όπως θα ήταν λχ. μια παρέμβαση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου), ότι το ΠΑΣΟΚ δεν εφαρμόζει «σοσιαλμονεταρισμό» (άρα θα υπάρχει παρέμβαση της πολιτείας στις δυνάμεις της αγοράς), ότι ο πρώην υπουργός Εθνικής Οικονομίας Γ. Αρσένης «ενημέρωνε πάντοτε την κυβέρνηση και τα κομματικά όργανα για τις οικονομικές εξελίξεις» (συνεπώς, δεν θα φορτώσουμε τα πάντα στον άλλοτε τσάρο της οικονομίας), και ότι η κυβέρνηση προχωρεί, στην επεξεργασία της πολιτικής της, με ιδιαίτερη προσοχή, για ν' αποτρέψει επιδείνωση της ανεργίας.

Η «συντηρητική στροφή» συνεχίζεται

ΩΣΤΟΣΟ και τη φορά αυτή, ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας (όπως και ο πρωθυπουργός, στη Θεσσαλονίκη ή στην τελευταία συνεδρίαση του υπουργικού συμβουλίου), δεν έδωσε οποιαδήποτε νέα στοιχεία που ν' αποσαφηνίζουν —κατά τρόπο συγκεκριμένο— την οικονομική πολιτική που θ' ακολουθήσει η κυβέρνηση ή που να διασκεδάσουν τη διάχυτη αίσθηση ότι η πολιτική αυτή θα είναι πολιτική λιτότητας, σε βάρος των εργαζομένων. Ήδη τα κόμματα της κομμουνιστικής Αριστεράς μιλούν για «συντηρητική στροφή της κυβέρνησης» (που άρχισε και συνεχίζεται), ενώ δεν έλειψαν οι σχολιαστές εκείνοι που ερμήνευσαν τη «θύελλα» του Παλάι ντε Σπορ σαν «άρνηση των συνδικαλιστικών στελεχών του ΠΑΣΟΚ να περάσουν στη βάση το μήνυμα της λιτότητας».

ΠΡΟΟΙΩΝΙΖΕΤΑΙ η άρνηση αυτή μια «σοβαρή κρίση αμφισβήτησης της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ» —όπως έγραψε η «Καθημερινή»; Μέχρι στιγμής, δεν υπάρχουν στοιχεία που να τεκμηριώνουν μια τέτοια εκτίμηση. Αλλά ούτε θα μπορούσε κανείς

να ισχυρισθεί, υιοθετώντας μηχανιστικές μεταφορές, ότι η ύπαρξη εσωτερικής κρίσης στη Νέα Δημοκρατία, «ενθαρρύνει» ανάλογες ή παραπλήσιες κρίσεις και στους κόλπους του κυβερνώτος κόμματος! Πάντως, το μόνο βέβαιο μέχρι τώρα, είναι ότι η κυβέρνηση σταθμίζει, με πολλή προσοχή, το «πολιτικό κόστος» μιας στροφής που θα την έφερνε σε μετωπική αντιπαράθεση με τους εργαζόμενους, είτε αυτό λέγεται μερική κατάργηση της ΑΤΑ, είτε λήψη σειράς περιοριστικών (και φυσικά, σκληρών μέτρων).

ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΑ, συρροή στοιχείων πείθει ότι η «δεξιά στροφή» της κυβέρνησης, κερδίζει συνεχώς έδαφος. Σχετικά αναφέρεται ότι τόσο ο πρωθυπουργός, όσο και ένοιοι επιτελείς του, έχουν πεισθεί ότι «δεν υπάρχει οικονομικό εργαλείο» που να εξασφαλίζει, μέχρι τέλους του 1986, την ανάκαμψη της οικονομίας —αυτή την ανάκαμψη που, μέχρι τον περασμένο Ιούνιο, υποσχόταν το ΠΑΣΟΚ στους εκλογείς του. Αυτές οι «καλύτερες μέρες» που θα έρχονταν, αν το ΠΑΣΟΚ εξασφάλιζε... αυτοδυναμία, φαντάζουν, τώρα, σαν μακρινή ουτοπία. Φυσικά, δεν έλειψαν και οι αντίθετες επισημάνσεις: ότι, δηλαδή, η κρίση δεν είναι μόνον οικονομική, αλλά και πολιτική, ότι η διαχείριση της κρίσης, στα πλαίσια του συστήματος, χωρίς διαρθρωτικές αλλαγές, αναπαράγει απλώς τα αδιέξοδα και ότι το «κλειδί» βρίσκεται εκεί όπου εξασφαλίζεται η μεγαλύτερη δυνατή λαϊκή συναίνεση. Όμως εκτιμήσεις του είδους αυτού, θεωρούνται, για τους τεχνοκράτες του ΠΑΣΟΚ, *ψιλά γράμματα*. Εκεί που έφθασαν τα πράγματα —λένε— δεν υπάρχει άλλη λύση πέρα από την εξωτερική βοήθεια, προκειμένου ν' αποτραπεί «μια βάνουση παρέμβαση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου».

ΑΥΤΗ Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ βοήθεια —αποφαινόνται οι ίδιοι τεχνοκράτες του ΠΑΣΟΚ— σημαίνει ευχέρεια «περαιτέρω εξωτερικού δανεισμού» (από διεθνείς τράπεζες ή και από «την ΕΟΚ των μονοπωλίων»), προσέλκυση ξένων κεφαλαίων και, σε έσχατη ανάγκη, «συμφωνία» (συμφωνία και όχι παρέμβαση ή υποταγή) με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο...

ΟΛΑ ΑΥΤΑ, όμως, για να επιτευχθούν, προϋποθέτουν «ήρεμα νερά» με τους Αμερικανούς, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα και με τους εκπροσώπους του εγχώριου ή ξένου κεφαλαίου, προκειμένου «να κερδίσουμε χρόνο και ν' ανακάμψει η οικονομία μας»... Το ζητούμενο, συνεπώς, είναι μια κάποια «συναίνεση» και με τον Σύνδεσμο Ελληνικών Βιομηχανιών, ας πούμε και με τη «συντηρητική Δεξιά» (ο πρωθυπουργός, εν προκειμένω, υπήρξε σαφής: *Άλλο η «συντηρητική Δεξιά», και άλλο η «αντιδραστική Δεξιά»*...), και με τις Βρυξέλλες, και με την Ουάσιγκτον!

ΚΑΙ ΣΕ Ο,ΤΙ αφορά τις σχέσεις μας με τους Αμερικανούς, τα πράγματα βαίνουν καλώς. Ο πρωθυπουργός επιμένει πάντοτε ότι μια επίσημη πρόσκλησή του στον Λευκό Οίκο, πολλές παρεξηγήσεις θα διέλυε και πολλές εκκρεμότητες θα μπορούσε να τακτοποιήσει— ενδεχόμενα και κάποια «μικρή παράταση» μετά την εκπνοή της συμφωνίας για τις βάσεις, το σωτήριο έτος 1988. Στο μεταξύ, η βάση των AWACS, στο Άκτιο, λειτουργεί θαυμάσια, ενώ ο υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας, δεν είχε οποιεσδήποτε αναστολές, προκειμένου να δηλώσει ότι η ελληνική κυβέρνηση «μελετά» το πρόγραμμα διαστημικής στρατηγικής των ΗΠΑ (διάβαζε τον πόλεμο των άστρων), σε συνάρτηση με τα «ενδεχόμενα οφέλη που θα μπορούσε ν' αποκομίσει η χώρα μας από την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών». (Θυμάσθε το *Πόλεμος πατήρ πάντων*, που έλεγε ο Ηράκλειτος;...). Όσο για τα F-16, η κυβέρνηση πρόθυμα δέχθηκε να δεσμευθεί ότι, σε καμιά περίπτωση, δεν θα επιτρέψει «διάρροή» της υψηλής τεχνολογίας τους σε χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας. (Η Τουρκία αρνήθηκε να υπογράψει παρόμοια δέσμευση, αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία).

ΑΛΛΑ ΕΙΣΟΥ καλές διαμορφώνονται οι σχέσεις μας και με την ΕΟΚ, όπως προκύπτει από το «πνεύμα συνδιαλλαγής» που επικράτησε στην πρόσφατη συνεδρίαση της διακυβερνητικής διάσκεψης, στο Λουξεμβούργο, με θέμα την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Θ. Πάγκαλος —αναφέρουν οι σχετικές ανταποκρίσεις— υπήρξε προσεκτικός, ήπιος και δεν έκλεισε καμιά πόρτα.

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, το τρέχον δεκαπενθήμερο κατέγραψε τη δημιουργία του νέου κόμματος του Κ. Στεφανόπουλου και τη δήλωση του υπουργού Εσωτερικών Μ. Κουτσόγωργα ότι οι προσεχείς δημοτικές εκλογές (τον Οκτώβριο του 1986), θα διεξαχθούν με το «ισχύον εκλογικό σύστημα». Ποιος είπε ότι η διάσπαση της Νέας Δημοκρατίας «θα διευκόλυνε» τον πρωθυπουργό Α. Παπανδρέου να προχωρήσει στην καθιέρωση της απλής αναλογικής; Κάποιοι εξακολουθούν να «μας δουλεύουν» και μεις —ευδαιμόνες εν τη ευπιστία μας— μιλούμε για «λαϊκή συμμετοχή, «διεύρυνση της δημοκρατίας», «αυτονόμηση των δημοσίων οργανισμών» και, φυσικά, για «κοινωνικοποιήσεις», όταν η μόνη «κοινωνικοποίηση» που ισχύει και αποδίδει, είναι το διαβόητο και απεργοκτόνο άρθρο «4»...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΥΓ. ΕΙΧΕ στοιχειοθετηθεί αυτό το άρθρο (Τετάρτη απόγευμα) όταν ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Κ. Λαλιώτης διευκρίνισε ότι η δήλωση του υπουργού Εξωτερικών Κ. Παπούλια πως «η κυβέρνηση μελετά το όλο θέμα σε συνάρτηση με τα ενδεχόμενα οφέλη που θα μπορούσε να αποκομίσει η χώρα μας από την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών», αναφερόταν στο γαλλικό σχέδιο «ΕΥΡΗΚΑ» και όχι στο αμερικανικό με την επωνυμία «Πόλεμος των Άστρων».

«Όχι, δεν είναι "Λάσκαρης"...»

Αυτό έσπευσε να διευκρινίσει ο κ. πρωθυπουργός, χωρίς κανείς να του το ζητήσει όμως, όταν τόνισε στη συνέντευξή του που έδωσε στους δημοσιογράφους την Κυριακή 1η Σεπτεμβρίου στη Θεσσαλονίκη, ότι η πάλη των τάξεων να μην υπάρχει και αναγνωρίζεται απόλυτα από το ΠΑΣΟΚ, αλλά δεν υπάρχει, «ξεπερνιέται» όταν το ΠΑΣΟΚ μιλάει ως πολιτική εξουσία, που θέτει σαν κεντρικό της στόχο τον «εκσυγχρονισμό» που είναι «κοινός χώρος και κοινός στόχος», απαλλαγμένος δηλαδή από κοινωνικές συγκρούσεις, άρα και με την ταξική πάλη να στερείται νομιμότητας στο πεδίο αυτού του «κοινού στόχου».

Τελικώς, υπάρχει ή δεν υπάρχει, καταργείται ή δεν καταργείται η ταξική πάλη, όπως ευθαρσώς είχε δηλώσει ο αρχιτέκτων της συντηρητικής κοινωνικής αρμονίας κ. Λάσκαρης; Αναγνωρίζεται απόλυτα, ή γνωρίζει εξαιρέσεις αυτή η αναγνώριση; Ποιος ονοματίζει κοινούς κάποιους στόχους, που τους όρους τους τους θέτει ο ίδιος, και πολύ σωστά καθότι διαθέτει την πολιτική προτεραιότητα ως εξουσία, αλλά και τους συσκοτίζει με την επίκληση αναγκών του «έθνους» της «οικονομίας» του «αύριο» —λες και όλοι αυτοί οι ορισμοί δέχονται έναν και μοναδικό τρόπο πολιτικής ερμηνείας, επειδή είμαστε «όλοι συνυπεύθυνοι» σαν να βρισκόμαστε σε κάποια προκατακλυσμαία προπολιτική κοινότητα.

Όπως και να 'χει το ζήτημα, υπάρχουν κάποιοι «παραδοσιακοί» πολιτικοί στην κυβέρνηση που θέλουν σώνει και καλά να μας θυμίζουν ότι δεν φτάσαμε ακόμα στην κατάργηση των τάξεων και της πάλης τους, στην αταξική αρμονία του σοσιαλιστικού παράδεισου. Όπως, π.χ., ο υπουργός του αναβαθμιζόμενου εξουσιαστικού Υπουργείου Β. Ελλάδας: ο κ. Παπαδόπουλος, θεώρησε σωστό να ερμηνεύσει τα περι ευθύνες «όλων μας» θεωρήματα του πολιτικού αρχηγού του στέλνοντας μερικές δεκάδες αστυνομικούς ακριβώς στον ίδιο το χώρο της απεργίας που έγινε στην επιχείρηση των μπισκότων «Παπαδοπούλου», πιστεύοντας ίσως ότι στο χώρο της δικής του πολιτικής ευθύνης δεν υπάρχουν... «κοινοί χώροι» κεφαλαίου - εργασίας - δήλωσε, μάλιστα, σύμφωνα με την ανακοίνωση που έδωσε το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ότι στο εξής ο αστυνομικός κλοιός θα αποτελέσει σταθερή εικόνα στις απεργιακές κινητοποιήσεις. Δεν λέμε, βέβαια, σε μια χώρα ζούμε όλοι, όπως είπε στο λόγο του ο κ. Παπανδρέου, μόνο που αυτό δεν σημαίνει ότι είναι απροβλημάτιστη η συμβίωση όλων με όλους σε κάποιους κοινωνικούς χώ-

ρους που υπάρχουν και συνιστούν ακριβώς αυτή τη «χώρα». Ο κ. Παπαδόπουλος ήταν από τους πρώτους που επιβεβαίωσαν αυτή τη δύσκολη συμβίωση. Ο κ. Λάσκαρης το είχε επιβεβαιώσει χρόνια πριν. Μαζί του βαδίζει και ο τωρινός υπουργός Εργασίας κ. Γιαννόπουλος, που είδε την απεργία αλληλεγγύης που κήρυξαν οι εργάτες της Θεσσαλονίκης για τη στάση του συναδέλφου του Υπουργού Β. Ελλάδας σαν «προβοκάτσια ξένων στοιχείων».

Βαδίζουμε ολοταχώς προς την κατάργηση τάξεων και πολιτών...

Τρόμος και αίμα στην πόλη

Ευτυχώς που υπάρχει ο «Μαύρος Σεπτέμβρης», οι «Μουσουλμάνοι Επαναστάτες», τα «φρικιά των Εξαρχείων» με τις φολκλορικές... αντικρατικές «μολόταφ», όλη αυτή η ανομία ή η τρομοκρατία των «ξένων» και των επιβουλών «εχθρών» μας, που κατά τρόπο μαγικό και απρόσμενο περιποιεί τη δική μας πολιτική ένδεια και φέρνει την αλληλεγγύη και τη σύμπνοια στη θέση του χάους και της κρίσης μας.

Γιατί ποιος άραγε δεν θα συμφωνήσει στην ανάγκη πάταξης της τρομοκρατίας, αποκατάστασης με κάθε μέσον της ευταξίας και του νόμου που διασαλεύεται, έστω και μέσα από εκφυλισμένες πρακτικές αμφισβητησιακού ακτιβισμού· πρακτικές οι οποίες βέβαια το μόνο που έχουν να επιδείξουν είναι το φετίχ των, ούτε καν περιθωριακών, ζηλωτών τους για το ρόπαλο και την «υλική» βία εναντίον των υλικών και μόνον μορφών του καπιταλισμού και του κράτους του (καταστροφή κτιρίων, εμπορευμάτων, αυτοκινήτων, λιθοβολισμός αστυνομικών, κτλ.). Κι όμως αυτά είναι αρκετά για να υπηρετήσουν την ιδεολογία του «ταμπλόιντ» και την προσοδοφόρα αξία του για τα συγκροτήματα και του «δεξιού» και του «δημοκρατικού» Τύπου, που τις μέρες της προηγούμενης εβδομάδας επέδειξαν γι' άλλη μια φορά μιαν αξιοθαύμαστη συναντίληψη και κοινή στάση απέναντι στο θεωρητικώς διαφορετικό κοινό τους: το τηλεφώνημα του «Μαύρου Σεπτέμβρη» στην «Ελευθεροτυπία» —σύμφωνα με το οποίο «η Αθήνα ολόκληρη θα τιναχτεί στον αέρα» αν δεν απελευθερωθεί το μέλος της οργάνωσης που συβέλαβε η αστυνομία—, οι δύο «μουσουλμανικές» χειροβομβίδες στο ξενοδοχείο της Γλυφάδας, οι «αναρχικοί» που «τα 'καναν γυαλιά καρφιά» στην Αθήνα στην πορεία της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς —που μοιάζει πλέον φάντασμα...— για το απαρτχάιντ στη Ν. Αφρική, όλα αυτά μαζί βαλμένα στις πρώτες σελίδες τροφοδοτήσαν και αναπαρήγαγαν τη δαιμονολογία στη θέση της πολιτικής, ενοποιώντας συνειδήσεις με την

Αντι-κίνηση

Συντριβές
Εξακολουθούν οι «εκδηλώσεις» για την «συντριβή των κομμουνιστοσυμμοριτών στο Γράμμο και το Βίτσι», Βίτσι!

Δάσος;

Το αυτοκίνητο του Αντώνη Δροσογιάννη έχει έξι... κεραίες. Φαίνεται ότι μετά την ανάληψη των αρμοδιοτήτων για τις πυρκαϊές πήρε και τις... αναδασώσεις.

Σύμπτωση;

Πολύ φοβάμαι ότι τα εισιτήρια της «Ολυμπιακής» θ' ανατιμηθούν. Πρόεδρος της ανέλαβε ο κύριος... Ακριβάκης.

Ασθένειες

Μια και μιλάμε για την «Ολυμπιακή» υπάρχουν ελπίδες ανάρρωσης. Ένα από τα νέα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου είναι, από το 1983, γενικός διευθυντής του... Σισμανόγλειου Νοσοκομείου.

Πλατωνισμοί

Βουλευτής της «Νέας Δημοκρατίας» πρότεινε, με ομιλία του στη Βουλή, στην κυβέρνηση να μην κυνηγά τους ελάχιστους εκπαιδευτικούς που παραδίδουν ιδιαίτερα

μαθήματα.

Το συντριπτικό του επιχείρημα ήταν ότι ιδιαίτερα μαθήματα στους μαθητές τους παρέδιδαν και ο... Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης και ο Σωκράτης!

Είδη ρουχισμό

Διαμαρτύρεται επιστολογράφος μεσημβρινής εφημερίδας γιατί «οι αρχηγοί δεν είναι ποικάμισα να τους αλλάζουμε κάθε μέρα». Προφανώς είναι κοστουμία γι' αυτό τους αλλάζουμε κάθε χρόνο.

Ομηρικά

Στην Ιθάκη, το νησί του Οδυσσέα έγινε σεμινάριο για τους καθηγητές γυμνασίων του οποίο ένα από τα θέματα που αναλύθηκαν ήταν «η Οδύσσεια στη σχολική πράξη». Τώρα με τις απεργίες στα σχολεία θα είναι προτιμότερο ένα νέο σεμινάριο με θέμα «Η

Οδύσσεια της σχολικής πράξης»!

Νοσοκομείο;

Βουλευτής της «Νέας Δημοκρατίας» διαμαρτύρονται μ' ερώτησή τους στη Βουλή, για την απόφαση να ιδρυθεί... κυνοκομείο στον Ασπρόπυργο επειδή η περιοχή είναι υποβαθμισμένη περιβαλλοντικά. Σ' ό,τι αφορά τους κατοίκους του Ασπρόπυργου οι βουλευτές δεν έχουν κανένα πρόβλημα.

Απομακρύνσεις

Στο Πνευματικό Κέντρο Κερασινίου έγινε σύσκεψη με θέμα: «Μέτρα που πρέπει να παρθούν για την απομάκρυνση του νέφους».

Κάτι πρέπει να γίνει για την απομάκρυνση του νέφους πριν απομακρυνθούν προς τόπους χλοερούς οι... κάτοικοι.

Ο Στάσιμος

ενεργοποίηση του φοβικού σύνδρομου ενόψει «γεγονότων» που η σημασία τους είναι «αυταπόδεικτη» αφού απειλούν τη «ζωή» όλων μας, γι' αυτό και παρουσιάζονται «ως έχουν». Έτσι, ακριβώς, όπως παρουσιάζεται το «αίμα στην ασφαλτο».

Τις προάλλες, κάποιος από το πλήθος της «κοινής γνώμης», όμως «αριστερός» και αναγνώστης «δημοκρατικής» εφημερίδας, ακούστηκε να λέει σε μια συντροφιά που μιλούσε για το «αίμα» στη Ν. Αφρική: «έλα μωρέ, δεν βλέπεις σε μας εδώ, πόσο σκοτώνονται κάθε Σαββατοκύριακο;»...

ΝΕΦΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

● Από τον Υπουργό Υγείας και Πρόνοιας κ. Γιώργο Γεννηματά πήραμε το γράμμα που ακολουθεί και αναφέρεται σε άρθρο του Ηλία Ευθυμιόπουλου στο προηγούμενο τεύχος (σ. 10):

Φίλε Χρήστο,

Στο «Αντί» της 30.8.1985 δημοσιεύεται άρθρο ή σχόλιο με την τίτλο «Νέφος και Πολιτική».

Μου είναι πάντα ευχάριστο να απαντώ στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο για θέματα της πολιτικής του Υπουργείου στο οποίο δουλεύω ενημερώνοντας ή και αποδεχόμενος προβλήματα που πάντα υπάρχουν. Ποτέ μέχρι σήμερα δεν σχολίασα υπαινιγμούς ή εικοτολογίες που αφορούν τη δουλειά μου στο κίνημα ή τις δήθεν αντιθέσεις σ' αυτό. Θεωρώ όμως όχι μόνο ασύστατα αλλά προσβλητικά τα σενάρια του ευφάνταστου σχολιογράφου. Κι αυτό γιατί δεν θίγονται οι όποιες πολιτικές προσπάθειές μου, ούτε το σοσιαλιστικό ήθος, που και αυτό για μένα είναι ακόμα στόχος —δύσκολος— για κατάκτηση, αλλά η παραδοσιακή «αστική» ηθική.

Γνωρίζω άλλωστε Χρήστο, ότι και εσύ και το «Αντί» σκοπεύετε σε σοσιαλιστική προοπτική με τη δική σας ιδιότυπη αλλά σεβαστή στρατηγική, δεν απεμπόλησες ποτέ την παραπάνω ηθική.

Είναι πάντως κρίμα ότι κάτι συνηθισμένο για μένα δηλαδή η άμεση ενημέρωση του Λαού όταν υπάρχει κάτι σημαντικό από

πλευράς Υπουργείου έγινε ο στόχος και η αφετηρία για λογικά άλματα και βαρύτατους χαρακτηρισμούς και σχόλια, ανάξια διάψευσης.

Λυπάμαι γιατί χρησιμοποιώ στην επιστολή μου έστω και λίγα επίθετα. Το έχω αποφύγει συστηματικά σ' όλη μου τη ζωή γιατί πιστεύω ότι τα επίθετα πάντα υποβαθμίζουν τα ουσιαστικά. Υπάρχει όμως, για πρώτη φορά στη μικρή πολιτική και μακρόχρονη συνδικαλιστική και επιστημονική μου δουλειά, έκρηξη αγανάκτησης.

Πάντως με τον Υπουργό Περιβάλλοντος συνεργαζόμαστε άριστα όπως και με τον προηγούμενο, με τους οποίους άλλωστε μας συνδέουν πολλές κοινές προσπάθειες.

Κι ακόμα κάτι: ουδέποτε, όπως ισχυρίζεται το σχόλιο, υπήρξα «διευθυντής» της Επιτροπής για το Περιβάλλον.

Υπήρξα πράγματι, για ένα διάστημα, συντονιστής για την ποιότητα ζωής —με εξαίρεση το περιβάλλον και το νέφος— για την υγεία, παιδεία, κοινωνική ασφάλιση, πολιτισμό και Αυτοδιοίκηση.

Συμμερίζομαι βέβαια την ευθύνη και την τιμή για όλα όσα έ-

χουν γίνει και στον τομέα του περιβάλλοντος στον οποίο μάλιστα συμμετείχα την αρχή μόνο μέχρι τις Δημοτικές Εκλογές και μάλιστα ως μέλος.

Λυπάμαι Χρήστο, αν σε κούρασα και δεν διεκδικώ τη δημοσίευση της επιστολής μου, τόσο μεγάλης άλλωστε για ένα τόσο πυκνό περιοδικό, που τόσα χρόνια με προβληματίζει ή με διδά-

σκει και αρκετές φορές με στενοχωρεί.

Φιλικά Γιώργος

ΥΓ. Έχω συμφωνήσει από παλιά με τον Αντώνη, ότι το νέφος είχε πολιτικά αίτια. Διαφωνώ όμως με το πολιτικό νέφος στη ζωή του τόπου και με τις οποιεσδήποτε αναθυμιάσεις ή έστω συγχύσεις του προκαλούν.

Σ.Ε. Ο τόνος του γράματός είναι βέβαια προσωπικός και φιλικός —πλην όμως και ειρωνικός. Άλλωστε η ειρωνεία είναι και αυτή μια πλευρά του χιούμορ που ελπίζουμε να μην χαθεί οριστικά. Επειδή το γράμμα θέτει και θέματα ουσιαστικά —πέραν του προσωπικού τόνου— θεωρήσαμε ότι οφείλουμε να το δημοσιεύσουμε. Τώρα, για τους μη μεμνημένους σημειώνουμε ότι ο Γιώργος = Γ. Γεννηματάς, Αντώνης = Αντ. Τρίτσος = Χρ. Παπουτσάκης. Αχ! αυτή η μεγάλη οικογένεια των τεχνικών... Αν κάναμε κάτι και για το νέφος...

ΤΟ ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΤΟΥ

«Δεύτερο Κωσταλέξι» χαρακτηρίστηκε από τον Τύπο η πρόσφατη περίπτωση του κοριτσιού της Αίγινας, που η «τρελή μάνα» το 'χε αποκλείσει από τη φυσική οικογενειακή εστία του, από τον ανθρώπινο οίκο, εγκλειοντάς το σε μια καλύβα όπου και η κοινωνία των οικιστών ζώνων του νοικοκυριού. Εκεί, η κόρη της Νεκταρία —κανείς δεν σχολίασε ότι ο άγνωστος σύζυγος λεγόταν Νεκτάριος— ξεμέτρησε το ζην της μέχρι την ημέρα που ο εισαγγελέας αποφάσισε τον εγκλεισμό της σε ίδρυμα· κι η ζωή της Νεκταρίας μέσα σ' αυτή τη ζωική κοινότητα της στέργει το λόγο, το νου, την αντίληψη περί κοινωνίας, την αίσθηση ότι ήταν το είδος εκείνου του έμβιου βασιλείου που ακούει στο όνομα άνθρωπος, «μαθαίνοντάς» τη να ανακλαστικά και τους κώδικες που ταιριάζουν στην κατηγορία του εξημερωμένου αγριμιού.

Όμως, τίποτα πλέον δεν αποκλείει, το «Κωσταλέξι» να τριτώσει, να μην οδηγήσει δη-

λαδή πουθενά πλέον η χρήση αυτού του τοπωνύμιου της Λαμίας για να περιγράψει ή να κρίνει μια πραγματικότητα που κατά σύμπτωση και μόνον εκδηλώνεται σε κάποιο τόπο. Μια πραγματικότητα που θέτει εν αμφιβόλω τους κανόνες, τα στερεότυπα και τις παραστάσεις περί ορθού, δικαίου και ανθρώπινου που αποτελούν τη σκευή της κοινωνικής μας ισορροπίας. Μια πραγματικότητα που δεν ενσαρκώνεται μόνο —όπως πολλοί πιστεύουν υιοθετώντας βολικά και ανέξοδα το τοπωνύμιό και μαζί μ' αυτό το «παράξενο» της υπόθεσης— στο «Κωσταλέξι», αλλά σε μια σειρά συμπτώματα βίας, ζωόδους περιθωριακότητας και εκβαρβαρισμού που εκπορεύονται κάθε τόσο από τις *οικογενειακές εστίες* ανά τη χώρα. Και θα ήταν πάρα πολύ «φυσικό» —όπως «φυσικό» είναι να διεγείρεις τις συνειδήσεις συγκεντρώνοντας τα *μάτια τους* στη φωτογραφία -ζώο της «δυστυχής» Νεκταρίας— να μιλήσεις για όλες αυτές τις περιπτώσεις, αν ποτέ μιλήσεις για όλες αυτές μαζί, εξοικονομώντας τις στον *εσκεμμένο χαρακτηρισμό «αφύσικες»* διότι όλες οι

άλλες, οι εκτός «Κωσταλέξι», είναι «φυσιολογικές», λες και αυτές οι άλλες, οι κανόνες και ο κόσμος τους, οι σχέσεις και οι αξίες τους είναι οάσεις ισορροπίας και αρμονίας, ή είναι αμέτοχες στα συμπτώματα εκβαρβαρισμού, που το όποιο Κωσταλέξι δεν είναι παρόρακή τους εκδοχή.

Όμως η «φρόνιμη κοινωνία» εγκλείει το Κωσταλέξι στην πιο απρόσιτη περιοχή της συνείδησης και του υλικού χώρου της. Το ζορκίζει και το ρίχνει στο ανάθεμα: τα θύματά του θα τα εγκλείσει στο ζωώδη κόσμο της επιστημοποιημένης ανομίας και βαρβαρότητας, στο «ίδρυμα προστασίας και αποκαταστάσεως» τους θύτες, θα τους παραδώσει στην «ασφαλή κρίση» της δικαιοσύνης και θα τους φρονιματίσει στην κατάλληλη για τη διαίωσή τους κοινωνία των φυλακών.

Το «Κωσταλέξι» δεν είναι ένα ούτε κάπου εκεί· είναι παντού όπου η «φρόνιμη κοινωνία» μας δεν μπορεί παρά να ζει ακόμα πλάι πλάι με το ανομικό άλλο της, που ονοματίζει «αφύσικο» —μύθευμα και παρηγοριά της δικής της σχιζοφρένειας.

Δάση και «ελληνικό αλαλούμ»

Για τα σχόλια του προηγούμενου τεύχους που αφορούσαν την προμήθεια επιβραδυντικού υγρού για την αεροπυρόσβεση και τις φετινές πυρκαγιές πήραμε τις παρακάτω επιστολές.

• Η πρώτη από τον υπουργό Άμυνας κ. Αντ. Δροσογιάννη, η οποία διευκρινίζει αρκετά σημεία από σχετικά σχόλια στο ANTI. Το γράμμα του ΥΠΑΕΘΑ έχει ως εξής:

Κύριε διευθυντά,
Σχετικά με το δημοσίευμα του περιοδικού σας με ημερομηνία 30 Αυγ. '85, για την προμήθεια επιβραδυντικού υγρού σε αεροπυροσβέσεις, σας γνωρίζουμε τα παρακάτω:

α. Το χρησιμοποιούμενο σήμερα επιβραδυντικό υγρό, που είναι ελληνικής παρασκευής (με βάση τα θετικά άλατα), διαπιστώθηκε ότι έχει διαβρωτικές επιπτώσεις στα μεταλλικά μέρη των αεροσκαφών που το εκτοξεύουν και πέρα απ' αυτό δεν απέδωσε γενικά τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

β. Το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας σε συνεργασία με το Υπουργείο Γεωργίας αποφάσισαν να διερευνήσουν την ύπαρξη επιβραδυντικού υγρού χωρίς τα ανωτέρω μειονεκτήματα.

γ. Από τη διερεύνηση προέκυψε ότι υπάρχει στην αγορά επιβραδυντικό υγρό (με βάση τα φωσφορικά άλατα) που δεν είναι διαβρωτικό και γενικά είναι το πιο αποτελεσματικό.

δ. Το Υπουργείο Γεωργίας πρόβη στην επίγουςα αγορά από το εξωτερικό μικρής ποσότητας (50 τόνοι) επιβραδυντικού υγρού (με βάση τα φωσφορικά άλατα) προκειμένου να γίνουν σχολαστικές δοκιμές στην πράξη και γενικότερα αξιολόγησή του, ώστε σε περίπτωση ικανοποιητικών αποτελεσμάτων να γίνει παραγωγή σε μεγάλες ποσότητες από την εγχώρια βιομηχανία, για την κάλυψη των αναγκών του Υπουργείου Γεωργίας.

Τα πιο πάνω είναι διαπιστωμένα κατά αναμφισβήτητο τρόπο από ειδικούς επιστήμονες και η προσδοκία είναι ότι με το εγχώριο υλικό που θα παραχθεί στην Ελλάδα χωρίς αξιολόγηση επιβάρυνση της τιμής, θα έχουμε γρηγορά αβλαβές και δραστικό υλικό για την αντιμετώπιση των πυρκαγιών.

Στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε πρόσθετη πληροφόρηση.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Αντώνης Δροσογιάννης

Σ.Σ. Ευχαριστούμε τον κ. υπουργό που είχε την καλοσύνη να μας ενημερώσει. Πρόσθετη πληροφόρηση ελπίζουμε να μη χρειαστεί το επόμενο καλοκαίρι· τότε, πάλι, με τις φωτιές. Καλό χειμώνα!

Για να 'χουμε όμως και καλό καλοκαίρι θα πρέπει να ρωτήσουμε τα εξής στα όσα διευκρινίζει ο κ. υπουργός.

1. Στην επιστολή - έκθεση, που προσκόμισε ο παρασκευαστής του ελληνικού επιβραδυντικού υγρού κ. Μαλεφάκης —υπάλληλος του υπουργείου Γεωργίας— από καθηγητή Αεροναυπηγού της Σχολής Ικάρων ετονίζεται μεταξύ άλλων.

«... Διαπιστώνεται μόνο μικρή διάθρωση και σε μερικά χολυβοκράματα από τα οποία κατασκευάζονται ορισμένοι κοχλίες για τη σύνδεση τμημάτων του αεροπλάνου. Το τελευταίο σημαίνει ότι εξωτερικά το αεροπλάνο δεν

μπορεί να διαβρωθεί, αλλά πιθανόν να διαβρωθούν ορισμένα στοιχεία σύνδεσης αυτού...».

Όμως, το υγρό χρησιμοποιήθηκε. Αποτέλεσμα, να παρατηρηθούν οξειδώσεις στο κοχλία του πηδαλιού διεύθυνσης του C-130 με άμεσο κίνδυνο για την ασφάλεια πτήσης, οπότε και δόθηκε εντολή μη χρησιμοποίησης των αεροπλάνων.

Γιατί όμως όλη αυτή η σειρά των παραλείψεων και προχειρών εκτιμήσεων που είχε αποτέλεσμα να μεινουμε χωρίς αεροπλάνα στις φετινές πυρκαγιές που ήταν καταστρεπτικές;

2. Εξαιτίας των αδυναμιών του ελληνικού επιβραδυντικού υγρού και του επειγόντος της χρήσης του ανατέθηκε σε αρμόδιο υπάλληλο του υπουργείου Εθνικής Άμυνας —χημικό— η προμήθεια χωρίς διαγωνισμό ξένου υγρού. Το γαλλικό επιβραδυντικό υγρό το οποίο ήρθε —σε πολύ καλή τιμή— δεν είχε χρησιμοποιηθεί ποτέ από σύστημα MAFFS (εκτόξευση υπό πίεση), διότι οι Γάλλοι δεν χρησιμοποιούν αυτό το σύστημα. Το «λάθος» βέβαια δεν μπορεί να καταλογισθεί στον αρμόδιο που έκανε τη σχετική προμήθεια, γιατί δεν είχε σχέση με συστήματα δασοπυρόσβεσης. Δεν θα ήταν φρόνιμο όμως να υπάρχει έγκαιρα επισημάνση των προβλημάτων και μακροπρόθεσμη αντιμετώπισή τους; Για να αποκτήσουμε στοιχειώδη υποδομή για την αντιμετώπιση των πυρκαγιών πρέπει τελικά να μεινουμε ελάχιστα δάση;

• Η δεύτερη επιστολή είναι από το βουλευτή και πρώην υπουργό κ. Στάθη Γιώτα.

Αγαπητό «Αντί»

Στο τελευταίο τεύχος σου (298) δημοσιεύονται δύο σχόλια σχετικά με τις φετινές πυρκαγιές των δασών.

Στα σχόλια αυτά μεταξύ άλλων αναφέρονται και τα εξής: «Όταν λίγο πριν από τις εκλογές ψηφίζοταν στη Βουλή ο νόμος του Σ. Γιώτα για την παραχώρηση των δασικών εκτάσεων δεν ήταν λίγοι εκείνοι που είχαν επισημάνει, πως αυτός ο νόμος θα αποδειχθεί ο αποτελεσματικότερος εμπρηστικός μηχανισμός...»

Πρέπει ο προεκλογικός νόμος να καταργηθεί αμέσως...

Καλά βέβαια εμπρηστές υπάρχουν αφού και ο νόμος του κ. Γιώτα μετέτρεψε το επάγγελμά τους από επικίνδυνο σε κερδοφόρο και επικίνδυνο».

Σχετικά με τα σχόλια σας αυτά θα μου επιτρέψετε να παρατηρήσω, ότι ΚΑΝΕΝΑΣ «νόμος του Στ. Γιώτα για την παραχώρηση δασικών εκτάσεων» δεν ψηφίστηκε στη Βουλή.

Και τούτο ώφειλε να το γνωρίζει ο συντάκτης των σχολίων, αφού ιδιαίτερα στον «νόμο» αυτό επιχειρεί να αποδώσει φοβερές εμπρηστικές ιδιότητες με όλες τις προσωπικές από την υποτιθέμενη πατρότητα του «νόμου» άλλες προεκτάσεις.

Αν όμως με τη φράση «ο νόμος του Σ. Γιώτα...» ο συντάκτης των σχολίων εννοεί το νομοσχέδιο για τους βωσκότοπους, που κατατέθηκε στη Βουλή λίγο πριν τις εκλογές και για το οποίο πραγματικά ασκήθηκε σχετική με πιθανούς κινδύνους δημιουργίας «κινήτρων»

εμπρησμού κριτική, ο συντάκτης των σχολίων και πάλι αστόχησε.

α) Γιατί, ανεξάρτητα από την ορθότητα ή μη των ρυθμίσεων του νομοσχεδίου, προσωπικά δεν νομιμοποιούμαι να διεκδικήσω, βάσιμα δε κανείς δεν μπορεί να μου αποδώσει την πατρότητά του.

β) Γιατί το νομοσχέδιο δεν ψηφίστηκε από τη Βουλή, δεν έγινε νόμος του Κράτους και κατά συνέπεια τα «νομοθετημένα κίνητρα» είναι ανούσιμα και οι κίνδυνοι υποθετικοί.

Αν τέλος ο συντάκτης των σχολίων με τη φράση «όταν λίγο πριν τις εκλογές ψηφίζοταν στη Βουλή ο νόμος του Στ. Γιώτα...» εννοεί την εγκύκλιο που εξέδωσε τον Οκτώβριο του '84 —πράγμα απίθανο, αφού ο συντάκτης σου ασφαλώς γνωρίζει ότι οι εγκύκλιοι δεν ψηφίζονται στη Βουλή— θα πρέπει να σημειώσω, ότι οι ισχυρισμοί που περιέχονται στα σχόλια για τον εμπρηστικό χαρακτήρα του «νόμου» αποτελούν μνημείο αντιφατικότητας σε σχέση με τις ρυθμίσεις της εγκυκλίου εκείνης και ακόμη σε σχέση με την, αβάσιμη άλλωστε και χωρίς επιχειρήματα, ασκηθείσα κατά της εγκυκλίου από ορισμένους παράγοντες κριτική.

Από τα παραπάνω θα συμφωνήσεις πιστεύω ότι αναμφισβήτητα τα σχόλια του συντάκτη σου πάσχουν σοβαρά, αφού κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η ανακρίβεια, η σύγχυση και η ασάφεια.

Αλλά θα συμφωνήσεις πιστεύω επίσης, ότι σε ένα έγκυρο πολιτικό έντυπο και σε τόσο σοβαρά θέματα, ούτε άγνοια, ούτε εσφαλμένη πληροφόρηση δικαιολογείται. Όταν μάλιστα με βάση ανακριβή στοιχεία αναπτύσσεται μια ολόκληρη συλλογιστική, που μπορεί να διαμορφώσει πλανημένες αντιλήψεις ή να οδηγήσει στο σχηματισμό σφαλερής γνώμης στο αναγνωστικό κοινό, η παρέκκλιση από τον διακηρυγμένο στόχο της αναβάθμισης του πολιτικού λόγου είναι σαφής και αναμφισβήτητα αδικαιολόγητη.

Περιμένοντας ειλικρινά από σένα την επανόρθωση με τη δημοσίευση της επιστολής μου αυτής, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου για τις τιμητικές για το πρόσωπό μου κρίσεις σου που δημοσιεύτηκαν σε σχόλιο του 295 τεύχους σου.

Με εκτίμηση
Στάθη Γιώτα

Βουλευτής Αττικής - π. Υπουργός

Σ.Σ. Πράγματι λάθος του συντάκτη μας η βιασύνη του να... κάνει εγκύκλιο υπουργού, νόμο του Κράτους. Και παράλειψή μας σοβαρή γιατί δεν ασχοληθήκαμε παραπάνω με αυτή την εγκύκλιο του Οκτωβρίου του '84. Γιατί η κριτική που ασκήθηκε, απ' ό,τι φάνηκε το καλοκαίρι, δεν ήταν και τόσο αβάσιμη.

Αναγνωρίζοντας από την πλευρά μας τη «σύγχυση» για την εγκύκλιο ελπίζουμε να αναγνωρίσει και ο κ. Γιώτα —ο οποίος θήτευσε και στο αρμόδιο υπουργείο— την αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να αντιμετωπίσει τις φετινές πυρκαγιές. Αδυναμία που όχι μόνο δεν την απέτρεψε τελικά η εγκύκλιος αλλά επιπλέον άνοιξε απ' ό,τι φάνηκε το καλοκαίρι την «όρεξη» κάποιων. Σ' αυτό το σημείο, αλλά κυρίως στο ουσιαστικό πρόβλημα της χάραξης μακροπρόθεσμης πολιτικής και δημιουργίας υποδομής ο κ. Γιώτας δεν αναφέρεται στο γράμμα του.

ΗΡΘΕ ΛΕΕΙ
ΝΑ ΑΦΟΥΓΚΡΑΣΤΕΙ
ΤΙ ΛΕΕΙ Η ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΓΙΑ ΤΙΣ
ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ
ΚΟΜΜΑ

US ARMY

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ
ΒΑΣΗ
ΝΕΑΣ ΜΑΚΡΗΣ

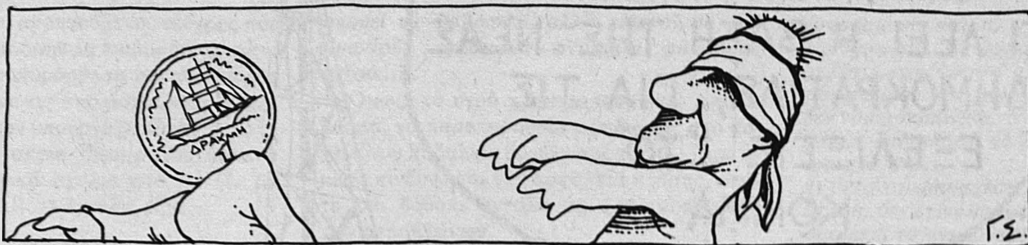
ΑΡΧΗΓΟΣ

ΝΔ

11.9.85
ΤΟΛΜΟΥ

του Γιάννη Ιωάννου

Οικονομία: Ορατότης μηδέν

«Εάν ζητάμε θυσίες, αυτές δεν απαιτούν και δεν οδηγούν στη μείωση του πραγματικού εισοδήματος των εργαζομένων, αλλά στην αύξησή του, μέσα στα πλαίσια που επιτρέπουν οι αντικειμενικές συνθήκες. Αυτό μας διακρίνει αποφασιστικά από τις πολιτικές των συντηρητικών και αντιδραστικών κυβερνήσεων σε παγκόσμια κλίμακα και διαχωρίζει απόλυτα τη θέση μας από τους μονεταριστές...».

Αν δεν μας είχε διαβεβαιώσει ο κ. Λαλιώτης ότι δεν είμαστε «λαός λωτοφάγων», μετά απ' αυτά που είπε ο κ. Παπανδρέου στη συνέντευξή του στη Θεσσαλονίκη, θα είχαμε πεισθεί ότι οι εργαζόμενοι μεταγχολούν όταν αυξάνονται οι αποδοχές τους και ευδαιμονούν όταν αυτές μειώνονται.

Επειδή όμως δεν ανήκουμε στην κατηγορία των «ηρώων», επιμένουμε να ενδιαφερόμαστε περισσότερο για την «πίττα». Περί αυτής, ουδείς λόγος. Να υποθέσουμε ότι κάτω απ' την πίεση των βαρύνουσων αναλύσεων, εξαυλώθηκε; Ίσως...

Πάντως ποτέ άλλοτε δεν χρησιμοποιήθηκε σε τέτοια έκταση, η γλώσσα της διπλωματίας για να συγκαλυφθεί η αλήθεια. Μα κι όταν δεν μπορούσε να γίνει αυτό (ελλείμματα και εξωτερικό χρέος), τότε η αλήθεια φορτιζόταν με απειλητικό περιεχόμενο. Η αίσθηση της απειλής ήταν τόσο έντονη, ώστε ένας δημοσιογράφος έκανε την εξής ερώτηση στον κ. Παπανδρέου: «Κύριε Πρόεδρε από αφορμή έναν υπαινιγμό στη χθεσινή σας ομιλία, όταν γύρισα σπίτι μου —με συγχωρείτε για την απλοϊκότητα— με ρώτησε η γυναίκα μου, "τι καινούργιο είπε ο Αντρέας;". Λέω "πέιτε σε ορισμένους, καθίστε φρόνιμα μη φωνάξω το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο"». (σ.σ. δεν ευθυνόμαστε για τη σύνταξη καθότι αντιγράψαμε ακριβώς). Θα ήθελα να σας ρωτήσω, κατά πόσο ανταποκρίνεται η εντύπωσή μου στην πραγματικότητα».

Απαντώντας στο δημοσιογράφο, ο κ. Παπανδρέου είπε ότι «εμείς προβλέπουμε ότι μια συνέχιση δανεισμού από το εξωτερικό στα σημερινά επίπεδα σε κάποια χρονική περίοδο θα δημιουργήσει πρόβλημα(....). Και επειδή είμαστε μια κυβέρνηση δεσμευμένη με τον αγώνα για την εθνική ανεξαρτησία δεν πρέπει να δώσουμε την ευκαιρία σε όργανα —θα έλεγα— παγκόσμιας συντήρησης —γιατί

του Βαγγέλη Γιαχνή

τη συντήρηση εκπροσωπούν— να παίξουν αποφασιστικό ρόλο στη χώρα μας και ουσιαστικά να καταργήσουν την ελληνική φωνή... Αυτό είναι το βαθύτερο νόημα της έκκλησής μας προς το λαό». Έτσι περίπου αναπτύχθηκε η λογική των προληπτικών μέτρων. Ο κ. Παπανδρέου, επικαλούμενος τότε τα διαρθρωτικά προβλήματα, πότε τη διεθνή συγκυρία και πότε απειλώντας με την επέμβαση του ΔΝΤ, κήρυξε την «πανεθνική ομοψυχία και την ταξική ειρήνη» για να ξεπεράσουμε την κρίση. Αν θέλαμε να συνοψίσουμε το μήνυμά του σ' ένα σύνθημα αυτό θα ήταν το εξής: «εργάτες, αγρότες, εφοπλιστές και βιομήχανοι... ενωθείτε».

ΔΕΝ ΥΠΗΡΞΕ ΠΡΟΤΑΣΗ

Αλλά είπαμε αρκετά για τον... πλάγιο ήχο της πρωθυπουργικής ομιλίας, είναι καιρός να μπούμε και στην ουσία. Παρά την πολυσέλιδη αναφορά του στην οικονομία (38 σελίδες) ο κ. πρωθυπουργός απέφυγε ουσιαστικά να διατυπώσει κάποια συγκεκριμένη πρόταση για την έξοδο από την περιοχή της κρίσης. Αναλώθηκε σε μια δυσνόητη περιγραφική ανάλυση των «πραγμάτων» στο παρελθόν για να καταλήξει στην αναγκαιότητα της λήψης των περιριστικών μέτρων.

Αλλά τα μέτρα αυτά δεν αίρουν τις αιτίες της κρίσης. Απλώς αναβάλουν (;) την έλευση της πλήρους χρεωκοπίας. Όπως πολύ σωστά παρατηρούσε ο Γ. Κύρτσος στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» «όταν τα προβλήματα περάσουν ένα οριακό σημείο, δεν υπάρχει καμιά εγγύηση ότι η λιτότητα θα φέρει την οικονομική εξυγίανση(....) στη χώρα μας η λιτότητα κινδυνεύει να πάει χαμένη, εάν δεν συνδυαστεί με δημοσιολογικές πρωτοβουλίες σε όλους τους τομείς».

Κι αυτή είναι η αλήθεια. Γιατί με τη λιτότητα θα εξοικονομηθούν ίσως κάποιοι πόροι για να πληρωθεί μέρος από τα τοκοχρεωλύσια των χρεών και για να μειωθούν ίσως τα ελλείμματα του δημοσίου, αλλά η παραγωγή θα εξακολουθήσει να φθίνει αν δεν γίνουν νέες επενδύσεις, και η κρίση ν' ανακυκλώνεται σ' έναν ατέλειωτο φαύλο κύκλο. Για τις επενδύσεις λοιπόν δεν ακούστηκε τίποτα συγκεκριμένο

από τον κ. πρωθυπουργό παρά η επανάληψη των γνωστών εκκλήσεων στην ιδιωτική πρωτοβουλία για ν' αποκτήσει ήθος και εθνική ευαισθησία, να «εργασθεί δίπλα στον εργάτη, στον αγρότη, στο βιοτέχνη και στο μικρομεσαίο για να κερδίσουμε τη μεγάλη μάχη για το έθνος και το λαό μας». Αλλά αυτού του είδους οι εκκλήσεις συνεχίζονται αδιάκοπα εδώ και 4 χρόνια χωρίς αποτέλεσμα. Αυτό αποδεικνύει ότι η πολιτική της «μικτής οικονομίας» δεν ανταποκρίνεται στη σημερινή συγκυρία της κρίσης και των πολλαπλών προβλημάτων που προκύπτουν απ' αυτή. Η «οικονομική δημοκρατία» είχε κάποιο λόγο ύπαρξης σε συνθήκες γενικής ανάπτυξης και οικονομικής ευεξίας. Σε συνθήκες κρίσης οξύνονται οι αντιθέσεις καθώς αναζητείται ο «αποδιοπομπαίος τράγος» για τα δεινά που συσσωρεύονται. Αν πράγματι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ επιθυμεί να «σταθεροποιήσει και ν' αναπτύξει» όπως ισχυρίζεται, την οικονομία της χώρας, δεν έχει παρά ν' αντιμετωπίσει την κρίση, όχι σαν τυχαίο φαινόμενο της κακής πιστωτικής πολιτικής που ασκήθηκε στο παρελθόν, αλλά σαν φυσικό αποτέλεσμα της δομικής λειτουργίας του συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι οι λύσεις δεν βρίσκονται στις πιστωτικές και δημοσιονομικές αλλαγές αλλά σε μια άλλη οικονομική πολιτική που σχετίζεται με τη ριζική αναμόρφωση της παραγωγικής διαδικασίας και των παραγωγικών σχέσεων. Είναι λυπηρό μετά από 4 ολόκληρα χρόνια η κυβέρνηση της «αλλαγής» ν' ανακαλύπτει ότι η σταθεροποίηση της οικονομίας, διέρχεται μέσα από τα —μονεταριστικού περιεχομένου— μέτρα.

ΑΝΕΦΑΡΜΟΣΤΗ Η ΣΥΝΤΑΓΗ

Γιατί, επί της ουσίας, περί αυτού πρόκειται, παρά τον περίτεχνο χειρισμό των λέξεων από τον κ. Παπανδρέου. Ο μονεταρισμός σαν οικονομική πολιτική στην πράξη, έγινε ιδιαίτερα γνωστός, όχι για τις «φιλελεύθερες» πλευρές του, αλλά για τις σκληρότατες και περιοριστικές εφαρμογές. Το λεγόμενο τρίπτυχο που αποτελείται από:

- τη μονόπλευρη λιτότητα
- την περικοπή των δημοσίων δαπανών
- τη φορολογική επιβάρυνση των μισθωτών, τα κίνητρα και τις φορολογικές ελαφρύνσεις για το κεφάλαιο, συνιστά την πεμπτουσία του μονεταρισμού.

Ωστόσο, αν είχε κάποια (αμφιλεγόμενα κατά την άποψή μας) αποτελέσματα στις ΗΠΑ και στην Αγγλία, δεν σημαίνει ότι θα συμβεί το ίδιο σ' όποια χώρα κι αν εφαρμοστεί. Το παράδειγμα της Χιλής και της Τουρκίας πιστοποιεί ότι το δόγμα του μονεταρισμού απαιτεί έναν αυταρχικό (και ενίοτε δολοφονικό) κρατικό μηχανισμό. Η αναγκαιότητα της κρατικής καταστολής απορρέει από την ουσία των στόχων του που δεν είναι άλλη από τη μείωση του κοινωνικού προϊόντος που αναλογεί στην εργατική τάξη και στα φτωχά λαϊκά στρώματα.

Πάντως, ανεξάρτητα από το πολιτικό και κοινωνικό κόστος, θα ήταν χρήσιμο να διερευνήσουμε —σε γενικές γραμμές— την αποτελεσματικότητα των μέτρων στη χώρα μας. Κατ' αρχήν πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η ιδιόζουσα ελληνική πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από τόσες απροσδιόριστες παραμέτρους ώστε να προδικάζεται η τύχη όλων των οικονομικών θεωριών.

Αν υποθέσουμε ότι η κυβέρνηση, ανεξάρτητα από τις πολιτικές και κοινωνικές αντιδράσεις, θα προχωρήσει στην εφαρμογή του τρίπτυχου της μονεταριστικής συνταγής θα πρέπει να λάβει υπόψη της, ότι αυτή θα προσκρούσει οπωσδήποτε στους εξής υφάλους της οικονομικής πραγματικότητας:

α. Η λιτότητα στη χώρα μας συνδέεται άμεσα με την πλήρη κατάργηση ή την αλλοίωση του συστήματος της ΑΤΑ. Το αποτέλεσμα όμως του «ετεροχρονισμού της ΑΤΑ» που επιβλήθηκε το 1983 δεν είναι και τόσο ικανοποιητικά. Υπολογίζεται ότι η συνολική μείωση του κόστους για τη βιομηχανία το 1983 δεν υπερβαίνει το 2%. Ποσοστό που δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν σοβαρή συμβολή στην προσπάθεια για αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Εξάλλου σύμφωνα με τα στοιχεία της ICAP εκείνοι που ευνοήθηκαν από τον «ετεροχρονισμό» δεν είναι η μείζων βιομηχανία, αλλά οι μικρομεσαίοι και ίσως ο τριτογενής τομέας, καθότι ο παράγοντας «εργασία» παίζει σημαντικό ρόλο στους χώρους αυτούς που αδυνατούν ν' αυτοματοποιήσουν την παραγωγή. Συνεπώς η συμπίεση των μισθών δεν διαφοροποιεί τους οικονομικούς δείκτες, αφού οι μισθωτοί συμβάλλουν ελάχιστα στη διαμόρφωση του ΑΕΠ που προέρχεται κυρίως από το αγροτικό εισόδημα, τις υπηρεσίες και τα ελεύθερα επαγγέλματα.

β. Οι δημόσιες δαπάνες στη χώρα μας είναι ανελαστικές και τούτο γιατί ποτέ δεν υπήρξε το «κράτος πρόνοιας», όπως τουλάχιστον εμφανίσθηκε μεταπολεμικά στις ανεπτυγμένες χώρες. Το σύστημα υγείας καρκινοβατεί, ενώ τα νοσοκομεία παραμένουν άθλια. Παράλληλα στον τομέα της Παιδείας τα πράγματα δεν είναι καλύτερα. Αρκεί να σκεφθεί κανείς ότι οι στεγαστικές ανάγκες των περισσότερων δημοτικών, γυμνασίων και λυκείων καλύπτονται με την ενοικίαση ιδιωτικών οικημάτων. Στην ίδια κατάσταση βρίσκονται όλοι σχεδόν οι τομείς της δημόσιας υποδομής. Η φημολογούμενη περικοπή από τον φετινό προϋπολογισμό, κατά 25% σε σύγκριση

Το «περίβλημα» του πρωθυπουργικού λόγου

Σε πάρα πολύ μεγάλο μέρος του, ο λόγος που εκφώνησε ο πρωθυπουργός στα φετινά εγκαίνια της ΔΕΘ και που αναμενόταν από πάρα πολλούς ως μάνα εξ ουρανού, θύμισε τις εποχές όπου το ΠΑΣΟΚ βρισκόταν στην... αντιπολίτευση. Ο κ. Παπανδρέου διάλεξε και πάλι, ως όχημα και καλά επεξεργασμένο περίβλημα του κεντρογενούς «ρεαλισμού» και της ταξικά «υπερβατικής» φιλοσοφίας του περί την οικονομία, την επίκληση της «αμαρτωλής» οικονομικής πολιτικής του παρελθόντος —χωρίς αυτή τη φορά να αναφέρει την εξίσου «αμαρτωλή» Δεξιά— και την κριτική καταστάσεων, με ύφος καταγγελίας μάλιστα, που χρεώνονται στη... δική του πρώτη τετραετία. Απαραίτητο συμπλήρωμα αυτού του είδους της ρητορικής ήταν βέβαια και πάλι οι δυσμενείς συγκυρίες στη διεθνή οικονομία, ενώ ένα τρίτο, εξίσου μόνιμο επιμύθιο στις οικονομικές αναλύσεις του αρχηγού του ΠΑΣΟΚ ήταν τα πολλά και θετικά μέτρα της πρώτης του περιόδου διακυβέρνησης της χώρας —που παρά τη θετικότητά τους, βέβαια, δεν μπορούν να αποτρέψουν την επιδεινωση και τον κίνδυνο επιβολής αποφάσεων εκ μέρους του όποιου Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Δεν θα αρνηθούμε την επίδραση που έχει το παρελθόν ή η διεθνής συγκυρία στην οικονομία, ούτε τον κίνδυνο του ΔΝΤ —αρκεί βέβαια να μην αντιμετωπίζεται κινδυνολογικά, όπως έπραξε ο πρωθυπουργός προκειμένου να υπαινηχθεί για πρώτη φορά με σαφήνεια κάποια μέτρα όχι και τόσο σοσιαλιστικά, κι αυτό μάλιστα παρά τη διαβεβαίωσή του, αναπόδεικτη βέβαια, ότι η οικονομική πολιτική της πρώτης τετραετίας «κατάφερε να ανασχέσει τον κατήφορο της οικονομίας ανεξάρτητα από μερικά επιμέρους λάθη».

Το πρόβλημα βρίσκεται ακριβώς στα «επιμέρους» αυτά λάθη. Γιατί βεβαίως δεν πρόκειται περί λαθών αλλά περί επιλογών. Το να θέλεις, π.χ., να θεμελιώσεις στην εξαρτημένη ελληνική οικονομία —εξάρτηση στην οποία επιμελώς δεν αναφέρθηκε ο κ. πρωθυπουργός— ένα κράτος πρόνοιας, χωρίς να μετασχηματίζεις τις ισορροπίες κεφαλαίου -εργασίας, αυτό το ίδιο το πολιτικό πλαίσιο και τις κοινωνικές διαδικασίες που καθορίζουν το «επικατάρατο» μοντέλο ανάπτυξης, αυτό σημαίνει κατ' ανάγκη ότι επιλέγεις σαν εκδοχή της πρόνοιας τις παροχές από τον δημόσιο κορβανά, έτσι μάλιστα όπως αυτός λειτουργεί, ή ότι αναδιανέμεις το κοινωνικό εισόδημα, αλλά μόνο στο «μη προνομιούχο» μέρος του. Κάποτε όμως η «τούρτα» φτάνει στα όριά της, ενώ εσύ βέβαια δεν έχεις καν σκεφτεί να την φτιάξεις απ' την αρχή. Και τότε «ζητάς τα ρέστα» απ' αυτούς που, ακολουθώντας τις συνταγές σου, εξέλαβαν την πρόνοια ως ευδαιμονισμό και την πολιτική σου ως θέαμα.

Σίγουρα δεν μπορείς να οικοδομήσεις την «κοινωνική συνοχή» σε τέτοιου είδους μοντέλα πρόνοιας. Ούτε μπορείς να ζητάς συναίνεση, ή αντίθετα να κατηγορείς επί δημαγωγία, αν δεν σε ακολουθήσουν για τον «κλήρο του εκσυγχρονισμού που έλαχε στο ΠΑΣΟΚ», που είναι «προϋπόθεση για την ανάπτυξη» και που «ωφελεί και το κεφάλαιο και την εργασία». Διότι δεν «λαχαινει» το στιδίο —και μάλιστα κάτι το σημαντικό, όπως λες— στην πολιτική, αλλά επιλέγεται ως στόχος ανάλογα με τη στρατηγική που καθορίζει η ιδεολογία σου. Και ο εκσυγχρονισμός δεν μπορεί να μην αποτελεί αντικείμενο ιδεολογικών αντιπαραθέσεων, όπως ζήτησε ο κ. Παπανδρέου, διότι δεν έχουμε να κάνουμε με τον εκσυγχρονισμό κανενός κινητήρα, αλλά αντιλήψεις και πολιτικές περί «εκσυγχρονισμού», τόσες όσες προκύπτουν απ' την κοινωνική σύγκρουση. Το ίδιο, δεν μπορείς να ζητάς ευθύνες από τους εργαζόμενους σε μια ιδιωτική επιχείρηση όταν το «σχέδιο» της προσδιορίζεται μόνον από τον ιδιοκτήτη, ο οποίος με τη σειρά του δεν θα καταλάβει τίποτα από όλα του λες περί «ανανέωσης» του διότι εσύ ακριβώς δεν τον έχεις αμφισβητήσει στο μηχανισμό του εξουσίας, τόσο στο Κράτος όσο και στην επιχείρηση.

Όπως είπε πρόσφατα ο κ. πρωθυπουργός το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο, η ίδια η σύλληψη και η λειτουργία του, δεν έφεραν την κοινωνική ειρήνη εκεί όπου υπήρχαν πολύ καλύτερες προϋποθέσεις εδραίωσής του. Πόσο μάλλον στην Ελλάδα, όπου η καρικατούρα του μπορεί να οδηγήσει σε απρόσμενες αντιφάσεις και αδιέξοδα, παρά τα ιδεολογικά ψιμύθια που κάθε τόσο το περιτυλίγει μια εξουσία η οποία έχει επιλέξει τη διατήρηση των κοινωνικών ισορροπιών οδηγούμενη σε πολιτικές «διαρρυθμίσεις» των μετασχηματιστικών προσδοκιών και στο ιστορικό κενό.

με πέρσι, των δημοσίων δαπανών, δεν θα αναβάλει απλώς κάποια επείγοντα προγράμματα (ΕΣΥ, ανεργίας, παιδείας κτλ.) αλλά θα ανατρέψει και την επενδυτική πρωτοβουλία του δημόσιου σε στρατηγικούς τομείς της οικονομίας. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει ν' αναμένεται συνολική κοινωνική κατακραυγή.

γ. Η αύξηση των φορολογικών εσόδων συνδέεται συνήθως με δύο πηγές. Η πρώτη είναι η περιβόητη φοροδιαφυγή. Η δεύτερη είναι η «διεύρυνση της φορολογίας σ' εκείνους που δεν φορολογούνται» δηλαδή στους αγρότες.

Θα πρέπει ν' αποσαφηνισθεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση εξαιρείται το μεγάλο κεφάλαιο από τη φοροδιαφυγή καθότι αυτό θα πρέπει να απολαύσει τις ευεργετικές επιδράσεις ενός «εύκρατου κλίματος» για να επενδύσει. Συνεπώς απομένει «η ραχοκοκκαλιά της αλλαγής», δηλαδή οι μικρομεσαίοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες. Πολύ φοβούμαστε όμως ότι αν οι κυβερνητικοί υπεύθυνοι μελετήσουν σοβαρά τα στοιχεία της μικρομεσαίας παραγωγής, θα βρεθούν προ εκπλήξεων. Η επιβίωση της βιοτεχνίας και της μικρομεσαίας επιχείρησης είναι κυρίως συνάρτηση του εύρους της φοροδιαφυγής. Αυτό δεν συμβαίνει μόνο στη χώρα μας. Όταν πριν από λίγα χρόνια οι Ιταλοί προσπάθησαν να εφαρμόσουν αυστηρότερο φορολογικό έλεγχο στις μικρές επιχειρήσεις, διαπίστωσαν ότι η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, γι' αυτό και ανέστειλαν τις προσπάθειές τους. Γίνεται φανερό ότι αν κάποιοι ηθικομανείς και θερμοκέφαλοι παράγοντες της εξουσίας εκδηλώσουν υπέρμετρο ζήλο στη «σύλληψη της παραοικονομίας και στην πάταξη της φοροδιαφυγής» θα συντελέσουν στην αποδιοργάνωση του συνόλου της οικονομίας. Όσο για τη φοροδιαφυγή των ελεύθερων επαγγελματιών, αν καταφέρουν οι ιθύνοντες να βρουν αποτελεσματικό τρόπο σύλληψής της, τότε θα μπορούν να «τετραγωνίσουν και τον κύκλο». Τέλος, η δεύτερη πηγή αύξησης των φορολογικών εσόδων, αφορά την άμεση φορολογία του αγροτικού εισοδήματος.

Πολλά λέγονται για την αδικία που συν-

τελείται από τη μη φορολόγηση των αγροτών. Πρέπει όμως να θέσουμε υπόψη των κατηγόρων ότι οι έμμεσοι φόροι που πληρώνουν οι Έλληνες αγρότες (γεωργικά μηχανήματα, λιπάσματα κτλ.) είναι τόσο πολλοί ώστε να υπερκαλύπτουν κάθε ποσό που θα προέρχονταν από μια άμεση φορολογία. Και εν πάση περιπτώσει το μέσο αγροτικό εισόδημα ανέρχεται μόλις στο 1/3 του μέσου αστικού εισοδήματος (στοιχεία Υπουργείου Γεωργίας). Πόσο ακόμα θα πρέπει να διευρυνθεί το χάσμα ανάμεσα στην πόλη και στο χωριό; Πόσο περισσότερο θα πρέπει να εξαθλιωθεί το αγροτικό νοικοκυριό;

δ. Σ' ό,τι αφορά την ιδιωτική πρωτοβουλία και τα κίνητρα που υποσχέθηκε ο κ. Παπανδρέου σ' αυτή, είναι σκόπιμο να παρατηρήσουμε ότι δεν πρέπει ν' αναμένεται καμιά επενδυτική δραστηριοποίηση. Η εγχώρια ιδιωτική πρωτοβουλία γαλουχήθηκε στον παρασιτισμό και στηρίχθηκε στα δεκανίκια της κομματαρχικής επιλογής των κυβερνήσεων της μεταπολεμικής περιόδου. Το μοναδικό της προσόν, όπως αποδείχθηκε και με τις «προβληματικές», ήταν η λαθραία εξαγωγή συναλλάγματος (εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις) και η νεοπλουτιστική σπατάλη. Αν σ' αυτά προστεθούν και τα βαθύτερα αίτια που αναστέλλουν τις επενδύσεις (αναλύθηκαν στο προηγούμενο τεύχος του «ΑΝΤΙ») τότε οι πρωθυπουργικές εκκλήσεις δεν είναι απλώς μάταιες, αλλά συντελούν στη συγκάλυψη της αλήθειας.

ΥΠΕΡΤΑΞΙΚΟΣ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

Όπως αποδεικνύεται από τα προαναφερόμενα, η διετής εφαρμογή ενός ήπιου —έστω— μονεταρισμού, δεν αν συντελέσει στην άρση των αιτιών που προκαλούν την κρίση, ενώ η αποτελεσματικότητά του για την εξοικονόμηση κάποιων πόρων είναι έντονα αμφιλεγόμενη. Αλλά κι αν υποθέσουμε ότι θα συγκεντρωθούν τελικά κάποια ποσά, αυτά θα πρέπει να διατεθούν για την κάλυψη των υποχρεώσεων του εξωτερικού χρέους και των διαφόρων ελλειμμάτων. Γι' αυτό ηχεί παράξενα η επιμονή του πρωθυπουργού για εκσυγχρονισμό και τεχνολογική ανανέωση (μικροηλεκτρονική - πληροφορική) και πολύ περισσότερο, όχι μόνον όταν υπάρχει πρόβλημα πόρων, αλλά όταν εκλείπει κάθε προ-

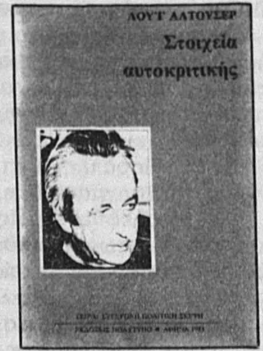
πτική για την αξιοποίηση των παραδοσιακών δυνατοτήτων της χώρας. Δεν αναφερόμαστε μόνο στον ορυκτό και υποθαλάσσιο πλούτο της χώρας, όπου παραμένει αναλλοίωτο το αποικιοκρατικό καθεστώς της εκμετάλλευσής του, αλλά και για τόσες άλλες εθνικές παραγωγικές συνιστώσες που εξακολουθούν να πορεύονται υποαναπτυσσομένες.

Για ποιον εκσυγχρονισμό μιλά λοιπόν ο κ. πρωθυπουργός, όταν δεν αναφέρθηκε ούτε μια φορά στο (ήδη αποτυχημένο) πενταετές πρόγραμμα, όταν οι περιβόητες κλαδικές μελέτες στολίζουν τα συρτάρια του υπουργείου Βιομηχανίας, όταν δεν ανέφερε ούτε μια, γενική έστω, αναπτυξιακή προοπτική; Τι νόημα έχει η ιδεολογική ανάλυση του εκσυγχρονισμού όταν λείπει κάθε δυνατότητα πραγματοποίησής του;

Εκτός κι αν θεωρήθηκε σαν μια καλή ευκαιρία για να ενισχυθεί ιδεολογικά η «ειρηνική συνύπαρξη των τάξεων, σ' αυτή τη μεγάλη μάχη για την επιβίωση του έθνους». Ωστόσο, όσο κι αν αποστασιοποιήθηκε από την «ιδεολογία Λάσκαρη», ο κ. Παπανδρέου δεν κατάφερε να πείσει για την υπερταξικότητα του εκσυγχρονισμού. Πράγματι η τεχνολογία δεν είναι ιδεολογικά χρωματισμένη. Δεν είναι ούτε «μαύρη» ούτε «κόκκινη». Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι συμπαρασύρονται αυτόματα στον αποχρωματισμό και οι ιδιοκτήτες του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού, ότι δεν έχουν πλέον ταξικό ενδιαφέρον οι φορείς εκμετάλλευσής και αξιοποίησής του. Αλλά αυτά είναι πολύ γνωστά στον κ. Παπανδρέου. Αν τ' αναφέρουμε είναι γιατί θα πρέπει να επιβεβαιώνουμε καθημερινά ότι δεν έχουμε καμιά σχέση με τους... λωτούς.

Πάντως, με την πρωθυπουργική ομιλία όχι μόνο δεν αποσαφηνίστηκε η οικονομική πολιτική της νέας τετραετίας, αλλά αντίθετα συσκοτίστηκε κι εκείνη (η ελάχιστη) που εφαρμόστηκε στην προηγούμενη τετραετία. Αναμένοντες, εναγωνίως, τις δέσμες των μέτρων που θα «περιορίσουν τις καταναλωτικές μας ανάγκες στις παραγωγικές δυνατότητες», διατελούμε σε μόνιμη επιφυλακή σε τούτες τις στήλες. Είναι σίγουρο ότι ο ερχόμενος χειμώνας θα είναι ο «θερμότερος» της τελευταίας τετραετίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΚΩΤΟ

Πάρτε με από τηλέφωνο!

☎ ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΤΟΥΣ.

Μίλησαν με τον τρόπο τους οι ανώνυμοι και οι επώνυμοι και συναπόβγαλαν το μεσημέρι εκείνης της πικρής Τρίτης το Σάκη Καραγιώργα στο πρώτο νεκροταφείο.

Δεν χειροκρότησαν παρά μόνο το νεκρό αγωνιστή...

Οι εθισμένοι στις εύκολες επευφημίες θα πρέπει να ένοιωσαν ένα ξάφνιασμα παραδοξότητας για εκείνο το ανθρώπινο περιβάλλον τους.

Αυτή τη φορά —βλέπεις— το περιβάλλον απαρτιζόταν από τους ανθρώπους «του γαμώτο».

☎ ΧΩΡΙΣ ΒΙΑΣΥΝΗ. Χωρίς ίχνος βιασύνης βγήκαμε και του λόγου μας στα αντιρατσιστικά προύλαιο. Την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρη!

Δυόμισι —κοντά— μήνες από το πρώτο ξέσπασμα του λαού της Νότιας

Αφρικής. Μόλις ολοκληρώσαμε το μαύριμά μας στις παραλίες του ήλιου.

Άσπροι σαν τα γάλατα να διαδηλώνουμε την αλληλεγγύη μας στους μαύρους αγωνιστές;

Δεν θα πείθαμε για την ειλικρίνειά μας.

ΕΠΕΤΕΙΑΚΑ. Συμπλήρωσε λοιπόν και γιορτάζει τη δέκατη —κιόλας— επέτειό του το καθεστώς Πινοσέτ στη Χιλή. Και να σκέφτεται κανείς πως ο εν λόγω κύριος ήταν —λέει— ο πιο έμπιστος στρατηγός του προέδρου Αλιέντε.

Ο άνθρωπός του...

☎ ΔΕΝ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ. Δεν περιλαμβάνεται λοιπόν στους βουλευτές του νεόκοπου δεξιού κόμματος ούτε ο πληρεξούσιος της Θεσσαλονίκης κ. Βασίλης Παπαγεωργόπουλος. Ένας ακόμη Στεφανοπουλικός που λάκισε την ύστατη ώρα. Ένας ακόμη πιστός που έγινε καπνός. Εξαφανίστηκε σαν τον Αυλακιώτη. Ήταν άλλωστε ο πρωταθλητής στις ταχύτητες. Ο φτερωτός γιατρός.

AIDS. Η άγνωστη μέχρι πριν λίγα χρόνια λοιμώδης αρρώστια έφτασε να γίνει ο φόβος και ο τρόμος τοις πάσι. Η επιστήμη συνιστά εσπευσμένα μέτρα στις ομάδες υψηλού κινδύνου. Στους ομοφυλόφιλους να ελαττώσουν τον αριθμό των σεξουαλικών συντρόφων τους.

Στους τοξικιμανείς να μην χρησιμοποιούν κοινές σύριγγες.

Οι λοιποί μπορούμε —φαινεται— να αφροδισιαζόμαστε μάλλον άνετα, μέσα στα όρια της παρέας μας ή έστω —σε περιπτώσεις που το πράγμα πολυπιέζει— προσεκτικά μέσα στα όρια της φράξιάς μας.

☎ ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ. Συνέχεια για το βουλευτή Λάρισσας του ΠΑΣΟΚ Βασιλή Αγοράστη. Ένα απόσπασμα από πρόσφατη ομιλία του στη Βουλή. Στη συζήτηση του νομοσχεδίου «κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα». Μου άρεσε και το σημείωσα. Συνδέεται και με την περιφημη παραγωγικότητα που τόσο μας κόφτει τώρα τελευταία: «Πρό ετών πήγα στο υπουργείο Εργασίας με μια ομάδα συνδικαλιστών για να καθορίσουμε ένα τιμολόγιο. Μπαινούμε στο αρμόδιο γραφείο.

Σύνολο 6 υπάλληλοι. Τρεις γυναίκες και τρεις άντρες. Η μία γυναίκα ασχολούνταν με ένα μίξερ. Ανακάτευε φρούτα. Η άλλη γυναίκα είχε βάλει ένα ηλεκτρικό μπρίκι και έκανε καφέ. Έξι φλιτζάνια καφέ. Σέρβιραν σε όλους από ένα και έξι ποτήρια με χυμό. Εμείς περιμέναμε όρθιοι. Δέκα άνθρωποι κι εγώ. Τα ετοιμάσαν όλα. Ήπιαν τον καφέ, το χυμό και σε κάποια στιγμή η προϊσταμένη με κοιτάζει και μου λέει: Ορίστε, τι θέλετε; Της είπα το πρόβλημά μας. Α, μου είπε, δεν μπορούμε σήμερα, να έλθετε μετά από τρεις μέρες γιατί λείπει σε άδεια κάποιος υπάλληλος».

☎ ΕΙΔΕ ΚΙ ΑΠΟΡΗΣΕ. Είδε ο παλιός συναγωνιστής του Σωτήρη Πέτρουλα την μαρμάρινη πλάκα που εντοιχίστηκε στη γωνία Σταδίου και Εδουάρδου Λω

—στον τόπο της θυσίας του παλικαριού— κι απόρησε για τη μικροψυχία της.

—Μόνο της Δημοκρατίας και έστω της Ειρήνης υπήρξε αγωνιστής ο Σωτήρης; Δεν συγκινήθηκε, δεν διανοήθηκε, δεν διαδήλωσε, δεν κρατήθηκε, δεν χτυπήθηκε —θέλουν να μας πουν— ο Σωτήρης για το Σοσιαλισμό; Πώς εξηγείς αυτό το χάλι;

Προσπάθησα να του εξηγήσω: —Το ΚΚΕ δεν αναγνωρίζει στην προδικτατορική ΕΔΑ αγωνιστικούς τίτλους σχετικούς με το σοσιαλισμό. Η νεολαία της ΕΔΑ και η νεολαία Λαμπράκη —που καθοδηγήθηκε από την αναθεωρητική ΕΔΑ— δεν μπορούν

λοιπόν να συνδέονται με το σοσιαλισμό. Ο Σωτήρης υπήρξε μέλος —έστω και αμφισβητίας, έστω και αποψίας— της νεολαίας της ΕΔΑ και της νεολαίας Λαμπράκη. Καλός λοιπόν ο Σωτήρης για όλα αλλά όχι και για το σοσιαλισμό. Άλλο Πέτρουλας κι άλλο Βαλαβάνη.

☎ ΓΙΑΤΙ ΔΑΚΡΥΣΕ; «Γιατί δάκρυσε η Νάκη;»

Το αγωνιώδες αυτό ερώτημα έθεσε με διστηλο τίτλο της η «Μεσημβρινή» της Τρίτης. Στο κείμενο αναφέρεται εκτενέστερα:

«(...) η δημοφιλής εκφωνήτρια της ΕΡΤ-1 Νάκη Αγάθου στην εκφώνησή της πριν απ' το βασικό δελτίο ειδήσεων των 9.00 άρχισε να δακρύζει... κι έκλεισε την εκφώνηση χωρίς το καθιερωμένο γοητευτικό χαμόγελό της».

Ξέρετε τι ακολούθησε; Το λέει παρακάτω η ίδια εφημερίδα: «Τα τηλέφωνα της Μεσημβρινής άναψαν και οι τηλεθεατές αναγνώστες μας ζητούσαν να πληροφορηθούν τι το σοβαρό συνέβει στη Νάκη...».

Το τι σοβαρό συνέβει στη Νάκη η σαδίστρια εφημερίδα μας το λέει μόλις στο τέλος του κειμένου:

«Μια βλεφαρίδα της ενόχλησε ξαφνικά το μάτι της, κάτι που συμβαίνει συχνά στις γυναίκες ...».

Κοντέψαμε να τραλαθούμε.

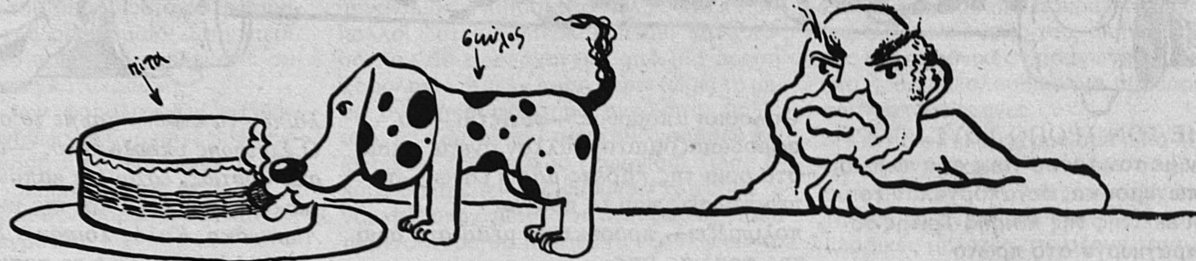
☎ ΔΥΣΤΟΚΙΕΣ. Δυστοκίες —ψιθυρίζονται— στις ενθρονισσεις των νέων αρχόντων της ραδιοτηλεόρασης. Ο ένας —τουλάχιστον— από τους φερόμενους φαίνεται πως τροφοδοτεί την οξυδερκεία του με τα αποθέματα της μνήμης του. Φαίνεται πως μελετά το πανομοιότυπο τέλος της θλιβερής αλληλουχίας των πρώην και επιμένει. Ζητά γραπτούς κανόνες...

Αλλά αν η άλλη πλευρά ήταν διατεθημένη να δώσει γραπτούς κανόνες θα χρειαζόταν —άραγε— τις δικές του υπηρεσίες;

Η άλλη πλευρά πασχίζει να αλιεύσει ανέντακτους για μια ραδιοτηλεόραση κυβερνητική που να μοιάζει όμως με δημοκρατική. Ίδια κι απaráλαχτα με τις κουτοπόνηρες γυναίκες του παλιού ανέκδοτου που έψαχναν για παπούτσια που τα ήθελαν όμως από μέσα μεγάλα και απ' έξω μικρά...

ο αυτόματος τηλεφωνητής

Το σύνδρομο του πολιτικού κόστους

του Δ. Μιχαήλ

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΑΤΟ ημέρες της δεύτερης τετραετίας του ΠΑΣΟΚ —που έκλεισαν την περασμένη Τρίτη— αν μπορούν να συγκριθούν με εκείνες της πρώτης τετραετίας δεν είναι ασφαλώς για το κοινό τους γνώρισμα της απουσίας ευανάγνωστης οικονομικής πολιτικής, αλλά για το στοιχείο του ετεροχρονισμού της.

ΟΙ ΛΕΓΟΜΕΝΕΣ πρωθυπουργικές αλήθειες της Θεσσαλονίκης για τις δυσοίωνες οικονομικές προοπτικές και την προσαρμογή στην αναγκαιότητα της «γενικευμένης λιτότητας», έπρεπε να είχαν ειπωθεί τέσσερα χρόνια νωρίτερα. Την εποχή της ευρύτατης λαϊκής συναίνεσης και της φερεγγυότητας τέτοιου είδους εξαγγελιών.

ΔΕΝ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ πάντως για ένα λαθεμένο ετεροχρονισμό στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικονομίας. Ούτε για τη δοκιμασία της κάποιας προεκλογικής αξιοπιστίας του

ΠΑΣΟΚ, όπως διατείνεται ο κ. Μητσotάκης. Η ομιλία της Θεσσαλονίκης αν δεν συνιστά νέα πολιτική στην οικονομία, συνιστά νέα ποιότητα στην πολιτική αυτή, και επιπλέον:

- αναφορικά με το παρελθόν, θέτει σε κάποια δοκιμασία και «ιστορική αίρεση» την οικονομική πολιτική της πρώτης τετραετίας·

- αναφορικά με το παρόν, θέτει έντονα το πρόβλημα της υλοποίησης αυτής της πολιτικής, καθώς οι μέρες περνούν όπως στα καβαφικά «Κεριά»·

- αναφορικά με το μέλλον, δημιουργεί ερωτηματικά για την απόφαση και την ικανότητα της κυβέρνησης και του ΠΑΣΟΚ να αντιμετωπίσει τα μεγάλα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

ΜΙΑ ΤΡΟΤΣΚΙΣΤΙΚΗΣ χροιάς αντίδραση, στις παραινέσεις του πρωθυπουργού θα παρατηρούσε ειρωνικά ότι «από τότε ένα γνήσιο σοσιαλιστικό κόμμα ανησυχεί για την καπιταλιστική κρίση» και μια, μαρξιστικής υφής, κριτική θα αναζητούσε τις διαδικασίες εξόδου από την κρίση σε όφελος των εργαζομένων και με υπέρβαση των καπιταλιστικών σχέσεων.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ του ΠΑΣΟΚ διαβεβαιώνει τα κομματικά της στελέχη στο «Παλιό ντε Σπορ» ότι «κάνουμε μια αναγκαία επιβράδυνση των ρυθμών στις δομικές αλλαγές, δεν αλλάζουμε την πορεία» και δημόσια —εγκαταλείποντας και αυτούς τους θολούς κοινωνικούς όρους περί «μη προνομιούχων» —ομιλεί για «εκσυγχρονισμό» και χρησιμοποιεί έννοιες για τα οικονομικά όπως το «Έθνος» και «ο Λαός μας». Κατά τη δική μας πεποίθηση, γύρω από τις εξαγγελίες της Θεσσαλονίκης για την «ανάγκη εξόδου από την κρίση» και τις συναφείς επιταγές επικεντρώνεται το συνολικό πολιτικό πρόβλημα της χώρας και ειδικότερα του ΠΑΣΟΚ και της κυβέρνησης.

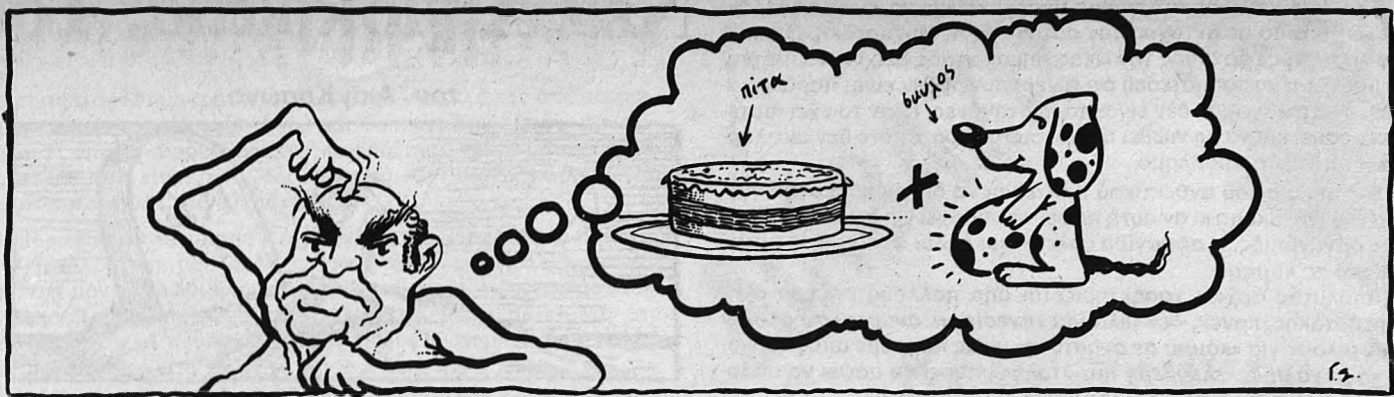
ΑΝ ΥΠΗΡΧΑΝ ορισμένοι μέσα στο ΠΑΣΟΚ που διατηρούσαν ψευδαισθήσεις για το νόημα της αντιδεξιάς νίκης στις 2 Ιουνίου, εις το εξής στον οικονομικό τομέα η δεύτερη τετραετία με πολύ λίγη υπερηφάνεια θα μπορεί να καταφεύγει στα πεπραγμένα της πρώτης. Επιπλέον, η εύκολη καταφυγή σε ευθύνες προσώπων, όπως λχ. η αφελής αντίληψη ότι «για όλα φταίει ο Αρσένης, που απέκρυβε την αλήθεια» θα ήταν πειστική εάν υπήρχε μια εναργής πολιτική, μέσα στην οποία θα επιμερίζονταν οι ευθύνες των προσώπων. Γιατί λχ. ο εξαιρετικά δυσαρστημένος από παρόμοιες βολές κατά της υστεροφημίας του, κ. Αρσένης, είναι γνωστό ότι το 1982 είχε εισηγηθεί ορισμένα μέτρα «εξυγίανσης των δημοσίων οικονομικών», όπως λχ. τον περιορισμό των διορισμών στο Δημόσιο, μέτρο που торπιλίσθηκε από άλλους συναδέλφους του και στελέχη του Κινήματος.

ΑΚΡΙΒΩΣ ΛΟΙΠΟΝ αυτή η απουσία πολιτικής, είναι υπεύθυνη όχι για τα συσσωρευμένα αδιέξοδα της πρώτης τετραετίας αλλά —όπως απέδειξε η θορυβώδης συγκέντρωση των

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ—ΜΑΡΤΕΝ: Οι Λαμπράκηδες ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ ΓΕΝΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ» • Δεινοκράτους 131

συνδικαλιστών του ΠΑΣΟΚ στο «Παλαί ντε Σπορ» —και για τις συσσωρευμένες αυταπάτες.

ΕΙΝΑΙ ΓΕΓΟΝΟΣ ότι για πρώτη φορά όλα αυτά τα χρόνια η κυβέρνηση —και συγκεκριμένα το επιτελείο του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, με επικεφαλής τον σιωπηλό κ. Κώστα Σημίτη— προγραμματίζει να εξαγγείλει ένα σύνολο μέτρων και αποφάσεων, που θα αφορούν από τα εισοδηματικά θέματα έως την δημοσιονομική πολιτική. Για πρώτη φορά υπάρχει, σύμφωνα με πληροφορίες μας, η προσπάθεια για τη διατύπωση κάποιων γενικών αρχών της οικονομικής πολιτικής (όσο και αν δίνονται διαβεβαιώσεις ότι «δεν αλλάζουμε πολιτική») και για εξαγγελίες με συνεκτικό ιστό.

ΩΣΤΟΣΟ, αυτό το σύνολο των κεντρικών σχεδιασμών (που δεν φαίνεται να εξαγγελθεί νωρίτερα από τα τέλη του Νοεμβρίου) παρατείνει την εξάμηνη και πλέον διοικητική χαλαρότητα και αβεβαιότητα στο χώρο της οικονομίας, ενώ οι πληροφορίες που βλέπουν το φως της δημοσιότητας για σχεδιασμούς και μελλοντικές εξαγγελίες επιδεινώνουν τα προβλήματα και το αρνητικό κλίμα.

ΤΟ ΠΑΣΟΚ συγχέοντας τα πολιτικά προβλήματα της οικονομίας με τα καθαρά οικονομικά, αναβάλλει κατά τον γνώριμο τρόπο του την αντιμετώπιση όλων και τελικά δεν χάνει απλώς πολύτιμο χρόνο αλλά και συσσωρεύει όλη τη γκρίνια χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Οι αλήθειές του έρχονται καθυστερημένα και φυσικά μέσα στην εμμονή της αρχικής προγραμματικής συνέπειας - υστεροφημίας.

ΑΥΤΗ είναι η μία όψη του συνολικού πολιτικού προβλήματος, η αβελτηρία στις αναγκαίες αποφάσεις που οφείλεται αφ' ενός στον διογκούμενο συγκεντρωτισμό και αφ' ετέρου στην έλλειψη συνολικής πολιτικής στρατηγικής. Η άλλη όψη του προβλήματος είναι εκείνη του συνδρόμου του πολιτικού κόστους.

ΑΚΟΜΑ και αυτό το πολυδιαφημισμένο νέο πλαίσιο λειτουργίας του Υπουργικού Συμβουλίου και της κυβέρνησης με την δήθεν παντοδύναμη πολιτική ευθύνη των υπουργών (που κατέληξε στην παντοδύναμη ισχύ ορισμένων υφυπουργών), δεν φαίνεται να δρομολογήθηκε καν.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟ Συμβούλιο ασχολείται επί ώρες με την ενημέρωση από ένα μέλος του, επί των ειδικών αποφάσεων και των σταδίων υλοποιήσεως λ.χ. του ΕΣΥ, ενώ αποφάσεις αρμοδιότητας υπουργών ή ακόμα και διοικητών (λ.χ. η αύξηση της τιμής του ρεύματος, επιδότηση κάποιου αγροτικού προϊόντος) συναποφασίζονται από συλλογικά κυβερνητικά όργανα.

ΕΙΝΑΙ φυσικά αυτή ακριβώς η απουσία, η αδυναμία ατομικής υπουργικής ευθύνης σε επιμέρους αρμοδιότητες που πολλαπλασιάζει τα προβλήματα όταν πρόκειται για θέματα συνολικής πολιτικής και μάλιστα «αντιλαϊκά». Τότε κρίνεται (δεν θα αναλύσουμε από ποιους και γιατί) η μετακύληση της σχετικής ευθύνης συλλογικά από το κυβερνητικό επίπεδο στο κομματικό ή άλλο επίπεδο, όπως λ.χ. με τις παλαιότερες κατηγο-

ρίες για υπονόμηση της οικονομίας ή τις πρόσφατες απειλές ανάλογου χαρακτήρα.

ΑΚΡΙΒΩΣ στη βάση αυτής της μετακύλησης της πολιτικής ευθύνης, του πολιτικού κόστους για τα «εθνικά αναγκαία» μέτρα της οικονομίας και ειδικότερα της εισοδηματικής πολιτικής, βρίσκεται η βάση της πρόσφατης σύγκρουσης ανάμεσα στην κυβερνητική και κομματική καθοδήγηση και τους («αναρχίζοντες» έως τώρα) συνδικαλιστές του Κινήματος. Και ακριβώς στη βάση αυτή της προσπάθειας μετακύλησης ευθυνών θα σημειωθεί η σύγκρουση συνδικαλιστών και «αριστερών» και της λεγόμενης κομματικής και κυβερνητικής ιντελιγκέντίας το ερχόμενο Σάββατο στην Κεντρική Επιτροπή του ΠΑΣΟΚ.

ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ των προβλημάτων, που έθεσαν οι δραματικές εκκλήσεις του πρωθυπουργού κ. Α. Παπανδρέου, δεν εξαντλείται στα θέματα της οικονομίας, αλλά θέτει σε δοκιμασία το όλο σύστημα διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ. □

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Η ΑΔΙΑΧΩΡΗΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΝΑΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΙΣΤΕΧΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΑΘΗΝΑ 1985

Ο συγγραφέας διερευνά τη μεταπολεμική ελληνική κοινωνία μέσα από ένα διάλογο με το μυθιστόρημα του Δ. Χατζή «Διπλό βιβλίο».

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

Νέα Δημοκρατία: Το

του Άκη Κοσώνα

νικό διάστημα— αποχώρηση των δυο βασικών υποψηφίων κ. **Στεφανόπουλου και Μπούτου**, δίπλα στον πολλά υποσχόμενο **Μιλτιάδη Έβερτ** υπάρχουν οι κ. **Βαρβιτσιώτης και Χατζηνικολάου**. Οι αναλογίες βέβαια είναι διαφορετικές απ' ό,τι στο παρελθόν, αφού κανείς από τους τρεις νέους ισχυρούς δεν έχει γύρω του συγκεκριμένη και συμπαγή, μικρή ή μεγάλη ομάδα βουλευτών. Η αποχώρηση των εννέα βουλευτών, που μαζί με τον Κωστή Στεφανόπουλο ίδρυσαν τη «Δημοκρατική Ανανέωση», η αδιαφορία ή ο φόβος των ανανεωτικών που έμειναν για νέες συνωμοσίες, δεν δίνουν την ευκαιρία στον κ. Έβερτ ή τον κ. Βαρβιτσιώτη να εμφανίσουν κάποια ομάδα γύρω τους. Και οι τρεις ελπίζουν ότι οι ίδιες οι συνθήκες θ' αναγκάσουν τους βουλευτές να στραφούν προς αυτούς. Αυτός που αντικειμενικά έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να συγκεντρώσει τους περισσότερους βουλευτές γύρω του, είναι ο πρώτος βουλευτής Έβρου Τάκης Χατζηνικολάου και αυτό γιατί είναι ο μόνος που ποτέ δεν εμφανίστηκε σαν υποψήφιος αρχηγός, αλλά επέδειξε μέχρι τώρα κομματική νομιμοφροσύνη. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι ο Τ. Χατζηνικολάου έχει ιδιαίτερη αυξημένη επιρροή στην αγροτική βάση της ΝΔ, μετά την τηλεοπτική αντιπαράθεσή του με τον τότε υπουργό Γεωργίας Κ. Σημίτη, αντιπαράθεση που ανέβασε τις μετοχές του βορειοελλαδίτη βουλευτή.

Η πρόσφατη δήλωση του κ. Χατζηνικολάου για το συνέδριο της ΝΔ, έγινε—όπως βεβαιώνει το πολιτικό του περιβάλλον— εν γνώσει της «Πολιτείας» και σε μια ακόμα προσπάθεια αποτροπής της διάσπασης. Άλλωστε αυτό είναι και το νόημα της παραμονής του Τ. Χατζηνικολάου στη ΝΔ, αφού είναι εμφανώς αποστασιοποιημένος από τις επιλογές και τις μεθοδεύσεις της σημερινής ηγεσίας. Η κριτική υποστήριξη που παρέχει στον Κ. Μητσοτάκη «τελεί υπό συγκεκριμένους όρους και έχει τη σύμφωνη γνώμη δυνάμεων που ελέγχουν άμεσα τον κ. Μητσοτάκη».

Από τη μεριά του, ο Μ. Έβερτ αναμένει να χριστεί κι επίσημα από τον κατ' ανάγκη αρχηγό «υπ' αριθμόν 2» του κόμματος και συνεχίζει να ελέγχει (ως ένα βαθμό φυσικά) τις διαδικασίες που ακολουθούνται για το συνέδριο. Σε δύσκολη θέση φαίνεται να βρίσκονται οι ανανεωτικοί βουλευτές που ψήφισαν μεν λευκό (ή και Μητσοτάκη «για να συνεχίσουμε με αρχηγό το έργο υποδομής για τη συγκεκριμενοποίηση της φυσιογνωμίας του κόμματος») και δεν επέλεξαν το δρόμο του Κωστή Στεφανόπουλου. Κι αυτό γιατί, πολύ σύντομα, θα αναγκαστούν (ήδη αρκετοί έχουν μπροστά τους το πρόβλημα) να συνταχθούν με τον κ. Έβερτ—σαν «εκφραστή των νιάτων και της ανανεωτικής τάσης»—ή να φύγουν, μια και δεν θέλουν να συνεχίσουν να βρίσκονται υπό τον Κ. Μητσοτάκη. Ήδη, όμως, σύμφωνα με εσωκομματικούς παρατηρητές, έχουν χάσει το τραίνο της πρωτοπορίας αφού «ο Κωστής και οι 9 πρόφθασαν και διαφοροποιήθηκαν πρώτοι».

Παράλληλα, δεν πέρασε απαρατήρητο το γεγονός ότι πριν μια βδομάδα, ο Γιάννης Βαρβιτσιώτης κάλεσε στο σπίτι του τους νεοδημοκράτες βουλευτές του θερινού τμήματος, «για ένα ποτό». Πολλοί ερμήνευσαν την κίνηση αυτή του Γ.Γ. της Κοινοβουλευτικής Ομάδας σαν επιλογή για την εγγραφή αρχηγικής υποθήκης.

Η ΟΝΝΕΔ

Τη διάσπαση της ΝΔ ακολούθησε σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα αυτή της ΟΝΝΕΔ. Μπορεί από την Εκτελεστική Επιτροπή να μην αποχώρησε παρά μόνον ο «στεφανοπουλικός» **Α. Λυκουρέτζος**, αλλά οι παραιτήσεις και οι αποχωρήσεις—με παράλληλη προ-

Είναι γεγονός ότι σπάνια μπορεί κανείς να συναντήσει άνθρωπο με αντοχές σαν αυτές του **Κ. Μητσοτάκη**. Ο «αναβαπτισμένος» αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας δείχνει να πιστεύει (ίσως και να το πιστεύει) ότι η νεοροπότη δεν είναι παρά ψιχάλες, ο κατακλυσμός δεν είναι παρά σταγόνες. Κι αν το έχει πιστέψει μπορεί και να μη νιώθει πάνω του το νερό, οπότε δεν αντιλαμβάνεται και το πρόβλημα.

Η επιθυμία του ανθεκτικού Κ.Μ. είναι να διατηρηθεί στην ηγεσία της ΝΔ, ακόμα κι αν αυτή πάψει να υπάρχει ως δύναμη πολιτικός οργανισμός. Η σφραγίδα αρκεί—«οι άλλοι φταίνε που φύγανε από το κόμμα».

Απόλυτος άρχων χαρακτηρίζεται από πολλούς σήμερα ο Κ. Μητσοτάκης, κανείς δεν μιλά για «ηγεσία με αναστολή», όλοι όμως μιλούν για «κόμμα σε αναστολή», κι ας πάρουμε απόφαση, ότι «η μεγάλη φιλελεύθερη παράταξη» μπορεί να πάψει να υπάρχει, ο κ. Μητσοτάκης ποτέ (πολιτικά τουλάχιστον).

Το υπό διάλυση κόμμα που ίδρυσε τέτοιο καιρό πριν 11 χρόνια ο Κωνσταντίνος Καραμανλής υφίσταται σήμερα «εθιμικό δικαίω». Από τους 82 βουλευτές που ψήφισαν τον Κ. Μητσοτάκη, οι μισοί τουλάχιστον το έχουν μετανιώσει κι ίσως νιώθουν ένοχοι που συνέβαλαν στην παράταση του θανατικού ρόγχου ενός οργανισμού που έδωσε ό,τι είχε να δώσει και ο ίδιος αποζητά το τέλος του. Οι ίδιοι βουλευτές φαίνεται να σκέπτονται με αγωνία το πολιτικό τους μέλλον, μια κι αυτό ήταν άμεσα μέχρι σήμερα συνδεδεμένο με τον οργανισμό αυτό. Οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι η παράταξη της ΝΔ δεν πεθαίνει λόγω της αμφισβήτησης που υφίσταται ο Κ. Μητσοτάκης—αν ήταν μόνο αυτό θα επρόκειτο για σημείο υγείας της ΝΔ—ούτε λόγω των μαζικών αποχωρήσεων από τους κόλπους της.

Οι αποχωρήσεις αυτές βουλευτών, στελεχών και μελών, απλώς επιβεβαιώνουν ότι κάποιοι αντελήφθησαν πολύ γρηγορότερα από άλλους πως η σήψη άρχισε να τους αγγίζει. Πρόφθασαν και βγήκαν.

ΕΝΤΟΛΕΣ ΑΠΟΛΙΘΩΜΑΤΩΝ

Πολιτικά απολιθώματα οι άλλοτε ισχυροί άνδρες της ΝΔ, περιορίζονται στις μέρες μας σε ρόλο νεκροπομπού. Σπυεύδουν να συμμαχήσουν με οποιονδήποτε ηγείται—κι αυτό γιατί οι ίδιοι ευθύνονται για το ποιος ηγείται—προκειμένου να δικαιώσουν την υποτροφία τους, κάνοντας μαθήματα στους βουλευτές περί «ενόττητας» και «2.600.000 ανθρώπων που μας ψήφισαν και σήμερα διώκονται». Υψηλά ιστάμενα στελέχη και αρθρογράφοι εντύπων αγκαλιάζουν το σαθρό επιχείρημα της «ενότητας» και στηρίζουν τον Κ. Μητσοτάκη, μη διστάζοντας να περάσουν το μήνυμα περί «προδοσίας του Στεφανόπουλου». Οι ίδιοι, κρατώντας τα προσχήματα—κρατώντας «πισινή» ουσιαστικά, «μπας και τελικά πάνε όλοι με τον Κωστή»—αποφεύγουν τους χαρακτηρισμούς του «προδότη» και του «αποστάτη».

Ο κόσμος της ΝΔ, ο κόσμος του συντηρητικού χώρου πιο σωστά, παρακολουθεί αν μη τι άλλο μπερδεμένος τα τεκταινόμενα, αφού άρχισε ν' αντιλαμβάνεται ότι «ο Μπούτος δεν έφυγε επειδή είναι διπλοθεσίτης» και άλλα προβοκατόρικά που γράφτηκαν. Και ο πλέον αδαής οπαδός της ΝΔ αναρωτιέται «γιατί έφυγε και ο Στεφανόπουλος που δεν ήταν διπλοθεσίτης»;

Αλλά δεν είναι εύκολες οι απαντήσεις στα ερωτήματα. Όπως δεν θα είναι και εύκολη η εξήγηση στην απορία (και τη θλίψη) των οπαδών και φίλων του συντηρητικού χώρου, «γιατί διαλύθηκε τελείως η ΝΔ»;

Τι και ποιος θα μπορούσε να πει «στη βάση που διψάει για ενότητα»; Θα έπρεπε ο ειλικρινής εθελοντής να είναι και γνώστης της πορείας της Δεξιάς από το '74 και ειδικότερα από το '80 μέχρι σήμερα. Γιατί μόνο τότε θα ήταν σε θέση να παρουσιάσει και ν' αναλύσει το ρόλο του Κ. Καραμανλή, κι ακόμη τις ευθύνες των κ. **Ράλλη, Αβέρωφ, Παπακωνσταντίνου** στην άνοδο του Κ. Μητσοτάκη στην εξουσία. Ίσως αυτή η έρευνα να ανήκει πλέον στους φιλοίστερους που θ' ασχοληθούν με την άνοδο και την πτώση της μεταπολιτευτικής Δεξιάς στη χώρα μας.

ΟΙ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΟΥ Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ

Στα πλαίσια της γενικότερης (αυτο)καταστροφής που υφίσταται η Νέα Δημοκρατία είναι και η ανάπτυξη νέας τριανδρίας δικεικτών της ηγεσίας. Έτσι, μετά την—σε ιδιαίτερα σύντομο χρο-

τέλος ενός κόμματος

σχώρηση στη «Δημοκρατική Ανανέωση»— στελεχών από το φοιτητικό χώρο, από Νομαρχιακές και Τοπικές Επιτροπές, συνεχίζονται κι από έγκυρους κύκλους εκφράζονται φόβοι ότι σε πολλές πόλεις «θα είναι πολύ δύσκολο για τους Μητσοτακικούς να βρουν ανθρώπους για στελέχωση».

Η κορύφωση της κρίσης στην ΟΝΝΕΔ θα γίνει με την αλλαγή στην Εκτελεστική, που πολύ πιθανόν να είναι και αλλαγή ηγεσίας, όχι μόνο μελών. Ενώ εθεωρείτο σίγουρη η αντικατάσταση του **Βαγγέλη Μείμαράκη**, τις δυο τελευταίες μέρες πιστεύεται ότι ο Κ. Μητσοτάκης πείστηκε να κρατήσει τον σημερινό πρόεδρο «γιατί δεν υπάρχει σ' αυτή τη φάση άλλος καλύτερος».

Κύκλοι, πάντως, που είναι καλά πληροφορημένοι, θεωρούν ότι «σήμερα υπάρχουν οι εξής τρεις πιθανότητες»:

- να μείνει πρόεδρος ο Β. Μείμαράκης, ελεγχόμενος άμεσα από διευθυντήριο, απαρτιζόμενο από τον ικανό **Γ. Βουλγαράκη**, τον ισχυρό στο φοιτητικό χώρο **Γ. Αναγνωστάκο** και τον έμπειρο **Λ. Ζαγορίτη**

- να αναρριχηθεί στο αξίωμα του προέδρου ο **Γιώργος Αναγνωστάκος** ή κάποιος άσχετος, που δεν τον έχουμε ξανακούσει

- να επιλέξει τελικά ο Κ. Μητσοτάκης τον **Γ. Αναγνωστάκο**, παρά το ότι δεν έχουν ιδιαίτερα καλές σχέσεις».

Στις εξελίξεις στην ΟΝΝΕΔ φαίνεται να παίζει, στη φάση αυτή, σημαντικό ρόλο ομάδα από την Β. Ελλάδα. Δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής ότι το περιβάλλον του Κ. Μητσοτάκη «έχει σημειώσει την ενεργητική παρουσία» του πρώην υπεύθυνου Ιδεολογικού της Νομαρχιακής ΟΝΝΕΔ Θεσσαλονίκης κ. Σάκη Κεχαγιόγλου.

Σύμφωνα με αξιόπιστες πηγές, ο 24χρονος αθόρυβος, πλην αποτελεσματικός Σ. Κεχαγιόγλου, είχε καθοριστικό ανασχετικό ρόλο στην τάση φυγής από τη ΝΔ νεολαίων και στελεχών. Όπως επισημαίνεται χαρακτηριστικά, ο φιλόδοξος Σ. Κεχαγιόγλου που ασκεί μεγάλη επιρροή τόσο στην πατρίδα του Βέροια, όσο και στη Νομαρχιακή Θεσσαλονίκης, «συγκράτησε σεβαστό αριθμό στελεχών την τελευταία στιγμή κι ενώ αυτά ήταν έτοιμα να προσχωρήσουν στο νέο κόμμα».

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΑΝΕΩΣΗ

Ο τίτλος που επελέγη τελικά για το νέο κόμμα, δεν μοιάζει να έχει ικανοποιήσει ιδιαίτερα τους πρωτεργάτες της κίνησης αποχώρησης από τη Νέα Δημοκρατία. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι τα στελέχη της «Δημοκρατικής Ανανέωσης» δεν προχωρούν στην οργάνωση τμημάτων του νέου κόμματος. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα —πέρα από τα οργανωτικά— που θα συναντήσει ο Κωστής Στεφανόπουλος βρίσκεται στην αποσαφήνιση της ιδεολογίας και των στόχων του κόμματος. Γιατί είναι φανερό —κι αυτό το γνωρίζουν πολλοί από όσους έσπευσαν να επανδρώσουν τη νέα πολιτική κίνηση— ότι δεν αρκεί η απόσταση στα λόγια και η σύμπλευση στην ουσία με τη Νέα Δημοκρατία. Υποτίθεται ότι επιθυμία του Αχαιού πολιτικού και του περιβάλλοντός του είναι να δώσουν στο λαό μια εναλλακτική πολιτική λύση. Και εναλλακτική λύση δεν είναι μια «άλλη ΝΔ βελτιωμένη και επηυξημένη».

Άλλο σοβαρό πρόβλημα που ήδη αντιμετωπίζει ο ηγέτης της «Δημοκρατικής Ανανέωσης», είναι οι σχέσεις του (αναγκαστικές ως ένα βαθμό) με την ακροδεξιά που έσπευσε να τον αγκαλιάσει, αποπειρώμενη να του προσδώσει το προσώπιο που βολεύει εκείνη και τα σχέδιά της. Αν όμως αυτό είναι κατανοητό πολιτικά από ψυχραιμούς παρατηρητές, δεν είναι καθόλου προσιτό στον κόσμο που αναρωτιέται «*προς τι η φανατική υποστήριξη της "Ελεύθερης Ώρας" στον Κ. Στεφανόπουλο;*».

Οι περισσότεροι βουλευτές που πλαισίωσαν τον πρόεδρο της «Δημοκρατικής Ανανέωσης», βεβαιώνουν ότι πρόκειται για παροδικό φαινόμενο και ότι «*πολύ σύντομα θα φανεί ότι οι θέσεις μας ξεπερνούν σε προοδευτικότητα αυτές της ΝΔ, αλλά στην ουσία και αρκετές από αυτές του ΠΑΣΟΚ.*».

Οι εξελίξεις φαίνονται να τρέχουν πιο γρήγορα από εμάς. Έτσι κάθε πρόβλεψη ίσως ξεπεραστεί από τα ίδια τα γεγονότα. Δεν έχουμε παρά να παρακολουθήσουμε και να καταγράψουμε τις πορείες των δύο κομμάτων της ελληνικής μεταπολιτευτικής δεξιάς. □

ΔΙΑΒΑΖΩ

Κάθε τεύχος κι αφιέρωμα

Ομήρου 34

10672 - Αθήνα

Τηλ.: 36.40.488 - 36.40.487 - 36.26.910

Κυκλοφορούν δύο νέοι τόμοι του **ΑΝΤΙ**
20ος • Α' εξάμηνο 1984 • τεύχη 251-264
21ος • Β' εξάμηνο 1984 • τεύχη 265-277

ΑΓΓΛΙΚΑ - ΙΤΑΛΙΚΑ - ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΓΙΑ ΜΕΓΑΛΟΥΣ (ΚΑΙ ΓΙΑ ΩΡΙΜΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ) με αντιεξουσιαστικό σύστημα

Αν

- έχετε ανάγκη να μάθετε μια ξένη γλώσσα γρήγορα και σωστά
- δεν σας αρέσουν τα θρανία
- δεν θέλετε δουλειά για το σπίτι
- δεν κάνετε «κοπάνες»

Σας προσφέρουμε

- Καφεδάκι
- Άριστους καθηγητές με κέφι (που ελπίζουμε να σας το μεταδώσουν γιατί το πρόγραμμα είναι ζόρικο)
- Ειδικά μαθήματα ορολογίας για τις σπουδές ή τη δουλειά σας (στελέχη επιχειρήσεων, γιατροί, δικηγόροι, καλλιτέχνες, σπουδαστές μηχανολογίας κτλ.).

Όλα αυτά σε μικρά γκρουπ που συναντιούνται δύο ή τρεις φορές την εβδομάδα.

Σας ενδιαφέρει; Τηλ. 67.15.724 64.11.449 64.26.881.

Ποιος πληρώνει τα κοινόχρηστα;

«Δεν μπορώ να πολεμήσω τον Μητσοτάκη στον Τύπο. Δεν μπορώ να πάω στο εξωτερικό για να ζητήσω λεφτά, γιατί είμαι Έλληνας». Με αυτήν την έμμεση αλλά σαφέστατη «σπόντα» εναντίον του δεξιού Τύπου, ο Κων. Στεφανόπουλος δικαιολογούσε, δύο μόλις μέρες μετά την αποχώρησή του από το κόμμα, την ομόφωνη υποστήριξη των φιλικά προσκείμενων στη Νέα Δημοκρατία εφημερίδων, προς τον Κ. Μητσοτάκη.

Πράγματι, ο τέως κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, είναι ο κατ' εξοχήν «ανάδελφος» στο χώρο του δεξιού Τύπου. Ήδη από την Κυριακή 25 Αυγούστου, την επομένη δηλαδή της παραίτησης του Κ. Μητσοτάκη και πριν οι συσχετισμοί να έχουν καλά ξεκαθαρίσει, η «Καθημερινή» και η «Απογευματινή της Κυριακής» τάσσονται υπέρ του αρχηγού της Νέας Δημοκρατίας: η πρώτη χαρακτηρίζει τον ελιγμό «εντυπωσιακό και ευφύεστατο» και η κ. Ελένη Βλάχου, στο τακτικό χρονογράφημά της, εξηγεί την όλη κρίση της ΝΔ, με τη θεωρία του «φθόνου και της πίκρας» των αντιπάλων του Κ. Μητσοτάκη, επειδή ο τελευταίος είχε «την πραγματική επιτυχία του 41%» (δεν τολμούμε να φανταστούμε τι κρίση θα είχε η ΝΔ, αν κέρδιζε και τις εκλογές). Αντίθετα, την ίδια μέρα, «Βραδυνή» και «Ακρόπολις» αποφεύγουν να διαλέξουν στρατόπεδο, υπογραμμίζοντας την αναγκαιότητα διαφύλαξης της κομματικής ενότητας.

Την επομένη, η φιλομητσοτακική ομοφωνία κυριαρχεί, ενώ στο παιχνίδι εισέρχονται, ακμαίες, «Μεσημβρινή» και «Ελεύθερος Τύπος», που αν και παίρνουν σαφή θέση υπέρ του «ψηλού», εμφανίζονται και ενωτικές: «γκάλοπ» δίνουν και παίρνουν και στη «Μεσημβρινή» και την «Απογευματινή» (ο θεός να τα κάνει γκάλοπ), όπου αγανακτισμένοι νεοδημοκράτες της βάσης εκδηλώνουν την αγωνία τους από μία διάσπαση που θα εκμεταλλευθούν οι αδίστακτοι πρασινοφρουροί και υπερθεματίζουν της εσωκομματικής συνοχής.

ΠΟΙΟΣ ΘΑ ΣΑΛΙΩΣΕΙ ΤΟ ΜΟΛΥΒΙ;

Όσο πλησιάζει η μέρα της εκλογής, ο αντιστεφανοπουλισμός γνωρίζει την αποθώσή του, αν και οι λεπτές διαφοροποιήσεις δεν εξαφανίζονται. Μπροστάρηδες του μητσοτακικού μετώπου αποδεικνύονται η «Απογευματινή» και ο «Ελεύθερος Τύπος». Η πρώτη, της οποίας η τόση αγάπη για τον ψηλό παραμένει ανεξήγητη, α-

ΕΞΟΡΓΙΖΕΙ ΤΟ ΛΑΟ

Διορισμό «τρώικας» θέλει τώρα!

Ο Στεφανόπουλος Έπεσαν έξω στις προβλέψεις

Ακρίβες το γκάλοπ της «Μ»

Τη ΝΔ και τα μάτια μας λένε κι άλλοι βουλευτές

ΓΚΑΛΟΠ Πάνω από 85 ΝΑΙ στον ψηλό

Βέβαιη η εκλογή λέει το 71%

του Στέλιου Κούλογλου

πειλεί τον Κ. Στεφανόπουλο με «πολιτικό θάνατο» σε περίπτωση διάσπασης, προσθέτοντας ότι «το στίγμα του διασπαστή, ταυτίζεται με αυτό του προδότη» (sic). Από την άλλη μεριά, η εφημερίδα του κ. Βουδούρη, που τελευταίως εισήλθε πλησιέστερα στη σχολή της «Αυριανής», φτάνει να τιτλοφορήσει την πρώτη σελίδα της με το περίφημο «εξοργίζει τον λαό (!) ο Στεφανόπουλος».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι πλέον δεξιές εφημερίδες, δηλαδή η «Ακρόπολις» και η «Βραδυνή», αποφεύγουν να υιοθετήσουν ένα παρόμοιο στιλ αντιπαράθεσης. Η πρώτη, εξακολουθεί να παραμένει η πλέον πιστή έκφραση της ακροδεξιάς τάσης στη Νέα Δημοκρατία και βασικός θεματοφύλακας του Καραμανλισμού. Η δεύτερη, φαίνεται να αισθάνεται συγγενής πολιτικοϊδεολογικά με τον Κ. Στεφανόπουλο και πολλοί εξηγούν την υποστήριξη προς τον Μητσοτάκη, με τις στενές σχέσεις που διατηρεί η οικογένεια Αθανασιάδη με τον κ. Βάιο Σταθόπουλο. Ο τελευταίος, πρώην μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΟΝΝΕΔ, περιελήφθη στην λίστα από τον Κ. Μητσοτάκη, εξελέγη στην Α' Αθηνών και αποτελεί έναν από τους θερμούς υποστηρικτές του στην Κοινοβουλευτική Ομάδα.

Μία ξεχωριστή περίπτωση, αποτελεί και η «Μεσημβρινή»: Ο ένθερμος φιλο-Μητσοτακισμός της, δεν φαίνεται να οφείλεται αποκλειστικά στις γνωστές και δεδομένες σχέσεις Βαρδινογιάννηδων—Μητσοτάκη, αλλά και στον ιδιότυπο λαϊκισμό του διευθυντή της.

Έτσι, με το ξέσπασμα της κρίσης, ο κ. Πασαλάρης θα ξεκινήσει μία αρθρογραφία που «μιζάρει» στον αντιπασοκισμό και στη διατήρηση της ενότητας, ώστε να νι-

κθει ο Αντρέας από τον μόνο που είναι ικανός να το επιτύχει, δηλαδή από τον Μητσοτάκη. Το αποκορύφωμα της σχετικής αρθρογραφίας σημειώνεται τη μέρα της εκλογής, όταν σε άρθρο-ανάλυση του διευθυντή της «Μ», η Νέα Δημοκρατία παρουσιάζεται σαν μία πολυκατοικία. Το κόμμα-πολυκατοικία, αποτελείται λοιπόν από πολλούς ιδιοκτήτες διαμερισμάτων και ο αρχηγός, από τότε που έφυγε ο οικοπεδούχος-ιδρυτής, υποχρεώνεται αντί να το καθοδηγεί, να κρατάει τις λεπτές ισορροπίες, όπως ένας διαχειριστής πολυκατοικίας. Έτσι ο κ. Πασαλάρης (στην πολυκατοικία του οποίου υποθέτουμε ότι υπάρχουν ορισμένοι που δεν πληρώνουν κοινόχρηστα) καταλήγει: «ή είσαι αρχηγός λοιπόν και περνάς στην ιστορία, ή δεν είσαι και περνάς στην κουζίνα της, να σαλιώνεις το μολύβι και να λογαριάζεις τα κοινόχρηστα».

ΜΙΑ ΖΩΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ

Τέλος πάντων, με τη βοήθεια Θεού, ανθρώπων και εφημερίδων, ο Κ. Μητσοτάκης εκλέγεται ξανά αρχηγός. Ο δύστροπος ιδιοκτήτης του ημιορόφου που ήθελε το καλοριφέρ ανοιχτό μέχρι το... Μάρτιο, μετεκόμισε, οι υψηλοί κύριοι του ρετιρέ αρνήθηκαν να εμπλακούν άμεσα στο παιχνίδι και υποσχέθηκαν να πληρώνουν τα κοινόχρηστα κανονικά.

Φαίνεται, όμως, ότι τη γλύκα του διαχειριστή πολλοί εξήλεψαν. Κι ενώ ο κ. Βαρβιτσιώτης, προβαλλόμενος από την «Καθημερινή», δήλωσε ήδη την αντίθεσή του με την προσπάθεια (του αρχηγού) για την αλλαγή της φυσιογνωμίας της ΝΔ από το Σύνεδριο, η «Βραδυνή», τρεις μέρες μετά την εκλογή κυκλοφόρησε με ένα παράξενο πρωτοσέλιδο: ψηλά - ψηλά, ο Κ. Στεφανόπουλος εξηγούσε απλά: «γιατί έφυγε από τη ΝΔ» και δίπλα ο Κ. Καραμανλής σε φωτογραφία εμφανιζόταν να λέει: «μην ταυτίζετε τη ΝΔ με τον αρχηγό της». Αν κανείς γύριζε, βέβαια, στην σελίδα στην οποία παρέπεμπε το σχετικό πρωτοσέλιδο, θα διαπίστωνε ότι επρόκειτο για μία δήλωση του τέως Προέδρου της Δημοκρατίας, που έγινε το... 1978.

Η σπόντα είναι, όμως, σαφής. Οι νέοι ένοικοι που μήχαν μετά την αποχώρηση των παλιών, μεταξύ τους και οι εφημερίδες, δεν έχουν καμιά διάθεση να κάτσουν φρόνιμα και να γίνουν καλοπληρωτές. Ο Κ. Μητσοτάκης, όχι μόνο θα παραμείνει απλός διαχειριστής, αλλά θα αναγκαστεί να πληρώνει και όλα τα κοινόχρηστα... □

Για την κρίση των κομμάτων

Με αφορμή μίαν έρευνα

του Χρ. Κυριαζή

Είναι ίσως η πρώτη φορά στη μεταπολιτευτική περίοδο που η «κρίση» στη «Νέα Δημοκρατία» ανάδειξε με τόση σαφήνεια και οξύτητα μια σειρά προβλήματα συστατικά του κομματικού φαινομένου: διαδικασίες αναπαραγωγής ή αμφισβήτησης της νομιμότητας της ηγεσίας· τρόποι, μορφές και όρια στην έκφραση και θεσμική υλοποίηση των διαφορετικών απόψεων στο κόμμα σε συνάρτηση με τους κρατούντες ή κυρίαρχους κανόνες καταστατικής πρακτικής· ρόλος και βαθμός επιρροής των «μεσaiών στελεχών»· διάταξη ισχύος των ποικίλων ομάδων πίεσης στην κλίμακα εξουσιαστικής ιεραρχίας του κόμματος· πυκνότητα και ένταση σχέσεων μεταξύ του ηγετικού πυρήνα και των μελών ή οπαδών· βαθμός κοινωνικού προσδιορισμού, ή αντίθετα αυτονόμησης της κομματικής στρατηγικής και ιδεολογίας από τη «βάση».

Από την πλούσια επιφυλλιδιογραφία και αρθρογραφία του καθημερινού Τύπου γύρω από την «κρίση στο κόμμα του κ. Μητσotάκη», ξεχωρίσαμε για τούτο το σημείωμα μια έρευνα που επιχειρήθηκε από τα «Νέα της Κυριακής» της 1ης Σεπτεμβρίου, στη στήλη «Αντίλογοι»: αντικείμενο της έρευνας που τέθηκε με μορφή ερωτήματος σε εκπροσώπους των τεσσάρων «εν τη Βουλή αντιπροσωπευόμενων» κομμάτων ήταν οι δημοκρατικές διαδικασίες στο πολιτικό κόμμα ως μέσο επίλυσης κρίσεων και διαφωνιών.

Ο κ. Δ. Ρόκος εκ μέρους του ΕΓ του ΠΑΣΟΚ κινήθηκε σε ένα πλήρως αφαιρετικό επίπεδο καταθέτοντας ίσως έτσι και την απορία του για ζητήματα που σίγουρα αποτελούν συστατική πλέον σκευή της εμπειρίας του —και μάλιστα ηγετικής— από το '75 και μετά, αλλά και που αν προσδιοριστούν στην πολιτική τους διάσταση συνεπιφέρουν κόστος ανυπολόγιστο· η απάντηση του κ. Ρόκου μας θύμισε το ιδίωμα και το λόγο που διακρίνουν αναλύσεις του κ. Παπανδρέου, οι οποίες βριθουν κοινωνιολογικού ή πολιτικού ριζοσπαστισμού αλλά μοιάζουν σαν ρόδες που γυρνάνε στον αέρα αφού ποτέ δεν εξασφαλίζεται η σύνδεση των ρηξικέλευθων διαπιστώσεων με το «διά ταύτα» και το «δια το καθ' ημάς». Ο κ. Ρόκος είπε από που επηρεάζεται και τι εκφράζει η «ποιότητα των ενδοκομματικών διαφωνιών και κρίσεων» (είναι αλήθεια πως αυτά τα δύο κάπου διαφέρουν μεταξύ τους...) αλλά δεν μας είπε ποια είναι η πολιτική έκφρασή τους, τι μορφές παίρνει και σε ποιο βαθμό είναι «νόμιμες» στο εσω-

τερικό του ΠΑΣΟΚ. Θεωρεί πως οι «διαφωνίες και κρίσεις» είναι μια «αντικειμενική πραγματικότητα» αλλά δεν διατύπωσε την άποψή του για το πως αντιμετωπίζεται και ποιοι είναι οι εσωκομματικοί πολιτικοί τρόποι διαχείρισης αυτής της «πραγματικότητας» αρκούμενος έτσι στο θετικισμό —εν πολλοίς ανέξοδο φυσικά— της διαπίστωσής του.

Τυχαίνει όμως αυτός ο θετικισμός να διασταυρώνεται με μια εξελικτικιστική και λιαν επικίνδυνη αντίληψη αφού θεωρεί ότι οι «διαφωνίες και κρίσεις» είναι «υποχρεωτικό σημείο διέλευσης ή κάθε κομματικού σχηματισμού», άρα όταν αυτός τις «διέλθει» και φτάσει στην «ολοκλήρωσή» του δεν θα υπάρχουν πλέον· το πρόβλημα είναι ποιος και πως θα ορίσει την «ολοκλήρωση» για να «απαγορεύσει» μετά τις κρίσεις, δηλαδή ποιος θα κρίνει και πώς την «ανάπτυξη» του κόμματος· ως μαρξιστής βέβαια ο κ. Ρόκος θα γνωρίζει ότι το κόμμα ως μηχανισμός εξουσίας στο σοσιαλισμό όταν «ολοκληρωθεί» βαδίζει ήδη προς την «κατάρτησή» του, αν δεν πρόκειται για κόμμα αντιπολιτευτικό θα έπρεπε να κάνει κάποια διάκριση, καθόλα θεμιτή και νόμιμη. Και παραπέρα, πώς είναι δυνατόν να καταργούνται ή να ατονούν έστω οι κρίσεις στο κόμμα κατά την πορεία «ολοκλήρωσής» του όταν αυτό το ίδιο δεν ολοκληρώνεται σε θερμικήπιο αλλά δρα και λειτουργεί μέσα σε συγκρούσεις και αντιθέσεις κοινωνίας που τροφοδοτούν ακριβώς «κρίσεις» κομματικές και ευτυχώς, για το ορατό μέλλον τουλάχιστον, αυτές οι αντιθέσεις δεν μπορούν εύκολα να «ολοκληρωθούν»;

Η άποψη που προσυπογράφει ρητά το ηγετικό στέλεχος του ΠΑΣΟΚ είναι αυτή που, με τη μορφή της διαπίστωσης, υιοθετεί «κάποιου τύπου» (τα εισαγωγικά τίθενται συνειδητά, όπως θα δούμε, από τον ίδιο) δημοκρατικές διαδικασίες σαν τη «μόνη λύση για τη σύνθεση ή υπέρβαση των αντιθέσεων...». Αναγνωρίζοντας ότι αυτή η εν είδη υποδεκαμέτρου εκτίμηση του προβλήματος της εσωκομματικής δημοκρατίας αποτελεί «αξιολογικό όρο» αλλά τον επιλέγει συνειδητά για να ερμηνευθεί κατά το δοκούν από τον «αναγνώστη»: σίγουρα αυτός είναι ένας τρόπος να υπεκφεύγει κανείς το κρισιμότατο πρόβλημα των σχέσεων εξουσίας στο κόμμα, όπως αυτό εκφράζεται μέσα από τη διεκδικητική μεγαλύτερης επιρροής από τα διάφορα επίπεδα του κομματικού ιστού, διεκδίκηση που διατυπώνεται και με το αίτημα της δημοκρατίας· είναι επίσης ένας τρόπος να «στέλνει το μπαλάκι» (το «κάποιου τύπου παραπέμπεται στον αναγνώστη», λέει ο κ. Ρόκος, και κυριολεκτεί) σε κάποιο άμορφο και μοριοποιημένο αναγνωστικό κοινό, απολιτικοποιώντας έτσι την ουσία του ερωτήματος των ΝΕΩΝ, αφού, ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, ξέρει πολύ καλά το πόση, πόση, για ποιο πράγμα και για ποιους δημο-

κρατία αποτελεί χρόνια τώρα αποκλειστικό «χώρο ευθύνης» κλειστόν και, πολλές φορές, άτυπον ηγετικών κύκλων, οι οποίοι υποδεκαμετρούν την εσωκομματική δημοκρατία ανάλογα με τους συσχετισμούς δύναμης της ιδιότυπης γραφειοκρατίας του κυβερνητικού κόμματος.

Όμως ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ στην απάντησή του δεν μιλάει... για το ΠΑΣΟΚ. Μιλάει γενικώς επί γενικών ζητημάτων του κομματικού φαινομένου, ενώ προς το τέλος της απάντησής του αναφέρεται, έμμεσα και υπαινικτικά πάντα, σε άλλα ελληνικά κόμματα, για να κρίνει ποια από αυτά νομιμοποιούνται να επικαλούνται τις δημοκρατικές διαδικασίες και ποια όχι. Είναι ένα μέρος από την απάντησή του κ. Ρόκου όπου ο λόγος του από «κοινωνικός» και «ριζοσπαστικός» που είναι μέχρι τότε, μετατρέπεται σε παραδοσιακή και κεντρογενή καταγγελία εις βάρος κομμάτων που «αντιλαμβάνονται... κατά το δοκούν τις εκάστοτε αποστάσεις» ξέχασε φαίνεται τα όσα, άνετα και αποστασιοποιημένα ιστορούσε στις αμέσως προηγούμενες αράδες του περί «κρίσεων και διαφωνιών» ξέχασε όμως και τους πρόσφατους μύδρους τμήματος της «αντίπαλης» του ΝΔ κατά του «αποστάτη» και «προδότη» Στεφανόπουλου, και μοιάζει αντίθετα, να διαθέτει εξαιρετικά μεγάλη «ευλυγισία» στο πως περνάει από μια έννοια σε μια άλλη ασυμβίβαστη με την προηγούμενη· τι να σκεφτεί κανείς άραγε για την προεκλογική συναλλαγή περί την λίστα του κόμματός του, όπου ενσωματώθηκαν και πρώην «αποστάτες»: Επιτίθεται επίσης εναντίον κομμάτων και ηγεσιών που «παρά τους όποιους "εκσυγχρονισμούς" τους δεν μπορούν να υπάρξουν χωρίς "θεούς", κομματάρχικα δοβλέτια, δελφίνους και σωτήρες», όταν είναι ακόμα νωπές στη μνήμη οι εμπειρίες από τις διαδικασίες που οδήγησαν στην άρνηση υποστήριξης του κ. Καραμανλή και στην αποθέωση του «αφινιδισμού» ως αριστοτεχνικού μέσου πολιτικής τακτικής που το χειρίζεται ο ένας και μοναδικός «τιμονιέρης» (για να μην αναφερθούμε στον τύπο εξουσίας που διαγράφεται μέσα από το νέο νόμο περί σύνθεσης και λειτουργίας του υπουργικού συμβουλίου, όπου στο επίκεντρο της κρατικής εξουσίας αναδεικνύεται παντοκράτορας των ισορροπιών η μοναδική και μοναχική φυσιογνωμία του πρωθυπουργού).

Όσο για την καταγγελία της «μεθοδευμένης πορείας» προς το συνέδριο που απευθύνει σαφώς προς τη ΝΔ, ίσως θα έπρεπε να πει πρώτα κάτι για κάποια άλλα κόμματα που για χρόνια ολόκληρα όχι μεθοδευμένη αλλά ούτε καν κάποια ένδειξη οποιουδήποτε είδους πορείας είχαν για Συνέδριο, και όταν αυτό έγινε, πολλοί μίλησαν για κομματικό δημονήφισμα, το οποίο βεβαίως έγινε αφού υπήρχε ήδη το εχέγγυο της κατοχής της εξουσίας.

Μετά από όλα αυτά είναι τελειώς ανέξοδο

να το αναγνωρίζει ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ ότι είναι «αντικειμενική» ανάγκη να ζητούν οι πολίτες, όπου κι αν ανήκουν, «περισσότερη δημοκρατία, περισσότερη συμμετοχή, περισσότερο σεβασμό... στις συλλογικές διαδικασίες»: στο κάτω κάτω της γραφής είναι σίγουρο ότι «κάποιο τύπου δημοκρατία» θα βολέψει τις «διαφωνίες» και το δικαίωμα των επωνύμων στην ασάφεια.

Περισσότερο εμπειρικός και πρακτικός ο ΓΓ της ΚΟ της «Νέας Δημοκρατίας» κ. Γ. Βαρβιτσιώτης, απαντά αποκλειστικά και μόνο, σχεδόν, για το κόμμα του, δεν κάνει οποιαδήποτε θεωρητική νύξη για το τι είναι δημοκρατία και τι κρίση σ' ένα κόμμα, δεν μιλάει κοινωνικά ούτε πολιτικά για τη «Νέα Δημοκρατία», αναφέρεται μία και μόνο φορά στην κρίση (την «τελευταία») αλλά μόνο και μόνο για να διαβεβαιώσει ότι «ξεπεράστηκε» και το κόμμα του βγήκε «δυναμωμένο», μιλάει αρκετά για δημοκρατικές διαδικασίες και συλλογικότητα κόμματος αρχών μό.ο και μόνο για να τονίσει ότι όλα αυτά λειτουργούν στην εντέλεια στην αξιωματική αντιπολίτευση, που μετά την αποχώρηση από αυτήν του ιδρυτή της «άλλαξε τρεις αρχηγούς χωρίς τον παραμικρό κλυδωνισμό». Με δυο λόγια, ο κ. Βαρβιτσιώτης είναι μάλλον ο πλέον ειλικρινής πατριώτης, και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο δεν θα είχε καθόλου σημασία αν δεν τυπωνόταν η απάντησή του στη στήλη των «Νέων». Βεβαίως, η συγκυρία της ημέρας που δημοσιεύθηκε η απάντησή του κ. Βαρβιτσιώτη ήταν εις βάρος του ιδιότροπου και του αμφισβήτησε ακόμα και την πατριωτική του προαίρεση: στο «Βήμα» της ίδιας ημέρας στη συνέντευξη που παραχώρησε ο κ. Στεφανόπουλος περικλείεται και μία παρά τη θέλησή του κριτική στα γραφόμενα του κ. Βαρβιτσιώτη και διαγράφεται μια άλλη εκδοχή κομματικού πατριωτισμού στο συντηρητικό χώρο: η πραγματικότητα ξεπέρασε τα σχήματα λόγου του άλλοτε εκ των τοπαρχών της Β' Αθηνών, και μόνον από αυτή την άποψη ίσως έχει κάποια αξία η απάντησή του στα «Νέα», δηλαδή σαν μία, πλέον, από τις εκφράσεις της συντηρητικής ιδεολογίας σήμερα στη χώρα μας, χωρίς βέβαια να αποκλείεται η τομή στη ΝΔ να οδηγήσει σε μία εκ νέου συσπείρωση, με τον όποιο κ. Βαρβιτσιώτη να ομιλεί τότε όπως ακριβώς μίλησε τώρα...

Η κ. Α. Παπαρήγα είναι από τη νέα γενιά των στελεγχών της ΚΕ του ΚΚΕ και μάλιστα από τους ανερχόμενους αστέρες στην κλίμα-

κα της ηγεσίας του μηχανισμού. Στην απάντησή της στα «Νέα» όμως, η προβληματική της περί κόμματος θυμίζει τις παλιές καλές εποχές του γραφειοκρατικού οργανωτισμού και ενός αποστεωμένου κώδικα ερμηνείας του μαρξισμού ή του λενινισμού, με πολύ καλά αφομοιωμένη τη λογική και τους κανόνες αναπαραγωγής του ηγετικού «κύρους» και «ορθοδοξίας». Μιλώντας για την κρίση στα πλαίσια του κόμματος τη χαρακτηρίζει σαν μια «παρέκκλιση από τη φυσιολογική πορεία του κόμματος» αφού προηγουμένως έχει επισημάνει ότι ήταν «ένα ειδικό εσωκομματικής κρίσης» (η υπογράμμιση είναι δική μας και η σημασία της εύλογη...). Για την εκπροσωπο του ΚΚΕ είναι αφύσικο να υπάρχει κρίση — αν μεταφράσετε καλά αυτό σημαίνει ότι είναι «αφύσικες» και οι ομάδες που ήταν φορείς αυτού του «ειδους» της κρίσης — κι αυτό γιατί «δεν υπάρχει αντικειμενική βάση για τη λειτουργία διαμορφωμένων διαφορετικών τάσεων και ομάδων στο ΚΚΕ». Και όταν συνέβη αυτό το «αφύσικο», που έδειξε βέβαια ότι είναι αμφίβολο κατά πόσο δεν υπάρχει «αντικειμενική βάση για λειτουργία τάσεων», συνέβη επειδή υπήρχαν «διαφωνίες ιδεολογικού χαρακτήρα». Εκεί σταματάει τη κριτική της περί κρίσης η εκπρόσωπος του ΚΚΕ. Τη σταματάει δηλαδή εκεί όπου θα έπρεπε να την αντικαταστήσει με την κριτική ανάλυση, να αρχίσει δηλαδή να ομιλεί πολιτικά περί της πολιτικής. Διότι, βεβαίως, η διαφωνία, «ιδεολογικού χαρακτήρα» δεν είναι αφύσικο, καθότι η ιδεολογία δεν είναι νεφέλωμα του νου αλλά υλικό σώμα στρατηγικής με τους όρους παραγωγής της στις κοινωνικές συγκρούσεις και στους τρόπους που αυτές παριστάνονται και μεταπλάθονται στη συνείδηση των μαχητών του κοινωνικού κινήματος.

Κάτι τέτοιο όμως να υποχρέωνε την κ. Παπαρήγα να πει δυο λόγια συγκεκριμένα για το τι σημαίνει «διαφωνία», εσωκομματική κρίση και δημοκρατία στο κόμμα από την άποψη όχι του κόμματος καθ' εαυτού και απομονωμένου από τα κοινωνικά στρώματα, αλλά από την άποψη που βλέπει στο κόμμα ένα πεδίο συμπύκνωσης και ηγεμονικής έκφρασης των ποικίλων συμφερόντων των εξαρτημένων τάξεων, μέσα στο οποίο η δημοκρατία είναι ακριβώς ο πολιτικός τόπος επεξεργασίας μιας συλλογικής στρατηγικής και μιας ιστορικής μακροπρόθεσμης σύνθεσης για τις δυνάμεις του κοινωνικού μετασχηματισμού. Αντί γι' αυτό, η κ. Παπαρήγα μιλάει για την αντιπροσώπευση μέσα από την εργαλειώδη λογική του κόμματος - μηχανισμού.

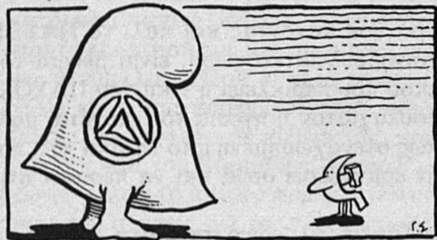
Τα περιθώρια που της δίνονται σε αυτή τη λογική είναι είτε η αξιωματική διαβεβαίωση περί της ύπαρξης αντιπροσωπευτικών σχέσεων, που είναι πλέον αμφισβητούμενες ως προς την εμπέδωση, την πολιτική δυναμική και τους άξονες προσανατολισμού τους στο κόμμα που εκπροσωπεί («κάθε αντικειμενικός μελετητής της ιστορίας εύκολα συμπεραίνει ότι το ΚΚΕ στάθηκε ορθό στις διωξεις που δέχτηκε χάρις στους στενούς του δεσμούς με το λαό», η υπογράμμιση είναι δική μας), είτε η επιχειρηματολογία περί αντιπροσώπευσης από την άποψη του ενδοκομματικού στελεχικού δυναμικού («στις γραμμές του ΚΚΕ προσχωρούν εθελοντικά πρωτοπόροι αγωνι-

στές από την εργατική τάξη, κτλ.», η υπογράμμιση είναι πάλι δική μας). Μέσα σε αυτήν την εμπειριστική και οργανωτιστική τάξη συλλογισμού είναι αδύνατο να μιλήσεις για τους κοινωνικούς όρους και τις πολιτικές διαδικασίες παραγωγής της πολιτικής στα πλαίσια του κομματικού σχηματισμού, για τους τρόπους πολιτικής λειτουργίας και συνάνθρωψης των διαφόρων βαθμίδων του κόμματος, άρα και να προσδιορίσεις κριτικά και αναλυτικά τον όρο της εσωκομματικής κρίσης: είναι φυσικό να βλέπεις «ειδή» κρίσης εκεί που διαλύεται στην κυριολεξία το κόμμα, και να χαρακτηρίζεις το φαινόμενο «αφύσικο», με όλο το πολιτικό κόστος που έχει αυτός ο χαρακτηρισμός και το οποίο είναι βιωματικά γνωστό από παρελθούσες και πρόσφατες δυστυχίες και μιζέριες της κομμουνιστικής αριστεράς.

Είναι «φυσικό» επίσης να βλέπεις μόνο δύο κρίσεις στο ΚΚΕ, αφού έχεις επιλέξει την πολιτική σωπή για ολόκληρες περιόδους διάλυσής του. Είναι φυσικό να βλέπεις «φυσιολογική» την πορεία του από το 1949 ως το 1956, από το 1961 ως το 1967, ή να θεωρείς ως αποκατάσταση της «φυσιολογικότητας» το χαρακτηρισμό της περιόδου 1924-1931 ως περιόδου «φραξιονιστικής πάλης χωρίς αρχές» και τον διορισμό του Ζαχαριάδη από την Τρίτη Διεθνή δια της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας. Είναι «φυσιολογικό» να θεωρείς ως πολιτικό και νόμιμο τον τρόπο που αποκαταστάθηκε η ενδοκομματική νομιμότητα το 1956 και να μην εξετάζεις, τις συνέπειες αυτού του «τρόπου» στη μετέπειτα πολιτική διαδρομή του ΚΚΕ, συνέπειες που φάνηκαν ανάγλυφα στη διάσπαση, ή και πιο πριν ακόμα, και που φυσικά πόρω απέχουν από το να έχουν εξοφληθεί με την όποια 12η Ολομέλεια.

Για το στέλεχος της ΚΕ του ΚΚΕ υπάρχει απ' τη μια ο μηχανισμός, αυτό το υπερβατικό μέγεθος από το οποίο εκπορεύεται ο λόγος και η πρακτική του κόμματος, και από την άλλη τα ξεχωριστά μέλη, τα οποία έχουν μεν διαφορετικές απόψεις αλλά μόνον ως «άτομα», και μόνον ως τέτοια αναγνωρίζεται (από ποιον άραγε;) ότι είναι νόμιμο και θεμιτό να έχουν «διαφορετικές απόψεις» ή «διαφωνίες», που δεν θα πρέπει να «εκτρέπονται» στην «επικράτηση του υποκειμενισμού» (τον οποίο κρίνει ποιος;). Και βεβαίως είναι γνωστό τι επακολουθεί αν κριθεί κάποια παρέμβαση ότι δεν είναι «ενός ατόμου» (λες και οι κομμουνιστές είναι οι μεμονωμένες μονάδες της φιλελεύθερης θεωρίας και όχι «το σύνολο των κοινωνικών τους σχέσεων», ή λες και δεν αποτελούν βουλευόμενο σώμα πολιτών αλλά διατεταγμένη πρόσθεση ατομικών μορίων) είναι επίσης γνωστό τι επακολουθεί όταν κριθεί ότι οι «διαφορετικές ατομικές απόψεις» (η υπογράμμιση είναι δική μας) «εκδηλώθηκαν έξω από τα κομματικά όργανα» είναι γνωστό ότι το αίτημα της εσωκομματικής δημοκρατίας σημαίνει δικαίωμα στην πλήρη πληροφόρηση και στην ανεμπόδιση πολιτική επικοινωνία, πράγμα που μεταφράζεται όχι βέβαια στην κουτσουρεμένη κάθετη σχέση ηγεσίας - βάσης, αλλά στο αίτημα της οριζόντιας μορφής οργάνωσης της πολιτικής πρακτικής σε όλες τις βαθμίδες του κόμματος. Από όλα αυτά α-

πέχει η ξύλινη λογική και γλώσσα που διατυπώνεται με ενάργεια στην απάντηση της κ. Παπαρήγα στην έρευνα των «Νέων». Η κ. Παπαρήγα δεν ομιλεί κοινωνικά για το ζήτημα της πολιτικής και των κρίσεων του κόμματος της και δεν ομιλεί πολιτικά για τους τρόπους μέσω των οποίων το κόμμα της συναρθρώνεται ή έρχεται σε ρήξη με την κοινωνία που επιχειρεί να αντιπροσωπεύσει. Για τα μέλη του κόμματος, του οποίου ίσως να ηγείται αύριο, επιφυλάσσει την «πειθαρχία» και την θεοκρατική «αφοσίωση στην υπόθεση της απελευθέρωσης της εργατικής τάξης». Η κομματική της παιδεία την οδηγεί στην απόθεση ενός βασικού στόχου αυτής της «απελευθέρωσης»: της κριτικής του όπλου της «κοινωνικής χειραφέτησης», δηλαδή του ίδιου του κόμματος, ως μορφή εξουσίας, και της αναζήτησης, ιδιαίτερα σήμερα, άλλων μορφών δράσης του κοινωνικού κινήματος, πλάι αλλά και πέρα από το επιρρεπές σε κρατικιστικές λογικές πολιτικό κόμμα.

Το ΚΚΕ εσ. εκπροσωπήθηκε στην έρευνα των «Νέων» από το μέλος του ΕΓ του Αντώνη Μπριλλάκη. Ο ορισμός που δίνει για το πολιτικό κόμμα (πέρα του ότι αυτό αποτελεί «έκφραση κοινωνικών κατηγοριών πολιτών») που το θεωρεί «κύρια μορφή δημοκρατικής σύνδεσης της κοινωνίας με το κράτος» προσθέτει αντί να επιλύει προβλήματα πολιτικής κριτικής, δεδομένου ότι πρώτον μεν ο όρος «σύνδεση» μέσα στην περιγραφικότητά του δεν μπορεί να υποδηλώσει τις ποικίλες μορφές έντασης, σύγκρουσης και ρήξης ακόμα που υπάρχει ανάμεσα στα δύο αυτά στοιχεία του κοινωνικού σχηματισμού —κόμμα - κοινωνία— δεύτερον διότι η «κοινωνία» ως κοινωνία είναι αφαίρεση των αντιφάσεων και συγκρούσεων που υπάρχουν στην κοινωνική δομή και με τις οποίες ακριβώς συναρθρώνεται ένα «κόμμα», τρίτον δε διότι το κόμμα είτε συντηρεί, με στρατηγικές αναπαραγωγής, είτε ανατρέπει την υπάρχουσα κρατική εξουσία, με στρατηγικές ηγεμονικής συσπείρωσης των τάξεων που είναι φορείς μετασχηματισμού, και ουδέποτε «συνδέει» αυτήν την εξουσία με την «κοινωνία».

Ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ εσ., στη σύντομη εισαγωγή του που κάνει πριν ασχοληθεί με τα σημερινά κομματικά σχήματα της χώρας, επισημάνει μια σειρά ιστορικούς παράγοντες που επέδρασαν αρνητικά στη διαμόρφωση και την εξέλιξη των ελληνικών κομμάτων —όπως η έλλειψη φιλελεύθερης παράδοσης και σοσιαλιστικού κινήματος πριν την ίδρυση του ΚΚΕ— όμως μένει σε ένα επίπεδο ιστορικού υστερητισμού, ή γραμμικής αντίληψης ευρωποκεντρικού χαρακτήρα, αφού δεν αναφέρεται καθόλου στην, παρόλα αυτά τα «αρνητικά προηγούμενα», ανάπτυξη και εδραίωση ενός συντηρητικού χώρου στο μεσοπόλεμο, μέσα από τον οποίο εκφράστηκε

η σύνθεση του παλαιοδημοκρατισμού και του βασιλογενούς λαϊκισμού πλατιών στρωμάτων, ούτε και κάνει λόγο για την αντιφατική εκδοχή του φιλελευθερισμού στη χώρα μέσα στον κόσμο του «βενιζελισμού».

Δύο ρεύματα που δεν αποτέλεσαν ένα «διάλειμμα» στην ελληνική πολιτική κοινωνία, αλλά, αντίθετα, πολλές από τις συντεταγμένες τους ενοφθαλμίστηκαν στις μεταγενέστερες εποχές, έως και σήμερα ακόμα, είτε σε «συμβολικό» είτε σε «πραγματικό» επίπεδο. Για τη μεταπολεμική περίοδο, οι «ωμές επεμβάσεις του παλατιού και των ξένων κέντρων», που επικαλείται ο κ. Μπριλλάκης ως συντελεστές αποφασιστικούς για την εξέλιξη των πολιτικών δυνάμεων, βρίσκουν ίσως κάποια εξήγηση όχι μόνο στη μετεμφυλιακή πραγματικότητα αλλά και στα μεσοπολεμικά προγενέστερα που καθόρισαν τον «τροπισμό» της πολιτικής μας κοινωνίας και μάλλον δεν αποτέλεσαν «ξένο» σώμα σε κάποιον «φυσιολογικό» πολιτικό οργανισμό. Βεβαίως, όλοι οι γενικά αρνητικοί λόγοι που επικαλείται το στέλεχος του ΚΚΕ εσ. για να εξηγήσει την πορεία των πολιτικών δυνάμεων, πέραν του ότι αφορούν και έχουν εφαρμογή και σε άλλα επίπεδα του πολιτικού σχηματισμού, δεν εξειδικεύονται ως προς τις συγκεκριμένες μορφές που προσέλαβαν σε περίοδο κρίσης της πολιτικής αντιπροσώπευσης, μην επιτρέποντας έτσι να αποσαφηνισθεί η έννοια της κομματικής κρίσης, οι κοινωνικές και οι πολιτικές της προϋποθέσεις. Η έννοια της κρίσης μάλιστα απουσιάζει παντελώς σχεδόν από την απάντηση του κ. Μπριλλάκη, του οποίου ο λόγος επικεντρώνεται στους τρόπους λειτουργίας (αυστηρά εσωκομματικής) των κομμάτων, και όχι στην κατάδειξη της σύνδεσης αυτών των τρόπων με τη μορφή σχέσεων που διατηρούν τα κόμματα με το κοινωνικό τους ακροατήριο. Αυτές οι ελλείψεις στην απάντηση του εκπροσώπου του ΚΚΕ εσ. είναι εμφανείς όταν αναφέρεται στους σημερινούς πολιτικούς σχηματισμούς. Για τη ΝΔ ο κ. Μπριλλάκης αναδεικνύει σαν κύριο πρόβλημα την αδυναμία του «εκσυγχρονισμού» της —ένας όρους που το αρνητικό του συμπαραδηλούμενο ταυτίζεται με αρχηγικά σχήματα και έλλειψη απρόσπης συλλογικής οργάνωσης αρχών, αλλά που δεν επιτρέπει στην ανάλυση να συνυπολογίσει ιδιότητα οργανικά χαρακτηριστικά της εδώ εκδοχής του συντηρητικού πολιτικού μορφώματος, σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση των πολιτικών του σχέσεων με τους οπαδούς και τα μέλη καθώς επίσης και τις μορφές αυθεντίας, κύρους και αξουσίας στο εσωτερικό του. Εξάλλου είναι συζητούμενο κατά πόσο οι «δελφίνοι» ή οι «ετερόκλητες ομάδες» της ΝΔ είναι φαινόμενα αποκλειστικά δικά της και όχι ποικίλων όσων κομμάτων από καταβολής τους και κατά πόσο αποτελούν από μόνα τους στοιχεία αντίθετα προς κάποια «φυσιολογική» εξέλιξη, στα πλαίσια της σημερινής ελληνικής κοινωνίας.

Η κριτική του κ. Μπριλλάκη προς το ΠΑΣΟΚ κινείται στα ίδια επίπεδα, με κύριο αντικείμενο εδώ την έλλειψη «εσωκομματικής» δημοκρατίας (η υπογράμμιση δική μας), και τη συνακόλουθη διοικητική μορφή αντιμετώπισης των «ουσιαστικών διαφορών». Εδώ μπορούμε να παρατηρήσουμε

ότι ο «αυριανισμός» ή η κάθε είδους πολιτική δαιμονολογία αποτελούν καθόλα κοινωνικό σύμπτωμα, που κάποια σχέση βέβαια θα πρέπει να έχει με τις πολιτικές του μεταγραφές σε μανιχαϊστικές και κατασταλτικές μορφές πολιτικής οργάνωσης, που ας μην λησμονάται ότι αποτελούν «κοινωνικές σχέσεις»...

Ιδιαίτερα φειδωλώς δείχνεται ο ηγετικός εκπρόσωπος του ΚΚΕ εσ. για την ιστορία της ελληνικής αριστεράς, μετά το 1951 και μέχρι το 1967, όταν αποδίδει τους «ασφυκτικούς όρους στην εσωκομματική δημοκρατική λειτουργία» της αποκλειστικά και μόνο στους κατασταλτικούς μηχανισμούς του μετεμφυλιακού κράτους, και δεν μιλάει καθόλου για τους δίκους της «ασφυκτικούς όρους» με τους οποίους, από παράδοση (στην οποία δεν αναφέρεται καθόλου), αντιμετώπιζε την πολιτική διαφοροποίηση στις γραμμές της, ενώ εξάλλου προσπερνά σωπηλά το φαινόμενο του δυισμού της μετεμφυλιακής αριστεράς, των δύο «κέντρων», που δεν ήταν άσχετο και με την κρίση στρατηγικής της και με την εσωκομματική κρίση και με τις δημοκρατικές διαδικασίες.

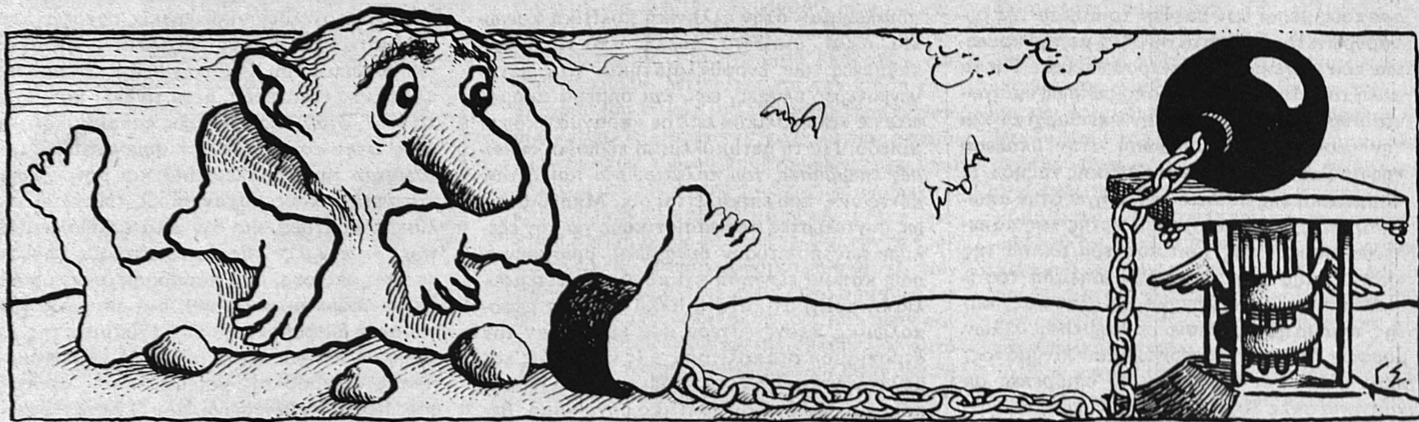
Βεβαίως, ο κ. Μπριλλάκης βλέπει την ελπίδα για την ανάπτυξη της δημοκρατίας στο χώρο του ΚΚΕ εσ., το οποίο είχε δώσει «σημαντικά δείγματα γραφής» σ' αυτό το πρόβλημα. Το πρόβλημα όμως είναι ότι με τα πολλά άλλα αντίθετα «δείγματα γραφής» δεν ξεμπερδεύει με τη φράση «παρά ορισμένες σοβαρές αδυναμίες και αντιφάσεις στην όλη την πορεία» του ΚΚΕ εσ., ιδίως μάλιστα όταν τελεί σε μόνιμη σχεδόν κατάσταση πολιτικού κενού, όπου, επιπρόθετα, η ζελατινώδης λειτουργία σου στα πεδία της κοινωνικής πάλης, σου στερεί τη μονιμότητα και τη συνέχεια ως πολιτικού οργανισμού και μετρομάζει πολλές φορές την ενδοηγετική σύγκρουση σε υπερπολιτικοποιημένο formalισμό «δημοκρατικών διαδικασιών», ή σε «πάλι απόψεων». Θέλουμε να σημειώσουμε, τέλος, την παντελή έλλειψη αναφοράς του κ. Μπριλλάκη σε άλλες μορφές εκπροσώπησης, πέραν του κόμματος, τόσο μάλλον αναγκάσει, όσο επικαλείται ο ίδιος την ανάγκη «κοινωνικοποίησης της πολιτικής» και πρεσβεύει τη δημοκρατία προς και για τον σοσιαλισμό.

Η κριτική που επιχειρήθηκε από τις παραπάνω γραμμές για την κρίση στο πολιτικό κόμμα και τη σύνδεσή της με τις διαδικασίες εσωκομματικής δημοκρατίας, δεν κλείνει τη συζήτηση για την κατάσταση που χαρακτηρίζει σήμερα τα κόμματα και την κρίση της κοινωνικής αντιπροσώπευσης, ούτε επέχει θέση συστηματοποίησης των δεδομένων του προβλήματος. Απ' την άλλη δεν θεωρούμε αμετακίνητη την όποια αντίληψη, αφού τίποτα δεν μπορεί να παραμείνει στατικό στην κοινωνική και πολιτική δυναμική. Ίσως όμως βρισκόμαστε ακόμα πολύ μακριά από το σημείο της εκ νέου διαπραγμάτευσης των όρων με τους οποίους τίθεται σήμερα το πρόβλημα της πολιτικής αντιπροσώπευσης, από τα κόμματα αλλά και πέρα από αυτά μια και η κρατική εξουσία, η «διοίκησης», εκπονεί σήμερα εκ των πραγμάτων πλείστες όσες στρατηγικές απευθείας, συμβολικής και υλικής, εκπροσώπευσης... □

«Τί χρῆ δρᾶν»;

του Μ. Ν. Ράπτη

Σε μνήμη Σάκη Καράγιωργα

«Τί χρῆ δρᾶν» διερωτήθηκαν οι Σπαρτιάτες όταν έχασαν τα πλοία τους στη ναυμαχία της Κυζίκου (410 π.Χ.), σκοτώθηκε ο ναυάρχος τους Μίνδαρος, και πείνασαν οι στρατιώτες τους. («Ἐρρει τά κοῖλα, Μίνδαρος ἀπεσσύα· πεινῶντι τῶνδρες· ἀπορίομεν τί χρῆ δρᾶν»).

«Τί χρῆ δρᾶν» διερωτάται τώρα μεγάλος αριθμός πολιτῶν ἀπ' αὐτοὺς που υπερψήφισαν το ΠΑΣΟΚ τον περασμένο Ιούνη, ἐκπληκτοὶ κάπως ἀπὸ τὴν παράξενη νηνεμία, τὴν ἀπνοία που παρατείνεται, ὕστερα ἀπὸ τόσο «μεγάλες προσδοκίες».

Κάθε πολίτης με συνείδηση και κριτήριο αντιλαμβάνεται πως εἶναι μεγάλο λάθος να μην ριζοσπαστικοποιείται ἡ πολιτική ἐνὸς Ἀριστεροῦ Κόμματος, ὅταν ο Λαὸς τὸ ξαναφέρει, και μάλιστα «θριαμβευτικά» στὴν ἐξουσία. Εἶναι ἡ στιγμή για να υλοποιήσει σθεναρότερα, ταχύτερα, τὴν «Ἀλλαγὴ», πριν ξεθυμάνει ο ενθουσιασμός των μαζών, και ξανασυγκροτηθοῦν οὐ δυνάμεις του αντιπάλου.

Ἡ πολιτική, ἡ επαναστατική ἰδίως πολιτική, ἀκόμα και στὴν πιο ἥπια «σοσιαλιστική» ἢ ἔστω και «σοσιαλδημοκρατική» τῆς μορφῆς εἶναι εἶδος ἰδιότυπου πολέμου, με «ἄλλα μέσα».

Σε καμιά περίπτωση δεν συμβιβάζεται με παρατεταμένη ἀδράνεια, ἢ ἀμηχανία, τὴν ἐπομένη μίας μεγάλης μάχης και νίκης, με καθαρὸ ἀπὸ τὴν μεριά των μαζών νόημα και ἐλπίδες.

Ὅμως για τὴν ὥρα τίποτα ἀκόμα δεν κινεῖται με τὸ δυναμικὸ που αναμένονταν ἀπὸ τὴ «νίκη».

Ἡ νίκη αὐτὴ ξεπέρασε τὶς πιο αισιόδοξες προσδοκίες, γιατί ἀκριβῶς μίαν πλειοψηφία πολιτῶν ἀρκετὰ πληροφορημένη, συνειδητὰ ἀπέκρουσε ἐπιστροφή στο κράτος τῆς δεξιάς και ἐμμένει στὴν ολοκλήρωση τῆς «Ἀλλαγῆς».

Βέβαια τὸ περιεχόμενο τῆς τελευταίας ποτὲ δεν καθορίστηκε με σαφήνεια, ἐσκεμμένα ἢ ἀπὸ ἀδυναμία να προσδιοριστεῖ με ρεαλιστικὴ ἀκρίβεια.

Πολὺ ευκολότερο εγχείρημα εἶναι ἡ ἀρνήση τῆς Δεξιάς, ἀπὸ τὸ πραγματικὸ θετικὸ περιεχόμενο τῆς «Ἀλλαγῆς».

Ὅτι τὸ ΠΑΣΟΚ μέσα σε κλίμα ἐξαιρετικῆς πολιτικῆς και κοινωνικῆς πόλωσης, ξανακέρδισε τὴν ἐκλογὴ μ' ἓνα 46%, δείχνει πρῶτα πρῶτα ὅτι ἡ ρήξῃ με τον Καραμανλῆ, που ἐπέβαλε τὴν τελευταία στιγμή ἓνα βαθύτατο ρεύμα στὴ βάση, τὸ ωφέλησε.

Πράγμα που πρέπει να θεωρηθεῖ δείγμα σοβαρῆς ριζοσπαστικοποίησης των μαζών, γιατί ο Καραμανλῆς δεν εἶναι ο πρῶτος τυχόν «αντιδραστικὸς» και ἀκόμα λιγότερο «φασιστῆς» εκπρόσωπος τῆς δεξιάς, ἀλλὰ ο σοβαρότερος συντηρητικὸς πολιτικὸς ηγέτης, με μεγάλο κύρος ἀκόμα και σε κεντρῶες μάζες. Ὅτι ἐνωμένη μίαν πλειοψηφία πολιτῶν ἐπέβαλε τὴν ρήξῃ

μαζί του και τὴν ἐπεκρότησε κάνοντας και πάλι τὸ ΠΑΣΟΚ «αὐτοδύναμο» στὸν κοινοβουλευτικὸ χώρο, εἶναι δείγμα του ριζοσπαστικῆς δυναμικῆς που περικλείει ἡ νίκη του ΠΑΣΟΚ.

Ἀλλὰ για τὴν ὥρα τουλάχιστον ἡ ηγεσία του φαίνεται μάλλον ἐκπληκτικὴ και κάπως στεναχωρημένη ἀπὸ τὴν νίκη τῆς, παρὰ διατεθειμένη να τὴν ἐρμηνεύσει ὀρθὰ και να περάσει στὶς πράξεις.

Τέτοια πολιτικὰ σφάλματα, πληρώνονται κατὰ κανὸνα ἀκριβὰ, ἀπὸ κόμματα που ἔχουν ἢ καλλιεργοῦν «ἀριστερή», ριζοσπαστικὴ ἔφεση.

Τὸ ΠΑΣΟΚ στὴ βάση του εἶναι τέτοιο κόμμα, και ἡ βάση αὐτὴ θα διαφοροποιηθεῖ ἀναπόφευκτα και θα θέσει τεράστια προβλήματα στὴν ηγεσία του, ἀν ἡ τελευταία δεν ἀνταποκριθεῖ ἐγκαιρα, και πειστικά, στὶς προσδοκίες τῆς.

Κατὰ κανὸνα ἡ δευτέρη κοινοβουλευτικὴ θητεία ἐνὸς κόμματος τῆς Ἀριστερᾶς ἀναγκάζει στὴν ἀποσαφήνιση τῆς πολιτικῆς του, κρίνεται ἀπὸ τὶς μάζες που τὸ ψήφισαν σαν ἡ Λυδία Λίθος των πραγματικῶν διαθέσεων τῆς ηγεσίας του.

Τὸ ΠΑΣΟΚ ἀναπτύχθηκε και ἄλωσε τὴν ἐξουσία στὴν βάση μίας Ποπουλιστικῆς ἰδεολογίας, που ἀνταποκρίνεται ἄλλωστε στὴν ἑτερογένεια τῆς κοινωνικῆς του βάσης με ἀέναη μεταβολή, κινητικότητα, ἀλλὰ στὴν ὁποία ὁπωσδήποτε ἐπικρατεῖ ἓνας κοινωνικὸς ριζοσπαστισμός, μίαν καθαρὴ ἀπόκλιση πρὸς «τ' ἀριστερά».

Βέβαια λίγοι πρέπει να 'ναι ἐκεῖνοι που εἶχαν πιστέψει ὅτι με τὸ ΠΑΣΟΚ στὴν ἐξουσία στο διάστημα τῆς πρώτης του θητείας «θ' ἄνοιγε ο δρόμος πρὸς τον Σοσιαλισμὸ».

Δηλαδή θ' ἄνοιγε τουλάχιστον μίαν ουσιαστικὴ ρήξῃ με τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα τῆς χώρας.

Ἐντεχνα τὸ ΠΑΣΟΚ πέρασε γρήγορα σε λήψη μέτρων που ουσιαστικὰ ἐκσυγχρόνιζαν κάπως τὸ ἀπαρχαιωμένο ἐλληνικὸ ἀστικὸ κράτος, τὴν οικονομία και τὶς κοινωνικῆς του σχέσεις.

Ἡ ἀναφορὰ στὸν «Σοσιαλισμὸ» ἐγίνε ὁλοένα σπανιότερη και πιο ἀόριστη.

Σ' αὐτὸ τὸ ΠΑΣΟΚ μιμήθηκε τὴν πορεία ὅλων των ευρωπαϊκῶν σοσιαλιστικῶν και σοσιαλδημοκρατικῶν κομμάτων που ἀνερχόμενα στὴν ἐξουσία σε καιρὸ δεινῆς διεθνούς κρίσης του καπιταλισμοῦ, ἀναγκάζονται γρήγορα ν' ἀκούσουν τὴ φωνὴ του οικονομικοῦ πριν ἀπ' ὅλα «ρεαλισμοῦ», και συνθηκολογῶν με τὴν καπιταλιστικὴ πραγματικότητα.

Τὸ ΠΑΣΟΚ ἐντεχνα πάντα ἄρχισε να μεταφέρει τὴν ἐφαρμογὴ τῆς καθ' αὐτὸ «σοσιαλιστικῆς» του πολιτικῆς σ' ἓνα ἀπομακρυσμένο μέλλον, κατ' ἀρχὴν μίας δευτέρας θητείας, τώρα μίας τρίτης και βλέπουμε. Διανύουμε για τὴν ὥρα τὴ φάση ἀ-

πλώς «θεσμικών» προπαρασκευών γι' αυτό το κάπως μυθικό αύριο.

Κανένα κόμμα της Αριστεράς που χρησιμοποιεί κοινοβουλευτικά και μόνο μέσα και δεν στηρίζεται κυρίως στο κίνημα και την οργάνωση των μαζών, δεν είναι βέβαια σήμερα σε θέση να προκαλέσει οποιαδήποτε σοβαρή ρήξη με τον καπιταλισμό. Στο πλαίσιο μάλιστα της «Κοινής Ευρώπης» και της ανοιχτής Αγοράς.

Άλλωστε είναι ζήτημα αν σήμερα στην Ελλάδα υπάρχει μια πλειοψηφία πολιτών αποφασισμένη για τέτοια ρήξη με όλες τις άμεσες συνέπειες που μια τέτοια ρήξη θα συνεπάγεται.

Έτσι, δεν κατακρίνεται η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ ότι δεν προκαλεί άμεσα τη «ρήξη» αλλά γιατί διατηρεί σύγχυση πάνω στο ζήτημα αυτό και δεν ξεκαθαρίζει ποιο είναι ακριβώς το συγκεκριμένο περιορισμένο της πρόγραμμα.

Σύγχυση —τουλάχιστον— υπάρχει όταν π.χ. εξακολουθεί να μιλά για «αυτοδύναμη οικονομική ανάπτυξη» και ταυτόχρονα να παραδέχεται πια την ένταξη της χώρας στην «Κοινή Ευρώπη» και στο παιχνίδι των νόμων και υποχρεώσεων της «ανοιχτής αγοράς». Από τέτοια δεδομένα απορρέει αναγκαστικά διατήρηση καπιταλιστικού καθεστώτος, υποκειμένου στην αδήρητη εξάρτησή του απ' αυτό το γενικότερο και καθοριστικό του περιβάλλον. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον τι ακριβώς μπορεί να κάνει μια κοινοβουλευτική και μόνο «Σοσιαλιστική» ή «Σοσιαλδημοκρατική» κυβέρνηση, που ενεργεί κυρίως δια του Κράτους και του Κόμματος; Μπορεί ως ένα βαθμό να εκσυγχρονίσει αυτό το αστικό κράτος, την οικονομία, και τις κοινωνικές του σχέσεις, να το «εξευρωπαϊάσει» φέροντάς το πλησιέστερα στο μέσο όρο ανάπτυξης της «Κοινής Ευρώπης».

Ειδικότερα στην περίπτωση μιας χώρας όπως η Ελλάδα, τέτοιο πρόγραμμα θα σήμαινε: στον πολιτικό τομέα αναδιάρθρωση της κρατικής μηχανής με λιγότερους υπαλλήλους, ειδικευμένους υπαλλήλους, και απλούστερες, λιγότερο γραφειοκρατικές διαδικασίες. Στρατό, Αστυνομία, Εκκλησία, τελείως ελεγχόμενα σώματα από τη δημοκρατική πολιτική εξουσία, και χωρίς εξοργιστικά προνόμια υλικά, επιρροής και εξουσίας. Προχωρημένη διοικητική και οικονομική αποκέντρωση δημοκρατικά οργανωμένη.

Στον οικονομικό τομέα μια ρωμαλέα σύγχρονη γεωργική οικονομία που ν' ανταποκρίνεται στις δυνατότητες της χώρας, να ευνοεί ορισμένες εξαγωγές, να περιορίζει στο ελάχιστο εισαγωγές αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων.

Μια βιομηχανική παραγωγή σε κλάδους συναγωνιστικούς με μερικές μεγάλες βιομηχανίες κι ένα ευρύ φάσμα μικρών, μεσαίων, βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων που να καλύπτουν ικανοποιητικά τις περισσότερες ανάγκες της εσωτερικής αγοράς.

Ένα τραπεζικό σύστημα στην πραγματική υπηρεσία της αγροτικής, βιομηχανικής και βιοτεχνικής παραγωγής. Στον κοινωνικό τομέα ένα πραγματικά σύγχρονο δημοκρατικό σύστημα παιδείας, ειδικής και γενικής επί βίου διαρκούς μόρφωσης, με αξιολογικά κριτήρια των ιδρυμάτων και του προσωπικού του.

Ένα παρόμοιο σύστημα υγείας. Έναν πραγματικά ελεύθερο σύγχρονο συνδικαλισμό, που να κατοχυρώνει το βιοτικό επίπεδο των πιο φτωχών στρωμάτων.

Ένα πραγματικά δημοκρατικό σύστημα πληροφόρησης.

Ένα σύστημα Άμυνας της χώρας στηριζόμενο κυρίως στην κατά βάθος, καθολική λαϊκή άμυνα και τα σύγχρονα όπλα που υπάρχουν σήμερα για το σκοπό αυτό.

Όλα αυτά τα μέτρα είναι δυνατά και αναγκαία από ένα κοινοβουλευτικό κόμμα της Αριστεράς, όταν μάλιστα συγκεντρώνει ακόμα τέτοια μεγάλη εκλογική δύναμη και επιπλέον ο αντίπαλός του, η συντηρητική δεξιά βρίσκεται για καιρό πρακτικά εξουδετερωμένη.

Είναι δύσκολο κανείς να φανταστεί καλύτερη συγκυρία σ' ολόκληρο το χώρο της Ευρώπης.

Κι όμως τίποτε δεν κινήθηκε την επομένη της μεγάλης νίκης, με το δυναμισμό τουλάχιστον που επέβαλε αυτή. Αυτό ασφαλώς οφείλεται σ' ένα σύμπλεγμα λόγων σε αλληλεπίδραση.

Ο κυριότερος πρέπει να 'ναι η δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας με τεράστιο εμπορικό έλλειμμα, έλλειμμα του ισοζυγίου των πληρωμών και ανερχόμενο εξωτερικό δανεισμό του κράτους και του δημοσίου τομέα.

Μ' ένα —επομένως— πληθωρισμό πολύ μεγαλύτερο από αυτόν των επισήμων στατιστικών, όπως και της ανεργίας.

Με διαρκή επίσης αύξηση της έμμεσης φορολογίας, που συνεπάγεται η αναπροσαρμογή των τιμών υπηρεσιών και προϊόντων και που θίγει κυρίως τα φτωχότερα στρώματα εργαζομένων και συνταξιούχων.

Έτσι ένα μεγάλο μέρος από τις αξιοσημείωτες κοινωνικές παροχές που δόθηκαν κατά την πρώτη θητεία του ΠΑΣΟΚ, πληρώθηκαν στην ουσία από τον εξωτερικό δανεισμό και πρόκειται τώρα να περικοπούν ουσιαστικά από τον πληθωρισμό της έμμεσης φορολογίας.

Η χώρα διατρέχει τον κίνδυνο να περάσει και υπό τον τυπικό έλεγχο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, όπως τόσες άλλες εξαρτημένες χώρες του «Τρίτου Κόσμου». Πράγμα που θα 'ναι όνειδος και καταδίκη για οποιαδήποτε «Σοσιαλιστική Κυβέρνηση», όταν έθεσε σαν πρώτο της στόχο την «Εθνική Ανεξαρτησία» και εξακολουθεί να μιλά για «αυτοδύναμη οικονομική ανάπτυξη».

Η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ έχει τώρα συνειδηθεί αυτής της κατάστασης και της ανάγκης από δραστικά μέτρα «οικονομιών», «λιτότητας», «αύξησης της παραγωγικότητας» κτλ.

Αλλά διστάζει ακόμα να εξηγήσει καθαρά ποια είναι η πραγματική κατάσταση και ιδίως με ποια μέτρα κοινωνικής δικαιοσύνης θα κατανεμηθούν τα βάρη και οι θυσίες.

Το πρόβλημά της είναι το ακόλουθο:

Η προστρέχει σε κάποιο είδος «οικονομίας πολέμου» ή υποτάσσεται τελείως στους νόμους της «Κοινής Ευρώπης» και της «Ανοιχτής» της Αγοράς.

● Στην πρώτη περίπτωση χρειάζεται πράγματι προσφυγή κυρίως στο ρόλο του κράτους, τόσο για επενδύσεις, όσο και για μέτρα σχετικού, τουλάχιστον, προστατευτισμού μιας ασθενούς οικονομίας.

Χρειάζεται επίσης επιβολή «θυσιών» για όλους, με ειδική προφύλαξη του εισοδήματος των πιο φτωχών στρωμάτων του πληθυσμού.

Η όλη φορολογική επιβάρυνση πρέπει να 'ναι ξεκάθαρη, όχι σκοτεινή και έμμεση, και να διέπεται από τα κριτήρια μιας εύλογης, λογικής κοινωνικής δικαιοσύνης.

● Η διατηρείται η χώρα στα πλαίσια που λειτουργεί σήμερα η «Κοινή Ευρώπη» και η ανοιχτή αγορά και γίνεται τότε προσφυγή ιδίως στον ιδιωτικό καπιταλιστικό τομέα σε βάρος αναπόφευκτα των εργαζομένων.

Η χειρότερη λύση είναι ο τάχα «ενδιάμεσος» δρόμος που παραλύει τόσο το ρόλο του κράτους, όσο και της καπιταλιστικής παραγωγής και αγοράς.

Βέβαια είναι σωστό ότι η περίπτωση της Ελλάδας είναι ειδική. Γιατί π.χ. στις χώρες που υπάρχει ανεπτυγμένη, αστική τάξη, με επιχειρηματικό παραγωγικό πνεύμα και ικανότητες, οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις αναγκάζονται να προστρέξουν τώρα όλες κυρίως στον ιδιωτικό τομέα. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αρκεί έτσι για να επιτευχθεί σημαντική ανάπτυξη της οικονομίας, που εξαρτάται ακόμα κυρίως από την εξέλιξη της διεθνούς συγκυρίας.

Αλλά η Ελλάδα στερείται από «επιχειρηματική» αστική τάξη, και γι' αυτό ο ρόλος του κράτους παραμένει αναγκαστικά μεγάλος, στα πλαίσια του καπιταλιστικού της καθεστώτος.

Όμως εδώ, φθάνουμε στα καίρια ζητήματα που εμποδίζουν μια έστω περιορισμένη θετική διακυβέρνηση της χώρας, στα στενά εθνικά και διεθνή πλαίσια που είναι αναγκασμένη να διακινήθει, αφού απορρίπτεται η οποιαδήποτε «ρήξη» με το καπιταλιστικό καθεστώς.

Το ΠΑΣΟΚ εννοεί να διατηρήσει «αυτοδύναμη» την κυβέρνηση του, που να ενεργεί δια του κράτους, στο οποίο ενσωματώνει πρακτικά το κόμμα.

Δημιουργεί έτσι ένα μονοκομματικό γραφειοκρατικό καθεστώς, ανίκανο να θέσει σε κίνηση οποιαδήποτε παραγωγική δύναμη και πρωτοβουλία. Η βασική προϋπόθεση για την «Αλλαγή» σήμερα σ' όλους τους τομείς, είναι θέμα πολιτικό. Δηλαδή σχέσεων κράτους, κόμματος, κοινωνίας. Η κοινωνία δεν ταυτίζεται με το κόμμα, δεν «εκπροσωπείται», δεν «κατευθύνεται» από το κόμμα.

Το κράτος δεν ταυτίζεται με το κόμμα, και δεν λειτουργεί με κομματικά, αλλά δημοκρατικά, αξιολογικά κριτήρια.

Το κόμμα το ίδιο δεν είναι ένας συγκεντρωτικός γραφειοκρατικός μηχανισμός, κινούμενος, καθοδηγούμενος από τα «πάνω» για την άνευ όρων υποστήριξη της «κυβέρνησής του», αλλά ένας πραγματικός δημοκρατικός φορέας εκ των «κάτω» προς τα «πάνω» σε «διαλεκτικό» διαρκές —τέλος— κύκλωμα, που παρέχει «κριτική» και μόνο υποστήριξη στην κυβέρνηση. Πράγμα που σημαίνει επίσης ευρεία, διαρκή δημοκρατική πληροφόρηση και συζήτηση στις γραμμές του κόμματος.

Το ΠΑΣΟΚ ή θα χρησιμοποιείται σαν περιστασιακό υπόβαθρο, μηχανισμός, για την άλωση και άσκηση της εξουσίας από ένα ή περισσότερα πρόσωπα, ή θα πρέπει να εξελιχθεί σ' ένα μαζικό, δημοκρατικό κόμμα αρχών, όπως το επέβαλε αρχικά το μεγάλο αριστερό ρεύμα που πολώθηκε γύρω του.

Σημασία για το μέλλον της Αριστεράς στην Ελλάδα δεν έχει αν το ΠΑΣΟΚ φανεί ανίκανο να προκαλέσει «ρήξη με τον καπιταλισμό» και πραγματικό «άνοιγμα προς τον Σοσιαλισμό», αλλά αν διατηρήσει σύγχυση γύρω από το πραγματικό άμεσο περιορισμένο πρόγραμμά του και την πραγματοποίησή του.

Αν δηλαδή δεν αποκαταστήσει κλίμα εμπιστοσύνης ανάμεσα στη βάση και την ηγεσία του, και ιδιαίτερα την κοινωνία και μαζί του, αν φανεί ότι δημαγωγεί, κρύβει την αλήθεια, συμπεριφέρεται τελικά όπως όλα τα κόμματα της μικρής πολιτικής πολιτικής.

Σημασία έχει αν το ΠΑΣΟΚ καθορίσει σαφείς, εφικτούς στόχους, και τους πραγματοποιήσει με αληθινή συναίνεση και συμμετοχή της βάσης του, και της κοινωνίας. Αν γίνει αξιόπιστο, δημοκρατικό κόμμα Αρχών, που προετοιμάζει θετικά το μέλλον.

Επομένως το κύριο άμεσο πρόβλημα είναι ο τρόπος με τον οποίο το ΠΑΣΟΚ λειτουργεί, αντιλαμβάνεται και ασκεί την εξουσία. Από το πρόγραμμά του, την κοινωνική σύνθεση της βάσης του, τον κοινοβουλευτικό και μόνο τρόπο δράσης του, στα πλαίσια των σημερινών δεδομένων της ελληνικής, ευρωπαϊκής και διεθνούς κατάστασης, το ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί να ξεπεράσει τα όρια ενός Σοσιαλιστικού, Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Που αντί όμως να διαχειρίζεται απλώς την κρίση του καπιταλισμού, να κατανέμει σε μια πρώτη φάση δικαιότερα τα βάρη και τις θυσίες, εξασφαλίζοντας το βιοτικό επίπεδο των πιο φτωχών μαζών της χώρας. Μ' αυτό σαν απαραίτητη αρχή να προχωρεί στον μεγαλύτερο δυνατό εκσυγχρονισμό του κράτους, της οικονομίας και των κοινωνικών σχέσεων της Ελλάδας, δηλαδή στη μεγαλύτερη δυνατή συνολική ανάπτυξη της χώρας.

Αλλά ακόμα και για το περιορισμένο αυτό πρόγραμμα, το ΠΑΣΟΚ έχει ανάγκη να εγκαταλείψει την άποψη της «αυτοδύναμης» κυβέρνησης και ν' ανοιχτεί σ' ολόκληρο το φάσμα των δυνάμεων της Αριστεράς στη χώρα μας.

Ήταν υπό μια έννοια δυστύχημα ότι το ΠΑΣΟΚ συγκέντρωσε τέτοια μεγάλη πλειοψηφία συνθλιβοντας τα άλλα κόμματα της Αριστεράς. Πρακτικός μονοκομματισμός δεξιάς ή αριστεράς οδηγεί σε εξασθένηση της δημοκρατίας. Κι αυτό ήταν γνωστό από τον καιρό της περιλαμβρης Αθηναϊκής μας Δημοκρατίας, που όχι άστοχα είχε προστρέξει, εκτός άλλων, στον οστρακισμό των ενδεχόμενων μονοκρατόρων. Ευνοϊκότερο ήταν ένα εκλογικό αποτέλεσμα όπου το ΠΑΣΟΚ για να κυβερνήσει θα 'χε επιτακτικά ανάγκη του συνόλου των δυνάμεων του μετώπου της Αριστεράς στη χώρα μας.

Η έννοια του ενιαίου Μετώπου της Αριστεράς, θεμελιωμένου από την κορυφή έως τη βάση είναι άγνωστη στη χώρα μας, και καταπολεμείται από τους πάντες.

Όμως είναι στη φύση μιας πραγματικής δημοκρατικής λειτουργίας και αποτελεσματικής αντιμετώπισης τόσο των προβλημάτων της χώρας, όσο και της δεξιάς.

Ότι δεν αποκαταστάθηκε έγκαιρα, και δεν αποκαθίσταται ακόμα το Ενιαίο Μέτωπο της Αριστεράς στη χώρα μας, δεν είναι σφάλμα και ευθύνη μόνο του ΠΑΣΟΚ. Είναι και των άλλων παραδοσιακών φορέων της Αριστεράς, που φθάνουν όμως να αρνούνται στο ΠΑΣΟΚ την ιδιότητα Κόμματος της Αριστεράς, δηλαδή ιδιότητου —μέσα στις ελληνικές συνθήκες— ισοδύναμου Σοσιαλιστικού Κόμματος, όπως το Ισπανικό, το Πορτογαλικό, ή ακόμα το Γαλλικό ή Ιταλικό στην Ευρώπη. Απ' αυτό, απορρέει μια λανθασμένη αντιμετώπιση του ΠΑΣΟΚ πριν, κατά, και μετά τις εκλογές.

Στο θέμα αυτό ίσως θα μπορεί να παίξει ένα θετικό ρόλο μια ανανεωμένη Ακρο-Αριστερά.

Η Επαναστατική Ακρο-Αριστερά δεν έχει κυβερνητική έφεση, δεν εντάσσεται στο κοινοβουλευτικό και μόνο ή ιδίως πλαίσιο ενός βασικά καπιταλιστικού καθεστώτος.

Προπαγανδίζει και προετοιμάζει αδιάκοπα, επίμονα το σοσιαλιστικό αύριο της Αυτοδιαχειριζόμενης Δημοκρατίας, σε εθνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα.

Η «ουτοπία» της είναι ιστορικά αναγκαία και άμεσα χρησιμεύει για να δείχνει στις πιο προχωρημένες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις, ποιος είναι ο απώτερος σκοπός, και σε ποιο βαθμό σε σχέση μ' αυτόν, γίνονται προς αυτή την κατεύθυνση βήματα από την παραδοσιακή Αριστερά. Η μαζική ύπαρξη τέτοιας Επαναστατικής Αριστεράς δεν είναι μόνο διαφύλαξη της ελπίδας, προπαρασκευή του μέλλοντος, αλλά θετική πίεση πάνω στο παρόν, για βήματα προς αυτή την κατεύθυνση, υπό τον όρο όμως ότι η Επαναστατική Ακρο-Αριστερά να μη θεωρήσει τον εαυτό της πόλο συσπείρωσης των μαζών σ' ένα άμεσα κοντινό μέλλον, να μην αυτοδιακηρυχτεί κι αυτή «αυτοδύναμη ηγεσία», αλλά να συνδυάζει την ανεξάρτητη δράση της και με ρεαλιστικό διάλογο, αντιμετώπιση, πίεση και τακτική απέναντι στην συντριπτική ακόμα πλειοψηφία που διαθέτει η παραδοσιακή Αριστερά Σοσιαλιστών και Κομμουνιστών. Να 'ναι ο πιο συνεδητός συντελεστής του Ενιαίου Μετώπου της Αριστεράς.

Η νίκη του ΠΑΣΟΚ προκάλεσε μεγάλη ευφορία σ' ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Αριστερά και ευρύτερα ακόμα.

Γι' αυτό κάθε αποτυχία του, κάθε τελικά αρνητικός απολογισμός της δράσης του δεν πρόκειται μόνο να σκορπίσει για ένα διάστημα σύγχυση και απογοήτευση στην Ελλάδα, αλλά και γενικότερα.

Έτσι, ίσως το κλειδί της σημερινής κατάστασης βρίσκεται τελικά στη βάση και τα πολιτικοποιημένα στελέχη του ΠΑΣΟΚ που πρέπει να παίρνουν μεγαλύτερες και αποφασιστικότερες πρωτοβουλίες δημοκρατικοποιώντας ουσιαστικά το Κόμμα αυτό, προς τη βασική κατεύθυνση ενός Κόμματος Αρχών εμπειδωμένου με μακροπρόθεσμες προοπτικές στην ελληνική κοινωνία.

Ελεύθεροι, υπεύθυνοι και δημοκρατικοί...

Ένα σχόλιο στο νόμο για την εκπαίδευση

της Αλώς Σιδέρη

Δεν είναι τυχαίο ότι το μεγαλύτερο μέρος της συζήτησης στη Βουλή για το νομοσχέδιο της γενικής εκπαίδευσης αναλώθηκε σε διαδικαστικά θέματα. Ήταν αναμενόμενο ότι η Δεξιά δεν θα κατόρθωνε να κάμει κανένα ουσιαστικό σχόλιο κι ας μην περιμέναμε ν' ακούσουμε κι εκείνο το φαιδρό ότι το νομοσχέδιο «διανέεται από πνεύμα δημιουργίας σοσιαλιστών πολιτών» ή κοινοτοπίες του τύπου «η παιδεία μας βρίσκεται σε τραγικά άσχημη κατάσταση» και «πού θα πάμε με αυτό τον κατήφορο».

Πάντως σοβαρές αντιρρήσεις η Δεξιά δεν μπορούσε να έχει. Η εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ μόνο εξ' αριστερών μπορεί να σχολιαστεί.

Όταν οι πολιτικοί διαφωνούν για την απάντηση στο ερώτημα «ποιον πολίτη θέλουμε να διαπαιδαγωγήσει το σχολείο», κατά βάθος συμφωνούν. Το «θέλουμε» είναι η λυδία λίθος μιας κοινής λογικής που λέει ότι η προηγούμενη γενιά αποφασίζει τι θα γίνει η επόμενη. Ανάλογα με τις δικές της επιλογές, τα δικά της συμφέροντα, τους δικούς της στόχους, προσπαθεί να προδιαγράψει την ιδεολογία και τη συμπεριφορά των ανθρώπων του μέλλοντος: επιχειρεί να προκαθορίσει το μέλλον ετεροκαθορίζοντας τα παιδιά.

Εμείς (ακροατές, αναγνώστες, θεατές, τηλεθεατές) πέφτουμε στην παγίδα: Τι λογής ανθρώπους «θέλουμε» εμείς να διαπαιδαγωγήσει το σχολείο; Κανείς δεν αναρωτιέται τι λογής σχολείο χρειάζονται τα παιδιά. Κι όμως: όταν αγοράζουμε ένα φυτό, ρωτάμε τον ανθοπώλη τι λογής χώμα χρειάζεται για να μεγαλώσει και ν' ανθίσει, αν θέλει ήλιο ή σκιά, πόσον αέρα. Χωρίς την πρόνοια αυτή το φυτό δεν έχει ελπίδα. Αν οργανώσουμε το σχολείο με τη λογική του «τι θέλουμε» (τι θέλει ποιος απ' όλους μας;), ας μην ανησυχεί ο κ. Μητσοτάκης: Δεν δημιουργεί το σχολείο «σοσιαλιστές πολίτες». Προετοιμάζει τρόφιμους για τα φρενοκομεία.

Αν η Δεξιά δεν είχε καμιά ουσιαστική αντίρρηση στο εκπαιδευτικό σύστημα που θεομοθέτησε το ΠΑΣΟΚ, είναι επειδή πρόκειται για παραλλαγή του ίδιου τεχνοκρατικού προτύπου που εγκαινίασε η ίδια στην Ελλάδα. Δεν αποτελεί αλλαγή φιλοσοφίας το γεγονός ότι οι δύο τύποι λυκείου έγιναν πέντε. Η οριζόντια διαίρεση του σχολείου παραμένει. Βρισκόμαστε πάντα στην ίδια προσπάθεια να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ εκπαίδευσης και οικονομίας, στην ίδια τάση να υπηρετεί η εκπαίδευση τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Το ιδιαίτερο βάρος που δίδεται τώρα στον σχολικό επαγγελματικό προσανατολισμό συνεπικουρεί την επίτευξη του ίδιου σκοπού: Να πεισθούν ορισμένα παιδιά ότι δεν διαθέτουν τη φυσική δωρεά για να γίνουν επιστήμονες. Ότι δεν πρόκειται για φυσική δωρεά, αλλά για κοινωνική προίκα, επιμελώς παρασιωπάται. Αν το ομολογήσουμε, πρέπει να οργανώσουμε ένα σύστημα αντιστάθμισης των μειονεκτημάτων που προέρχονται από την κοινωνική ανισότητα και τότε τι θα γίνει; «Δεν μπορούν όλοι να πάνε στην Ανώτατη Παιδεία», όπως δήλωσε και ο κ. Μητσοτάκης...

Ο εκδημοκρατισμός στη δύση του αιώνα δεν μπορεί να έχει το ίδιο νόημα που είχε στην αρχή του. Ένα σχολικό σύστημα επιλεκτικό δεν μπορεί να λέγεται δημοκρατικό. Δεν έχει τόση σημασία αν η επιλογή γίνεται με εισαγωγικές εξετάσεις, με πανελλήνιες, με γενικές ή με την καθημερινή εξέταση στο σχολείο και τη συνακόλουθη βαθμολογία. Δεν έχει καν σημασία αν στην επιλογή διασώζονται μερικά παιδιά που δεν είναι «κληρονόμοι». Ακόμα κι αυτά αλλοτριώνονται μέσα στον διαγκωνισμό για την επιτυχία. Το ζήτημα είναι ότι λειτουργούν κάποιοι μηχανισμοί επιλογής που επιτρέπουν να προχωρούν προς τις ανώτερες βαθμίδες μόνο τόσοι όσους το σύστημα επι-

θυμει να επιλέξει και κυρίως μόνον όσοι ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά που εκείνο έχει προδιαγράψει.

«Δημοκρατικός προγραμματισμός» δεν σημαίνει να συζητήσουν το νομοσχέδιο «οι φορείς σε τοπικό, περιφερειακό και πανελλαδικό επίπεδο και να καταθέσουν τις εμπειρίες και τις απόψεις τους». Αποφάσεις σε θεωρητικά ζητήματα δεν λαμβάνονται κατά πλειοψηφία, όταν μάλιστα λειτουργούν, όπως λειτουργούν, στα συνδικάτα οι παρατάξεις. Η συζήτηση βοηθάει αυτούς που συζητούν, αλλά δεν επιτρέπεται να αποφασίζουμε δια ψήφων τριών έναντι ενός ότι δεν υπάρχει θέση, όπως αποφασίζουμε — και σωστά αποφασίζουμε — αν θα κάμουμε ή όχι απεργία. Δεν είναι τυχαίο ότι οι παρατηρήσεις των περισσότερων εκπαιδευτικών οργανώσεων αφορούσαν κυρίως εργασιακά ζητήματα. Οι μηχανισμοί που διαθέτουν τα συνδικάτα γι' αυτά και μόνο είναι προορισμένοι, οργανωμένοι και ασκημένοι. Τα άλλα πλεονεκτήματα που διαθέτει δυνάμει ο δάσκαλος ως άτομο (εμπειρίες, φαντασία, εφευρετικότητα, δημιουργικότητα, πρωτοβουλία) δεν είχε ποτέ την ευκαιρία να τα αξιοποιήσει στην πράξη και επομένως να τα συγκροτήσει ως άποψη.

Μια κλίμακα επιτροπών και συμβουλίων, που οι αρμοδιότητές τους και το δικαίωμά τους να αποφασίζουν μειώνεται ώσπου μηδενίζεται όσο προχωρούμε από την κορυφή προς τη βάση, δεν είναι παρά μια επίφαση εκδημοκρατισμού. Τα κύρια χαρακτηριστικά του συγκεντρωτισμού παραμένουν: ο τελικός εκπαιδευτικός σχεδιασμός εκπορεύεται από το κέντρο και εξασφαλίζει την ομοιογένεια όλων των σχολείων.

Ο κρατικός ιδεολογικός μηχανισμός εξακολουθεί να χρησιμοποιεί το σχολείο ως μέσο χειραγώγησης του ανθρώπου, τυποποιώντας τη συμπεριφορά και τον τρόπο σκέψης παιδιών και δασκάλων.

Δημοκρατικό σχολείο δεν νοείται με δασκάλους κατευθυνόμενους, ελεγχόμενους, αξιολογούμενους, τιμωρούμενους ή ακόμα και επιμορφωνόμενους σε ειδικά κέντρα. Εκείνο που ορίζει την παιδαγωγική πρακτική δεν είναι οι γνώσεις του δασκάλου, αλλά τα όρια της αυτονομίας του.

Αλλά και οι μαθητές, κατά την εισηγητική έκθεση «με τις μαθητικές τους κοινότητες πήραν μέρος στο διάλογο». Αλήθεια, τι είπαν οι μαθητές για τη δομή και τη λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης; Ό,τι κι αν είπαν οι ίδιοι — γιατί υπάρχουν ακόμα μερικά παιδιά που έχουν φωνή δική τους — ή ό,τι κι αν είπαν οι ντιρεκτίβες των κομματικών νεολαιών, δεν είναι δυνατόν να αναφέρεται στο σχολικό κήπο, στη ζωοτεχνία (τι σημαίνει αυτό;), σε μαγαζάκια και σε κυλικεία. Εδώ πια αστειεύομαστε.

Χωρίς αστεία οι μαθητές έχουν εμπειρίες από το σχολείο, τραυματικές τις περισσότερες, ανάγκες και πόθους. Έχουν την αμεσότερη, επειδή βιωματική, γνώση των σχολικών πραγμάτων. Μπορούν ακόμα να οραματιστούν πως θέλουν να ζουν και σίγουρα θέλουν να γνωρίσουν τον κόσμο και τον εαυτό τους. Όλα αυτά είναι πολύτιμα, αλλά δεν μπορούν να αξιοποιηθούν με συζητήσεις για θεωρητικά ζητήματα μέσα σε σχολικές αίθουσες, όπου συνήθως πέφτει μπουνίδι.

Ο εκδημοκρατισμός στο εκπαιδευτικό σύστημα έχει νόημα μόνο ως εφαρμογή της άμεσης δημοκρατίας. «Υπεύθυνοι και ελεύθεροι» γίνονται οι άνθρωποι — κι αυτό ισχύει για μικρούς και μεγάλους — όταν οι ίδιοι σκέφτονται πρακτικά για τη ζωή και για τη δουλειά τους, πράττουν αυτό που οι ίδιοι έχουν αποφασίσει κι οι ίδιοι διδάσκονται από την επιτυχία ή την αποτυχία του. Το «υπεύθυνος» χωρίς το «ελεύθερος» είναι σκοπός ανεπίτευκτος. □

Το άδειο τοπίο

Από πρώτο χέρι δεν έχω πληροφορίες για τα ανατολικά και τα δυτικά: ποια η εικόνα στα νησιά, τα παράκτια και τις μεσόγειες περιοχές. Υποχρεωτικές διακοπές και υποχρεωτικές δουλειές με τράβηξαν στον άξονα Βορράς—Νότος. Πάνω στον κορμό, δηλαδή. Έτρεχα με το αυτοκίνητο και έφευγα —όσο μπορούσα πιο γρήγορα. Όπου κι αν έφτανα, σε λίγο πάλι έφευγα.

Κάτι με έδιωχνε —σχεδόν τίποτα δε με συγκρατούσε. Στις σύντομες στάσεις, στα καφενεία, οι ομιλίες, οι συντροφίες με φόρτιζαν με ένα αίσθημα φυγής: όπως εκείνο το βουητό του ραδιοφώνου —μουσική, ειδήσεις, μουσική— που με έκανε να πατώ το γκάζι όλο και πιο πολύ. Το βουητό, οι ομιλίες, η μουσική —όλα θα μπορούσα να τα ελέγξω, να τα κάμω να βουβαθούν: με μια απλή κίνηση. Αλλά με τριγύριζε το τοπίο. Δεν είναι πια το ίδιο τοπίο. Ξαφνικά σα να άλλαξε. Αλλά δεν μπορεί να συνέβη έτσι. Μάλλον έγινε μέσα στο χρόνο, σε διάρκεια. Δεν μπορώ να καθορίσω με ακρίβεια πότε ακριβώς. Μάλλον έγινε σωρευτικά. Δεν είναι μόνον οι μεγάλες τομές στους λόφους και η χάραξη παρακαμπτηρίων. Ούτε οι τεράστιες επιγραφές και οι διαφημίσεις. Βενζινάδικα, μοτέλ, δείκτες, χιλιομετρικές αποστάσεις. Στην πραγματικότητα πρόκειται για το ίδιο σημείο. Κλωθογυρνάς γύρω γύρω.

Ένας τόπος που δεν αναγνωρίζεται πια. Ίδιες και απαράλλακτες οι παρτίδες. Οι παστρικές, συγυρισμένες, με καλάθια απορριμμάτων, παρτέρια με γεράνια, και φροντίδα όπως σε ένα ελβετικό χωριό. Οι μολυσμένες ακτές, με πλαστικά κουτιά, εφημερίδες λιωμένες στην υγρασία της άμμου, βότσαλα που γυάλιζαν αλειμμένα με αντιηλιακό. Υστερα οι άνθρωποι —κυρίως αυτοί. Που υποτίθεται πως αποτελούσαν παρέες. Ναι, βέβαια, ήταν παρέες, αφού κάθονταν γύρω από το ίδιο τραπέζακι και πλήρωναν ομαδικά. Η εικόνα μου φάνταζε παράξενη: Κάθονταν με έναν τρόπο που η κάθε παρέα είχε γυρισμένη την πλάτη στην άλλη, και καθένας της παρέας είχε γυρισμένη την πλάτη στους δικούς του.

Δύσκολο να παραστήσεις τη στρεβλή κίνηση που καταγράφει την εξωστρέφεια και απολιθώνει σε μάσκες και πρόσωπα. Αλλά η εικόνα είναι πιστή. Ο καθένας βιώνει αυτήν την εικόνα καθημερινά. Γιατί όλοι κυκλοφορούν. Σε καφε-

νεία και σούπερ-μάρκετ —ίδια και απαράλλαχτα σε όλη την επικράτεια. Δεν ήταν βουβό αυτό το τοπίο. Θόρυβοι έρχονταν από τις μηχανές, τα ραδιόφωνα, τις ομιλίες. Οι ομιλίες σκορπούσαν έναν περιεργό ήχο. Αλλοεθνείς μιλούσαν τη γλώσσα του τόπου και αυτόχθονες άρθρωναν άγνωστες και ακατάληπτες λέξεις. Τίποτε δεν συναρμολογούσε μια ομιλία.

Οι γυρισμένες πλάτες και τα άξενα λόγια σε ένα τοπίο χαρακωμένο χωρίς αποχρώνα λόγο, και συ να νιώθεις ανεπιθύμητος. Έψαχνες τον τόπο όπου θα έκανες επιτέλους τη στάση. Τον κυνηγούσες στον επόμενο χιλιομετρικό δείκτη. Αλλά είχε ήδη απομακρυνθεί. Δεν ήταν αυτός που κουβαλούσε η μνήμη σου ή εκείνος που είχες μελετήσει. Σταμάτησες για λίγο σε έναν σιδηροδρομικό σταθμό. Ξάφνιασμα. Πρώτη φορά συναντούσες ανθρώπους να στριμώχνονται ο ένας πάνω στον άλλο. Προσπαθούσαν να παραβιάσουν την πόρτα και να καταστρέψουν τη γερή, καλοδεμένη ξύλινη κατασκευή. Το megάφωνο βούιζε με δυνατό συριγμό. Τότε διαλύθηκαν όλοι και κάθισαν κατάχαμα ή πάνω σε βαλίτσες και βαριές αποσκευές.

Έφτασα ξανά στην πόλη. Ο ουρανίσκος μου είχε στεγνώσει. Κάθισα να πω ένα ποτήρι δροσερό νερό. Δίπλα μου πέρασε ένας ψηλός, γεροδεμένος άντρας. Φορούσε ένα ξεπλυμένο τζην. Στο πάνω μέρος του κορμιού του μια σκούρα μπλε φανέλα κομμένη σύριζα στις μασχάλες και γύρω από το λαιμό. Διαγώνια και κάπως παλαβά, άρρυθμα, κάποιες φράσεις ήταν τυπωμένες σε μια λατινική γλώσσα. Παρατήρησα το κεφάλι του. Μελαψός, χωρίς γένεια, αλλά αξύριστος και με ένα τουρμπάνι στα μαλλιά του: ένα ινδικό τουρμπάνι. Σκούνηξε έναν κομψό κύριο που κρατούσε ένα βαρύ χαρτοφύλακα και προχώρησε. Δεν μπορούσα να θυμηθώ αν την είχα δει αυτή τη σκηνή άλλη φορά, με τα ίδια πρόσωπα, τις ίδιες κινήσεις. Χωρίς εξήγηση, χωρίς λόγο, πέρασε απ' το μυαλό μου μια φευγαλέα εντύπωση από τη διαδρομή μου στους μεγάλους δρόμους: Στην κορυφή ενός λόφου, το χάλασμα ενός παλιού μοναστηριού ή ενός μύλου ή ενός πολυβολείου και ο μισός λόφος κομμένος κατακόρυφα διαμόρφωνε το πλάτωμα σε μια επικίνδυνη στροφή. Στο ραδιόφωνο έπαιζε —τότε— μουσική ή μετέδιδε ειδήσεις —ούτε που θυμάμαι τώρα ακριβώς. Αυτό που θυμάμαι με ακρίβεια ήταν η εικόνα που —τότε— εκείνη τη στιγμή, φωτίστηκε: ήταν ένα σουρούπο, παλιά, μα πολύ παλιά, στην ίδια αυτή πολιτεία. Είχαμε τότε μια ζωηρή συζήτηση με τα άλλα παιδιά.

Χρ. Νησιώτης

Ο εγχώριος ρατσισμός

Με όσα διαδραματίζονται αυτές τις μέρες στη Νότια Αφρική οξύνεται η ευαισθησία μας απέναντι στο ρατσισμό, ευαισθησία που άρχισε να καλλιεργείται κάπως συστηματικά τον τελευταίο χρόνο, αμέσως μετά τις ευρωεκλογές και τη θεαματική άνοδο του Λεπέν στη σύμμαχο Γαλλία.

Αγανάκτομε έτσι για τα φοβερά που γίνονται *ακόμη* στη μακρινή Νότια Αφρική, μα πιο πολύ συλλογίζομαστε αυτά που *άρχισαν* να γίνονται στο κοντινό Παρίσι: αντιδράσεις κάθε λογής απέναντι σε εγχρώμους και γενικότερα σε ξένους εργάτες, σχεδόν από ολόκληρα κοινωνικά στρώματα —με την αντίστοιχη βεβαίως έκφρασή τους σε οργανωμένους σχηματισμούς, κόμματα λόγου χάρη (και μακάρι να 'ταν μόνο του Λεπέν). Και δεν μας λείψαν οι αναλύσεις, με τη νενομισμένη δόση κοινωνιολογίας, που ξορκίζουν το κακό, «έξω από μας» (αφού οι φασίστες, του Λεπέν, αφού εκεί, στο Παρίσι, ενώ με το άλλο μας χέρι, στην ίδια εφημερίδα, μπορεί και στη διπλανή στήλη, ζωγραφίζουμε τους «μελαψούς φονιάδες», τον «μαύρο βιαστή», τον «μωαμεθανό πορτοφολά», και δυσφορούμε για τους «λερούς τούς γύφτους» που ζητιανεύουν στον ηλεκτρικό.

Φαίνεται όμως ότι ο αντιρατσισμός μας, όταν δεν είναι απλώς ανοχή ή, κυρίως, πατερναλισμός, εξαντλείται στους εγχρώμους —με την προϋπόθεση πάντως ότι δεν είναι «φονιάδες». Μα έτσι κι αλλιώς, λίγο πιο πριν έχει αρχίσει η σύγχυση —και ο ρατσισμός αρχίζει και από τη σύγχυση. Και είναι πλήρης σύγχυση, εν προκειμένω, η τόσο γενικευμένη χρήση του «αθώου» όρου *νέγρος*. Τα παραδείγματα αφθονούν, ας τα αναζητήσουμε στο καθημερινό μας λεξιλόγιο: εδώ μεταφέρω το εξής στιγμιότυπο:

Στην πρόσφατη συναυλία της Μύριαμ Μακέμπα στο Λυκαβηττό, κάποιος ανώνυμος αθώος άρχισε να βιογραφικό της τραγουδίστριας με τα ακόλουθα λόγια: «Η Μύριαμ Μακέμπα γεννήθηκε πριν από 53 χρόνια, όταν η καταπίεση των *νέγρων* ήταν ακόμη πραγματικότητα (!). Η μεγάλη *νέγρα* τραγουδίστρια...» —«αγωνίζεται 53 χρόνια τώρα για να μην τη λες *νέγρα*!» σχολίασε ακροατής από κάτω. —Δε βαριέσαι... Εμείς, οι της αρίας, έχουμε και κοτζάμ δίσκο με τραγούδια, *Τα νέγρικα!*

Και το *ακέφαλο ψάρι από πού βρωμάει*; Ασφαλέστερα όμως ανιχνεύει κανείς τις ρίζες του ρατσισμού στην αντιμετώπιση

των «περιθωριακών ομάδων». Και στις περιθωριακές ομάδες, εκτός από τα εκκρίσιμα «φρικιά» και τους «πανκς» (τους «γεγιέδες» παλαιότερα και τους «χιππηδες»), εντάσσονται, ούτε λίγο ούτε πολύ, τα άτομα της «τρίτης ηλικίας», ιδιαίτερα όταν τολμούν π.χ. και ερωτεύονται ή και παντρεύονται, γενικότερα όταν τολμούν και είναι γέροι και γριές, δηλαδή όχι πια νέοι και ωστόσο εν ζωή. (Ισχύουν βέβαια και εδώ οι εξαιρέσεις, που αφορούν μεγάλους καλλιτέχνες, μεγάλους επιστήμονες, γενικά όσους έχουν κάτι πιο μεγάλο απ' το δικό μας: το γνωστό σύνδρομο με ισχύ νόμου.)

Σ' αυτή πια την περίπτωση οι ενδείξεις και οι αποδείξεις τού (λανθάνοντος και μη) ρατσισμού περισσεύουν. Αν θέλουμε να ψάξουμε κάπως βαθιά, εκεί δηλαδή που μορφώνεται (ή απλώς εκδηλώνεται;) η ρατσιστική μας ιδεολογία, πρέπει να σταθούμε στη δεύτερη σελίδα εξωφύλλου ενός παλαιότερου τεύχους του *Σχολιαστή* (17, Αύγ. 1984), στην οποία απλώνονται (ενυπογράφως: Κώστας Ελευθεράκης) φωτογραφίες εύσωμων ενηλίκων, που φόρεσαν, οι άνθρωποι, το μαγιό τους, να κάνουν ένα μπάνιο στη θάλασσα, και βρέθηκαν να κολυμπούν στον ωκεανό τού (λανθάνοντος, έστω) ρατσισμού τού φωτογράφου και του οικοδεσπότη του.¹

Εκεί κοντά λιάζει και τον δικό του «αισθητισμό» ο χρονογράφος της *Καθημερινής* Νίκος Πολίτης, ο οποίος υμνεί (31.8.1985) την «Κυρά της Λήμνου» που καταδίωξε με ρόπαλο κάποιους γυμνιστές (σύμφωνα με φωτογραφία αναδημοσιευμένη από τον ξένο Τύπο). Και επιχαιρεί ο κ. Πολίτης, ελπίζοντας «να τους έδωσε (η κυρά της Λήμνου) κι από καμιά ροπαλιά. Προπαντός σε μια πλαδαρόξιγκη φώκια, που αντάμα με τον παλιμπαιδα στεγνομπακαλιάρη της εξέθεταν ανασκελοταπίστομα τους κατεψυγμένους κατιμάδες τους»: Θαυμαστή, πράγματι, δεινότητα, ν' ανεβοκατεβαίνει κανείς μέσα σε δυο μονάχα φράσεις όλη την κλίμακα του ρατσι-

σμού, κατά ηλικία, κατά φύλο και κατά σωματικό βάρος.

Άλλη περίπτωση, αποκαλυπτική και αυτή, μα από άλλους δρόμους, είναι, να θυμηθούμε, ο Ευ. Αβέρωφ, όταν ήταν αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας και χλευαζόταν, ο Αβέρωφ ο «δεξιός» και «ακροδεξιός», ο «γεφυροποιός» και «φιλοχουντικός», όχι για κάποια από αυτές τις ιδιότητές του, παρά επειδή είναι γέρος, και αποτελούσε, για τον ίδιο πάντοτε λόγο, μόνιμο στόχο και των γελοιογράφων. Φαίνεται όμως ότι απέναντι στους εχθρούς μας ο ρατσισμός επιτρέπεται, ή και επιβάλλεται.

Αυτόν το μηχανισμό, που οδηγεί στον πραγματικό στόχο με όπλα ρατσιστικά,

τα οποία απαντούν σε άλλες, πραγματικές ή όχι, πάντως άλλες ιδιότητες, τον είδαμε και πρόσφατα, στο φεστιβάλ ροκ που έγινε στο Καλλιμάρμαρο μας. Αναφέρομαι στην άγρια αποδοκίμασία του Μπού Τζωρτζ και προσφεύγω στην *Αυγή* της 4.8.1985:

«Το "κράξιμο" (...) του Μπού Τζωρτζ ήρθε φυσιολογικά, από αυτούς που δεν σφύριζαν προηγουμένως τους Ντηπές Μοντ (αν και αυτοί έπαιζαν ίδια περιπου μουσική με τον Μπού Τζωρτζ), γιατί ο τραγουδιστής τους ήταν "άντρας" και το έδειχνε, ενώ ο Μπού Τζωρτζ έκανε το λάθος (;) να εμφανισθεί κάποτε με "παρδαλά" ρούχα» (υπογραφή: Γιώργος Αποστόλου —δική του η υπογράμμιση και το ερωτηματικό).

Ο Μπού Τζωρτζ λοιπόν, συμπληρώνω, «κράχτηκε», πριν ακόμη βγει στη σκηνή, ως «αγριόπουστας» και άλλα εύγλωττα, ενώ η εμφάνισή του χαιρετίστηκε με τα δύο χέρια υψωμένα, και τα δυο στη γνωστή χειρονομία που υποδεικνύει στον δέκτη τι πρέπει να πάει να κάνει, ή του θυμίζει το τι κάνει. Ήταν βέβαια γνωστός εκ των προτέρων ο Μπού Τζωρτζ ως μουσικός, και γι' αυτό αποδοκίμαστηκε, οργανωμένα, μόνο που η αποδοκίμασία αναφερόταν ή *στηριζόταν* στα όσα άλλα κάνει, που οι παντεπότες ρόκερ ξέρουνε πως (και πώς) τα κάνει...

Την ίδια εκείνη μέρα (26.7.1985), λίγες ώρες πριν από τη συναυλία, οι Ωτοβλεψίες των *Νέων* παρέθεταν τις αφίσες τής

Νίνας Χάγκεν και του Μπού Τζωρτζ και απορούσαν: «Εσαλεύθηκαν (!) λοιπόν τόσο πολύ οι παραδοσιακές εικόνες των δύο φύλων;» (Επειδή η Νίνα Χάγκεν ήταν σαν βίαιος πανκ» και ο Μπού Τζωρτζ «σαν δεσποινιδάριο που χρειάζεται ένα γερό λούσιμο», ενώ ίσως «θα 'πρεπε», αν όλα αυτά δεν είναι «παρελθοντολογικές νοσταλγίες», «να έδειχναν το ακριβώς αντίθετο, ο ένας με την εικόνα του άλλου —η σύνταξη ασχολίαστη). Ακολούθησε ο Κώστας Γεωργουσόπουλος (*Νέα* 1.8.1985, αλλά με τη δήλωσή πως ήταν γραμμένα πριν) και μίλησε, πρωτοτύπως, για τα διάφορα κυκλώματα, τα οποία μάλιστα «τώρα τελευταία έχουν βαλθεί να εκφυλίσουν τη φύση. "Δημιουργούν" ανδρογύναια, αμφίφυλα οντάρια...» κτλ.

Όταν οι άγριοι ροκάδες συναντούν τον σχολικό καθωσπρεπισμό των Ωτοβλεψιών και τον ώριμο λόγο του Κώστα Γεωργουσόπουλου, μπορούμε να κοιμόμαστε ήσυχοι ότι δεν «εσαλεύθηκαν» τα πάντα: στο ελληνοχριστιανικό κονάκι μας ούτε το χάσμα των γενεών δεν ξέρουμε ακόμη, πόσο μάλλον τα «άλλα» και ακατονόμαστα.

Αλλά καθώς κοιμόμαστε ας θυμόμαστε, λόγου χάρη, ότι τα ίδια λέγαν για τους Μπητλς με τα μακριά μαλλιά και για την εμφάνιση των χίπυς —και με την ίδια (ω ανακύκλωση της Ιστορίας!) φρασεολογία και προτροπές για γερά λουσίματα κτλ. (Εδώ, για να κοινωνιολογήσω κι εγώ μια στάλα, θα έπρεπε να σημειωθεί ότι η μόδα, πάντως, των μακριών μαλλιών και ο χίπιςμός της δεκαετίας του 1960 είχαν μιαν απελευθερωτική κατά κάποιον τρόπο διάσταση: όπως και να το κάνουμε, άλλο είναι ν' αφήνεις τα μαλλιά σου ακούρευτα, μακριά, και να φοράς ό,τι σου κατέβει, και άλλο να χρειάζεσαι βαφή και κομμωτήριο και ειδική μουσική: *δεν είναι όμως αυτό το πρόβλημα των Ωτοβλεψιών και του κ. Γεωργουσόπουλου.*)

Ας τα θυμόμαστε όλα αυτά, μια και το θέμα μας είναι ο ρατσισμός, και μια και ο ρατσισμός δεν απευθύνεται μόνο απέναντι στους μαύρους· και αν μολαταύτα μόνο αυτό μας ενδιαφέρει, θα φτάσουμε σίγουρα και εκεί: στους τοίχους έχουν ήδη φανεί συνθήματα κατά των «βλάχων», που έφεραν, λέει, το νέφος στην Αθήνα κτλ. (κάποιες εφημερίδες το σχολίασαν, αλλά δεν ψάξαν πρώτα τις δικές τους σελίδες)² όταν φανούν και συνθήματα κατά των εγχρώμων, που εξαιτίας τους ακριβύναν τα νοίκια μας, που έκαναν τη χώρα μας λίκνο τρομοκρατίας, και απειλούν προπάντων την καθαρότητα της φυλής μας, όταν δηλαδή αυτά που γράφονται ήδη στις εφημερίδες γραφτούν και στους τοίχους

1. Δύο τεύχη πριν (τχ. 15, Ιούνιος 1984, σ. 41) ο *Σχολιαστής* επιδιόταν σε αντιρατσισμό κρίνοντας τα όντως ρατσιστικά του Γιώργου Ιωάννου, ο οποίος θρηνούσε τον επικείμενο αφανισμό της «Ελλάδας, του ελληνισμού και της ρωμιοσύνης», από γάμους με «άτομα ξένων φυλών και ιδίως ασιατικών», που «μας γεμίζουν παιδιά» κτλ. Αυτά όμως, αλίμονο, δεν χρειάζονται σχολιασμό· αλλά ίσως ούτε ο *Σχολιαστής*: ποια αριστερά του να γνωρίζει τι ποιεϊ η δεξιά του; —Και δεν αποτελεί αναχρονισμό η νύξη αυτή: Στο τρέχον τεύχος του *Σχολιαστή* (30, Σεπτ. 1985), και ενώ το παρόν σημείωμα είχε ήδη στοιχειοθετηθεί, η δεύτερη πάλι σελίδα εξωφύλλου νοσταλγεί την περσινή: ό,τι μάλιστα ξέφυγε τη φορά αυτή του φωτογράφου (Μανώλης Μπαμπούσης), που δεν καθράρει, είναι αλήθεια, αποκλειστικά κοιλιές και μηρούς, παρά δουλεύει με σύνολα και συνθέσεις, το συμπλήρωσε κάποιος τιτλοθέτης: «Τα μπάνια του λαού».

(= λαϊκή ανταπόκριση) και αρχίσαμε να μετρούμε αποκάλυπτες επιθέσεις και βιαιοπραγίες, κατά τη γαλλική λ.χ. μόδα, με θύματα εγχρώμους (= λαϊκή αυτενέργεια), ας μην κνιτίζουμε κατά-πληκτοι και οργίλοι μπροστά σε ξενικούς, τάχα, τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς.

Γιατί το ακέφαλο ψάρι βρωμάει από παντού.

2. Από την εκστρατεία κατά των «βλάχων» ξεκινά και ο κ. Γεωργουσόπουλος για να ασχοληθεί με τα «Ρατσιστικά» (στα Νέα της 20/8) —να προσυπογράψει λοιπόν τη δεύτερη παράγραφο του παρόντος. (Τη γνησιότητα της υπογραφής ας την ελέγξει μόνος του ο αναγνώστης: εκτός από το σημείωμα περί κυκλωμάτων που αναφέρθηκε ήδη —Νέα 1/8, αλλά και 10/8, όπου επανέρχεται στο ίδιο θέμα, με ανάλογους χαρακτηρισμούς—, υπάρχουν συγκεντρωμένες σε βιβλίο οι θεατρικές κριτικές του και, κυρίως, οι Πάγιες Ερωτήσεις του Πορφύριου, ενώ συνεχίζονται βεβαίως οι κριτικές και ο «Τόνος του πνεύματος», πάντα στα Νέα: ας παρακολουθήσει εκεί ο φιλοπερίεργος αναγνώστης τον άκρατο και ακρατή πνευματικό ρατσισμό, στο ύφος γενικά και στο είδος των επιθέτων που περνούν χαλκά στη μύτη των εχθρών της αληθείας ή/δηλαδή του ίδιου του κ. Γεωργουσόπουλου, μόνου λευκού στο βασίλειο των αράπηδων, των σκύλων, των ταμ-ταμ-ταμ.)

Γιάννης Χάρης

Ρητά και άρητα

—«Βουνό με βουνό δε σμίγει...» ξεφώνισα μόλις συνάντησα την Αλέκα. Μου ῥθε, περίπου, αυθόρμητα. Λέω, περίπου, γιατί ούτε περιεργό ήταν που τη συνάντησα ούτε και πολύς καιρός είχε περάσει —αν εξαιρέσεις βέβαια πως απέφυγα πια αυτές τις συναντήσεις. Δυο βδομάδες όλες κι όλες.

—«Σταμάτα, λοιπόν!» μ'έκοψε. «Μωρέ και τα βουνά σμίγουν —φτάνει να το επιθυμούν». Μου είπε και εκείνο το γνωστό για το βουνό και τον Μωάμεθ. Συνέχισε ύστερα με ένα κατεβατό. Θα προσπαθήσω να το μεταφέρω εδώ, γιατί με προκάλεσε να ξανασκεφτώ μερικά πράγματα.

—«Άκου, λοιπόν, για να τελειώνουμε». Κάπως έτσι άρχισε. «Άσε τα βουνά και τα λαγκάδια και κυρίως παράτα και σύ τα " ρ η τ ά ". Και τόνισε την τελευταία λέξη.

—«Ποια "ρητά";» τόλμησα.

Τότε είναι που πήρε φόρα. Πρώτη φορά άκουγα αυτή την κοπέλα να μού μιλά με τόση σαφήνεια και συνέχεια ρηής. Φαινόταν σαν να είχε φορμάρει καλά αυτά που είχε να πει, σαν να τα είχε κα-

λά επεξεργαστεί. Μου ανέπτυξε την καινούργια «θεωρία» της, όπως έλεγε. Να πώς περίπου μου τα είπε:

—Δεν ξέρω πώς άρχισε το κακό, αλλά τελευταία φοριούνται πολύ τα «ρητά». Όλοι οι φίλοι μας παρατήρησα πως έχουν ενσωματώσει τον... φιλοσοφικό στοχασμό. Και να δεις, αυτό συμβαίνει και εκεί που δεν το περιμένεις. Μη νομίσεις πως ξαφνικά γίναμε στοχαστικός και συγκροτημένος λαός. Όχι, δυστυχώς δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Αλλά όλοι υιοθέτησαν την έμμεση έκφραση. Πιθανόν, το κακό να άρχισε από τους πολιτικούς μας, που όλο μιλούν και τίποτε δεν λένε. Μπορεί και από τις επιφυλλίδες των εφημερίδων. Ή και την τηλεόραση με τα σοβαροφανή σήριαλ. Νομίζω όμως πως το κακό έχει βαθύτερες ρίζες. Οι νεοέλληνες ανακάλυψαν έναν πρωτότυπο τρόπο για να κρύβονται: κατέφυγαν στα «ρητά». Πρόσεξε τι συμβαίνει: Χτες λ.χ. η Φωτεινή μου είπε: «Η εφηβεία είναι η περίοδος της αμφισβήτησης». Στην πραγματικότητα —να μη σου λέω τώρα λεπτομέρειες— η κόρη της ανακάλυψε όλη εκείνη την περιεργή ιστορία με τις περιουσιακές διαμάχες και της πέταξε, όπως έμαθα, την απλή φράση: «Εγώ, βρήκα δουλειά που μου φτάνει να τα κουτσοκαταφέρνω μόνη μου. Βρήκα μια σοφία στην Κυψέλη και θα πληρώνω 6.000 δραχμές». Τον περασμένο μήνα πάλι ο Γιώργος μου ξεφούρνισε: «Ο καθένας σηκώνει τον σταυρό του». Αργότερα έμαθα τι συμβαίνει.

Ήταν στη μέση εκείνη η γυναικοδουλειά που έσκασε μύτη και ο φίλος μας δεν ήξερε μέχρις στιγμής τι να αποφασίσει. Τώρα είναι μια χαρά και τον είδα τις προάλλες που «κουβαλούσε το σταυρό του» αγκαλιά και τον άφησε με γελάκια και χαρές στο κύμα, στη Βουλιαγμένη, και ύστερα άρχισε να παίζει μαζί του λες και ήταν δεκαεξάχρονο παλικαράκι. Προχτές, πάλι, πήρα μια κάρτα από τη Σοφία που λιάζεται ακόμα στη Σκύρο. Ξέρεις, τι έγραφε; «Τα σφάλματα είναι για τους ανθρώπους —Σοφία». Μόνον αυτό. Κατάλαβες φυσικά τι εννοούσε: «Την πάτησα. Ο Αντώνης μου την έσκασε. Προτίμησε αυτό το σαχλοκούδουνο, τη Μαρία». Μόνο που το είπε «φιλοσοφικά». Δεν τολμούσε να πει με απλά λόγια τι ακριβώς συνέβη στην αμμουδιά της Σκύρου.

Η Αλέκα είχε πάρει φόρα και συνέχισε κάπως έτσι:

—Οι άνθρωποι είναι τόσο πολύ μπερδεμένοι σήμερα και είναι τόσο φοβισμένοι και τόσο ενοχοποιημένοι από τις συνεχείς παραβιάσεις θεσμών και κανόνων μιας συμπεριφοράς που οι ίδιοι έχουν θεσπίσει, ώστε δεν τολμούν να λένε τα πράγματα όπως συμβαίνουν, με το όνο-

μά τους. Καταφεύγουν λοιπόν σε ρητά και γενικεύσεις για να αποκρύψουν τις κοροϊδίες και τις μικροψευτιές. Ένας λόγος «στοχαστικός» είναι πιο εύκολος από λόγια όπως: «Θέλω να πάμε στο σινεμά, σήμερα», «Ντρέπομαι που άχυνα», «Ο Γιώργος έχει δυνατά μπράτσα και μου τη δίνει», «Δεν μπορώ να βγάλω πέρα τη μετάφραση, γιατί τα αγγλικά μου δεν είναι επαρκή», «Πραγματικά τα μάτια της Ελένης είναι πιο ωραία από τα δικά σου, τώρα το πρόσεξα» και ούτω καθεξής. Αντι γι' αυτά, ακούς μεσημεριάτικα φράσεις του είδους: «Η ζωή είναι ασφυκτική στις μεγαλουπόλεις», «Η εσωτερικότητα είναι προϋπόθεση για μια ουσιαστική επαφή», «Η ουσιαστική επαφή είναι ζήτημα μυαλού», «Οι προφήτες πέθαναν». Θα μπορούσα να συνεχίσω για πολύ, είτε σε έντονο ύφος.

—Πστεύω να με καταλαβαίνεις. Αποφάσισα λοιπόν κι εγώ να μην ακούω πια «ρητά». Και ούτε που με ενδιαφέρουν τα τερτίπια των κοινωνικών συμβάσεων που οι πολιτικοί και οι παπάδες μάς φόρεσαν σαν μοντέλο. Η ομιλία των μικρών παιδιών, όσο περιορισμένη και αν είναι, αποτελεί το μόνο δείγμα σαφήνειας του λόγου που κυκλοφορεί ακόμα: «Ο Γιώργος μου τράβηξε τα μαλλιά», «Θέλω το γάλα με σοκολάτα», «Αγόρασε μου παγωτό φράουλα», «Η περίνη δασκάλα ήταν πιο καλή». Όπως άριστος είναι και ο λόγος των ανθρώπων όσο πιο μακριά γίνεται από τα αστικά μας κέντρα. Σου μιλούν για τη σοδειά τους, σου περιγράφουν τα μονοπάτια στο δάσος με τρόπο που αποκλείεται να χαθείς, και σου λένε «καλησπέρα» όταν σε αποχαιρετούν. Απλά, παστρικά λόγια. Ακόμα και αν έχει αμβλυθυθεί η αίσθηση των πραγμάτων και η αξία των καθαρών βλεμμάτων, εσύ μπορείς μόνος σου, μετά, να ξανασκεφτείς όσα άκουσες και είδες. Να τα ζυγίσεις και να κάνεις τους δικούς σου διαλογισμούς, τις γενικεύσεις και να διατυπώσεις τα «ρητά» σου —αλλά για τον εαυτό σου και μόνο. Όχι σαν άλλοθι αποκρύψεων. Η καινούργια αυτή μόδα που πλασαρίστηκε, είναι η πιο σατανική παρεμβολή προπετασμάτων.

Η κουβέντα της, τέλειωσε κάπως έτσι:

—Πρόσεξε πως όταν οι φίλοι σου εκφωνούν τα «ρητά» τους, η φωνή τους παίρνει έναν βαρύνόμενο τόνο, είναι μισοσβησμένη, λίγο βαρύγδουπη και πάντως κοιτάζουν προς τον μακρινό ορίζοντα; Επιτρέψέ μου όμως, να κλείσω κι εγώ με ένα «ρητό», το τελευταίο μου:

«Έτσι που πετώσαμε, γίναμε βουνά και όρη! Πώς να συναντηθούμε τώρα πια;».

Μ. Δουλή

Στη σελίδα αυτή δημοσιεύουμε αποσπάσματα από ένα αποκαλυπτικό γράμμα ομάδας κρατούμενων σε φυλακή της Πόλης. Το ντοκουμέντο αυτό έφθασε στο «Αντί» διαμέσου της «Ένωσης Αλληλεγγύης μεταξύ των λαών Ελλάδας και Τουρκίας».

Το καθεστώς του Εβρέν έχει παραδεχθεί ότι υπάρχουν 70.000 περίπου κρατούμενοι σε φυλακές της Τουρκίας. Σύμφωνα όμως με στοιχεία των τουρκικών αντιστασιακών οργανώσεων ο πραγματικός αριθμός των κρατούμενων φθάνει τις 200.000. Πέντε χιλιάδες δικάζονται αυτή την περίοδο αντιμετωπίζοντας την ποινή του θανάτου και πάνω από 500 έχουν ήδη καταδικασθεί σε θάνατο.

● Συνεχίζουμε διευρύνοντας μέρα με τη μέρα το αίσθημα ευθύνης απέναντι στο λαό μας που μοχθεί...

«Οι φυλακές της (...) και της (...) στην Ισταμπούλ είναι δυο χώροι που έχουν μια ορισμένη παράδοση και πείρα στον αγώνα. Εδώ, από πολύ καιρό, συνεχίζεται μια αντίσταση κατά των βασανιστηρίων, των επιθέσεων και των μέτρων καταστολής.

(...) Σ' ένα χώρο ξεχωριστό από τους άλλους κρατούμενους, μένει μια φασιστική ομάδα 100 ατόμων. Σ' έναν άλλο χώρο απομόνωσης της φυλακής, στο μπλοκ Ε, που τ' ονομάζουμε «Σιβηρία» μένουν 250 αγωνιστές. Αυτοί με διάφορες προφάσεις, δέχονται διαρκείς επιθέσεις και σωματικές βιαιότητες από φάλαγκα στα πισινά μέχρι ξυλοδαρμούς σε διάφορα μέρη του σώματός τους. Όταν τους πηγαίνουν ή τους φέρνουν από τα δικαστήρια τους γδύνουν τελειώς και τους χτυπούν. Γίνονται ατιμωτικές έρευνες που φθάνουν μέχρι την εξέταση πρωκτού. Τις χειμνωιάτικες μέρες όταν επίσης πηγαίνουν ή γυρίζουν από τα δικαστήρια τους αφήνουν να περιμένουν στους χώρους εξερισμού με σώβρακο και φανέλα για ώρες μέσα στην παγωνιά. Τους δένουν μάλιστα σφυχτά τα χέρια πίσω με τις χειροπέδες. Κάνουν περιορισμό στο συσσίτιο. Άλλες μορφές έμμεσης καταπίεσης είναι το άνοιγμα των μεσαφώνων μέχρι τέρμα από τα οποία ακούγονται εμβλήματα, η διακοπή του ρεύματος κατά διαστήματα κ.ά. Τα βιβλία, τα έγγραφα ή τα στυλό απαγορεύονται και οι αιτήσεις υπεράσπισης που δίνονται για το δικαστήριο, περνούν πρώτα από τη λογοκρισία της διοίκησης των φυλακών και ποτέ δεν φθάνουν οι ίδιες στο δικαστήριο. Σ' όσους έχουν ήδη καταδικαστεί και εκτελούν την ποινή τους βάζουν διάφορες ποινές για να μακρύνει ο χρόνος φυλάκισής τους. Σ' αυτή τη φυλακή εκτός από τις απεργίες και τις ενέργειες αντίστασης παρουσιάζονται κι άλλες ενδιαφέρουσες μορφές αντίστασης όπως άρνηση να ξυριστούν, να δώσουν τα σκουπίδια, να πάρουν το τσάι.

Τον περασμένο Απρίλη παρόλο που η ομάδα αντίστασης των 250 ατόμων δέχτηκε το ομοιόμορφο ντύσιμο στις φυλακές, που από πολύ καιρό παρουσιάζοταν στην κοινή γνώμη σαν δικαιολογία για τις αρνητικές συνθήκες ζωής, της στέρησης του δικαιώματος υπεράσπισης και πολλές άλλες απαγορεύσεις, τα ομοιόμορφα ρούχα μοιράστηκαν αλλά ξαναμαζεύτηκαν γιατί οι κρατούμενοι σήκωσαν κεφάλι σ' άλλες επιλογές (κούμπωμα των πουκαμισιών μέχρι το λαιμό, γδύσιμο κατά τις έρευνες κτλ.). Αυτή τη στιγμή παράλληλα με τις απαγορεύσεις (επισκέψεων, ή υπεράσπισης, αερισμού κτλ.) συνεχίζονται κατά των αγωνιστών αυτών σωματικές και ψυχολογικές επιθέσεις. Σ' αυτή τη φυλακή υπάρχουν περίπου 600 κρατούμενοι αγωνιστές. Δεν υπάρχει ξεχωριστός χώρος για τους «ανεξάρτητους» κρατούμενους. Όλοι στη φυλακή είναι κρατούμενοι που κάνουν αντίσταση. (Σ' ένα μέρος μένουν αυτοί που πρόκειται να εκτελεστούν και συμμετέχουν στην αντίσταση). Αν υπάρξουν ανεξάρτητοι τους στέλνουν στις φυλακές... Ήδη τα άτομα που προβάλλουν αντίσταση στη φυλακή... τα στέλνουν εδώ. Αυτό αποσκοπεί στο να σπάσει τη δύναμη της αντίστασης... Η φυλακή με τα υπερβολικά μέτρα ασφάλειας και την κτηριακή δομή της θυμίζει ακριβώς ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης των Ναζί. Τα

παράθυρα είναι πολύ μικρά κι έχουν πλάτος μια पिθαμή. Το πάνω μέρος του χώρου εξερισμού είναι κλεισμένο με σφυρματοπλέγματα, τόσο που κι ο ήλιος περνάει δύσκολα. Τα κελιά είναι ενός και έξι ατόμων. Οι μελλοθάνατοι και όσοι έχουν καταδικαστεί σε ισόβια, αν είναι ηγετικά στελέχη κρατούνται σε ξεχωριστά κελιά μόνοι τους. Οι κρατούμενοι των φυλακών ... δεν δέχονται τόσες επιθέσεις όσοι οι κρατούμενοι των φυλακών ... Υπάρχουν διάφοροι λόγοι γι' αυτό. Ένας απ' αυτούς (ο σημαντικότερος) είναι ότι στους «ξεροκέφαλους» κρατούμενους και τα ηγετικά στελέχη τα σωματικά βασανιστήρια είναι δευτερεύουσας σημασίας. Ενώ δίνουν μεγάλη προσοχή στο να καταστήσουν τους κρατούμενους των φυλακών ... τελειώς ανεξάρτητους, ο αριθμός των ανεξαρτοποιημένων είναι εκεί μεγάλος, για να αποκτήσουν τον έλεγχο της φυλακής. Εκτός τούτου στις φυλακές ... εφαρμόζουν με προσοχή τα παραδείγματα από τις φυλακές άλλων χωρών (φαίνεται να χρησιμοποιούν μεθόδους που χρησιμοποιούν οι Άγγλοι στα μέλη του ΙΡΑ). Η σημασία των φυλακών ... είναι μεγάλη επειδή εδώ μεταφέρονται άτομα από την Ασφάλεια.

Ίσως γιατί σκέπτονται πως θα καταφέρουν να «σπάσει» πιο εύκολα ο κατηγορούμενος σε μια φυλακή ανεξάρτητων. Επίσης εφαρμόζουν διαφορετικά μέτρα καταστολής και στις δύο φυλακές επειδή δεν θέλουν να δημιουργήσουν το υπόβαθρο για μια ενωμένη —ιση αντίσταση και στις δυο φυλακές. Θέλουν να δημιουργήσουν την ψευδαίσθηση ότι οι συνθήκες είναι διαφορετικές για να διασπάσουν σ' αυτό το επίπεδο την αντίσταση. Η διεύθυνση πρόσφατα άλλαξε όλη κι ήρθαν νέοι. Οι τελευταίες ενδείξεις δείχνουν πως θ' αυξηθούν οι σωματικές κακοποιήσεις. Μέχρι τώρα εδώ είμασταν κάπως μακριά από την ένταση, οι περιορισμοί στην αλληλογραφία ήταν λιγότεροι εδώ. Στην καθημερινή ζωή δεν υπάρχουν σπουδαίες αλλαγές, όμως η ένταση αυξάνεται. Προς το παρόν όσοι κρατούμενοι δέχτηκαν την ομοιόμορφη ενδυμασία μπορούν να βλέπουν το δικηγόρο τους για 15' κάθε δυο εβδομάδες, να δέχονται επισκέψεις συγγενών 15' κάθε βδομάδα και να βγαίνουν 45' για εξερισμό τέσσερις μέρες την εβδομάδα. Όσοι δεν δέχτηκαν τα ομοιόμορφα ρούχα είναι ακόμα μακριά απ' αυτά. Στα κελιά μένουμε μαζί όσοι φορούν τα ομοιόμορφα ρούχα κι όσοι δεν τα δέχτηκαν.

(...) Από την αρχή συμμετείχαμε σ' όλες τις ενέργειες αντίστασης που αναπτύχθηκαν στις φυλακές της Ισταμπούλ. Ανέκαθεν υπερασπιζόμασταν την αντίληψη που απαιτούσαν οι συνθήκες του μακροπρόθεσμου γενικού αγώνα.

Δεν έχουμε στα χέρια μας άλλο όπλο από τις μακράς διάρκειας απεργίες πείνας. Η μεγαλύτερη συμπαράσταση είναι η δική σας προσπάθεια για να δημιουργήσετε απήχηση στην κοινή γνώμη. Είναι σημαντικό πρόβλημά μας, για την ενωμένη δράση στις φυλακές της χώρας (και μάλιστα την κοινή αντίληψη για αντίσταση).

Οι άκρες αρνητικές συνθήκες μας υποχρεώνουν για διαρκή αντίσταση. Συνεχίζουμε να ζούμε με τις απεργίες πείνας κι επιπλέον με τις απαγορεύσεις, την αναβολή της αποφυλάκισής μας, την αύξηση της ποινής μας κ.ά. Συνεχίζουμε διευρύνοντας μέρα με τη μέρα το αίσθημα ευθύνης απέναντι στο λαό μας που μοχθεί, προσπαθώντας να διορθώσουμε τα λάθη και να συμπληρώσουμε τις ελλείψεις μας.

ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΜΕ...!

ΠΡΑΞΙΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ένα γέλιο θα τους θάψει...

Μπαίνοντας στον έκτο χρόνο από τότε που ένα νέο στρατιωτικό πραξικόπημα —στις 12 Σεπτεμβρίου 1980— ένα από τα πολλά στην ιστορία της Τουρκίας, βύθισε τη χώρα στο φασιστικό τρόμο και την οικονομική εξαθλίωση, επιλέξαμε να παρουσιάσουμε τα παράδοξα και τραγικά μέσα από τις γελοιογραφίες του τουρκικού Τύπου συνοδευμένα με σύντομα επεξηγηματικά σχόλια. Ο χρόνος δεν σταμάτησε στην Τουρκία, κυλά... Αλλά κυλά προς τα πίσω...

Η ΑΜΝΗΣΤΕΙΑ

Στις προεκλογικές του περιόδους ο Οζάλ αναφερόταν συχνά στο καυτό θέμα της Γενικής Αμνηστίας κι έδινε υποσχέσεις και ελπίδες στο λαό. Η αμνηστία σίγουρα θα επούλωνε πολλές πληγές της τουρκικής κοινωνίας που τόσα υπέστη και πριν και μετά τις 12 Σεπτεμβρίου 1980. Αντί γι' αυτό, όμως, η κυβέρνηση του Οζάλ ψήφισε το «νόμο μεταμέλειας». Σύμφωνα μ' αυτόν, οι φυλακισμένοι και αν ακόμα έχουν καταδικαστεί (και με την ποινή του θανάτου) έχουν δικαίωμα να καταθέσουν και να δώσουν νέα στοιχεία για ενέργειες ομάδων, οργανώσεων, ονόματα και άλλες σχετικές πληροφορίες, για να μειωθεί η ποινή τους ή και ν' αφεθούν ελεύθεροι. Οι καταδότες θα έχουν την πλήρη υποστήριξη και προστασία του κράτους. Θα δίνονται νέες ταυτότητες, δυνατότητες μετάβασης στο εξωτερικό ακόμα και αλλαγή προσώπου με πλαστική χειρουργική επέμβαση. Οι αντιδράσεις της κοινής γνώμης, της αντιπολίτευσης και του Τύπου που αντέδρασε στην απόλυτα φασιστική αυτή επιλογή, με επικεφαλίδες όπως «καλώς μας ήρθες Χίτλερ», «Ξανάρχονται τα Ες-Ες» κλπ. δεν εμπόδισαν να ψηφιστεί ο νόμος. Μέχρι τις 30 Ιουλίου, 120 άτομα έκαναν αίτηση για να επωφεληθούν από το νόμο «μεταμέλειας». Αναμένεται ο αριθμός αυτός να διπλασιαστεί ως τις 11.9.85 που λήγει και η προθεσμία υποβολής των αιτήσεων.

Οι πρόσφατες δηλώσεις του Εβρέν ότι δεν θα δοθεί γενική αμνηστία, ούτε θα καταργηθεί η ποινή του θανάτου, απέκλεισε προς το παρόν την πιθανότητα να δοθεί αμνηστία που, από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας, έχει δοθεί 29 φορές.

Με σκοπό να αυξηθούν οι εξαγωγές και να πουληθούν τα φρέσκα φρούτα, λαχανικά και άλλα προϊόντα που κινδυνεύουν να σαπίσουν, η τουρκική ραδιοφωνία εκφώνει σχετικό δελτίο με τις τιμές, στα ελληνικά και αραβικά μετά το δελτίο ειδήσεων.

Άρχισε η διανομή ειδικών φυλλαδίων στους προέδρους των 35.268 χωριών της Τουρκίας, στα οποία θα αναφέρονται οι «πολιτικές πεποιθήσεις» και «η ιδεολογική κατάσταση» των 26 εκατομμ. Τούρκων χωρικών.

Αυτό τον καιρό ο Οζάλ περιοδεύει σε όλη την Τουρκία. Οι «θεμελιώσεις» και τα «εγκαινία» κανονίζονται ανάλογα με την ημερομηνία επίσκεψής του σε κάθε περιοχή. Κι έτσι τρέχει από τελετή θεμελίωσης σε εγκαινία... Μέσα σε 6 μέρες θα βάλει 12 θεμελιούς λίθους και θα παρευρεθεί σε 25 τελετές εγκαινίων.

Η ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ

Ένα θέμα που πολυσυζητήθηκε και προκάλεσε τις αντιδράσεις της αντιπολίτευσης και γενικότερα της κοινής γνώμης, είναι ο νέος νόμος για την αστυνομία, σύμφωνα με τον οποίο διευρύνονται τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητές της. Οι αστυνομία μπορεί πλέον κάθε στιγμή να κάνει έλεγχο ή έρευνα σε σπίτια ή άλλους χώρους, να συλλαμβάνει, να ανακρίνει, να φυλακίζει οποιονδήποτε η υποκειμενική κρίση των αστυνομικών μπορεί να θεωρήσει ύποπτο. Να κλείνει δημόσιους χώρους, να απαγορεύει εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, τραγούδια που κατά τη γνώμη της είναι επικίνδυνα για την εθνική ενότητα ή προσβάλλουν τη δημόσια αιδώ. Ο νόμος αυτός αποτελεί ένα νέο πλήγμα για την τουρκική κοινωνία και έχουν ήδη σημειωθεί αρκετά επώδυνα αποτελέσματα.

Στις 6 Μαρτίου, βρέθηκε κρεμασμένος με αλυσίδα, στο κελί του στην Ασφάλεια, ο δεκαπεντάχρονος Χαλίλ Τσελικ. Είπαν ότι «αυτοκτόνησε». Λίγες μέρες μετά, βρέθηκε πνιγμένος ο συγκρατούμενός του Νετζατί Εσκί, που είχε στο μεταξύ αφεθεί ελεύθερος. «Πνίγηκε» μέσα στο ποτάμι που περνούσε 50 μ. από το αστυνομικό τμήμα. «Ήταν μεθυσμένος και γλύ-

στρησε» είπε η αστυνομία. Στις 17 Μαΐου ο Αλί Αλντογάν αντίκρυσε το γιο του νεκρό. Του είπαν πως «αυτοκτόνησε πηδώντας από τον 6ο όροφο (αίθουσες ανάκρισης) της Ασφάλειας». Ήταν 23 χρονών... Στις 29 Μαΐου ο Χαϊντάρ 'Οζτουρκ, βγαίνοντας από τις τουαλέτες, άρχισε ξαφνικά να τρέχει προς την πόρτα. Άνοιξε το σύρτη της κλειστής πόρτας και τρέχοντας κατέβηκε τις σκάλες. Με μιας πετάχτηκε μέσα από τα υαλοστάσια του 5ου ορόφου που ήταν στην άκρη της σκάλας. Ο διοικητής της Ασφάλειας είπε στους συγγενείς του εικοσιεννιάχρονου Χαϊντάρ: «Δεν είναι τίποτα σπουδαίο. Γλύστρησε πατών-

τας το σαπούνι κι έπεσε». Πέθανε στις 9 Ιουνίου...

Δεν είναι όμως μονάχα ο κόσμος που αμφιβάλλει για τα αποτελέσματα του νέου νόμου, αλλά και οι ίδιος οι αρχές. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το χαμηλό επίπεδο των Τούρκων αστυνομικών σε συνδυασμό με το οικονομικό αδιέξοδο, θα τους δώσει ευκαιρίες για αυθαιρεσία, για περισσότερα ρουσφέτια. Κι όπως έχουν γίνει τα πράγματα, είναι ν' αναρωτιέται κανείς αν θα πρέπει να καλεί την αστυνομία να τον προστατεύσει ή αν θα πρέπει να βρει τρόπο να προστατευθεί από την ίδια την αστυνομία.

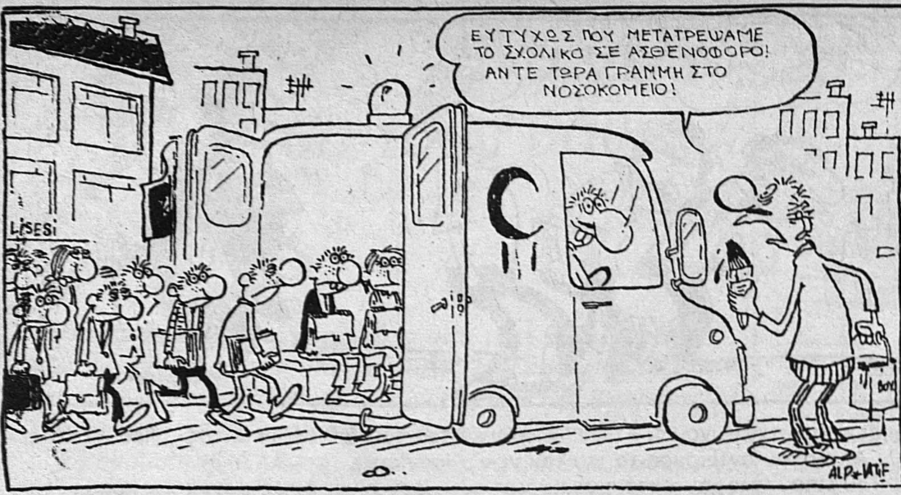
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Η κατάσχεση και το κάψιμο των βιβλίων, δεν είναι κάτι νέο για την Τουρκία. Φυσικά, μετά το πραξικόπημα και ειδικά μετά τη «μετάβαση στη Δημοκρατία» το πρόβλημα πήρε τεράστιες διαστάσεις. Δεκάδες χιλιάδες βιβλίων καταστράφηκαν και ποιος ξέρει πόσα ακόμη θα ακολουθήσουν. Ωστόσο, η Διεθνής Τράπεζα ενέκρινε πίστωση στο κρατικό εργοστάσιο χαρτιού, για την επέκταση των εγκαταστάσεών του για την «επανεπεξεργασία (!) του χαρτιού», η οποία φθάνει τα 82 εκατ. δολάρια.

Με τις αλληπάλληλες αυξήσεις στις τιμές του χαρτιού, οι εφημερίδες, τα περιοδικά και τα βιβλία είναι απλησίαστα για τον πολύ κόσμο και δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι αποτελούν πολυτέλεια. Βέβαια, το τι μπορεί ή δεν μπορεί να διαβάσει ο λαός σ' έναν Τύπο που λογοκρίνεται ακόμα και ο πρωθυπουργός, είναι άλλο θέμα. Πρέπει ακόμα να προσθέσουμε, πως οι λοταρίες με τα δώρα που προσφέρουν οι καθημερινές εφημερίδες ή οι πορνοφωτογραφίες προσελκύουν πολλούς «αναγνώστες».

Ο υπουργός Εθνικής Άμυνας βάλθηκε άρον - άρον να γράφει από την αρχή όλα τα σχολικά βιβλία και μάλιστα όπως του καπνίζει. Ο υπουργός Εθνικής Παιδείας Βεχμπί Ντίτσερλέρ κατάργησε από τα σχολικά βιβλία τη θεωρία της εξέλιξης του «αλήτη του Δαρβίνου», όπως τον αποκάλεσαν στη Βουλή οι θρησκευόμενοι βουλευτές του Οζάλ.

Η ΜΕΡΙΜΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΛΑΙΑ...

Η εκμετάλλευση των ανηλίκων είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Εκατοντάδες παιδιά εγκαταλείπονται από τους γονείς τους επειδή δεν μπορούν να τα ζήσουν. Χιλιάδες παιδιά από πολύ μικρή ηλικία αναγκάζονται να δουλεύουν σαν πλανόδιοι μικροπωλητές ή ν' απασχολούνται σε βαριά και ανθυγιεινά επαγγέλματα. Το «Έτος Νεολαίας» για τους νέους και νέες της Τουρκίας, είναι μια χρονιά με όσο ποτέ άλλοτε συσσωρευμένα προβλήματα. Η ανασφάλεια, το άγχος, η καταπίεση, οι περιορισμένες δυνατότητες δουλειάς, σπουδών και επιβίωσης ακόμα, οδηγούν καθημερινά τους νέους στην αυτοκτονία.

Οι νέοι αντιμετωπίζονται με καχυποψία, θεωρούνται υπεύθυνοι για όλα τα κακά, πηγή ανηθικότητας και παρανομίας. Αυξάνονται μέρα με τη μέρα οι συλλήψεις νέων και οι «αυτοκτονίες» μέσα στην Ασφάλεια.

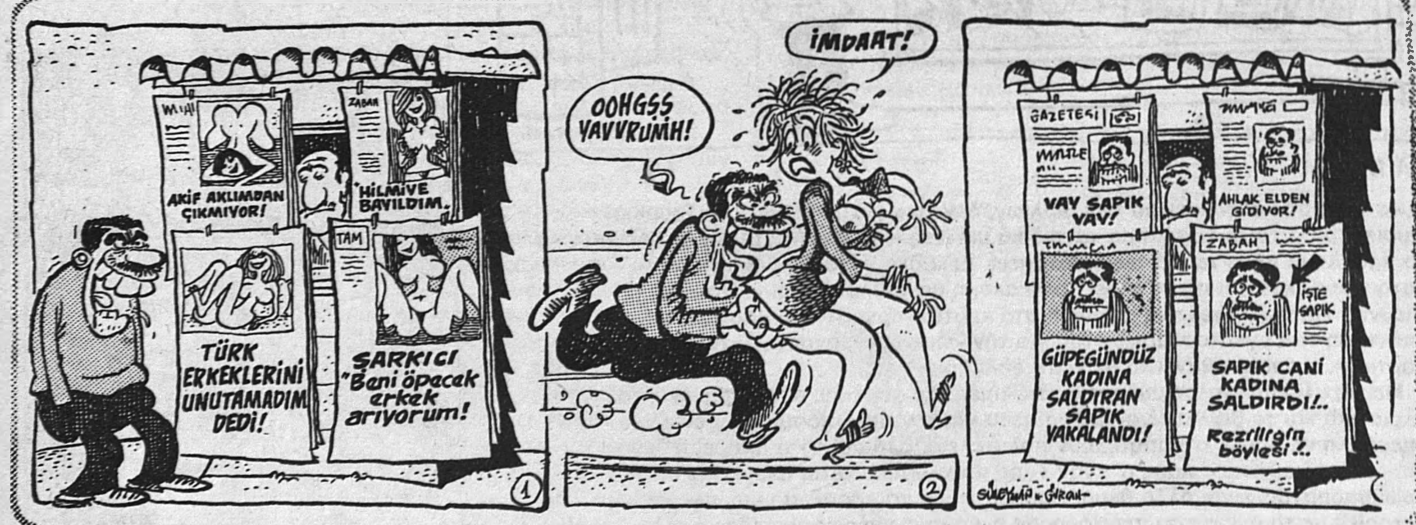
...ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ...

Οι επιλογές της χούντας κι η παρέμβασή της σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής, επέφεραν την αλλαγή αλλά και την αλλοίωση σε αντιλήψεις, ήθη και συνήθειες της τουρκικής κοινωνίας. Η θρησκεία είναι ένας παράγοντας που οι θρησκευόμενοι χρησιμοποιούν και μάλιστα απροκάλυπτα για την καταστολή της λαϊκής αντίδρασης και τον περιορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών από προαιρετικό γίνεται υποχρεωτικό, η θεωρία του Δαρβίνου απορρίπτεται λόγω έλλειψης αποδείξεων (κανείς δεν είδε τη μεταλλαγή του ψαριού σε βάτραχο, ούτε μιας μαιμούς σε άνθρωπο). Στα σχολεία, τα πανεπιστήμια αλλά κι έξω από αυτά απαγορεύεται το ντύσιμο που προσβάλλει «τα εθνικά ήθη», μακραίνουν οι φούστες, δένονται τα μαλλιά, ξυρίζονται τα μούσια, κόβονται τα μαλλιά κτλ.

...ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΝΕΙΑ

Οι πορνοταινίες, τα πορνοπεριοδικά φιγουράρουν σ' όλους του δρόμους. Η πορνεία έφθασε να απασχολήσει την τουρκική Βουλή. Η ανεργία, η ακρίβεια και το γεγονός ότι οι άνδρες πολλών οικογενειών βρίσκονται φυλακή, ανάγκασε τις γυναίκες (που μέχρι σήμερα δεν ήξεραν να κάνουν τίποτ' άλλο από το να

μαλώνουν και ν' ασχολούνται με το νοικοκυριό) να βγουν στο δρόμο για να ζήσουν τον εαυτό τους και τα παιδιά τους. Η αύξηση της πορνείας σημείωσε μεγάλη άνοδο μετά την συρροή στην Τουρκία των αράβων τουριστών που καλοπληρώνουν. Το ίδιο το κράτος που θεσπίζει περιορισμούς είναι αυτό που προωθεί την πορνεία και το εμπόριο του σεξ όπου και όπως το βολεύει.

1 ΔΕ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΞΕΧΑΣΩ ΤΟΝ ΑΚΙΦ ΤΡΕΛΑΙΝΟΜΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΙΛΜΙ ΔΕΝ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΞΕΧΑΣΩ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΑΝΤΡΕΣ, ΕΙΠΕ Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΣ: «Ψάχνω άντρα να με φιλήσει», ΕΙΠΕ

2 —ΩΧ ΜΑΝΑ ΜΟΥ! —ΒΟΗΘΕΙΑ!

3 ΕΝΑΣ ΔΙΕΣΤΡΑΜΜΕΝΟΣ ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ Ο ΑΝΩΜΑΛΟΣ ΠΟΥ ΕΠΙΤΕΘΗΚΕ ΣΕ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΕΡΑ ΜΕΣΗΜΕΡΙ ΧΑΝΕΤΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΑΝΩΜΑΛΟΣ ΕΠΕΤΕΘΗ ΣΕ ΓΥΝΑΙΚΑ

Οι πυρηνικές φιλοδοξίες της Τουρκίας

του Ν. Χριστοδουλάκη

Η ασιγαστη προσπάθεια που καταβάλλει η Τουρκία τα τελευταία δέκα χρόνια για να αποκτήσει πυρηνική τεχνολογία φαίνεται ότι πέτυχε τον πρώτο μεγάλο της στόχο: τη σύναψη συμφωνίας με τον Καναδά για την κατασκευή μεγάλου πυρηνικού εργοστασίου στα παράλια του Αιγαίου. Ύστερα από μαραθώνιες διαπραγματεύσεις που διάρκεσαν τρία χρόνια, η канаδική εταιρεία Ατομικής Ενέργειας (AECL) επικράτησε δυτικογερμανικών και αμερικανικών ενδιαφερομένων εταιρειών και ανέλαβε την κατασκευή του εργοστασίου ισχύος 635 Μεγαβάτ και συνολικού προϋπολογισμού 900 εκατ. δολαρίων.

Όπως αναγράφηκε στον διεθνή οικονομικό Τύπο¹, η συμφωνία αυτή αποτελεί κατ' αρχήν πρώτου μεγέθους οικονομική επιτυχία της κυβέρνησης Οζάλ για δυο λόγους: το ύψος της επένδυσης φτάνει το δεκαπλάσιο των συνολικών ξένων επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν πέρυσι στην Τουρκία (95 εκατ. δολάρια) και αποτελεί έτσι ζωτική συναλλαγματική ένεση στην τουρκική οικονομία. Πολύ περισσότερο μάλιστα που το μεγαλύτερο μέρος της επένδυσης, τα 800 εκατ. δολάρια, θα καταβληθεί από την канаδική κυβέρνηση. (Ας σημειωθεί εδώ πως οι περυσinioί πανηγυρισμοί του ελληνικού Τύπου για ποταμούς канаδικών επενδύσεων στην Ελλάδα παρέμειναν στο χώρο του ονείρου).

Ο δεύτερος λόγος είναι ο τρόπος διαχείρισης της επένδυσης, σύμφωνα με τον οποίο το πυρηνικό εργοστάσιο θα περιέλθει εξ ολοκλήρου στην Τουρκία μετά 15 έτη κοινής εκμετάλλευσης. Αν συνυπολογίσει κανείς την αυτοδυναμία της σε κοιτάσματα ουρανίου, μπορεί εύκολα να συμπεράνει πως στο κατώφλι του 2000 η Τουρκία θα έχει μετατραπεί σε αυτοδύναμο κάτοχο της πυρηνικής τεχνολογίας και τεχνικής.

Μέχρι τώρα δεν έχει σημειωθεί η παραμικρή ελληνική αντίδραση στην προοπτική αυτή, υπάρχουν όμως μερικά ζητήματα που θα πρέπει να συναντήσουν το άμεσο κυβερνητικό ενδιαφέρον:

● Η επιλογή της εγκατάστασης στο Άκκιγι, που βρίσκεται στο ύψος της Πάτμου, θέτει σε άμεσο κίνδυνο πολλά ελληνικά νησιά σε περίπτωση ατυχήματος, διαρροής, βομβαρδισμού ή κάποιας δυναμικής ενέργειας εναντίον του εργοστασίου.

● Τυχόν διάθεση των πυρηνικών αποβλήτων στο Αιγαίο, μπορεί να προκαλέσει ανυπολόγιστη καταστροφή του ενάλιου πλούτου και ποικίλες ασθένειες στον τουρκικό και ελληνικό πληθυσμό της περιοχής. Ακόμα και αν ήταν δυνατό να πείσει η τουρ-

κική κυβέρνηση ότι θα σεβαστεί τις διεθνείς προδιαγραφές για τα πυρηνικά λύματα, η νωπή εμπειρία των μολύνσεων πληθυσμού στην Αγγλία σε περιοχές όπου λειτουργούσαν πυρηνικά εργοστάσια αφήνει τον κίνδυνο αμείωτο.

● Μία τρίτη, πιο μακροπρόθεσμη αλλά εξίσου επίφοβη πιθανή συνέπεια της ίδρυσης του πυρηνικού εργοστασίου είναι να οδηγήσει την Τουρκία στη βαθμιαία απόκτηση πυρηνικών όπλων. Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι τον περασμένο Ιούλιο υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ AECL και Τουρκίας για την **ειρηνική** χρήση του πυρηνικού αντιδραστήρα. Πώς όμως η ελληνική κυβέρνηση θα είναι σε θέση να ελέγξει ποτέ την εφαρμογή της και ποιος διεθνής οργανισμός θα υποχρεώσει την Τουρκία να την σεβαστεί, ιδίως μετά την αποχώρηση των Καναδών; Άλλωστε το ίδιο το γεγονός της συμφωνίας δεν αποκαλύπτει και τη δυνατότητα χρήσης του πυρηνικού εργοστασίου και για σκοπούς **μη - ειρηνικούς**;

Έχουν αρκετά γραφεί μέχρι σήμερα² για τη φιλοδοξία της Τουρκίας να ολοκληρώσει το πολεμικό της οπλοστάσιο με την πυρηνική βόμβα. Το 1975 σύναψε συμφωνίες για κοινές επενδυτικές πρωτοβουλίες στον τομέα των εξοπλισμών με τη Λιβύη και το Πακιστάν. Το τελευταίο είναι αρκετά πιθανό να κατέχει ήδη τη δυνατότητα παραγωγής πυρηνικών όπλων έπειτα από μια εργώδη προσπάθεια εξαγοράς Αμερικανών επιστημόνων που αποκαλύφθηκε τα τελευταία χρόνια, ενώ η Λιβύη και η ίδια η Τουρκία διαθέτουν συμβατικούς πυραύλους με ικανότητα μεταφοράς πυρηνικών κεφαλών.

Ταυτόχρονα συζητείται στο NATO η αναβάθμιση της Τουρκίας από το ρόλο οπισθοφυλακής στη συμμετοχή της στην ομάδα κρατών-μελών που θα διαθέτουν πυραύλους Πέρσιγκ-2 και Κρουζ. Κάτι τέτοιο θα εμπλούτιζε τους στρατηγικούς προσανατολισμούς της Τουρκίας και θα έκανε πιο «κατανοητό» στη Δύση το ενδεχόμενο απόκτησης και δικών της πυρηνικών όπλων.

Η ανακοίνωση ίδρυσης του πυρηνικού εργοστασίου ίσως αποτελεί μια καλή ευκαιρία για την ελληνική πλευρά, προκειμένου να ερευνηθεί και τις κρυφές αυτές πτυχές των σεναρίων της τουρκικής πολιτικής. Σύμφωνα με πληροφορίες, στα ανώτατα κλιμάκια του ελληνικού υπουργείου Άμυνας υπάρχει πρόσφατα μια ανησυχία ότι τα σενάρια αυτά δεν περιορίζονται πια μόνο «επί χάρτου». □

1. *Financial Times*, 8 Αυγούστου 1985.

2. *ANTI* τχ. 258, 13/4/84 και τχ. 186, 11/9/81, καθώς και «*Ελευθεροτυπία*» 13/7/85.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

Ο κλάδος ελαιίας του Οζάλ και η τουρκική στρατιά του Αιγαίου

Πριν μερικούς μήνες σε ευρωπαϊκή πρωτεύουσα Τούρκος ανταποκριτής υπενθύμιζε σε δημοσιογραφική συντροφιά ότι η Άγκυρα έχει επανειλημμένα προσφέρει κλάδο ελαιίας στην Αθήνα. Όταν, όμως, ρωτήθηκε για τους λόγους ύπαρξης της περιφημής τουρκικής στρατιάς του Αιγαίου, η απάντηση ήρθε αυθόρμητα από έναν τρίτο της παρέας: μα υπάρχει για να μεταφέρει στα ελληνικά νησιά τον προσφερόμενο κλάδο ελαιίας!

Να λοιπόν πως συνδυάζονται οι αλληπάλληλες προσφορές του Οζάλ με την παρουσία των τουρκικών επιθετικών δυνάμεων που έχουν αναπτυχθεί απέναντι από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Οι ισχυρισμοί της Άγκυρας ότι η 4η τουρκική στρατιά είναι εκπαιδευτική κι ως εκ τούτου δεν συνιστά καμία απειλή, διαψεύδεται από τα πράγματα. Στα δυτικά μικρασιατικά παράλια, εκτός των μονάδων πεζικού, σταθμεύει ένας μεγάλος αριθμός αποβατικών σκαφών και ελικοπτέρων, καθώς και σημαντικές, ειδικές για αεροναυτικές επιχειρήσεις, δυνάμεις, όπως αλεξιπτωτιστές και πεζοναύτες.

Η 4η στρατιά

Μια σειρά από γεγονότα αποδεικνύουν ότι η συγκέντρωση όλων αυτών των δυνάμεων ούτε τυχαία είναι ούτε αθώα.

Η στρατιά του Αιγαίου δεν έχει ενταχθεί στο ΝΑΤΟ γιατί αφενός η αποστολή της δεν εντάσσεται στους νατοϊκούς σχεδιασμούς και αφετέρου γιατί η Άγκυρα κρατά για τον εαυτό της την απόλυτη δικαιοδοσία, ώστε στην κρίσιμη στιγμή να

Ειδικού συνεργάτη

μην αντιμετωπίσει ενοχλητικές παρεμβάσεις. Το ότι αποστολή της 4ης στρατιάς δεν είναι η αντιμετώπιση των δυνάμεων του Συμφώνου της Βαρσοβίας, προκύπτει επίσης τόσο από τη θέση και την ανάπτυξη της, όσο και από τη σύνθεση κι οργάνωσή της. Μια ματιά στο χάρτη πείθει ότι η στρατιά του Αιγαίου σε καμία περίπτωση δεν εξυπηρετεί το μέτωπο με τη Βουλγαρία, ούτε βεβαίως το μέτωπο του Καυκάσου. Από την άλλη πλευρά, η όλη σύνθεση και οργάνωσή της δείχνουν ότι έχει συσταθεί για να διεξάγει αμφίβιες επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας, αλλά σε περιορισμένη γεωγραφική ζώνη.

Η 4η στρατιά περιλαμβάνει δυο μεραρχίες πεζικού, οι οποίες σε περιόδους έντασης ενισχύονται από μονάδες (συντάγματα και μεραρχίες) του 15ου σώματος στρατού που είναι αναπτυγμένο γύρω από τις μικρασιατικές ακτές του Βοσπόρου. Αυτό τουλάχιστον αποδεικνύεται τόσο από τις μετακινήσεις στρατευμάτων που σημειώθηκαν στο παρελθόν, όσο και από

το σχεδιασμό των τουρκικών ασκήσεων στην περιοχή.

Ο αποβατικός στόλος

Χαρακτηριστική των προθέσεων της Άγκυρας είναι η κατανομή του τουρκικού αποβατικού στόλου. Από τα 114 αποβατικά σκάφη, τα 60 ναυλοχούν μόνιμως στον όρμο της Σμύρνης, 30 στη θάλασσα του Μαρμαρά και 24 στη Μερσίνα, απέναντι από την Κύπρο. Κι όλα αυτά, όταν σύμφωνα με τους νατοϊκούς σχεδιασμούς, το τουρκικό ναυτικό έχει σαν στόχο του να αντιμετωπίσει το σοβιετικό στόλο στη Μαύρη Θάλασσα.

Πέρα, όμως, από την κατανομή και το είδος του αποβατικού στόλου αποδεικνύει την αποστολή του. Τα τουρκικά σκάφη είναι μικρά και ευέλικτα χωρίς δυνατότητες επιχειρήσεων σε ανοικτές θάλασσες. Τα αποβατικά πλοία κατασκευάστηκαν ειδικά για αμφίβιες επιχειρήσεις εναντίον των ελληνικών νησιών του Ανατ. Αιγαίου. Η ενίσχυση του αποβατικού στόλου της Σμύρνης με 300-400 ελαστικές λέμβους είναι πρόσθετη απόδειξη. Αυτές οι λέμβοι μπορούν να μεταφέρουν 10-12 κομάντος σε απρόσιτες ακτές που απέχουν μικρή απόσταση από τα τουρκικά παράλια. Αν τα πλοία και οι λέμβοι δεν έχουν σαν στόχο τη μεταφορά των κλάδων ελαιίας του Οζάλ στα νησιά, ίσως πια θα πρέπει να υποθέσουμε ότι οι Τούρκοι σχεδιάζουν μια πρωτότυπη απόβαση... στην Οδησό.

Οι ειδικές δυνάμεις

Όπως ήδη έχουμε σημειώσει, η στρατιά του Αιγαίου συμπεριλαμβάνει σημαν-

Ο Σιάκωβος ξαναχτύπησε

Θα επιλύσει την
ελληνοτουρκική διένεξη!

Ο αναγνώστης θα θυμάται τη μεγαλοπρεπή υποδοχή που η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ είχε επιφυλάξει στον αρχιεπίσκοπο Αμερικής Ιάκωβο. Θα θυμάται επίσης την επίσημη ενημέρωση που του έγινε στο Πεντάγωνο ακόμα και για θέματα χαρακτηρισμένα ως απόρρητα. Ήταν η εποχή που η κυβέρνηση, πραγματοποιώντας μια από τις γνωστές στροφές της, αποφάσισε να τονάρει στο συντηρητικό ως ακροδεξιό τμήμα της Ομογένειας.

Αν μας έρχεται στο μυαλό σήμερα αυτή η ιστορία, είναι γιατί ο καιροσκόπος ιεράρχης έδειξε μια ακόμα από τις πτυχές

του ταλέντου του. Μιλάμε για την επίσκεψή του στην Τουρκία (τέλη Αυγούστου) και τις αξιοπρόσεκτες δηλώσεις του εκεί. Ή τουλάχιστον για τις δηλώσεις που ο τουρκικός Τύπος δημοσίευσε χωρίς να υπάρξει διάψευση. Αν κρατάμε αυτή την επιφύλαξη, είναι γιατί οι περισσότερες από τις τουρκικές εφημερίδες δεν έχουν και καλές σχέσεις μ' αυτό που ονομάζεται δημοσιογραφική δεοντολογία.

Ο Ιάκωβος, λοιπόν, που επισκέφθηκε μετά από ειδική άδεια του Οζάλ την Τουρκία δεν τσιγκουνεύτηκε τους επαίνους για τον Τούρκο πρωθυπουργό. Κι αυτό δεν θα είχε μεγάλη σημασία αν ο αρχιεπίσκοπος δεν έμπαινε στα επικίνδυνα νερά των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Αφού ο Ιάκωβος εξέφρασε τη γνώμη ότι κατά την εποχή του Καραμανλή οι ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν καλύτερες, αφού υπογράμμισε ότι ο Οζάλ είναι έντονα υπέρ της ελληνοτουρκικής φιλίας, δήλωσε ότι συμεριζεται τις απόψεις και τα αι-

σθήματα του Τούρκου πρωθυπουργού. Δεν περιορίστηκε, όμως, στο να εκφράσει τις θετικές εντυπώσεις του από τη στάση της Άγκυρας έναντι της ορθόδοξης εκκλησίας και ευρύτερα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Προχώρησε, διευκρινίζοντας ότι δεν έλαβε μέρος στη συνεδρίαση της ΑΧΕΠΑ που ασχολήθηκε με το συντονισμό των πιέσεων προς την Τουρκία. Δήλωσε, επίσης, ότι δεν υποστήριξε όσους από τους ελληνοαμερικανούς έκαναν υψηλόφωνα διαμαρτυρίες για το Κυπριακό.

Για να αποδείξει, μάλιστα, τα φιλοτουρκικά του αισθήματα, ο αρχιεπίσκοπος δεν δίστασε να πει ότι παρά τις επανειλημμένες προσκλήσεις των ελληνοκυπρίων να επισκεφθεί την Κύπρο, αυτός δεν έχει πάει στο νησί ούτε για μια μέρα. Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, απαντώντας σε σχετική ερώτηση κάρφωσε την ελληνική κυβέρνηση δηλώνοντας ότι δεν έχει καταλάβει την επίσημη στάση της στο Κυπριακό.

Ο πολυπρόσωπος ιεράρχης δεν έχασε

τικές μονάδες ειδικών δυνάμεων. Τέτοιες είναι το σύνταγμα πεζοναυτών που εδρεύει στη Σμύρνη, η ταξιαρχία καταδρομών που έχει βάση της το Μπολού στη Β.Δ. Τουρκία και η ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών που εδρεύει στην Καισάρεια. Πρόκειται για μονάδες με υψηλή εκπαίδευση, οι οποίες λόγω της οργάνωσής τους είναι ικανές να μεταφερθούν ταχύτατα και να δράσουν αμέσως σ' οποιοδήποτε σημείο του μετώπου στο Ανατολικό Αιγαίο.

Η Τουρκία διαθέτει 78 μεταγωγικά αεροσκάφη, ικανά να μεταφέρουν σε μια διαδρομή 3.000 περίπου αλεξιπτωτιστές. Ο μεταφορικός αεροπορικός στόλος συμπληρώνεται από 200 περίπου ελικόπτερα μεταφοράς προσωπικού, τα οποία είναι ικανά να μετακινήσουν ταχύτατα 2.000 περίπου κομάντος.

Η Άγκυρα συνεχίζει με αμείωτο ενδιαφέρον τις προσπάθειές της για αύξηση του μεταφορικού αεροπορικού της στόλου. Το τελευταίο διάστημα διαπραγματεύεται με την Ιταλία για την αγορά των μεταγωγικών G-222. Το αεροσκάφος αυτό έχει δοκιμαστεί με επιτυχία στο παρελθόν από Τούρκους πιλότους, γεγονός που κάνει πιθανή την αγορά του.

Ελικόπτερα και μαχητικά αεροσκάφη

Η μεγαλύτερη έμφαση, όμως, έχει δοθεί στην προμήθεια ελικωπτέρων. Ο στόλος ελικωπτέρων έχει εμπλουτιστεί με τα «Αγκούστα - Μπελλ», τα οποία έχουν πολλές επιχειρησιακές δυνατότητες. Εκτός από την ταχεία μεταφορά προσωπικού σε γεωγραφικές συνθήκες όπως αυτές του Ανατ. Αιγαίου, εκτός των αντιαερικών δυνατοτήτων τους, τα ελικόπτερα αυτά έχουν και ανθυποβρυχιακές δυνατότητες, δυνατότητες δηλαδή εντοπισμού και καταστροφής υποβρυχίων.

Το τουρκικό Γενικό Επιτελείο δίνει μεγάλη σημασία στις ανθυποβρυχιακές δυνατότητες των δυνάμεών του, γιατί τα ελληνικά υποβρύχια θα παίξουν βασικό ρό-

λο στην εξουδετέρωση των τουρκικών ναυτικών μονάδων που σε περίπτωση επίθεσης θα επιχειρήσουν να αποκλείσουν τα νησιά. Ακριβώς γι' αυτό παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες του τουρκικού Τύπου, σύμφωνα με τις οποίες η Άγκυρα θέλει να αγοράσει από τις ΗΠΑ ειδικά ανθυποβρυχιακά αεροσκάφη «P-3 Οριών».

Σ' όλα αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε τις τουρκικές προσπάθειες για ενίσχυση του στόλου των μαχητικών αεροσκαφών. Εκτός της μεγάλης παραγγελίας για συμπαραγωγή των 160 «F-16», η τουρκική αεροπορία προμηθεύεται συνεχώς πεπαλαιωμένα, κυρίως «F-104» και «F-5», τα οποία βεβαίως δεν προορίζονται να αντιμετωπίσουν τα σοβιετικά «Μινγκ». Τα προμηθεύεται γιατί αφενός αυξάνει άμεσα την ποσοτική της δύναμη αεροπορικής κρούσης και αφετέρου γιατί τα εντάσσει σε νατοϊκά προγράμματα εκσυγχρονισμού μεταχειρισμένων μαχητικών αεροσκαφών.

Τα σενάρια των ασκήσεων

Η πιο εύγλωττη, όμως, ομολογία των τουρκικών σχεδίων είναι η υψηλή συχνό-

τητα και το είδος των αεροναυτικών ασκήσεων που πραγματοποιούν κάθε χρόνο οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις στο Αιγαίο. Τα σενάρια αυτών των ασκήσεων, σχεδόν πάντα στοχεύουν στη δημιουργία ενός κλοιού γύρω από τα νησιά του Ανατ. Αιγαίου, κυρίως γύρω από τη Λέσβο και τη Χίο. Η αποκοπή των οδών επικοινωνίας με την ηπειρωτική Ελλάδα αποτελεί την πρώτη φάση των αεροναυτικών ασκήσεων, οι οποίες καταλήγουν με αποβιακές επιχειρήσεις στα μικρασιατικά παράλια.

Οι περιοχές στις οποίες γίνονται αποβιακές δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον για τους νατοϊκούς σχεδιασμούς, αφού δεν αποτελούν πιθανούς στόχους. Οι ασκήσεις, όμως, των τουρκικών δυνάμεων αποσκοπούν στην καλύτερη εξοικείωσή τους με γεωφυσικές συνθήκες παρόμοιες μ' αυτές που επικρατούν στα νησιά. Τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, τα οποία —όπως αποδεικνύουν και αποκαλυπτικές δηλώσεις Τούρκων επισήμων— αντιπροσωπεύουν για την Άγκυρα βολικό πεδίο για πολιτικοστρατιωτικά παιχνίδια. Παιχνίδια παρόλα αυτά επικίνδυνα, αφού μοιάζουν πολύ με τα μαχαίρια που έχουν δυο κόψεις. □

ευκαιρία προκειμένου να διαβεβαιώσει ότι δεν προβαίνει σε καμία ενέργεια εναντίον της Τουρκίας, την οποία αποκαλούσε μητέρα - πατρίδα. Δήλωσε, μάλιστα, ότι σε περίπτωση που θα επιτραπεί η ανοικοδόμηση του Πατριαρχείου (δεν δίνεται άδεια επισκευών μετά την πυρκαγιά που το κατέστρεψε το 1941), το ελληνικό λόμπυ θα προσπαθήσει να παρεμποδίσει τα ευνοϊκά για το αρμενικό θέμα, σχέδια αποφάσεων του αμερικανικού Κογκρέσου.

Καταλήγοντας είπε ότι αν δοθεί η άδεια για το Πατριαρχείο θα αλλάξει τελείως η εικόνα της Τουρκίας στις ΗΠΑ.

Δεν παρέλειψε βεβαίως, απαντώντας σε σχετική ερώτηση, να αναφερθεί στις πληροφορίες για καταπίεση των Τούρκων της Βουλγαρίας και να υπογραμμίσει την αντίθεσή του στην πολιτική αυτή, η οποία όπως είπε και θα πρέπει να επικριθεί παγκοσμίως.

Τέλος, ο πολυπράγμων αρχιεπίσκοπος προσφέρθηκε να μεσολαβήσει για την ε-

πίλυση της ελληνοτουρκικής διένεξης! Να γίνει γέφυρα μεταξύ των δύο χωρών! Κι όχι μόνο αυτός σαν άτομο αλλά και η οργανωμένη Ομογένεια στις ΗΠΑ. Είπε με κάθε σοβαρότητα, ότι μετά την επίσκεψή του στην Τουρκία θα ακολουθήσει επίσκεψη στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της οποίας θα διαβιβάσει στην ελληνική κυβέρνηση την επιθυμία του να βοηθήσει στην επίλυση του θέματος. Για να δώσει μάλιστα και έμφαση στο ρόλο που ο ίδιος διάλεξε για τον εαυτό του, δήλωσε ούτε λίγο ούτε πολύ ότι «η επίσκεψή μου αυτή είναι μια νέα αρχή για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις».

Η υπόθεση θα ήταν αρκετά γελοία αν ήταν κανείς βέβαιος ότι τα κατώματα του Ιάκωβου στην Τουρκία δεν είναι τίποτα περισσότερο από εκδηλώσεις του μεγάλου ταλέντου του να προσαρμόζεται θαυμάσια ανάλογα με τις καταστάσεις και τους συνομιλητές.

Σταύρος Λυγερός

Η Τουρκία για τη Δύση

του Θάνου Βερέμη

Για τους περισσότερους Έλληνες ό,τι συνδέεται με την Τουρκία είναι φορτισμένο με όλα εκείνα τα στοιχεία που καθιστούν προβληματική τη νηφάλια προσέγγιση. Από την αγωνιστική αφετηρία του νέου ελληνικού κράτους, ως τους αλυτρωτικούς πολέμους και τις κρίσεις του κυπριακού ζητήματος, η αντιπαράθεση των δύο εθνών σφράγισε αποφασιστικά και τις αμοιβαίες τους προσλαμβάνουσες. Σήμερα η αρνητική διάθεση προς το τουρκικό κράτος καλύπτει στη χώρα μας ευρύ φάσμα απόψεων. Ο πληγωμένος από την εισβολή εθνικισμός, η αντιπάθεια προς το καθεστώς των στρατιωτικών και βέβαια η διάρκεια της πολυμέτρωτης τουρκικής πρόκλησης, εξασφαλίζουν την εχθρική συναίνεση. Ωστόσο, μολονότι οι περιστάσεις δεν ευνοούν τη φιλική επίλυση διαφορών, ποτέ δεν ήταν ίσως περισσότερο επειγουσα μια επανεκτίμηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ακόμα και αν αγνοήσουμε την ευνοϊκή για την Τουρκία διεθνή συγκυρία, ή τον ρυθμό της πληθυσμιακής της ανάπτυξης, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι κάθε προσπάθεια για τη χάραξη μιας αυτόνομης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, προσκρούει πάνω στον ύφαλο της τουρκικής πρόκλησης έτσι ώστε οι περισσότερες ελληνικές επιλογές να περιορίζονται και να προσδιορίζονται από τις τουρκικές πρωτοβουλίες.

ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Στις σχέσεις αυτές, ρυθμιστικό ρόλο μπορούν να παίξουν κυρίως οι ΗΠΑ. Όμως, η πρόσθετη εξάρτηση από τις μεσολαβητικές υπηρεσίες μιας μεγάλης δύναμης, δημιουργεί ένα ιδιότυπο αδιέξοδο στην ελληνική εξωτερική πολιτική: για να ανεξαρτοποιηθεί η πολιτική μας από εξωτερικούς παράγοντες είναι απαραίτητη η εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία και για να φτάσουμε στο αποτέλεσμα αυτό οι ΗΠΑ πρέπει ν' ασκήσουν πιέσεις στη γειτονική μας χώρα. Όμως, αν η αμερικανική κυβέρνηση συναινέσει σ' ένα ρόλο που μακροπρόθεσμα θα συμβάλει στην ελληνική χειραφέτηση, οι ελληνικές επιλογές στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής αναγκαστικά θα περιοριστούν —τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα.

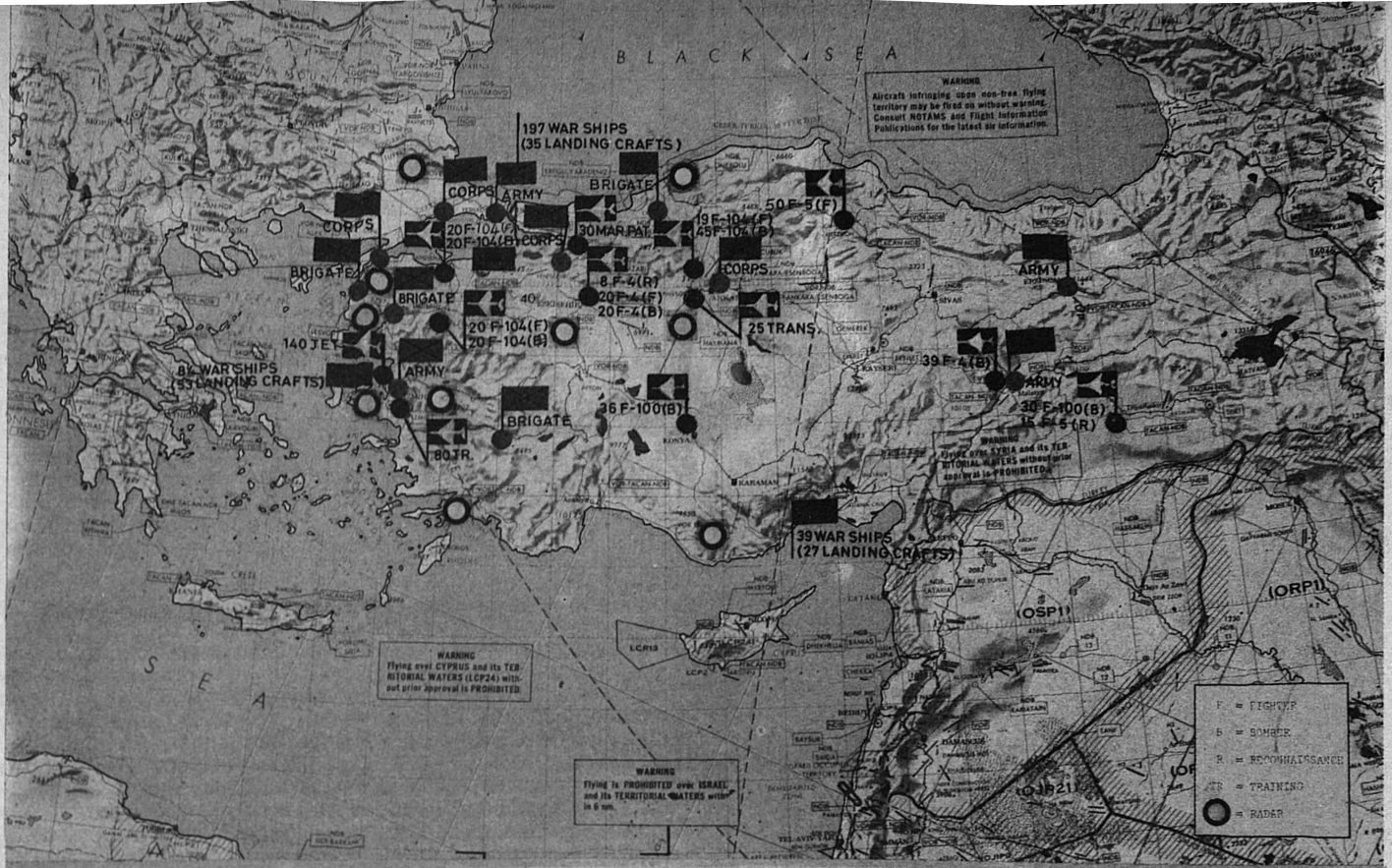
Η πρόσκαιρη αναθέρμανση των διακοινοτικών συζητήσεων για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος, με τη μεσολάβηση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ το 1984 και την παρασηκνητική πρωτοβουλία των ΗΠΑ, μολονότι δεν απέδωσε καρπούς, προοικονομεί και μια νέα φάση στις απώτερες εξελίξεις των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Εφόσον οι Αμερικανοί προσπαθούν να εξασφαλίσουν τη συγκατάθεση του Εβρέν για μια δικαιότερη διευθέτηση του Κυπριακού, το αντίδωρο που του προσφέρουν είναι σίγουρα η άρση των επιφυλάξεων του Κογκρέσου για την κατάργηση της σχέσης επτά προς δέκα στην κατανομή της στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία. Το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την αμυντική αναβάθμιση της Τουρκίας δεν είναι νέο, όμως το καθεστώς Εβρέν προσφέρεται αντικειμενικά για να υλοποιηθεί το ενδεχόμενο. Συνδυάζοντας την αξιοπιστία του υποστηρικτή των δυτικών συμφερόντων με τη μουσουλμανική πολιτισμική και θρησκευτική ιδιότητα, η τουρκική κυβέρνηση φιλοδοξεί να παίξει έναν ενεργητικό ρυθμιστικό ρόλο στην περιοχή.

Η ΣΤΡΟΦΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΙΣΛΑΜ

Από τις αρχές της δεκαετίας του εβδομήντα, η Τουρκία προχωρεί σταθερά σε μια αναθεώρηση της εξωτερικής της πολιτικής και του ρόλου της γενικότερα στην εγγύς Ανατολή. Αρχικό κίνητρο για την αναθεώρηση αυτή, στάθηκε ο φόβος της τουρκικής ηγεσίας ότι η ύφεση ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις θα είχε αρνητικές επιπτώσεις στη γεωπολιτική σημασία της χώρας. Η απομάκρυνση των Τούρκων από τον μεταπολεμικό εναγκαλισμό με τη δυτική συμμαχία, αποδείχτηκε περισσότερο κερδοφόρα από ό,τι είχαν φανταστεί οι αρχιτέκτονές της, καθώς μάλιστα η στρατηγική της αξία ενισχύοταν από τις εξελίξεις στο Ιράν και το Ιράκ. Ο επαναπροσδιορισμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, έτσι ώστε να αποφευχθούν οι μόνιμες δεσμεύσεις και να μεγιστοποιείται η αποθετική σημασία της Τουρκίας, απέκτησε σταδιακά τη δική του δυναμική όταν πια η περίοδος της ύφεσης εξέλειπε.

Αν η τουρκική αδιαλλαξία στην Κύπρο και το Αιγαίο επιβεβαιώ- νει κάποια χειραφέτηση από την επιρροή της δυτικής συμμαχίας, η προσέγγιση του ισλαμικού κόσμου αποτελεί ρήγμα στο κεμαλικό δόγμα, που ανοίγει όμως μια πόρτα στην Ανατολή με ποικίλα ωφέλη¹. Ήδη από το 1967, η Τουρκία υποστήριξε στον ΟΗΕ τις διαμαρτυρίες των αραβικών χωρών εναντίον της ισραηλινής κατοχής της Ιερουσαλήμ. Κατά τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1973, επέτρεψε σε σοβιετικές πτήσεις που προορίζονταν για την Αίγυπτο να διασχίσουν τον τουρκικό εναέριο χώρο, ενώ την ίδια εποχή αρνήθηκε τον ανεφοδιασμό σε αμερικανικά αεροπλάνα που ενίοχταν το Ισραήλ. Το 1976, η Τουρκία, σπρωγμένη από το Κυπριακό και την πετρελαιοική κρίση, φιλοξένησε και συμμετείχε σε ισλαμική διάσκεψη Υπουργών Εξωτερικών στην οποία αναγνώρισε και το PLO, με άμεσο αντάλλαγμα την υπόσχεση ισλαμικής υποστήριξης προς τους Τουρκοκυπρίους. Από το 1979, η Άγκυρα εγκαινίασε πλήρεις διπλωματικές σχέσεις με το PLO και ένα χρόνο αργότερα υποβάθμισε τις σχέσεις της με το Ισραήλ. Το 1981, Τούρκος πρωθυπουργός έλαβε για πρώτη φορά μέρος στην Ισλαμική Διάσκεψη Κορυφής, ενώ στις 16 Ιανουαρίου 1984 ο υποτιθέμενος θεματοφύλακας της κεμαλικής εντολής, πρόεδρος της τουρκικής Δημοκρατίας, συμμετείχε στην Ισλαμική Διάσκεψη Κορυφής που έγινε στην Καζαμπλάνκα. Ασκώντας την ιδιότητα του αντιπροέδρου της Διάσκεψης, ο Εβρέν υποστήριξε την επαναφορά της Αιγύπτου στην Ισλαμική οικογένεια και την ένωση των μουσουλμάνων κατά του Ισραήλ. Στην ίδια κατάσταση ο Ντενκτάς κλήθηκε να εκθέσει τις θέσεις του ως μόνιμος αντιπρόσωπος της τουρκοκυπριακής κοινότητας στις ισλαμικές διασκέψεις. Η ασύμμετρη αντιμετώπιση του Ισλάμ στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, αποτελεί πια πάγια τακτική των στρατιωτικών. Έτσι, ενώ το σύνταγμα του 1982 έθεσε τα πολιτικά κόμματα με θρησκευτικό προσανατολισμό εκτός νόμου, ο όγκος των εμπορικών ανταλλαγών της Τουρκίας με τους μουσουλμάνους τετραπλασιάστηκε από το 1980 ως το 1983. Το 1978, μόνο 22 τουρκικές επιχειρήσεις είχαν συμβόλαια με τις αραβικές χώρες ενώ ως το 1983 ο αριθμός τους έφτασε τις 210 με συμβόλαια για οικοδομικές εργασίες που ξεπερνούσαν τα 13 δισεκατομμύρια². Το 1983 οι εξαγωγές στη Μέση Ανατολή αποτέλεσαν περίπου το 50% του συνόλου των τουρκικών εξαγωγών. Ανάμεσα στους 100 με 150 χιλιάδες Τούρκους απασχολούνται σήμερα σε χώρες της Μέσης Ανατολής (500 χιλιάδες στην Ευρώπη) —οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της Τουρκίας είναι το Ιράν, το Ιράκ, η Σαουδική Αραβία και η Λιβύη³. Η τελευταία πρόσφερε στην Άγκυρα στρατιωτική βοήθεια κατά την εισβολή στην Κύπρο και άφθονα συμβόλαια με ευνοϊκούς όρους σε τουρκικές επιχειρήσεις. Πέρα όμως από τα οικονομικά ωφέλη που η σχέση αυτή αποδίδει, η Τουρκία προσανατολίζεται σ' έναν δυναμικότερο ρόλο στην περιοχή.

Μια ενδιαφέρουσα μαρτυρία για την τουρκική πολιτική στη Μέση Ανατολή αλλά και την αντίληψη των ίδιων των Τούρκων για τη θέση τους στο δυτικό πλέγμα συμφερόντων, διατυπώθηκε από τον Ali Karaosmanoglu στην έγκυρη αμερικανική πολιτική επιθεώρηση Foreign Affairs, το φθινόπωρο του 1983⁴. Ταυτίζοντας σε γενικές γραμμές τα τουρκικά συμφέροντα στον Περσικό Κόλπο με εκείνα της Δύσης, ο Karaosmanoglu δεν υποστήριξε μόνο την προσφορά της χώρας του σαν γεφυροποιού, αλλά αφήνει να εννοηθεί και μια μονιμότερη φιλοδοξία της να παίξει σοβαρό ρόλο στην περιοχή. Απαριθμεί, έτσι, δια στόματος του Αμερικανού καθηγητή Wohlstetter⁵ τις μεγάλες ευκαιρίες που το τουρκικό έδαφος προσφέρει για την προστασία του Περσικού Κόλπου από αντιδυτικές επιβουλές και καταλήγει στην προϋπόθεση αναβάθμισης της τουρκικής άμυνας. Έχοντας εκθέσει όμως στους δυτικούς τη θέα αυτών των ευκαιριών, स्पείθει να εξηγήσει ότι η τουρκική αξιοπιστία στην περιοχή είναι περισσότερο χρήσιμη για τις ΗΠΑ από ό,τι η χρήση βάσεων στην Τουρκία για επιχειρήσεις Δυνάμεων Ταχείας Ανάπτυξης (RDF) με προορισμό άλλων από την τελική αναμέτρηση των δύο μεγάλων στρατοπέδων. «Οι περισσότεροι Άραβες θεωρούν τα RDF απειλή για τα δικά τους αποθέματα πετρελαίου και την ασφάλειά τους μάλλον, παρά εγγύηση εναντίον σοβιετικής επιβουλής»⁶.

Οι στρατιωτικές βάσεις στο τουρκικό έδαφος.

Θέλοντας ν' αποκτήσει το γόητρο επιδιαιτητή στις ενδοϊσλαμικές διαμάχες, η Τουρκία επιχειρεί παράλληλα να υποκαταστήσει το Ισραήλ στο ρόλο του σταθερού εκπρόσωπου των δυτικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή, χωρίς μάλιστα να θέτει τους Άραβες στο δίλημμα της επιλογής ανάμεσα στην ανοχή προς το Ισραήλ και τη σοβιετική επιρροή. Η σταδιακή απομάκρυνση της Τουρκίας από τις παλιές της φιλοϊσραηλινές θέσεις, αποτέλεσε το απαραίτητο αντίδωρο για την εξασφάλιση της εμπιστοσύνης των Αράβων. Στην προσπάθειά της αυτή βρίσκει ενθουσιώδη υποστήριξη από τη Σαουδική Αραβία —κύριο χρηματοδότη του PLO αλλά και σημαντικό φορέα φιλοδυτικής πολιτικής⁷.

Όμως, η Τουρκία οφείλει το νέο ρόλο του ρυθμιστικού παράγοντα στην περιοχή κυρίως στον παρατεταμένο πόλεμο ανάμεσα στο Ιράν και το Ιράκ. Στο γόητρο και τα οικονομικά ωφέλη που ο πόλεμος εξασφαλίζει στην απαραίτητη για τους δύο αντίπαλους Τουρκία, πρέπει να συνυπολογισθεί και η νεοαποκτηθείσα ευχέρεια των τουρκικών δυνάμεων να καταδιώκουν τους Κούρδους αυτονομιστές μέσα στα εδάφη των εμπόλεμων. Τον Μάιο του 1983, οι τουρκικές δυνάμεις διεξήγαγαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις σε ιρακινό έδαφος με τη συγκατάθεση του Ιράκ. Οι επιχειρήσεις αυτές είχαν επίσης σκοπό να προστατέψουν την οδό διέλευσης του αγωγού που μεταφέρει ιρακινό πετρέλαιο από το Κιρκούκ ως την Αλεξανδρέτα. Ο αγωγός αυτός, έχει καιρία σημασία για το Ιράκ, αφού η Συρία έκλεισε τον αντίστοιχο που περνούσε από την Λατάκια για να συμπαρασταθεί στο Ιράν. Τον Αύγουστο του 1983, όταν ο πόλεμος πλησίαζε τα τουρκικά σύνορα και το Ιράν απείλησε τον ιρακινό αγωγό του Κιρκούκ, η Τουρκία προειδοποίησε ότι δεν θα ανεχόταν να θιγούν τα συμφέροντά της στην περιοχή και οι Πέρσες, που βασίζονται στην εισαγωγή πολεμικού υλικού για τον αμερικανικό τους οπλισμό από την Τουρκία, προτίμησαν να υποχωρήσουν.

Όμως, η παραχώρηση τουρκικής διαύλου για την ασφαλέστερη διέλευση του πετρελαίου προς τις δυτικές αγορές, επεκτείνεται και σε άλλες χώρες, που παραδοσιακά χρησιμοποιούσαν τον Περσικό Κόλπο για το σκοπό αυτό. Εκτός από το Ιράκ που ζητάει και άλλους αγωγούς μέσω Τουρκίας, η Περσία επίσης υπέγραψε συμφωνία για την κατασκευή δικού της αγωγού που θα διέρχεται από το τουρκικό έδαφος. Ανάλογες επιθυμίες διατυπώνουν η Σαουδική Αραβία και άλλες χώρες του Περσικού Κόλπου ώστε να πάψει η εξάρτηση από το επικίνδυνο καθεστώς του Κόλπου. Ως το τέλος τούτης της δεκαετίας, η Τουρκία ίσως γίνει ένα σημαντικό κέντρο συγκέντρωσης πετρελαίου. Είναι φανερό ότι οι δυτικές

χώρες αντιμετωπίζουν με ενθουσιασμό μια εξέλιξη που θα τις απαλλάξει από την αβεβαιότητα που δημιουργεί ο πόλεμος στη θαλάσσια διακίνηση του μαύρου χρυσού.

Η κυβέρνηση Οζάλ συνδυάζει την προσήλωση προς τις αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού και τον δυτικότροπο προσανατολισμό εσωτερικά, με τη φιλοϊσλαμική στροφή στις δραστηριότητες της εξωτερικής πολιτικής. Τόσο ο ίδιος ο Οζάλ, που είναι πιστός μουσουλμάνος, όσο και ο αραβομαθής υπουργός Εξωτερικών του, Χαλέφογλου, αποτελούν εγγυήσεις για τους φιλοδυτικούς Άραβες. Τα ταξίδια, εξάλλου, του Τούρκου πρωθυπουργού στο Ιράν, το Ιράκ, το Πακιστάν και τη Λιβύη μέσα στο 1984, πιστοποιούν την απόφαση της Τουρκίας να διατηρήσει την ανεξαρτησία κινήσεών της στον ισλαμικό κόσμο. Το άνοιγμα αυτό, μολονότι παρουσιάζεται σαν υπηρεσία προς τη Δύση, δεν ενθουσιάζει αναγκαστικά όλους τους παράγοντες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Πέρα από το γεγονός ότι οι μεγάλες δυνάμεις γενικά αντιπαθούν τις πρωτοβουλίες που περιορίζουν τις δικές τους επιλογές και προτιμούν γι' αυτό τους παθητικούς μάλλον συμμάχους, το ισχυρό εβραϊκό λόμπυ των ΗΠΑ παρακολουθεί με ανησυχία τις τουρκικές κινήσεις στη Μέση Ανατολή.

Η εμμονή του Τούρκου πρωθυπουργού στην ανάπτυξη της εθνικής του οικονομίας, που θέτει προτεραιότητα συνεργασίας με τους ανατολικούς όσο και τους δυτικούς γείτονες της χώρας του, υποσχόταν να ευνοήσει κάποια ελληνοτουρκική προσέγγιση. Όμως, η αποτυχία της πρωτοβουλίας Ντε Κουεγιάρ για την επίλυση του Κυπριακού και οι προηγουμένως δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου ότι το έδαφος της βόρειας Κύπρου είναι τουρκικό και συνεπώς μη-διαπραγματεύσιμο⁸, στενεύουν τα όρια των επιλογών του Οζάλ και επενθυμίζουν ότι ο στρατός έχει τον τελευταίο λόγο στη χάραξη της τουρκικής πολιτικής.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Οι Τούρκοι στρατιωτικοί πιστώνονται συνήθως με τη δημιουργία και τη θεμελίωση του σύγχρονου εθνικού κράτους μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως ο Κεμάλ Ατατούρκ φρόντισε να μεταβιβάσει το γόητρο του μοναδικού θεσμού που επιβίωσε από το παλιό καθεστώς, σ' ένα πολιτικό σύστημα που θέλησε να μιμηθεί τον δυτικό κοινοβουλευτισμό. Τόσο ο Κεμάλ, όσο και ο διάδοχός του Ισμέτ Ινονού, προτίμησαν να περιβληθούν με τη νομιμότητα που στα μάτια των δυτικών εξασφάλιζε η πολιτική ιδιότητα και να κρατήσουν τους παλιούς συναδέλ-

Σκίτσο τουρκικής εφημερίδας

φους τους μακριά από την πολιτική. Οι στρατιωτικοί, που το 1960 ανέτρεψαν την κυβέρνηση Μεντερές για να αποκαταστήσουν την διασαλευμένη κεμαλική τάξη, συνοδεύονταν από την αξιοπιστία ενός θεσμού που δεν ήταν ακόμη δυνατόν να κατηγορηθεί για ιδιοτέλεια. Έκτοτε, ο στρατός περιχαρακώθηκε στην εξουσία, δημιουργήσε μεγάλα κεκτημένα συμφέροντα⁹ και φρόντιζε κάθε δεκαετία περίπου να θυμίζει έμπρακτα στους Τούρκους ποιος ήταν ο πραγματικός ρυθμιστής του πολιτεύματος.

Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας, με προεδρεύοντα τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και μέλη τα κύρια στελέχη της κυβέρνησης και τους αρχηγούς των επιτελείων, από την αρχή της δεκαετίας του 1970 δεν ρύθμιζε μόνο ζητήματα εθνικής άμυνας αλλά και θέματα εσωτερικής ασφάλειας και ευταξίας. Το νέο σύνταγμα, που προέρχεται από το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980, αντίθετα από το σύνταγμα του 1961 και τις φιλελεύθερες καινοτομίες του, ισχυροποιεί τις δικαιοδοσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας και γενικά μειώνει τη δύναμη της νομοθετικής εξουσίας.

Μια έρευνα του 1980 για την ταξική προέλευση των σπουδαστών της Στρατιωτικής Ακαδημίας της Άγκυρας, απέδειξε (αν είναι έγκυρη) ότι το 29% ήταν παιδιά αγροτών και εργατών, το 24% δημοσίων υπαλλήλων και εκπαιδευτικών, το 18% αξιωματικών και το υπόλοιπο από άλλες προελεύσεις¹⁰. Η προέλευση όμως των αξιωματικών δεν σημαίνει και αυτόματα ταύτιση με τα συμφέροντα της ταξικής καταγωγής τους. Σημαντικότερο κριτήριο κοινωνικής ενσωμάτωσης, αποτελεί μάλλον η ένταξή τους σε μια ηγετική επαγγελματική ομάδα που, εκτός από το γόητρο, τους προσφέρει και πεικίλα άλλα ωφέλη¹¹. Το βέβαιο είναι ότι το σώμα των Τούρκων αξιωματικών έχει αποβάλλει τα ίχνη κάποιου μεταπολεμικού ριζοσπαστισμού και αποκτά ολοένα και περισσότερο τα γνωρίσματα της καθεστηκίας τάξης.

Σύμφωνα με υπολογισμούς του ΝΑΤΟ, η Ελλάδα και η Τουρκία μπορούν να παρατάξουν μαζί εικοσιπέντε μεραρχίες με αμυντική διάταξη, έναντι τριαντατριών του Συμφώνου της Βαρσοβίας στα Βαλκάνια, ενώ η Τουρκία βρίσκεται αντιμέτωπη με άλλες δεκαπέντε μεραρχίες στον Καύκασο. Ο τουρκικός στρατός, αν και αριθμητικά ο μεγαλύτερος (550.000 άνδρες) μέσα στο ΝΑΤΟ μετά τον αμερικανικό, ελάχιστα συνεισφέρει με την αρχαϊκή του δομή στους νατοϊκούς στόχους. Αντίθετα, προσθέτει ένα τεράστιο βάρος στον προϋπολογισμό και προσφέρει μόνο για εξωτερική καταστολή και σαν πιθανή απειλή εναντίον όλων των γειτόνων της Τουρκίας, εκτός από τη Σοβιετική Ένωση. Ένας πρώην ανώτερος υπάλληλος του αμερικανικού υπουργείου Αμύνης, που υπογράφει με το ψευδώνυμο J. Galen, πρότεινε το 1980 να μειωθούν δραστηρίως οι τουρκικές δυνάμεις, ώστε να εξοικονομηθούν πόροι για ένα μικρότερο και περισσότερο εκσυγχρονισμένο στρατό¹².

Τις σημαντικότερες υπηρεσίες στις ΗΠΑ προσφέρει η αεροπορική βάση του Ιντσιρλίκ, κοντά στα Άδανα, που ήδη χρησιμοποιείται ως κρίκος με την Ισπανία για αεροπορική κάλυψη της ανατολικής Μεσογείου. Η βάση συνέχισε να λειτουργεί όταν οι Τούρκοι έθεσαν σε εφαρμογή τα αντίποινα για το αμερικανικό εμπόριο στον βορρολογισμό και προσφέρει μόνο για εξωτερική καταστολή και σαν πιθανή απειλή εναντίον όλων των γειτόνων της Τουρκίας, εκτός από τη Σοβιετική Ένωση. Ένας πρώην ανώτερος υπάλληλος του αμερικανικού υπουργείου Αμύνης, που υπογράφει με το ψευδώνυμο J. Galen, πρότεινε το 1980 να μειωθούν δραστηρίως οι τουρκικές δυνάμεις, ώστε να εξοικονομηθούν πόροι για ένα μικρότερο και περισσότερο εκσυγχρονισμένο στρατό¹².

Τις σημαντικότερες υπηρεσίες στις ΗΠΑ προσφέρει η αεροπορική βάση του Ιντσιρλίκ, κοντά στα Άδανα, που ήδη χρησιμοποιείται ως κρίκος με την Ισπανία για αεροπορική κάλυψη της ανατολικής Μεσογείου. Η βάση συνέχισε να λειτουργεί όταν οι Τούρκοι έθεσαν σε εφαρμογή τα αντίποινα για το αμερικανικό εμπόριο στον βορρολογισμό και προσφέρει μόνο για εξωτερική καταστολή και σαν πιθανή απειλή εναντίον όλων των γειτόνων της Τουρκίας, εκτός από τη Σοβιετική Ένωση. Ένας πρώην ανώτερος υπάλληλος του αμερικανικού υπουργείου Αμύνης, που υπογράφει με το ψευδώνυμο J. Galen, πρότεινε το 1980 να μειωθούν δραστηρίως οι τουρκικές δυνάμεις, ώστε να εξοικονομηθούν πόροι για ένα μικρότερο και περισσότερο εκσυγχρονισμένο στρατό¹².

τα εγκαίρως προειδοποίησης και είκοσι αμυντικές επικοινωνίες. Το αεροδρόμιο του Λευκονίκου κατασκευάστηκε στην κατεχόμενη Κύπρο με αμερικανικά έξοδα που ξεπέρασαν, κατά τις φήμες, τα πεντακόσια εκατομμύρια δολάρια και προορίζεται για τις δυνάμεις ταχείας ανάπτυξης. Έτσι, η βόρεια Κύπρος εντάχθηκε κίονα στις διευκολύνσεις που η Τουρκία προσφέρει στις ΗΠΑ για την υλοποίηση του στρατιωτικού των σχεδιασμού στην ανατολική Μεσόγειο και την εγγύς Ανατολή.

Η Τουρκία υστερεί έναντι της Ελλάδας σε ναυτικές διευκολύνσεις — έναν τομέα νευραλγικό για τον ανεφοδιασμό της νότιας πτέρυγας του ΝΑΤΟ, που πραγματοποιείται κατά τα 90% από τη θάλασσα¹⁴. Αν αληθεύει η προθυμία της Τουρκίας να αντικαταστήσει σταδιακά την Ελλάδα στην παροχή ελληνομισμού στα αμερικανικά πολεμικά σκάφη¹⁵, τότε επιβεβαιώνεται η άποψη ότι η απώτερη φιλοδοξία του τουρκικού επιτελείου είναι να αποσπάσει ή να εισπράξει τις αρμοδιότητες μέσα στο ΝΑΤΟ που παραδοσιακά ανήκαν στην Ελλάδα.

Το βέβαιο είναι ότι η κυβέρνηση Ρήγκαν, έχοντας αποφασίσει να κάμψει την αντίσταση του Κογκρέσου στο ζήτημα του «επτά προς δέκα», παρουσιάζει δια στόματος του υπουργού Αμύνης Κάσπαρ Ουάινμπεργκερ, την Ελλάδα ως ιδιαίτερα αναξιόπιστη σύμμαχο και υπαινίχθηκε με «λύπη» ότι αν χρειαστεί είναι δυνατόν να μεταφερθούν αλλού οι αμερικανικές βάσεις που φιλοξενούνται στη χώρα μας.

ΤΟ «ΛΟΜΠΥ» ΣΤΙΣ Η.Π.Α.

Η σύγκριση των συμμάχων της Τουρκίας με εκείνους της Ελλάδας σε ζητήματα που αφορούν την Κύπρο ή το ύψος και τη σχέση της στρατιωτικής βοήθειας προς τις δύο χώρες, αποδίδει την ακόλουθη ακόμα διάταξη δυνάμεων. Την Τουρκία ευνοούν συνήθως κυβερνητικοί φορείς εξωτερικής πολιτικής της Αγγλίας, Γερμανίας και ΗΠΑ, ενώ την Ελλάδα μέλη των κοινοβουλίων, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ όπου η εκλογική δύναμη των ομογενών είναι υπολογίσιμη. Οι οργανώσεις των ομογενών και οι ελληνικής καταγωγής γερουσιαστές και αντιπρόσωποι, κατάφεραν συχνά να εξασφαλίσουν στο Κογκρέσο πλειοψηφίες που αντιστρατεύθηκαν με επιτυχία την κυβερνητική βούληση. Οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι και οι ειδικοί σε θέματα εξωτερικής πολιτικής ή στρατηγικών μελετών, τείνουν στην πλειοψηφία τους να ευνοούν την Τουρκία ως προς τη γεωπολιτική της σημασία για το αμυντικό σύστημα του δυτικού κόσμου¹⁶. Υπάρχει ακόμα η κατηγορία εκείνων που υποστηρίζουν την Τουρκία για λόγους άσχετους προς την αποτίμηση του δυτικού συμφέροντος: σε ιστορικούς και συναισθηματικούς λόγους οφείλεται το έντονο ενδιαφέρον του μεγάλου αραβολόγου και τουρκολόγου καθηγητή Bernard Lewis για τη σύγχρονη Τουρκία και τα δικά της όπως άλλωστε και του λιγότερο σημαντικού ομότεχνού του, Stanford Shaw¹⁷. Μια πλειάδα δημοσιογράφων, εξάλλου, με επικεφαλής (σε σοβαρότητα) τον David Tongue και οπαγό τον πολυγραφώτατο Kenneth Mackenzie¹⁸ προσφέρουν τακτικά τις υπηρεσίες τους στην τουρκική υπόθεση.

Η σταθερότητα, ωστόσο, του συσχετισμού «φίλων και εχθρών» δεν είναι εγγυημένη. Η κυβέρνηση Ρήγκαν επιχειρεί, με τους σύμβουλους των υπουργείων Εξωτερικών και Άμυνας, να πείσει όσους προσπαθούν να αποτρέψουν τη μονόπλευρη μεγέθυνση της τουρκικής στρατιωτικής δύναμης, ότι η Τουρκία δεν αποτελεί απειλή για την Ελλάδα αλλά αντίθετα, ως ακρογωνιαίος λίθος της δυτικής πτέρυγας, εγγυάται και για την ελληνική ασφάλεια. Έτσι, ο Richard Haass συντονιστής του Κυπριακού για το State Dept., έκανε εκκλήσεις στον αμερικανικό πατριωτισμό των Ελληνοαμερικανών για να πάσουν να υποστηρίξουν τη διατήρηση του επτά προς δέκα, ενώ ο Richard Perle (Assistant Secretary for Defense), σε άρθρο που δημοσιεύεται στο περιοδικό του τουρκικού ινστιτούτου εξωτερικής πολιτικής, περιγράφει τους αγώνες του να πείσει τους Έλληνες και Αρμένιους της Αμερικής ότι η εχθρότητά τους προς την Τουρκία δεν είναι «εποικοδομητική» και ότι η διατήρηση της αναλογίας επτά προς δέκα βλάπτει την κυπριακή υπόθεση¹⁹. Θεωρεί ακόμα ο Perle — όπως άλλωστε και ο Richard Burt — ότι η προεστία των Στενών, σε καιρό πολεμικής αναμέτρησης, αλλά και η αποκοπή των οδών καθόδου των σοβιετικών δυνάμεων προς το Αιγαίο και τον Περσικό Κόλπο, αποτελούν έργο της Τουρκίας²⁰. Όμως, ενώ σε καιρό ειρήνης η Τουρκία δεν επέδειξε προθυμία να εφαρμόσει τη συνθήκη του Montreux ως προς τη διέλευση μεγάλων πολεμικών πλοίων από το Βόσπορο, είναι βέβαιο ότι σε περίπτωση πολεμικής σύρραξης τα στενά θα ναρκοθετηθούν από τον Έκτο Στόλο — με ή χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της Τουρκίας. Κανένας δυτικός μελετητής, εξάλλου, δεν ασχολήθηκε με το πώς η Τουρκία θα αντιμετώπιζε μια σοβιετική κάθοδο και δεν αναρωτήθηκε γιατί οι δυνάμεις της ΕΣΣΔ θα χρησιμοποιούσαν την τουρκική και όχι τη συντομότερη και περισσότερο ευάλωτη οδό του Ιράν για να φτάσουν στον Περσικό Κόλπο.

Η δομική πλέον αντιπαράθεση κοινωνικών, εθνικών και θρησκευτικών ομάδων μέσα στην Τούρκια, δεν εγγυώνται για καμιά σταθερότητα στο μέλλον, ούτε βέβαια για τις αδιατάρακτες σχέσεις της χώρας με τη Δύση. Οι επεμβάσεις που πραγματοποιούν οι στρατιωτικοί κάθε δεκαετία, χαρακτηρίζονται ακριβώς από μια κλιμάκωση καταστολής των δυνάμεων που αμφισβητούν με όλο και μεγαλύτερη ένταση την ενότητα του συστήματος²¹.

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΣΣΔ

Παρόλα αυτά, το κοντινό μέλλον φαίνεται να ξετυλίγεται ευοίωνο, τουλάχιστον ως προς τις εντυπώσεις που η Τουρκία κατάφερε να εμπνεύσει στις δύο υπερδυνάμεις για τη στρατηγική της σημασία. Μιλήσαμε ήδη για τις ΗΠΑ, μένει να εξετάσουμε τις σχέσεις με την άλλη υπερδύναμη. Η επίσκεψη του Σοβιετικού πρωθυπουργού Τίχονοφ στην Άγκυρα, τον Δεκέμβριο του '84, αποτέλεσε ένα είδος άρσης του ηθικού αποκλεισμού προς το τουρκικό στρατιωτικό καθεστώς, που επισφραγίστηκε μάλιστα με οικονομική συμφωνία έξι δισεκατομμυρίων δολαρίων ως το 1990. Η συμφωνία είναι ενδεικτική ενός πραγματισμού που διέπει τις σχέσεις των δύο γειτόνων και απαιτεί αμοιβαίο σεβασμό σε ορισμένες προτεραιότητες που έχουν τεθεί από τις δύο χώρες. Έτσι, η Τουρκία δεν επιτρέπει τη λειτουργία πομπών της Φωνής της Αμερικής κοντά στα σοβιετικά σύνορα, τη διεξαγωγή ασκήσεων του ΝΑΤΟ στην ανατολική Μικρά Ασία και στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, καθώς και την πτήση αεροσκαφών πάνω από ζώνη πλάτους 120 μιλίων κατά μήκος των τουρκο-σοβιετικών συνόρων. Αντίστοιχα, η Μόσχα σέβεται τις δεσμεύσεις που απορρέουν για την Τουρκία από τη θέση της στο ΝΑΤΟ, χωρίς βέβαια να χάνει τις ευκαιρίες που οι αμερικανοτουρκικές διαφορές πρόσφεραν στο παρελθόν (εμπάργκο) για να πετύχει μία προσέγγιση μέσα από την οδό της οικονομικής συνεργασίας. Διατηρώντας μια πολιτική ίσης απόστασης στις ελληνοτουρκικές διενέξεις, οι Σοβιετικοί είναι, ωστόσο, σαφέστατα αντίθετοι προς μια ελληνική επέκταση των χωρικών υδάτων στα δώδεκα μίλια, γιατί έτσι κλείνει γι' αυτούς το Αιγαίο «λειτουργώντας σαν πώμα στην έξοδο των Στενών»²². Το θέμα των πιέσεων που υφίστανται οι μουσουλμάνοι της Βουλγαρίας, που τόσο έντονα προβλήθηκε από τον δυτικό Τύπο, αποτέλεσε πιθανότατα και τουρκικό αντιπερισπασμό για τη βοήθεια που οι Σοβιετικοί προσφέρουν σε ένα τμήμα του κουρδικού κινήματος.

Πριν ολοκληρωθεί η ανασκόπηση των παραμέτρων του τουρκικού φαινομένου, θα ήταν σκόπιμο να σταθούμε σε κάποιες πρόσφατες εξελίξεις που επιβεβαιώνουν την ικανότητα της τουρκικής ηγεσίας για ελιγμούς και τη συνέχεια της πολιτικής των Τούρκων υπό οποιοδήποτε καθεστώς. Έτσι, ενώ είναι πρόωρη η εκτίμηση της προόδου των γερμανοτουρκικών επαφών για οικονομικά ζητήματα, καθώς και της επίσκεψης Οζάλ στην Ουάσινγκτον με ανάλογο περιεχόμενο αλλά και αιτήματα πρόσθετης αμερικανικής βοήθειας, η επίσκεψη του Richard Haass στην Αθήνα και την Άγκυρα προσφέρει ένα κάποιο πεδίο ερμηνείας.

Η αποστολή Haass, με στόχο τη διευκόλυνση των νέων προτάσεων Ντε Κουεγιάρ, αποτέλεσε προσπάθεια για την εξομάλυνση των προβλημάτων στη νότια πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Ωστόσο, τόσο ο Haass —που δεν κατάφερε να γίνει δεκτός από τον Τούρκο υπουργό— όσο και οι ιδίες οι προτάσεις του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, προσέκρουσαν σε μια νέα τουρκική αδιαλλαξία. Είναι πιθανόν η αδιαλλαξία αυτή να αποτελεί διαπραγματευτικό ελιγμό, καθώς αρχίζουν οι συζητήσεις για την ανανέωση της αμερικανοτουρκικής αμυντικής συμφωνίας που λήγει τον ερχόμενο Δεκέμβριο. Για την ανανέωση της συμφωνίας, η Άγκυρα απαιτεί αμερικανική στρατιωτική βοήθεια ύψους 1,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η αποδοχή του όρου αυτού, θα ανατρέψει την αναλογία επτά προς δέκα και θα καταδικάσει τις προοπτικές μιας ελληνοαμερικανικής προσέγγισης που οι Τούρκοι απεύχονται²³.

Αξιοσημείωτη είναι και μια άλλη πρόσφατη εξέλιξη, με σημαντικό αντίκτυπο στη στρατηγική σημασία της Τουρκίας. Κατά την έκτη συνάντηση της αμερικανοτουρκικής ομάδας άμυνας, σχεδιαστές του Πενταγώνου και εμπειρογνώμονες του Κογκρέσου υπό τον Richard Perle, επισκέφθηκαν στις 25-27 Ιουνίου 1985 εγκαταστάσεις στην Τουρκία που εκσυγχρονίζονται για να υποστηρίξουν την RDF (σήμερα αμερικανική κεντρική διοίκηση) σε περίπτωση ανάγκης. Η επίσκεψη αποτέλεσε μέρος ζυμώσεων για την υπογραφή «τεχνικών συμφωνιών» COB (Collocational Operational Bases) που θα επιτρέπουν στις ΗΠΑ να αξιοποιήσουν τα τουρκικά αεροδρόμια σε περίπτωση πολέμου²⁴. Οι αεροπορικές διευκολύνσεις θα αποτελέσουν πιθανότατα το ανατολικό σκέλος αερογέφυρας που θα συνδέει τις ΗΠΑ με τον Περσικό Κόλπο μέσω Τουρκίας. Η εξέλιξη αυτή, αποτελεί επιβεβαίωση του «δόγματος Wohlstetter» σύμφωνα με το οποίο το τουρκικό έδαφος προσφέρει δυνατότητες για την προστασία του Κόλπου από απειλές κατά των δυτικών συμφερόντων. □

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η εξέγερση των Αράβων κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά και η προσπάθεια εκσυγχρονισμού που ανέλαβε ο Κεμάλ Ατατούρκ, προκάλεσαν την πολλαπλή ρήξη της Τουρκίας με το μουσουλμανικό της παρελθόν.
2. Αλέξη Αλεξανδρό, «Τα τουρκικά ανοίγματα στον ισλαμικό χώρο», *Τετράδια*, No 11, Άνοιξη - Καλοκαίρι 1985, σ. 53-55. Jennifer Noyon, "Bridge Over Troubled Regions", *The Washington Quarterly*, Summer 1984, p.p. 79-80.
3. Η σύμβουλος της Τουρκικής Πρεσβείας στην Washington, J. Noyon, θυμίζει στους δυτικούς συμμάχους της Τουρκίας την διακριτικότητα των Αράβων σε ζητήματα που εννοχούν την ομόθρησκή τους χώρα: «Αντίθετα με τους Ευρωπαίους, η Ισλαμική Διάσκεψη δεν έστειλε επιτροπές ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία να περιηγηθούν τις φυλακές και να συνομιλήσουν με αντικαθεστωτικούς». Βλ. Noyon, σ. 79.
4. Ali Karaosmanoglu, "Turkey's Security and the Middle East", *Foreign Affairs*, Fall 1983.
5. Albert Wohlstetter, "Meeting the Threat in the Persian Gulf" *Survey*, 1981, Vol. 25, No. 2, σ. 174-188.
6. Karaosmanoglu, σ. 170.
7. Ο απόστρατος στρατηγός Ihsan Gürkan, ιδιότυπος υποστηρικτής της άποψης ότι Ελλάδα και Ισραήλ υπονομεύουν με τις ιμπεριαλιστικές τους ενέργειες τα συμφέροντα της Δύσης στην ανατολική Μεσόγειο, είναι τακτικός θαμώνας διεθνών συνεδρίων για θέματα ασφάλειας. Βλ. την ανακοίνωσή του στο συνέδριο του Istituto di Affari Internazionali τον Σεπτέμβριο του 1982 στη Ρώμη: Ihsan Gürkan "Realities and Dreams in Greek-Turkish Relations: A Turkish Perspective", *Lo Spettatore Internazionale*, Vol. XVII, No 4, Oct. - Nov. 1982.
8. *The Economist*, 20 Οκτωβρίου 1984, σ. 67.
9. Το *Ταμείο Αλληλοβοήθειας Ενόπλων Δυνάμεων*, ιδρύθηκε μετά το κίνημα του 1960 με μέλη όλους τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς των ενόπλων δυνάμεων. Το Ταμείο, με μεγάλη επιχειρηματική δραστηριότητα, διαθέτει τεράστια περιουσία και δίνει στα μέλη του μέρισμα.
10. N.S. Ludington & James Spain, "Dateline Turkey: The Case for Patience", *Foreign Policy*, No 50, Spring 1983, p. 157.
11. Για μια συνοπτική εκτίμηση του ρόλου των αξιωματικών στην Τουρκία βλ. Nur Yalman, "Intervention and Extermination: The Officer Corps in the Turkish Crisis" in *The Military Intervenes*, ed. by Henry Bienen, New York 1968.
12. Justin Galen, "Turkey as a Self-Inflicted Wound: The Narrowing Option for US Defense Policy", *Armed Forces Journal International*, June 1980, σ. 70.
13. Οι Τούρκοι αντιδρούν στην εκχώρηση αυτή, που θα δημιουργήσει προβλήματα στις σχέσεις τους με άλλες ισλαμικές χώρες. Βλ. Duygu Sezer, *Turkey's Security Policies*, Adelphi paper No 164, Spring 1981, p. 18.

14. Οι πληροφορίες για τις νατοϊκές και αμερικανικές βάσεις στην Τουρκία προέρχονται από τις ακόλουθες πηγές: *Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance*, A staff report to the Committee on Foreign Relations, US Senate, March 1980, Washington D.C. 1980, pp. 8-9. *Foreign Report*, "The Defence of Turkey", Feb. 10, 1983. Bruce Kuniholm, "Turkey and NATO: Past, Present and Future", *Orbis*, Summer 1983, pp. 434-437. R.E. Hourrany, *Great Power Competition for Overseas Bases. The Geopolitics of Access Diplomacy*, New York, 1982, pp. 225-227.
15. Άλκη Κούρκουλα, «Τίποτα δεν αλλάζει για την Άγκυρα στο θέμα της ομαλής λειτουργίας του ΝΑΤΟ», «Καθημερινή» 8 Δεκ. 1984.
16. Kuniholm, σ. 439.
17. Βλ. Bernard Lewis, "Turkey Turns Away", *The New Republic*, Feb. 18, 1978, pp. 18-21 και το αμφιλεγόμενο έργο των Stanford Shaw & Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge Un. Press 1977, Vol II. Βλ. επίσης την εξοντωτική βιβλιοκρισία του V.L. Menage, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 4.1.78, pp. 160-162.
18. Επικαλούμενος κάποιο άρθρο της Daily Telegraph ο Mackenzie θυμίζει στις χώρες που δεν περιορίζουν τις δραστηριότητες των Αρμενίων «εγκληματιών» ότι η Τουρκία θα μεταφέρει τον πόλεμο στο εχθρικό στρατόπεδο. Kenneth Mackenzie, "Greece and Turkey: Disarray on NATO's Southern Flank", *Conflict Studies*, No 154, London 1983, p. 20.
19. R. Perle, "Overview of the US - Turkey Relationship" *Dis Politika* Vol. XI, No 3-4 Ankara Dec. 1984, σ. 30-31.
20. Ibid. 33-34 R. Burt, "US Policy Towards Turkey" *Dis Politika*, vol. XI, No 3-4 Ankara Dec. 1984 σ. 38.
21. Οι τουρκικές κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν κάποτε τα εσωτερικά προβλήματα των επαναστατημένων εθνικών και θρησκευτικών ομάδων με περιησιασμούς που αφυπνίζουν τουρκιστικά ιδεώδη και ανοίγουν μέτωπα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία.
22. Π. Τουχατσέφσκι, «Τα όρια των ελληνοσοβιετικών σχέσεων», «Αντί», Τεύχος 281, 15 Φεβρουαρίου 1985, σ. 11. Επίσης βλ. Σταύρου Λυγερού, «Ο αμοιβαίος σεβασμός των ζωτικών συμφερόντων υπόβαθρο των σχέσεων ΕΣΣΔ - Τουρκίας», «Αντί», τεύχος 281, 15 Φεβρουαρίου 1985, σ. 10-11. Κ. Καλλιγιά, «Πολιτικοί και οικονομικοί πειραματισμοί στην Τουρκία», «Καθημερινή», 12-13 Μαΐου 1985.
23. Γ. Καρτάλη, «Η τουρκική αδιαλλαξία προβληματίζει την Ουάσινγκτον», «Το Βήμα», 7 Ιουλίου 1985.
24. «Αυτές οι συμφωνίες COB εντάσσονται στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και βασίζονται σε ανάλογο πρότυπο διεθνών συμφωνιών, που έχει ήδη υπογράψει η Αμερική με τη Νορβηγία, Γερμανία, Αγγλία, Ιταλία, Βέλγιο, Δανία και Ολλανδία». Π. Κίτσος, «Ο ρόλος της Τουρκίας στην άμυνα του Κόλπου», «Το Βήμα», 6 Ιουλίου 1985.

Κωνσταντινούπολη: 6/7 Σεπτεμβρίου 1955

Ο ελληνισμός έχει πολλές ημερομηνίες για να θρηνήσει. Όμως, αυτές τις μέρες, η σκέψη μας γυρνά στα «Σεπτεμβριανά», τότε που ο τουρκικός σωβινισμός έδωσε τη χαριστική βολή στον ελληνισμό της Πόλης.

Καμία φιλία, ακόμη και η υποχρεωτική της γειτονιάς, δεν μπορεί να στηριχθεί στην ανισότητα, τη βιαιότητα και το νόμο του ισχυροτέρου.

Η τουρκική πολιτική ασκείται, κατά σύστημα, στη γραμμή του «άλλα διακηρύσσω και άλλα πράττω» —ενώ η επεκτατική τους στρατηγική είναι σαφής, οι Τούρκοι ισχυρίζονται συνεχώς ότι επιθυμούν τη φιλία με την Ελλάδα.

Η εμπειρία της Κύπρου, αλλά και η εμμονή στο «ζήτημα Αιγαίου», σε συνδυασμό με την πρακτική της «εξαφάνισης» του ελληνικού στοιχείου από την επικράτειά τους, βρίσκονται σε πλήρη αναντιστοιχία με τα διακηρυσσόμενα εκ μέρους τους και με τη συστηματική τους προσπάθεια να παραπλανήσουν τη διεθνή κοινή γνώμη. Σήμερα, ύστερα από τριάντα χρόνια, αν υπενθυμίζουμε τις μαύρες μέρες του Σεπτεμβρίου, είναι για να κρατήσουμε σε εγρήγορση την ιστορική μνήμη και να θωρακίσουμε τη συνείδησή μας από τις υποκριτικές χειρονομίες της Τουρκίας του Εβρέν.

«Το κακό άρχισε στις 8.30' το βράδυ (λίγες μόλις ώρες αφού δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες το «επεισόδιο» στη Θεσσαλονίκη), με μια γενική συγκέντρωση στο Ταξίμ, την πιο μεγάλη πλατεία του ευρωπαϊκού τμήματος της πόλης του Πέραν. Σχηματίστηκαν αμέσως ομάδες με βάση τη «διατεταγμένη υπηρεσία». Οι επικεφαλής των ομάδων καλούνταν με τα ονόματά τους και πριν ξεκινήσουν έπαιρναν τις τελευταίες οδηγίες.

Η πρώτη επιχείρηση ήταν η επικόλληση τυπωμένων πινακίδων έξω από τα τουρκικά καταστήματα, που προσδιόριζαν την εθνικότητα των ιδιοκτητών: αυτό, για να αποφευχθούν τα λάθη. Το μακάβριο ασκέρι μπήκε σε κίνηση με μια διαδήλωση φοιτητών που περιορίζονταν να κραυγάζουν ανθελληνικά συνθήματα και να ξεδιπλώνουν σημαίες στα παράθυρα. Ήρθαν ύστερα οι ομάδες που ήταν οπλισμένες με ρόπαλα και σιδερένιους λαστούς. Αυτές εξαπέλυσαν την πρώτη επίθεση εναντίον των καταστημάτων με τα κατεβασμένα «ρολά» που είχαν επισημανθεί. Η αρχή έγινε από τα μπακάκια και τα καταστήματα που πουλούσαν οινοπνευματώδη ποτά. Επρόκειτο για μια σοφά μελετημένη λεπτομέρεια η οποία θέρμανε ιδιαίτερα τον καταστροφικό ζήλο των επιτιθέμενων. Ακολουθούσαν άλλα άτομα που άδειαζαν «εν ριπή οφθαλμού» τα καταστήματα από τα εμπορεύματά τους και τα σκορπούσαν στο δρόμο. Έρχονταν ύστερα οι «καταδρομείς» της καταστροφής που τα έκαναν όλα γυαλιά καρφιά. Είχε ακόμη προβλεφθεί ως και η

παρουσία ορισμένων «ειδικών», οι οποίοι, εφοδιασμένοι με τα πιο σύγχρονα εργαλεία, αναλάβαιναν να ανοίγουν τα χρηματοκιβώτια!

Και όλα αυτά διαδραματίζονταν κάτω από το βλέμμα της αστυνομίας, μέσα σε μια ατμόσφαιρα εθνικής μέθης και υπό τα χειροκροτήματα χιλιάδων «φιλησύχων» Τούρκων «πολιτών» που βρίσκονταν στο δρόμο ή είχαν βγει στα παράθυρα. Και η μεν αστυνομία είχε «υπερφαλαγγισθεί». Αλλά ούτε και ο στρατός βγήκε από την «ουδετερότητά» του. Τα πρώτα άρματα μάχης άρχισαν να κινούνται μόλις στις

δύο το πρωί, όταν τα πάντα είχαν τελειώσει και δεν έμενε πια τίποτε άλλο για καταστροφή»*.

Ο πολιτισμένος κόσμος πρέπει να γνωρίζει την έκταση των βανδαλισμών, αλλά και τη μεθόδευσή τους. Το φωτογραφικό υλικό που παρουσιάζουμε προέρχεται από τη σπάνια έκδοση «Η σταύρωση του Χριστιανισμού» του Δημήτρη Καλούμενου (Αθήνα 1978), ο οποίος μνημείωσε με αυθουσία την έκταση της καταστροφής.

* Από το βιβλίο του Ε.Ν. Τζελέπη, Το κυπριακό και οι συνωμότες του, Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1965, σ. 55-56.

Απομυθοποίηση της ελληνοτουρκικής φιλίας

του Αλέξη Αλεξανδρή

Όταν το 1945-1947 η Σοβιετική Ένωση πρόβαλε τα αιτήματά της στην Άγκυρα για τις δύο επαρχίες Καρς και Αρνταχάν και την αναθεώρηση του καθεστώτος των Στενών, η τουρκική κυβέρνηση εστράφη αμέσως προς την Αμερική για στρατιωτική, οικονομική και διπλωματική ενίσχυση (F.C. Erkin, *Türk - Sovyet ilişkileri ve Boğazlar meselesi*, Οι τουρκοσοβιετικές σχέσεις και το ζήτημα των Στενών, Άγκυρα 1968, σ. 225). Η αμερικανική διείσδυση στην Τουρκία άρχισε με το περίφημο Δόγμα Τρούμαν και εδραϊώθηκε με την ανάληψη της εξουσίας από το νέο Δημοκρατικό Κόμμα των Τζελάλ Μπαγιάρ και Αντνάν Μεντερές το 1950. (A.S. Esmer, "Türkiye' yi Amerika mi Kurtardı?, Μήπως η Αμερική έσωσε την Τουρκία; Ουλούς, 13 Μαρτίου 1966).

Η πλήρη αναθεώρηση του ουδετεριστικού εθνικισμού, που υπήρξε μια από τις βάσεις του κεμαλισμού, αποτέλεσε πρωταρχικό στόχο της κυβέρνησης Μπαγιάρ-Μεντερές. Έτσι, μόνο δύο μήνες μετά την άνοδό της εξουσία, στις 25 Ιουλίου 1950, η τουρκική κυβέρνηση αποφασίζει την αποστολή μιας ταξιαρχίας στην Κορέα. Η σύσφιξη των σχέσεων της Τουρκίας με τη Δυτική Συμμαχία κορυφώνεται στις 18 Φεβρουαρίου 1952 όταν η Τουρκία, ταυτόχρονα με την Ελλάδα, προσχωρεί στο NATO (D. Anzioğlu, *Türkiye' nin Düzeni*, Το Καθεστώς της Τουρκίας, Κωνσταντινούπολη 1977, σ. 542-62).

Πιστή στο παραδοσιακό βρετανικό πρότυπο, η Ουάσιγκτον υιοθέτησε τη συνολική αντιμετώπιση της κατάστασης στην Εγγύς Ανατολή επιδιώκοντας τη δημιουργία ενός κοινού άξονα άμυνας Άγκυρας - Αθήνας. Σύμφωνα με αμερικανικές εκτιμήσεις «αν η Ελλάδα χανόταν, η Τουρκία τότε θα γινόταν μια προφυλακή την οποία να ήταν αδύνατο να υπερασπισθεί μέσα σε μια θάλασσα κομμουνισμού. Αντίστροφα, αν η Τουρκία ενέδιδε στις σοβιετικές απαιτήσεις, η θέση της Ελλάδος θα ήταν σοβαρά εκτεθειμένη» (H.S. Truman, *Memories*, σ. 117). Ακρογωνιαίιο, λοιπόν, λίθο του άξονος αυτού αποτελούσε η σύσφιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων οι οποίες είχαν διαταραχθεί σοβαρά λόγω της καιροσκοπικής πολιτικής της Άγκυρας έναντι της γερμανοκρατούμενης Ελλάδος κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (π.χ. βλέψεις κατά των Ανατολικών ελληνικών νησιών του Αιγαίου, καταπίεση της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, βλ. το δικό μου "Turkish Policy Towards Greece During the Second World War and its impact on Greek - Turkish Detente", *Balkan Studies*, 21 (1982) 157-197).

Πράγματι ύστερα από αμερικανική υπόδειξη άρχισε μια περίοδος αναθέρμανσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων με μια σειρά επίσημων επισκέψεων υψηλού επιπέδου. Από το 1951 μέχρι το 1954, τα δύο νεοφώτιστα μέλη του NATO, ζουν, με έντονη αμερικανική ενθάρρυνση, το μήνα του μέλιτός τους. Στα πλαίσια της πολιτικής αυτής και μετά από προσωπική υπόδειξη του Προέδρου Τρούμαν, η Άγκυρα αποδέχεται την εκλογή του Αρχιεπίσκοπου Αμερικής Αθηναγόρα στον Πατριαρχικό Θρόνο. Ο Αθηναγόρας που έφθασε στην Κωνσταντινούπολη το 1949 με το ιδιωτικό αεροσκάφος του αμερικανικού Προέδρου, υπήρξε ο μόνος Πατριάρχης που απέκτησε την τουρκική ιθαγένεια μετά την ανάρρησή του στον Οικουμενικό Θρόνο. Θερμός υποστηρικτής της ελληνοτουρκικής φιλίας ο νέος Πατριάρχης ανέλαβε την αναδιοργάνωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου για να μπορέσει αυτό να αντισταθεί στις φιλοδοξίες του Πατριαρχείου Μόσχας να γίνει, «λόγω αριθμού πιστών» η ηγετίδα Ορθόδοξος εκκλησιαστική δύναμη στον ανατολικό χώρο.

«Συμπολίτη, σκέψου ότι κάθε γρόσι που κερδίζουν πάνω στην πλάτη σου αυτοί που σε απομοιζουν οικονομικά, γίνεται σφαίρα ενάντια στ' αδελφία σου στην Κύπρο. Είναι εθνικό καθήκον να μη συναλλάσσεσαι μ' αυτούς. Ο Τούρκος πρέπει ν' αγοράζει από Τούρκο —Εθνική Ομοσπονδία Τούρκων Φοιτητών». Αυτό είναι το περιεχόμενο της «ανακοίνωσης» που κολλούσαν οι Τούρκοι εθνικιστές στις βιτρίνες των ελληνικών καταστημάτων. Τρομοκρατία - πρόκληση και μπουκοτάζ.

VATANDAS

SENİN sırtından kazanılan her kuruluşun Kibristaki kardeşlerimize Atılan Kurşun olduğunu düşünerek Bizi iktisaden sömürenlerle AİİS - Veriş yapmaman Vatan borcudur.

Türkün - Türkten AİİS Verişi Kendisine Dönüşüdür. M.T.B. - T.M.T.

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι επιφανειακά οι οιωνοί ήταν άριστοι, το οικοδόμημα της ελληνοτουρκικής φιλίας όπως είχε διαμορφωθεί στη δεκαετία του 1950 στερούνταν γερές βάσεις. Το κυπριακό αποτέλεσε το πρώτο έναυσμα, αν και η Τουρκία αρχικά δεν αναμειγνύεται στην κυπριακή υπόθεση αυτόβουλα αλλά ύστερα από παρότρυνση των Άγγλων (Z. Kunalalp, *Sadece Diplomat*, Ένας απλός διπλωμάτης, Κωνσταντινούπολη, 1981, σσ. 71-91). Η ανακίνηση του Κυπριακού στην Τουρκία ουσιαστικά έχει πραγματοποιηθεί από ελάχιστα πρόσωπα στα οποία κατέφυγαν οι αγγλικές υπηρεσίες προκειμένου να ενεργοποιήσουν τους Τούρκους σαν αντίρροπη δύναμη που θα εξουδετέρωνε τις ελληνικές διεκδικήσεις και θα έκαμπε τον ελληνοκυπριακό αγώνα για την Ένωση.

Το ανθελληνικό μένος στην Τουρκία

Πρωταρχικό ρόλο στο έργο αυτό διαδραμάτισε ο εκ Θεσσαλονίκης δημοσιογράφος Σεντάτ Σιμαβή, ο οποίος πρέπει να χαρακτηρησθεί ως ο μοιραίος άνθρωπος στην παραπέρα εξέλιξη της ιστορίας της Κύπρου αλλά και του πλέγματος των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ο Εβραίοεξωμότης (*dönmec*) Σιμαβή γνώρισε μεγάλη δημοσιογραφική επιτυχία με την ημερήσια εφημερίδα *Χουρριέτ* το πρώτο φύλλο της οποίας κυκλοφόρησε την 1η Μαΐου 1948. Η κυκλοφοριακή επιτυχία της *Χουρριέτ* στηριζόταν στα πολλά φθηνά αναγνώσματα, στα αθλητικά και στις διαστρεβλωμένες ειδήσεις που στερούνταν κάθε προβληματισμό και σοβαρότητα. Από τα πρώτα χρόνια, η Αγγλία ενίσχυσε ποικιλοτρόπως την προσπάθεια του Σιμαβή προμηθευόντάς τον με τελειότατο τύπο τυπογραφικές εγκαταστάσεις.

Πάνω απ' όλα ο Σιμαβή χρωστά τη δημοσιογραφική του επιτυχία στην αναμόχλευση του μίσους κατά της Ελλάδος και των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης. Το γεγονός ότι η *Χουρριέτ* εξέφραζε τα τουρκικά αισθήματα αποδεικνύεται από τη θεαματική άνοδο της εφημερίδας.

Έτσι, βλέπουμε τη *Χουρριέτ*, η οποία το 1948 είχε κυκλοφορία 11.000 φύλλων, με την ανακίνηση του Κυπριακού να φθάνει τις 200.000 ενώ εικοσι χρόνια αργότερα, κατά τη διάρκεια της εισβολής της Κύπρου, να περνά τα 650.000 φύλλα, καταλαμβάνοντας τη 13η θέση στον παγκόσμιο Τύπο. Η εντυπωσιακή επιτυχία της *Χουρριέτ* οδήγησε και τις άλλες εφημερίδες να εφορμόσουν το πετυχημένο πλέον μοντέλο της ανθελληνικής αλλοφροσύνης.

Παραπλήσια εκμετάλλευση των ανθελληνικών αισθημάτων έκανε και η νεοϊδρυθείσα ακραία εθνικιστική οργάνωση «Η Κύπρος είναι τουρκική», προστάτης της οποίας υπήρξε ο ίδιος Τούρκος πρωθυπουργός Αντνάν Μεντερές. Ηγετικό μέλος της οργάνωσης αυτής ήταν ο συνεργάτης της *Χουρριέτ*, Χικμέτ Μπιλ, από τους πιο φανατικούς στην ανθελληνική αρθρογρα-

Με φωτογραφίες του Κεμάλ και σημαίες οι Τούρκοι εθνικιστές άρχισαν τις διαδηλώσεις που κατέληξαν στους βανδαλισμούς της 6/7 Σεπτεμβρίου 1955. Κύριο σύνθημά τους ήταν: «Η Κύπρος είναι τουρκική».

φία Τούρκους δημοσιογράφους. Σε συνεργασία με ένα άλλο σωβινιστικό σωματείο, την «Εθνική Ομοσπονδία Τούρκων Φοιτητών», η οργάνωση «Η Κύπρος είναι τουρκική» εξελίσσεται σε μια ισχυρή και αποτελεσματική εθνικιστική ομάδα πίεσης, γεγονός που αποδεικνύεται και από τη μεγάλη απήχηση που είχαν οι αλληπάλληλες ανθελληνικές εκδηλώσεις και συλλαλητήρια στην Κωνσταντινούπολη το 1954-1955. (F. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959. Türk hükümeti ve Kamu opinionu davanısları*. Η υπόθεση της Κύπρου 1954-1959. Η τουρκική κυβέρνηση και η στάση της τουρκικής κοινής γνώμης, Άγκυρα 1963, σ. 71-72).

Παρασκηνιακά, αλλά ακόμη και πολλές φορές επίσημα η κυβέρνηση Μεντερές, ενθάρρυνε το έργο των εθνικιστικών οργανώσεων για δύο βασικούς λόγους (βλ. ομιλία του Μεντερές στις 30 Αυγούστου 1955 στο *Ayın Tarihi* (Μηνιαία Ιστορία) αρ. 261 / 1955, σ. 170-173). Πρώτον, για να δώσει ένα λαϊκό αυθορμητισμό στην ανεδαφική θέση που είχε προβάλλει το 1955 η Άγκυρα ότι αν υπάρξει μεταβολή στο καθεστώς της Κύπρου θα έπρεπε να επιστραφεί στον πρώην κυρίαρχό της, δηλαδή την Τουρκία. Παράλληλα, η Άγκυρα χρησιμοποίησε το ανθελληνικό μένος και το εθνικιστικό παραλήρημα για τον αποπροσανατολισμό της τουρκικής κοινής γνώμης διοχετεύοντας την εσωτερική κοινωνική και ταξική διαμάχη στο Κυπριακό.

Για μια ακόμη φορά η τουρκική πλευρά είχε αποφασίσει να κάνει χρήση του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της ομογένειας στην Τουρκία σαν διαπραγματευτικό χαρτί στους διακρατικούς ανταγωνισμούς της με την Ελλάδα. Έτσι, από τις αρχές του 1954 το ελληνικό στοιχείο της Κωνσταντινούπολης, μαζί με το Φανάρι, καταγγέλλονται ότι συνωμοτούν εναντίον των τουρκικών συμφερόντων και ότι στηρίζουν οικονομικά τον ελληνοκυπριακό αγώνα.

Στις 24 Αυγούστου 1955, ο διακεκριμένος δημοσιογράφος της *Τερτζουμάν*, Τζιχάν Μπαμπάν, αφού απεικονίζει το Πατριαρχείο σαν ιστορικό κατάλοιπο του Βυζαντίου και σαν προγεφύρωμα μελλοντικών κινδύνων, απαιτεί την άμεση απομάκρυνση του Οικουμενικού Πατριαρχείου από την Τουρκία. Η κατευθυνόμενη τουρκική κοινή γνώμη υπήρξε ιδιαίτερα εχθρική στην περίπτωση του Πατριάρχη Αθηναγόρα, ο οποίος αντιθέτως δεν έπαψε ποτέ να πιστεύει στην φιλία των δύο γειτονικών λαών. (*Ελεύθερη Φωνή*, 27 Αυγούστου 1955). Μάταια ο ελληνόφωνος Τύπος της Κωνσταντινούπολης ζητά από την τουρκική κυβέρνηση να λάβει μέτρα για τον περιορισμό των ανθελ-

ληνικών εκδηλώσεων. Με ένα μακροσκελέστατο κύριο άρθρο η Κωνσταντινουπολίτικη εφημερίδα *Εμπρός* (30 Αυγούστου 1955), με τίτλο «Αρκετά», εκφράζει την αγανάκτηση και απελπισία της ομογένειας.

Τα «Σεπτεμβριανά»

Ενώ η τριμερής (Ελλάς - Αγγλία - Τουρκία) Διάσκεψη του Λονδίνου σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών έβαινε προς ναύαγιο ύστερα από την τουρκική αξίωση να δοθούν εγγυήσεις ότι ποτέ δεν θα εφαρμοζόταν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο, το βράδυ της 6ης Σεπτεμβρίου διοργανώθηκαν «αυθόρμητες» εκδηλώσεις στην Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη. Ταυτόχρονα ισχυρή έκρηξη συγκλόνιζε το Τουρκικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης και η είδηση δημοσιεύεται αμέσως στην απογευματινή εφημερίδα *Ιστανμπούλ Εξπρές* του βουλευτή του Δημοκρατικού κόμματος Μ. Περίν.

Όπως αποδείχθηκε αργότερα η είδηση ήταν προκατασκευασμένη. Τη «βόμβα» είχαν τοποθετήσει ο κλητήρας του Προξενείου και ένας μουσουλμάνος φοιτητής από την Κομοτηνή, ο Οκτάι Εγκίν, οι οποίοι ενεργούσαν κατ' εντολή του Τούρκου Γενικού Προξένου Θεσσαλονίκης. Το προνοκατιό εκείνο ήταν σύνθημα για το ξέσπασμα πραγματικού πογκρόμ σε βάρος των 100.000 Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και των αξιωματικών του αρχηγείου του ΝΑΤΟ στη Σμύρνη.

Στίφη οργανωμένα από «αγανακτισμένους πολίτες» επέδραμαν βάσει σχεδίου σε τόπους εργασίας, στα σπίτια, στις εκκλησίες, στα σχολεία και ακόμα στα νεκροταφεία των Ελλήνων. Και τότε ο ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης έζησε μια πραγματική νύκτα του Αγίου Βαρθολομαίου.

Οργανωμένες ομάδες έχοντας επικεφαλής φανατικούς φοιτητές της άκρας δεξιάς κινήθηκαν με στρατιωτική πειθαρχία και έσπειραν τον τρόμο στους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, αφού λεηλάτησαν και ισοπέδωσαν οτιδήποτε υπήρχε ελληνικό. Το αποτέλεσμα αυτής της βάρβαρης επιδρομής ήταν ο όλεθρος: περισσότεροι από δέκα Έλληνες δολοφονήθηκαν, ανάμεσά τους και ο άνω των 90 ετών ιερέας της Μονής Βαλουκλή Χρυσάνθος Μαντάς. Τριάντα τραυματίστηκαν βαριά ενώ διακόσιες Ελληνίδες έπεσαν θύματα βιασμού. Σύμφωνα με επίσημες στατιστικές 1004 σπίτια, 4348 καταστήματα, 27 φαρμακεία, 21 εργοστάσια, 110 ξενοδοχεία και εστιατόρια καταστράφηκαν τη νύκτα της 6/7 Σεπτεμβρίου 1955. Με ιδιαίτερα μανία επιτέθηκαν οι διαδηλωτές εναντίον των ελληνικών κοινοτικών ιδρυμάτων με αποτέλεσμα να ερειπωθούν 73 Ορθόδοξες εκκλησίες με κειμήλια ανεκτίμητης αξίας, 8 αγιάσματα, 2 μονές, 26 ελληνικά σχολεία και 5 αθλητικοί σύλλογοι.

Ιδιαίτερα ανατριχιαστική, αν και αρκετά χαρακτηριστική, υπήρξε η σύληση των τάφων, η εκταφή και τα μαχαίρωμα των Ορθόδοξων νεκρών. Ανάμεσα στους τάφους που βεβηλώθηκαν ήταν και εκείνοι των Οικουμενικών Πατριαρχών στον περίβολο της Μονής του Μπαλουκλή.

Οι υλικές ζημιές των καταστροφών υπολογίστηκαν από τους ίδιους τους Τούρκους σε 69.578.744 τουρκικές λίρες της εποχής εκείνης. Ωστόσο, σύμφωνα με την έρευνα που διενέργησε το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών το Νοέμβριο του 1955, οι ζημιές μόνο στις ελληνικές εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης ξεπερνούσαν τα \$ 150.000.000 (*The Times*, Λονδίνο, 14 Νοεμβρίου 1955).

Παρά τις σχετικές διαβεβαιώσεις της τουρκικής κυβέρνησης σχετικά με την άμεση αποκατάσταση των ζημιών στην πραγματικότητα μόνο συμβολικά ποσά, συνολικά γύρω στις 3.000.000 τουρκικές λίρες, δόθηκαν στα ομογενειακά ιδρύματα.

Τα «Σεπτεμβριανά γεγονότα» σαν έργο προσχεδιασμένο ανήκε κυρίως στον σύνδεσμο «Η Κύπρος είναι τουρκική», σε αγαστή σύμπνοια με τα κυβερνητικά όργανα και ειδικότερα με

στελέχη του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος που είχε κυριολεκτικά οργιάσει. Οι καταστροφές έλαβαν τέτοια έκταση που η κυβέρνηση, η οποία φαίνεται ότι είχε χάσει τον έλεγχο, αναγκάστηκε να επιβάλλει στρατιωτικό νόμο στις τρεις μεγάλες πόλεις της Τουρκίας. Για να τηρήσει τα προσήματα η Άγκυρα πρόεβει σε συλλήψεις περίπου 2214 διαδηλωτών. Ανάμεσα στους συλληφθέντες ήταν και ο κύριος οργανωτής των βανδαλισμών Χικμέτ Μπιλ. Όπως και οι περισσότεροι συλληφθέντες, ο πρόεδρος του συνδέσμου «Η Κύπρος είναι τούρκικη» παρέμεινε 3,5 μήνες προφυλακισμένος.

Στη συνέχεια απολύθηκε για να διορισθεί το 1956 ακόλουθος Τύπου της Τουρκικής Πρεσβείας στη Βηρυτό. Ένα χρόνο αργότερα η φανατική αυτή οργάνωση έλαβε από την κυβέρνηση το πράσινο φως για να συνεχίσει την ανθελληνική της εκστρατεία (*Τζουμχουριέτ*, 25 Ιανουαρίου 1957).

Η ευθύνη της τουρκικής κυβέρνησης

Συνάμα, η κυβέρνηση Μεντερές προσπάθησε να απαλλαχθεί από κάθε ευθύνη προβάλλοντας στον έξω κόσμο ως υπεύθυνους των ταραχών τους κομμουνιστές, οι οποίοι οργάνωσαν κίνημα για την ανατροπή του αστικού καθεστώτος στην Τουρκία. (Δήλωση του Μεντερές στις 7 Σεπτεμβρίου που δημοσιεύθηκε σε όλο τον τουρκικό Τύπο, *The Times*, Λονδίνο, 8 Σεπτεμβρίου 1955).

Παράλληλα, η κυβέρνηση άρχισε να σκληραίνει τη στάση της προς τους ξένους δημοσιογράφους και δήλωσε ότι «μόνο ανόθευτα και αντικειμενικά ειδησεογραφικά σχόλια θα επιτρέπονται» να εμφανίζονται στον Τύπο.

Η σύλληψη του Ανδρέα Λαμπίκη, εκδότη της Κωνσταντινουπολίτικης *Ελευθέρας Φωνής*, ήταν αναπόφευκτη εφόσον στις 7 Σεπτεμβρίου ο ομογενής δημοσιογράφος καυτηρίαζε έντονα τα έκτροπα σε κύριο άρθρο του με τίτλο «Η νύκτα του Αγίου Βαρθολομαίου της Ρωμιοσύνης. Μια βδομάδα αργότερα ο Λαμπίκης συνεχίζει να διαμαρτύρεται:

«*Το έχει φαίνεται γραμμένο η μοίρα της Ρωμιοσύνης κάθε 10 ή 15 χρόνια, να δέχεται το Γένος μας, ένα σκληρό και καταστρεπτικό χτύπημα... Ας σταθούμε έτσι στα πρόχειρα σε μερικούς τραγικούς σταθμούς: 1921-22. Η Ρωμιοσύνη ζει ώρες αββειότητας και τρόμου. Οι μέρες όμως εκείνες περνούν κι έρχονται τα χρόνια της σκληρής δουλειάς για μια νέα αυτοδημιούργια, η οποία και πραγματοποιείται. Έρχεται το χτύπημα της φωτιάς, και σε μια νύκτα καταστρέφει τα περιφέρμα Ταταύλα, αφήνοντας χιλιάδες Ρωμείκες οικογένειες στο δρόμο. Ακολουθεί μια νέα τραχεία περίοδος ανασυγκροτήσεως... Οι εστίες ξαναφτιάχνονται οι πληγές γιατρεύονται. Και να ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος φτάνει. Μαζί μ' αυτό και το φοβερό «βαρλική», οι ομαδικές στρατολογίες, οι πορείες στο Άσκαλε. Περνούν όμως οι τρομακτικές εκείνες μέρες... Η Ρωμιοσύνη εργάζεται, εργάζεται όλο και εργάζεται... Έρχεται όμως η 8η Σεπτεμβρίου του 1955 και μηδενοποιεί μέσα σε τρεις ώρες —από τις 20 έως τις 23— τον κόπο 14 χρόνων. Η Ρωμιοσύνη πάλι γέρνει κάτω από το βάρος των ανηλέων χτυπημάτων... Κουραστήκαμε πια να χιτζόμασθε την ημέρα και να γκρεμιζόμασθε τη νύκτα. Ζητούμε την ΑΣΦΑΛΕΙΑ μας. Την ασφάλεια των σπιτιών και των παιδιών μας. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να μας αμφισβητήσει το ΕΛΑΧΙΣΤΟ αυτό δικαίωμά μας...».*

(*Ελευθερη Φωνή*, 14 Σεπτεμβρίου 1955. Ο Λαμπίκης χρησιμοποιεί τον όρο Ρωμιός και Ρωμιοσύνη επειδή οι τουρκικές αρχές δεν επιτρέπουν στους ελληνικής καταγωγής Τούρκους υπήκοους να αυτοαποκαλούνται Έλληνες. Με τον τρόπο αυτό οι Τούρκοι επιδιώκουν να διαφοροποιήσουν τους ομογενείς από το ελληνικό έθνος παρά τις ρητές διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάνης).

Στις 16 Σεπτεμβρίου 1955, οι αρχές απαγορεύουν την έκδοση

Οι Τούρκοι την ώρα του «εθνικιστικού τους μένους», σπάνε και καταστρέφουν τα μαγαζιά των Ελλήνων της Πόλης...

... ακολουθεί το πλιάτσικο από γυναίκες και άντρες.

της *Ελευθέρας Φωνής* και συλλαμβάνουν τον Λαμπίκη. Σε συνέντευξη που έδωσε στην Αθήνα ο ομογενής δημοσιογράφος αμέσως μετά τη βίαιη απέλαση του από την Τουρκία στις 30 Σεπτεμβρίου 1965 διευκρινίζει:

«*συνελήφθην υπό των στρατιωτικών τουρκικών αρχών και ενεκλείσθην εις τας στρατιωτικές φυλακάς του Χαρμιγιέ. Παρέμεινα εκεί άνευ εκδόσεως εντάλματος συλλήψεώς μου επί δύο μήνες και είκοσι πέντε ημέρας χωρίς να εμφανισθώ ενώπιον του στρατοδικείου. Κατά τη διάρκεια της φυλακισέώς μου υπέστην σωματικές και ψυχικές ταλαιπωρίας, ανακρινόμενος εξαντλητικώς επί πολλὰς ώρας και επί 3-4 φορές εντός μιας και μόνης νυκτός.*

Σε παρόμοιες ταλαιπωρίες υπέστη ο ανταποκριτής της Αθηναϊκής εφημερίδας *Έθνος* και πατριарχικός φωτογράφος, Δημήτρης Καλούμενος. Ακριβώς μετά τα γεγονότα της 6/7 Σεπτεμβρίου ο Καλούμενος απάθανάτισε λεπτομερώς τις καταστροφές που είχαν υποστεί τα ελληνικά ιδρύματα, οι εκκλησίες και τα νεκροταφεία. Στη συνέχεια κατάφερε να στείλει στο εξωτερικό τις φωτογραφίες αυτές με τα σχετικά αναλυτικά στοιχεία τα οποία και δημοσιεύθηκαν στον παγκόσμιο Τύπο. Ο Καλούμενος φυλακίσθηκε για αρκετό χρονικό διάστημα και απελάθη στις 28 Ιανουαρίου 1958 επειδή θεωρήθηκε από τις τουρκικές αρχές «εχθρός της Τουρκίας και της ελληνοτουρκικής φιλίας» (*Τζουμχουριέτ*, 29 Ιανουαρίου 1958). Μετά την α-

πέλασή του ο Δημήτριος Καλούμενος εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και εξέδωσε ένα πολύτιμο φωτογραφικό ντοκουμέντο των βιαιοπραγιών (Δημ. Καλούμενος, *Η σταύρωση του Χριστιανισμού. Η ιστορική αλήθεια των γεγονότων 6-7 Σεπτεμβρίου 1955 εις την Κωνσταντινούπολη*, Αθήνα 1966).

Παρά τις προσπάθειες αποσιώπησης των πραγματικών γεγονότων, σήμερα πλέον είναι γνωστός ο καθοριστικός ρόλος της κυβέρνησης Μεντερές στα έκτροπα του 1955. Μετά το στρατιωτικό κίνημα της 21 Μαΐου 1960 στο έκτακτο δικαστήριο στη νήσο Yassıada (Πλάτη) που συστήθηκε για την εκδίκαση του έκπτωτου μεντερικού καθεστώτος εξετάστηκε και η υπόθεση των ανθελληνικών ταραχών. Κατόπιν των ακροάσεων για την υπόθεση αυτή που διήρκεσαν από 20 Οκτωβρίου 1960 μέχρι 5 Ιανουαρίου 1961, το τουρκικό δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ένοχοι των ανθελληνικών βιαιοπραγιών ήταν ο πρωθυπουργός Μεντερές, ο Υπουργός Εξωτερικών Ζορλού. Επιπλέον, αναγνωρίστηκε από το τουρκικό δικαστήριο ότι η κυβέρνηση Μεντερές ήταν ο ηθικός αυτουργός των ανθελληνικών ταραχών και ότι αυτές είχαν προκληθεί για να προωθήσουν τις τουρκικές απόψεις στο κυπριακό ζήτημα (*Τζουμχουριέτ*, 6 Ιανουαρίου 1961).

Η ελληνική αντίδραση στα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης ήταν εντελώς άτονη αφενός λόγω της κυβερνητικής αποδιοργάνωσης (ο Παπάγος ήταν ετοιμοθάνατος) και αφετέρου λόγω της παρέμβασης της Ουάσιγκτον. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1955, ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών J.F. Dulles, σε ταυτόσημες επιστολές στην Αθήνα και την Άγκυρα, δεν άφησε περιθώρια χειρισμού του θέματος κατά την ελεύθερη κρίση της ελληνικής κυβέρνησης. Στο μήνυμά του ο Αμερικανός Υπουργός έκανε «επίμονο έκκληση» να ανανεώσει η ελληνική κυβέρνηση την πολιτική φιλίας προς την Τουρκία και «για το συμφέρον του ελεύθερου κόσμου να αποκαταστήσει χωρίς χρονοτριβή την ενότητα της βορειοανατολικής συμμαχίας» που κλονίστηκε με την επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων (το πλήρες κείμενο στο *Documents on International Affairs, 1955*, Λονδίνο 1958, σ. 178-79).

Μετά την ανάδειξη της νέας κυβέρνησης στην Αθήνα του Κωνσταντίνου Καραμανλή στις 6 Οκτωβρίου 1955, ανακοινώθηκε ότι το ελληνικό κλιμάκιο στο Στρατηγείο του NATO στη Σμύρνη θα αποσυρόταν. Αποτέλεσμα της σθεναρής αυτής στάσης της Ελλάδος ήταν να αναγκασθεί η Τουρκία, ύστερα από υπόδειξη της Ουάσιγκτον, να δώσει ηθική ικανοποίηση στην Ελλάδα, τιμώντας σε ειδική τελετή στη Σμύρνη, στις 24 Οκτωβρίου 1955, την ελληνική κυβέρνηση. Από την πλευρά της η Αθήνα αρκέσθηκε σε αυτή τη συμβολική συμφιλιωτική πράξη και στις 26 Οκτωβρίου 1955 ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Θεοτόκης διακήρυξε πως πάνω απ' όλα ήταν η αφοσίωση στο NATO.

Ο Ελληνισμός της Πόλης μετά το 1955

Ωστόσο, οι σχέσεις Ελλάδος - Τουρκίας διατηρήθηκαν σε κατάσταση μονίμης οξύτητας. Ούτε και η ανθελληνική εκστρατεία στην Κωνσταντινούπολη τερματίστηκε το 1955. Τον Νοέμβριο - Δεκέμβριο του 1956 συλλαμβάνονται 29 πρόκριτοι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης με την κατηγορία της διενέργειας κατασκοπίας υπέρ της Ελλάδος και της χρηματοδότησης της ΕΟΚΑ στην Κύπρο. Δυο χρόνια αργότερα με δικαστική απόφαση διαλύεται η Ελληνική Ένωση Κωνσταντινούπολης ενώ συνολικά 57 διακεκριμένοι ομογενείς διώχονται από την Τουρκία. Οι συνεχείς οικονομικές, στρατιωτικές, εκπαιδευτικές και κάθε φύσης πιέσεις της Άγκυρας έναντι της ελληνικής μειονότητας οδήγησαν στη συρρίκνωση του πληθυσμού και στον αφανισμό του. Τα γεγονότα του 1955 αποτέλεσαν την αρχή του τέλους για την ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης ενώ οι ομαδικές απελάσεις κάπου 12.500

Ελλήνων υπηκόων το 1964-1965 εντατικοποίησαν τη διαρροή του ομογενειακού στοιχείου.

Σε ένα διάστημα τριάντα ετών συνετελέσθη η εξόντωση της ελληνικής μειονότητας με μέτρα μεθοδικά, σταδιακά και «εντός του πλαισίου των νόμων της τουρκικής δημοκρατίας». Έτσι, σύμφωνα με τις επίσημες τουρκικές στατιστικές το ελληνικό στοιχείο στην Τουρκία ήταν:

Απογραφή 1935: 125.046 Ελληνορθόδοξοι, 1945: 103.839, 1955: 86.655, 1960: 106.611, 1965: 76.122

Στην απογραφή του 1975 δεν ερωτήθη η θρησκεία και η μητρική γλώσσα. Εντούτοις, σύμφωνα με τα στοιχεία της ελληνοφώνης εφημερίδας *Ηχώ* (27 Οκτωβρίου 1978) 7822 Έλληνες παρέμειναν στην Κωνσταντινούπολη το 1978. Με ένα ετήσιο ποσοστό διαρροής που υπολογίζεται ανάμεσα στα 10 και 12%, η ομογένεια στην Τουρκία (Κωνσταντινούλη, Ίμβρο και Τένεδο) αριθμεί σήμερα γύρω 3500 - 4.000 (βλ. το δικό μου *The Greek Minority of Istanbul and Greek - Turkish Relations 1918-1974*, Αθήνα 1983).

Παρατηρήσεις

Οι εμπειρίες τόσο της προσέγγισης Βενιζέλου - Ατατούρκ το 1930-1931 (Ι. Αναστασιάδου, *Ο Βενιζέλος και το ελληνοτουρκικό Σύμφωνο του 1930*, Αθήνα 1981) όσο και της ελληνοτουρκικής φιλίας του 1951-1954 οδηγούν στο συμπέρασμα ότι εγγενείς δυσχέρειες περιορίζουν τις δυνατότητες ανάπτυξης εγκάρδιων σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες. Οι δύο αυτές περιπτώσεις της ελληνοτουρκικής φιλίας έφεραν μέσα τους το σπέρμα της αμοιβαίας καχυποψίας, των αντιστοιχών ιστορικών καταλοιπίων και των στερεοτύπων που χαρακτηρίζουν τις εθνότητες. Πάντα στο παρελθόν η ελληνική πλευρά προέβει σε βαρυσήμαντες θυσίες για να θέσει τις βάσεις μιας φιλίας ενώ αντιθέτως η Τουρκία έχει συνηθίσει να απαιτεί διάφορες παραχωρήσεις θεωρώντας πάντα την Ελλάδα σαν μια μικρή αποσχισθείσα επαρχία από το «πελώριο» τουρκικό κράτος. Στην εποχή του Ελευθέριου Βενιζέλου και Κεμάλ Ατατούρκ ακούγονταν στην Αθήνα, σε στιγμές ευφορίας, τα περί μιας «ελληνοτουρκικής ομοσπονδίας». Παρόμοιες ψευδαισθήσεις είχαν επικρατήσει και στις αρχές της δεκαετίας του 1950.

Τουλάχιστον σε ορισμένους ηγετικούς κύκλους στην Ελλάδα είχε διατυπωθεί η πεποίθηση ότι το κοινό συμφέρον ασφάλειας και ο κοινός συμμαχικός θεσμός θα έλυαν οριστικά τα προβλήματα της ειρηνικής ελληνοτουρκικής συμβίωσης. Οι προβλέψεις αυτές αποδείχθηκαν ανεδαφικές γιατί δεν είχαν λάβει υπόψη τις μακροπρόθεσμες τουρκικές φιλοδοξίες για την καθιέρωση της Τουρκίας σαν μια μεγάλη περιφερειακή δύναμη υπό την αιγίδα της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Βέβαια, αφού οι δύο γείτονες είναι υποχρεωμένοι να συνυπάρχουν στον ίδιο γεωπολιτικό χώρο πρέπει να βρουν ένα τρόπο ειρηνικής συμβίωσης, ένα μόντους βιβέντι, χωρίς όμως ψευδαισθήσεις, ενθουσιασμούς και παραχωρήσεις από την ελληνική πλευρά. Η ιστορική εμπειρία δείχνει ότι αυτός ο τρόπος προσέγγισης στο ελληνοτουρκικό πρόβλημα έχει ως μόνο αποτέλεσμα την αύξηση των τουρκικών αξιώσεων.

Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους τα δήθεν ανοίγματα της Άγκυρας δεν μπορούν να γίνουν πιστευτά στην Ελλάδα. Πώς είναι δυνατόν η Τουρκία να μιλά για την κατάργηση των θεωρήσεων και για «κλάδους ελαιάς», όταν υπάρχει ακόμη η εκκρεμότητα των δεσμευμένων περιουσιών των περίπου 15.000 Ελλήνων υπηκόων της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι διώχθηκαν αιφνίδια το 1964-65 μετά τη μονομερή καταγγελία της ελληνοτουρκικής συμφωνίας εγκατάστασης, μια πράξη που επιτάχυνε το μαρασμό του ελληνισμού στην Κωνσταντινούπολη. □

Περί Παιδείας

Ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της ελληνικής παράδοσης είναι η αντίληψή της για την παιδεία. Με αυτό τον όρο οι Έλληνες ονομάζουν ενιαία δύο έννοιες που στον δυτικό πολιτισμό διακρίνονται. Στην ελληνική παιδεία συνυπάρχουν και ενώνονται αρμονικά, τόσο το σύνολο των φιλοσοφικών, τεχνικών και επιστημονικών κατακτήσεων που ως σκευή της ανθρωπότητας κάθε προηγούμενη γενιά το μεταβιβάζει στην επόμενη, η οποία με τη σειρά της έχει καθήκον να το συντηρεί και να το εμπλουτίζει, όσο και το σύνολο των τεχνών, των ιδεών, των αξιών και των συμπεριφορών που δίνουν νόημα στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Με δύο λόγια, στο εσωτερικό της παιδείας οι έννοιες πολιτισμός και κουλτούρα διαπλέκονται οργανικά.

Το Υπουργείο Παιδείας, χωρίς να παραμένει πιστό στην επωνυμία του, αλλά παραμένοντας πιστό στην παράδοσή του, παρουσίασε ένα νομοσχέδιο που στηρίζεται ακριβώς στη διάκριση αυτή. Ήδη η Βουλή το επεκύρωσε και το μετέτρεψε με την ψήφο της σε νόμο που ρυθμίζει πλέον τη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση.

Όλες οι ρυθμίσεις που προβλέπει ο νέος νόμος υπηρετούν το αίτημα της μεταβίβασης ενός αποθέματος γνώσεων. Εδώ ορίζεται η παιδαγωγική, η διοικητική και η φιλοσοφική αντίληψη που τον διακρίνουν. Κι αυτή η σαφής επιλογή —παρά τις παραλλαγές και τις αποκρύψεις— του αποτυπώνει ανεξίτηλα τον τεχνοκρατικό χαρακτήρα.

Σύμφωνα με την αντίληψη λοιπόν του νόμου οι τέχνες, ως μεγέθη μη μετρήσιμα, που δύσκολα κεφαλαιοποιούνται και ανταλλάσσονται, δεν εμπίπτουν στη φροντίδα της πολιτείας και σ' αυτό που θεωρεί υποχρεωτική εκπαίδευση των πολιτών. Παραμένουν, η οικογένεια, οι κοινωνικοί θεσμοί και τα καθαρώς εμπορικά κυκλώματα, οι φορείς που θα μονοπωλήσουν την εξοικείωση των νέων με την κουλτούρα.

Αυτή η ρύθμιση δεν είναι υποχρεωτικά καταστροφική. Αν τουλάχιστον το σχολείο κατόρθωνε να οργανώσει την περιπέτεια της επαφής των νέων με τη γνώση. Όμως κι αυτός ο στόχος είναι από τα πριν υπονομευμένος. Ο ένας στους τρεις περίπου νέους υποχρεώνεται να διακόψει κάποια στιγμή την εκπαίδευσή του, όταν το απόθεμα που αποκόμισε από το σχολείο αποδεικνύεται στις εξετάσεις ελλειπές. Τι απομένει λοιπόν πια;

Οι αντιθέσεις και οι αρυθμίες που χαρακτήριζαν το σχολείο και οι δυσарέσκειες που γεννούσαν στην εκπαιδευτική κοινότητα δεν προέρχονταν μόνον από τις δυσκολίες της εκπαιδευτικής του λειτουργίας. Βαθύτερα, άφηναν να διακρίνεται ένα ρήγμα στους θεσμούς εμπιστοσύνης και στη συναίνεση γύρω από την αποστολή του σχολείου. Το Υπουργείο Παιδείας επιχειρεί να ξεπεράσει αυτά τα προβλήματα δίνοντας έμφαση στη μια όψη της παιδείας. Αισθάνεται έτσι ότι είναι σύγχρονο, επαναλαμβάνοντας σχέδια που δοκιμάστηκαν αλλού πριν από δεκαετίες κι απόδειξαν τη μερικότητά τους. Με μία διαφορά φάσεως, φαίνεται πως σε 10 χρόνια θα ξαναανακαλύψουμε και μεις την παμπάλαη αλήθεια: τα μαθηματικά μαθαίνονται καλύτερα όταν συνδυάζονται με τη μουσική.

Σημειωματάριο ειδήσεων

● «Προς τον Υπεύθυνο για τη Σύνταξη των καλλιτεχνικών σελίδων και τον Εκδότη και τον αξιότιμο Κύριο» κτλ. κτλ.

—είπα, τι σου είναι ο άνθρωπος! Κάπως έτσι μας προσφωνούσε η πρόσκληση για ένα από τα φεστιβάλ ή κάτι τέτοιο. Τέλος πάντων... Πιο πολλές οι προσφωνήσεις από το περιεχόμενο της επιστολής. Τι σου είναι οι άνθρωποι, είπα, όταν κάνουν Δημόσιες Σχέσεις. Μην ρωτάτε όμως μήπως είναι ΚΟΔΗΣΟ και δεν το ξέρουν...

Διότι οι Σχέσεις όταν γίνονται Δημόσιες, μπαίνουν σε ένα φάκελο με φίρμα, σωστά διπλωμένες και αναδιπλωμένες. Τυχαία θυμήθηκα ένα στίχο του Σιμωνίδη: «*Άμειλιχος δέ πᾶσι κάποθυμῆι ἔχθροισιν ἴσα καὶ φίλοισι γίγνεται*».

● Από την Πόλη έρχομαι, βέβαια. Αλλά φταίει αυτή η, ας πούμε, «πρόσκληση» και θυμήθηκα ένα άλλο φεστιβάλ, εκείνο της ΚΝΕ όπου και έπαιξε πλάνο μια μικρούλα δεκαπεντάχρονη, η Αητώ Θώμου με πολύ δεξιοτεχνία και ευαισθησία, προχτές Τετάρτη βράδυ.

● Εκτός από φεστιβάλ γίνονται και συνέδρια. Η διμήνη επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων «Σύγχρονη Εκπαίδευση» με την ευκαιρία της συμπλήρωσης πέντε χρόνων συνεχούς και συνεπούς παρουσίας της στον εκπαιδευτικό χώρο οργανώνει συνέδριο με θέμα:

«*Παιδαγωγική Έρευνα και Εκπαίδευση*». Στο συνέδριο που θα πραγματοποιηθεί στην Αθήνα στο τρίτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου έχουν κληθεί να συμμετάσχουν πολλοί φορείς.

Εργασίες σχετικές με το θέμα του συνεδρίου, μπορούν να στέλνονται μέχρι την ημερομηνία πραγματοποίησής του στη διεύθυνση. Περιοδικό «Σύγχρονη Εκπαίδευση», Τ.Θ. 25085, 10026 - Αθήνα. Για περισσότερες πληροφορίες τα τηλέφωνα της Οργανωτικής Επιτροπής είναι 88.23.762.

● Και αφού μιλήσαμε για παιδεία ας πούμε δυο λόγια για το καινούργιο ξενόγλωσσο βιβλιοπωλείο που άνοιξε στην Αθήνα. Το Compendium στεγάζεται σε ένα ωραίο νεοκλασικό της οδού Νίκης (αριθ. 28) κοντά στο Σύνταγμα και είναι πολύ καλά ενημερωμένο σε ό,τι αφορά τις εκδόσεις βιβλίων και περιοδικών στην αγγλική γλώσσα. Η άνεση χώρου επιτρέπει την έκθεση όλων σχεδόν των βιβλίων που έχουν καταχωρηθεί σε θεματικές

ενότητες. Εκτός από τα αγγλικά, το βιβλιοπωλείο διαθέτει και ελληνικά βιβλία και... computers!

● Θα 'θελα να κλείσω αυτό το σύντομο σημείωμα που συντάχθηκε με τα πρωτοβρόχια του Σεπτέμβρη, με ένα μικρό απόσπασμα από το καινούργιο βιβλίο του Βασίλη Βασιλικού που κυκλοφορεί αυτές τις ημέρες, τους «Προσωκρατικούς». Βέβαια είχαμε στοιχειοθετήσει ένα μεγάλο απόσπασμα αλλά το θέμα έπαυσε να είναι ειδηση. Όλος ο Τύπος έγραψε, δημοσίευσε αποσπάσματα και τα δυο βιβλία —γιατί πρόκειται για διδυμη έκδοση— πάνε να γίνουν «μπεστ σέλερ»: και το «Ελικόπτερο» ή παθήματα περί την ΕΡΤ και οι «Προσωκρατικοί» ή παθήματα καμακιών. Το τελευταίο αυτό βιβλίο αρχίζει έτσι:

«*Ήταν τότε στην Ελλάδα της Αλλαγής (όπως λέμε η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, η Ελλάδα των Συνταγματαρχών, η Κατοχική, η Εμφυλιακή, η Ελλάδα της Αντιπαροχής και πιο παλιά η Ελλάδα του Μεσοπολέμου, η Ελλάδα της Μικρασιατικής Καταστροφής, η Ελλάδα της Μελόνας, σαν, η Ελλάδα, να 'ναι ένα καράβι που ταξιδεύει με τις τρικυμίες του Χρόνου και κάθε τόσο μετονομάζεται ανάλογα με τον καιρό, όπως η Παναγία, ανάλογα με το χώρο, σε Ελεούσα, Δεξιά, Χαρτορίχτρα, Ευδαιμόνισσα, Σουμελά).* Ήταν, λοιπόν, στην Ελλάδα της Αλλαγής που είχαν μεγάλη πέραση...».

Και πάει λέγοντας. Τόσο, που θα επανέλθουμε.

● Αχ, αυτή η Ελλάδα! Όπου κι αν πάω, η Ελλάδα μου τη δίνει... Η Ελλάδα της Αλλαγής, δηλαδή. Την σκέφτομαι και μου ανοίγει η καρδιά και το κέφι. Ελλάδα Υπεύθυνη, Ελλάδα Αξιότιμη, Ελλάδα Αχτύπητη. Όπως μου έλεγε κάποιος φίλος, τις προάλλες: «αυτός είναι τόπος που με εμπνέει. Πάω να πο «καλημέρα», πάω να πο «καλησπέρα» και μου 'ρχεται να τραγουδώ τον εθνικό ύμνο αντικρύζοντας αυτά τα αγέρωχα προφίλ των ανθρώπων μας».

Η «Θεατρική Συντεχνία», ένας θεατρικός οργανισμός που ήδη μετρά οχτώ δημιουργικά χρόνια, έχει στο ενεργητικό της επτά παραγωγές, αλλά και μια αξιόλογη δραστηριότητα μετακλήσεων ξένων θιάσων. Από το 1979, με το σουηδικό Pantomim - teatern, ως σήμερα, έχει φιλοξενήσει 27 θεατρικές και μουσικές εκδηλώσεις από την Ευρώπη και την Αμερική, δέκα ελληνικές και μία κυπριακή.

Η προσπάθεια πραγματοποίησης ενός μικρού φεστιβάλ αρχίζει το 1980 με τις «Διεθνείς Ημέρες Ανοιχτού Θεάτρου», συνεχίζεται με το Teatro Mobile το 1981, για να μορφοποιηθεί πλέον το 1982 στη «Διεθνή Θεατρική Συνάντηση», που έκτοτε ενισχύεται οικονομικά από την πολιτεία.

Η «Διεθνής Θεατρική Συνάντηση '85» εντάσσεται στο επίσημο πρόγραμμα των εκδηλώσεων του ΥΠΠΕ για την Αθήνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1985 και υποστηρίζεται, επίσης, από το υπουργείο Νέας Γενιάς και το Ελληνικό Κέντρο του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου.

Οι φετινές εκδηλώσεις άρχισαν στις 29 Ιουλίου με την «Πειραματική Σκηνή "Τέχνης" Θεσσαλονίκης», η οποία διευθύνεται από τον θεατρολόγο Νικηφόρο Παπανδρέου. «Το παιχνίδι της σφαγής» του Ευγ. Ιονέσκο (μετάφραση: Π. Μάτεσι, σκηνοθεσία: Ν. Αρμαίου, σκηνικά: Απ. Βέτα, κοστούμια: Ιωάννας Μανωλεδάκη, μουσική: Ηρ. Πασχαλίδης, χορογραφία: Μαρία Γκούτη, φωτισμοί: Τομ Σήαρς) διατάραξε την ιστορικά ξεπερασμένη άποψη του θεάτρου του παράλογου, μετατρέποντας το εξ αυτού «δράμα» σε ευρηματική αλλά

και απολαυστική παράσταση «μαύρης» ήλαροτραγωδίας. Η εναλλαγή του μιούζικαλ με το δράμα εναρμονίστηκε με την εξορκιστική «ερμηνεία» του θανάτου. Για να καταλήξει σε μια ήρεμη σχέση αποδοχής όλων των δεινών, σχέση υποταγής στην ανθρώπινη μοίρα: το κοινότοπο memento mori βαθιά εξανθρωπισμένο.

Ακολούθησαν οι δύο παραστάσεις του «Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Σερρών». «Ο Τυχοδιώκτης» του Χουρμούζη (σκηνοθεσία: Βικτ. Αρδίττη, δραματολογική ανασύνθεση: Κλαίρη Μητσοτάκη, σκηνικά - κοστούμια: Μαν. Ζαριφής - Μαν. Παντελιάδης, μουσική: Ελένη Καραϊνδρού, φωτισμοί: Τομ Σήαρς) και «Ο θρίαμβος του έρωτα» του Μαριβώ (μετάφραση: Ανδρέας Στάκος, σκηνοθεσία Βασ. Παπαβασιλείου σκηνικά - κοστούμια Αφροδίτη Κουτσουδάκη, φωτισμοί: Ανδρέας Μπέλλης).

Και οι δύο αυτές παραστάσεις έδωσαν τη σκληρή μάχη τους με δυσκολίες σοβαρές. Η πρώτη στηριγμένη στο δύσκολο έργο της δραματολογικής ανασύνθεσης που πραγματοποίησε με επάρκεια η Κλαίρη Μητσοτάκη, υποβασιμάχθηκε από μια συνεπή σκηνοθετική δοκιμή του Βικτ. Αρδίττη η δεύτερη βασίστηκε

στην προσπάθεια της σκηνοθεσίας του Βασ. Παπαβασιλείου να ανοίξει τον ορίζοντα ενός έργου εξαιρετικά απομακρυσμένου από τη σημερινή κοινωνική προοπτική.

Από τις 26 ως τις 29 Αυγούστου μία σημαντική παράσταση με πρωταγωνιστές τα «αντικείμενα» υπήρξε, κατά τη γνώμη μου, η δυναμικότερη παρουσία στη «Διεθνή Θεατρική Συνάντηση '85». Πρόκειται για το έργο του Χίντερικ Ντε Γκρόοτ (κείμενο, σκηνοθεσία, σκηνογραφία), «Η άκρη του πεζοδρομίου» παρουσιασμένο από το Στούντιο Χίντερικ. Ένα υπερμέγεθες κολοθέατρο ή μία σκηνή - κουτί, όπου όλα κινούνται «μαγικά» από κάτω. Διογκούνται κάθε κίνηση, κάθε χειρονομία, μέσα από τον συστηματικό υπερτονισμό της λεπτομέρειας. Οι ηθοποιοί παίζουν κι αυτοί τις κούκλες και τα αντικείμενα φορτίζονται από την πνευματικότητα που οι άνθρωποι αντανακλούν πάνω τους. Ο πειραματισμός του Χίντερικ ντε Γκρόοτ αγγίζει το χώρο της πλαστικής περισσότερο: μιας τέχνης, όμως, παντρεμένης με τον λόγο, που εκπέμπεται και διηγείται την ιδιόμορφη ερωτική ιστορία ενός άντρα μ' ένα νεαρό αγόρι. Η πλαστική γίνεται η ερωτικό σώμα του λόγου. Ο επιμονος

συμβολισμός του πεζοδρομίου όπου το συνεχές του συνδέεται με την διαρκή ροή μοναξιάς στη ζωή ενός ανθρώπου. Η αγάπη είναι μοναξιά, λέει κάποια στιγμή ο άντρας, ορίζοντας έτσι το δραματικό αδιέξοδο της ανθρώπινης ύπαρξης στην αναζήτηση επικοινωνίας.

Στις 2, 3, 5, 6 και 7 Σεπτεμβρίου, το Θέατρο Στούντιο της Βαρσοβίας παρουσίασε δυο έργα τελείως διαφορετικού ύφους μεταξύ τους. Το «Τρίπτυχο» σε σκηνοθεσία Μάριους Όρσκι, μιούζικαλ στηριγμένο στη μουσική του Ζίγκμουντ Κονιέτσι και τα ποιήματα των Πιερ Λουί και Ζιλ Μισελέ, πειραματίστηκε πάνω στο δίδυμο «έρωσ - θάνατος». Ενώ «Η Τελευταία Παράσταση» του Πέτερ Μίλερ, σε σκηνοθεσία του Μπουκουόλαβ Λίντα, ήταν μία «άσκηση» πάνω στο θέμα του φασισμού όπου γης, που αντλούσε όμως από τα αποθέματα των Μουσολίνι και Χίτλερ.

Στις 12, 13 και 14 Σεπτεμβρίου θα παρουσιαστεί το έργο «Περιορισμοί» της δυτικογερμανικής ομάδας «ΣΥΝΑΠΣΕ», η οποία αποτελείται από καλλιτέχνες διαφόρων ειδικοτήτων: μίμους, ακροβάτες, ταχυδακτυλογράφους, τραγουδιστές ηθοποιούς.

Οι «Περιορισμοί» πραγματώνονται το μόνιμο πρόβλημα των ανθρωπίνων σχέσεων, τη μεταβίβαση, δηλαδή, της καταπίεσης από τον έναν άνθρωπο στον άλλο. Συγχρόνως, παρουσιάζουν με καταλυτικό χιούμορ το αδιέξοδο στο οποίο οδηγείται η ανθρώπινη δημιουργικότητα όταν αντιμετωπίζει την τεχνολογία. Με αυτό το μήνυμα τελειώνει και η «Διεθνής Θεατρική Συνάντηση '85».

Α.Φ.

Ο ΠΡΩΚΤΟΕΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΠΡΩΤΟΕΤΗΣ

στήριξε την κυβέρνηση. Είναι τόσο γνωστό αυτό ώστε έχει δημιουργήσει τον όρο «Αυριανισμός».

Αυτή η «δημοκρατική συμπάρασταση» της εφημερίδας δίνει και δείγματα δημοσιογραφικής φρασσεολογίας. Συνεχίζοντας τον πόλεμο στο Μάνο Χατζιδάκι «επιχειρηματολογεί» γράφοντας: «... αυτοί που θα πάνε ν' ακούσουν πως κλατάρει ένα τουλούμι πύον».

Παρακάτω ο ίδιος δημοσιογράφος (πάντα ο Κ. Διακογιάννης) δίνει και «πληροφορίες» για κλεψιές πνευματικής ιδιοκτησίας λέγοντας: «όλα τα τραγούδια του που έγιναν σουξέ είναι κλεμμένα».

Προσέχτε τις... μουσικές και

δημοσιογραφικές γνώσεις του δημοσιογράφου. Είναι μόνιμος συνεργάτης της εφημερίδας και η Ένωση Συντακτών θα πρέπει να είναι ευχαριστημένη για που συμπαραστέκεται στη δημοκρατική παράταξη. Από το δημοσιογράφο, μαθαίνουμε πως ο Μ.Χ. «γρτζουνάει δύο νότες στο πιάνο», πως «κατέκτησε τη δημοσιότητα με ξένα κόλυβα».

Φτάνει πια! Δεν μπορούμε να παρακολουθήσουμε τον λαϊκισμό της πιο κιτς εφημερίδας που δεν μπορεί να έχει πια τη δυνατότητα να κοκκινίζει από ντροπή.

Εμείς θέλουμε να προσπαθήσουμε την αξιοπρέπεια και την μουσική ιδιοφυία του Μ. Χατζιδάκι, σε όποια κατά καιρούς ιδεολογική διαφωνία κι αν βρισκό-

μαστε, θεωρούμε σαν θέμα και δικής μας αξιοπρέπειας, την καταγγελία όλης αυτής της Αυριανιστικής ανηθικολογίας που σπιδώνει με τον πιο κραυγαλέο τρόπο πνευματικούς ανθρώπους που ο τόπος αυτός τους χρωστάει πολλά. Η παραδημοσιογραφία, η υποκοιλτούρα, η λούμπεν αρροστημένη τυπογραφία, συσσωρευμένη στην άθλια αυτή τυπογραφία με τη «δημοκρατική» μάσκα, μας εμπιάζει και όλοι το ξέρουμε.

Ο «πρωκτοετής» και ο «πρωτοετής», το... μακάβριο αυτό έρημα του «δημοσιογράφου» μας θλίβει για την ανοχή των πάντων που βοηθούν την ύπαρξη τόσο λαϊκίστικων φυλλάδων, που μονάχα πνευματική ατροφία και διαστροφή είναι ικανές να δώσουν σ' αυτόν τον τόπο.

Νότης Μαυρουδής

Αθήνα

Κυκλοφορεί ο 21ος τόμος του **ΑΝΤΙ**
που περιλαμβάνει τα τεύχη του Β' εξαμήνου 1984 (265-277)

Η πολιτική διάσταση των «Ευμενίδων» του Αισχύλου¹

του Δανιήλ Ι. Ιακώβ

Phot: Ruth Wall, Βερολίνο 1980

«Ευμενίδες». Οι απειλές των Ερινύων μετά την απαλλαγή του Ορέστη, Αθηνά η Γιούτα Λάμπε.

Για να κατανοήσουμε την αρχαία ελληνική τραγωδία, είτε γενικά είτε στην πολιτική της διάσταση που μας ενδιαφέρει εδώ ειδικότερα, είναι απαραίτητο να απελευθερωθούμε για λίγο από τις δικές μας θεατρικές εμπειρίες και να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας ορισμένες ιδιομορφίες, οι οποίες καθορίζουν τη φυσιογνωμία αυτού του θεατρικού είδους στον 5ο αιώνα π.Χ. Έτσι, ενώ για μας σήμερα η παρακολούθηση μιας θεατρικής παράστασης είναι ιδιωτική υπόθεση, στην αρχαιότητα το γεγονός αυτό τοποθετείται στο κέντρο της κρατικής μέριμνας — απόδειξη ότι υπεύθυνος για τη διοργάνωση των θεατρικών εκδηλώσεων στην αρχαία Αθήνα ήταν ο επώνυμος άρχοντας². Αυτή η κρατική παρέμβαση γίνεται ευκολότερα κατανοητή, αν θυμηθούμε ότι οι παραστάσεις δεν ήταν, όπως είναι σήμερα, ανεξάρτητες πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά αποτελούσαν αναπόσπαστο και σημαντικό τμήμα μιας σπουδαίας αθηναϊκής γιορτής, των Μεγάλων Διονυσίων, που τελούνταν την άνοιξη κάθε χρόνο (Μάρτιο - Απρίλιο). Η διαπίστωση αυτή μας οδηγεί στον εντοπισμό μιας ακόμη διαφοράς του αρχαίου από το σύγχρονο θέατρο: ο χαρακτήρας των έργων ήταν εφήμερος και ανεπανάληπτος, δηλαδή κανένα δράμα δεν παιζόταν πάνω από μια φορά, ενώ σήμερα τα έργα προορίζονται εξαρχής για πολλές επαναλήψεις³.

Η ένταξη του θεάτρου σε θρησκευτικό πλαίσιο και η συνακόλουθη μοναδικότητα της θεατρικής παράστασης προϋποθέτουν

—και ταυτόχρονα εξηγούν— τη μεγάλη λαϊκή συμμετοχή στις εκδηλώσεις αυτές: δεν πρέπει, λοιπόν, να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το αθηναϊκό θέατρο είχε τη δυνατότητα να φιλοξενήσει 17.000 θεατές, ένα σεβαστό δηλαδή ποσοστό του πληθυσμού της πόλης. Αν τώρα συνδυάσουμε αυτή την αθρόα προσέλευση των θεατών με μια μαρτυρία του Αριστοφάνη από την τελευταία δεκαετία του 5ου αιώνα, θα καταλάβουμε γιατί το αρχαίο θέατρο είχε πολιτική σημασία. Στους *Βατράχους* του, ο μεγάλος κωμικός της αρχαιότητας υποστηρίζει ότι ο τραγικός ποιητής είναι δάσκαλος του λαού, και αυτό σημαίνει ότι διαμορφώνει το ήθος (αυτή η συμβολή αποδίδεται κυρίως στον Αισχύλο) και οξύνει τη διανοητική και κριτική ικανότητα των πολιτών (αυτός ο ρόλος αποδίδεται κυρίως στον Ευριπίδη). Η λειτουργία του ποιητή συνίσταται, επομένως, στη διαπαιδαγώγηση και την ευαισθητοποίηση του κοινού σε προβλήματα της εποχής του με τη βοήθεια του μύθου.

Με τη διαπίστωση αυτή θίγουμε ήδη μια σημαντική ιδιαιτερότητα της αρχαίας τραγωδίας, που αξίζει να επισημανθεί με ξεχωριστή έμφαση: Τα θέματα των τραγωδιών δεν ήταν προϊόντα πρωτότυπης επινοήσης —άλλωστε το αίσθημα της πρωτοτυπίας και η κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων είναι πράγματα άγνωστα στην αρχαιότητα—, αλλά βασίζονταν σε γνωστούς και από παλιά παραδεδωμένους μύθους. Όταν, λοιπόν, ο θεατής επισκεπτόταν το θέατρο, γνώριζε προκαταβολικά το θέμα του έργου. Αυτό ση-

μαίνει ότι ο ποιητής επικέντρωνε τις δημιουργικές του προσπάθειες όχι τόσο στη θεματική πλευρά του δράματος όσο στην ερμηνευτική επεξεργασία του μύθου και την ψυχαγωγική —με την ετυμολογική σημασία του όρου— αποτελεσματικότητά του. Κατά την επεξεργασία του μύθου υπεισέρχονταν —όπως είναι αναμενόμενο από κάθε λογοτεχνικό έργο που είναι προϊόν της εποχής που το γέννησε— και στοιχεία ή προβληματισμοί από τη σύγχρονη ζωή, όχι, βέβαια, με τη μορφή ρητών αναφορών ή συγκεκριμένων πληροφοριών ιστορικού τύπου αλλά με τη μορφή υπαινιγμών, που ο εντοπισμός τους είναι έργο της φιλολογικής ερμηνείας⁴.

Στο σημείο αυτό προβάλλει επιτακτικά το εύλογο ερώτημα: είναι πάντοτε φερέγγυα η ερμηνεία που δίνουμε στο αρχαίο κείμενο; Με άλλα λόγια: εντοπίζουμε πράγματι υπαινιγμούς σε ιστορικά και πολιτικά γεγονότα της εποχής του ποιητή, σε γεγονότα δηλαδή που ο τραγικός επιθυμούσε να παραπέμψει; Θα απαιτούνταν μια ιδιαίτερη, εκτενής πραγματεία, για να αναπτύξουμε το ευρύ και δύσκολο θέμα των σχέσεων ανάμεσα στην αρχαία τραγωδία και τη σύγχρονη της ιστορική, πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα, θέμα που γίνεται ακόμη πιο δύσκολο και πολύπλοκο, αν λάβουμε υπόψη μας την πενιχρότητα και την αποσπασματικότητα των αρχαίων πηγών. Αρκεί να αναλογιστούμε τα αντιφατικά ολισθήματα της γαλλόφωνης κυρίως βιβλιογραφίας για τον Ευριπίδη⁵, η οποία πίστευε ότι ανακάλυπτε υπαινιγμούς

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το σημείωμα αυτό προϋποθέτει την πρόσφατη ανάγνωση των *Ευμενίδων* τουλάχιστον από μετάφραση. Ο αναγνώστης μπορεί να βρει στις σημειώσεις τις σημαντικότερες βιβλιογραφικές ενδείξεις, που θα του επιτρέψουν να συνεχίσει, εφόσον το επιθυμεί, με δικές του αναζητήσεις.
2. Για τη διοργάνωση των δραματικών αγώνων παραπέμω πρόχειρα στο πρόσωτό για τον Έλληνα αναγνώστη βιβλίο του Η.С. Baldy, *Το τραγικό θέατρο στην αρχαία Ελλάδα*, μετ. Γ. Χριστοδούλου - Λ. Χατζηκώστα, Αθήνα 1981, σσ. 35 κε.
3. Οι επαναλήψεις δεν ήταν εντελώς άγνωστες και κατά τον 5ο αιώνα π.Χ. Ιδιαίτερα όμως τον 4ο αιώνα (πιθανότατα μετά το 386 π.Χ.), οπότε η τραγωδία ήταν

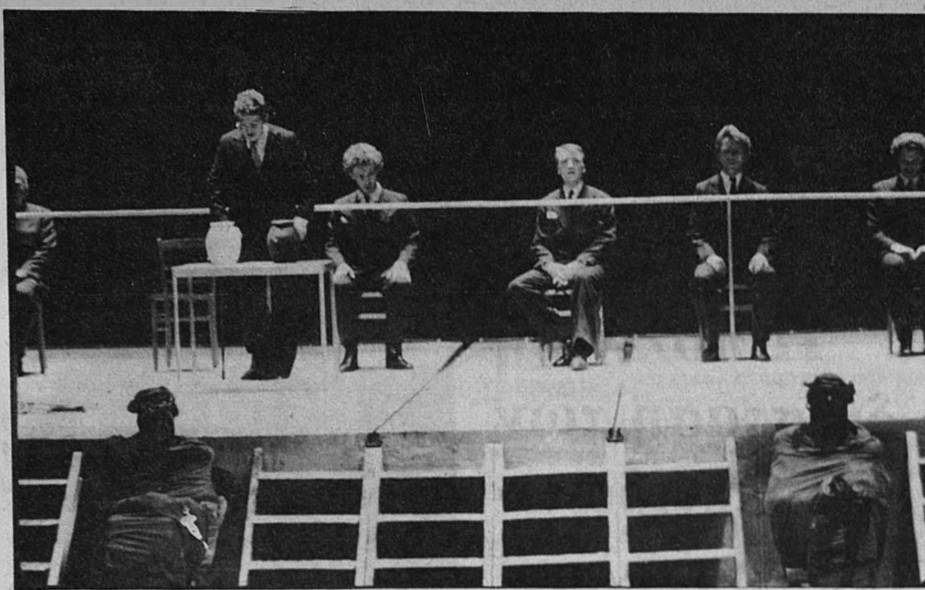
πια νεκρή, κατά τη χαρακτηριστική διάγνωση του Αριστοφάνη, θεσπίστηκαν οι επαναλήψεις των κλασικών δραμάτων. Βλ. σχετικά Baldy, *ο.π.*, σσ. 40, 55-56 και 176.

4. Οι υπαινιγμοί αυτοί δεν πρέπει να εκληφθούν ως αλληγορίες του τύπου της *Αντιγόνης* του Ανούγ, η οποία ανεβάστηκε στη Γαλλία κατά τη γερμανική κατοχή. Οι τραγικοί ποιητές ζούσαν και συνέθεταν στη δημοκρατική Αθήνα και δεν γνώριζαν την καταπίεση που οδηγεί στα συμφωνημένα υπονοούμενα και την πολιτική αλληγορία. Από αυτή την άποψη θα ήταν επικίνδυνο να προβούμε σε ταυτίσεις των δραματικών προσώπων με πολιτικές προσωπικότητες. Επειδή τα σύγχρονα γεγονότα έπρεπε να ενσωματωθούν και να εναρμονιστούν με τα μυθικά, ήταν φυσικό να μη γίνεται ρητή αναφορά σ' αυτά.

του ποιητή σε ιστορικά γεγονότα της εποχής του, ή τις κοινωνιολογίζουσες ακρότητες της βιβλιογραφίας των ανατολικών, κυρίως, χωρών⁶, για να αντιληφθούμε τους κινδύνους που ελλοχεύουν, όταν ένα λογοτεχνικό έργο αντιμετωπίζεται μονόπλευρα και μονοσήμαντα.

Φυσικά, κανείς δεν αρνείται ότι οι *Πέρσες*, του Αισχύλου έχουν θέμα τους τους Περσικούς πολέμους και ότι αποτελούν ένα από τα σπάνια δείγματα ιστορικού δράματος, μιας τραγωδίας δηλαδή που πηγή της δεν είναι ο μύθος αλλά γεγονότα που συνέβησαν οχτώ μόλις χρόνια πριν από την παράσταση. Αν όμως λάβουμε υπόψη μας α) τη ρευστότητα που υπήρχε στον αστηρό διαχωρισμό μύθου και ιστορίας κατά την αρχαιότητα, β) τις μεταβολές που επέφερε ο ποιητής κατά την πραγμάτευση του θέματος του και τις αποκλίσεις του από την πραγματικότητα, όπως τη γνωρίζουμε από τον Ηρόδοτο⁷, και γ) την κοσμοϊστορική σημασία και τις μυθικές διαστάσεις που προσέλαβαν οι πόλεμοι εκείνοι στη συνείδηση των Ελλήνων, τότε θα δυσκολευόμασταν να υποστηρίξουμε π.χ. ότι το έργο αποτελεί, αποκάλυπτη ή συγκαλυμμένη, προπαγάνδα υπέρ της πολιτικής του Θεμιστοκλή ή σοβινιστική προβολή της Αθήνας. Βέβαια, μπορεί να διακρίνει κανείς μια, δικαιολογημένη άλλωστε, περηφάνια για το μεγάλο κατόρθωμα της Σαλαμίνας, αλλά αυτή η περηφάνια δεν εκφυλίζεται σε απαράδεκτη μικροπολιτική. Αντίθετα, στο ηθικό δίδαγμα του Δαρειού, ότι δηλαδή η *ύβρις* οδηγεί στην καταστροφή, μπορούμε να αναγνωρίσουμε την πολιτική συμβουλή του Αισχύλου στη νεοσύστατη τότε Α' αθηναϊκή συμμαχία να αποφύγει τις υπερβολές. Οι μετέπειτα επιπλοκές στις σχέσεις ανάμεσα στην Αθήνα και στα μέλη της συμμαχίας ίσως δικαιολογούν μια τόσο πρώιμη και οξυδερκή προειδοποίηση του ποιητή, που ως σοφός ψυχανεμίζεται τα προσιόντα.

Ας αρκεστούμε όμως σ' αυτές τις ελάχιστες εισαγωγικές νύξεις και ας προχωρήσουμε στο θέμα μας, στην πολιτική διάσταση των *Ευμενιδών* του Αισχύλου. Οι *Ευμενίδες* είναι το τρίτο έργο της *Ορέστειας*, που παραστάθηκε το 458 π.Χ. Θέμα του είναι η δική και η απαλλαγή του μητροκτόνου Ορέστη από το δικαστήριο του Αρείου Πάγου στην Αθήνα. Όπως είναι γνωστό, στον *Αγαμέμνονα* η Κλυταιμνήστρα σκοτώνει τον σύζυγό της και σφετερίζεται μαζί με τον Αίγισθο την εξουσία στο Άργος. Στις *Χοηφόρες*, το δεύτερο έργο της τριλογίας, ο Ορέστης παίρνει εκδίκηση για τον φόνο αυτόν σκοτώνοντας τη μητέρα του και τον εραστή της. Η μητροκτονία κινητοποιεί τις εκδικητικές δυνάμεις του

«Ευμενίδες». Η ψηφοφορία που συνεχίζεται στο διηνεκές στο τέλος του έργου.

σκότους, τις Εριννύες, οι οποίες σπυδούν για να τιμωρήσουν τον Ορέστη. Ο μητροκτόνος καταφεύγει στους Δελφούς, στον ναό του Απόλλωνα, ο οποίος είναι ο ηθικός υποκινητής του φόνου. Ακολουθώντας τη συμβουλή του θεού, ο Ορέστης ζητά τη βοήθεια της Αθηνάς. Η θεά συγκροτεί από επιλεκτούς πολίτες και συγκαλεί για πρώτη φορά το δικαστήριο που θα κρίνει την υπόθεση της μητροκτονίας. Με αυτόν τον τρόπο η Αθήνα καθορίζει τις αρμοδιότητες του Αρείου Πάγου, που είναι η εκδίκαση περιπτώσεων ανθρωποκτονίας. Το δικαστήριο, που προεδρεύεται από την Αθήνα, απαλλάσσει με την ψήφο της θεάς τον δράστη. Το αποτέλεσμα δεν ικανοποιεί τις Εριννύες που απειλούν την πόλη με φοβερές συμφορές. Η Αθήνα κατορθώνει, ωστόσο, να τις πείσει ότι η αθώωση — που έγινε στην ουσία με ισοψηφία — δείχνει πως και αυτές έχουν το δικό τους δικό και πως η εκφοβιστική - ανασταλτική τους λειτουργία είναι απαραίτητη για την προκοπή της πόλης. Τους υπόσχεται ιδιαίτερες τιμές, και εκείνες πείθονται και μετατρέπονται από εκδικητικά σε ευεργετικά πνεύματα, από Εριννύες γίνονται Ευμενίδες.

Όσο απλός φαίνεται ο θεματικός ιστός του έργου, τόσο πολύπλοκη είναι η ερμηνεία του. Θα χρειαζόταν ένα ειδικό μελέτημα για να εκτεθούν και να ελεγχθούν αναλυτικά οι διάφορες θεωρίες. Αξίζει όμως να σταθούμε δειγματοληπτικά σε δύο από τις σημαντικότερες.

Περίφημη είναι η θεωρία του I. Bachofen, που προτάθηκε στο δεύτερο μισό του προη-

γούμενου αιώνα⁸. Σύμφωνα με αυτήν, το έργο αντικατοπτρίζει τη μετάβαση από μια μητριάρχη σε μια πατριαρχική οικογένεια και κοινωνία. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στις Εριννύες, που εκπροσωπούν τα συμφέροντα της Κλυταιμνήστρας ως μητέρας, και στην Αθηνά που δίνει την αθωωτική της ψήφο, γιατί γεννήθηκε από το κεφάλι του Δία και δεν γνώρισε μητέρα, συμβολίζουν, σύμφωνα με αυτή την άποψη, την επικράτηση του αρσενικού στοιχείου πάνω στο θηλυκό. Η ελκυστική αυτή ερμηνεία, ωστόσο, δεν ευσταθεί, αν υιοθετηθεί για την περίπτωση των *Ευμενιδών*, γιατί εξηγεί τον μύθο καθαυτόν, και όχι την πραγμάτευση του από τον Αισχύλο, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα αγνοούσε τη μετάβαση αυτή, που τοποθετείται στο απώτατο παρελθόν.

Εντονότερο πολιτικό χαρακτήρα έχει η θεωρία του G. Thomson, που διατυπώνεται στο γνωστό του βιβλίο *Αισχύλος και Αθήνα*. Σύμφωνα με την άποψη του, οι Εριννύες εκπροσωπούν το πνεύμα της φυλής και υποστηρίζουν την αυτοδικία και το «δικαίον του αντιπενοθότος», («όφθαλμόν αντί όφθαλμού»). Ο Απόλλωνας είναι εκπρόσωπος της αριστοκρατικής τάξης και υποστηρικτής του θρησκευτικού καθαρισμού του δράστη. Η Αθηνά, τέλος, εκπροσωπεί τη δημοκρατία και υποστηρίζει ότι η τύχη του δράστη πρέπει να καθορίζεται από ειδικό δικαστήριο⁹. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι ο Thomson συλλαμβάνει μια ουσιαστική πτυχή της ερμηνείας του δράματος· εννοώ τη μετάβαση από την αυθαίρετη αυτοδικία, που εντάσσεται στο φυλετικό

5. Υπαινισσομαι εργασίες όπως του E. Deleberque, *Euripide et la guerre du Péloponnèse*, Παρίσι 1951 ή του R. Goossens, *Euripide et Athènes*, Βρυξέλλες 1962. Για αντιρρήσεις βλ. G. Zuntz, "Contemporary Politics in the Plays of Euripides", *Opuscula Selecta*, Μάντσεστερ 1972, σσ. 54-61. Την επιφυλακτική γραμμή του Zuntz τη συνεχίζει ο F. Kolb στη μελέτη του "Polis und Theater" που περιλαμβάνεται στον συλλογικό τόμο G. A. Seck (έκδ.). *Das griechische Drama*, Darmstadt 1979, ιδιαίτερα σσ. 534 κε., αλλά οι θέσεις του μπορεί να οδηγήσουν σ' έναν ανεδαφικό αγωνωστικισμό. Για τη σχέση δράματος και πολιτικής βλ. επίσης W. Rösler, *Polis und Tragödie*, Konstanz 1980. Την ιστορική ερμηνεία του δράματος καλλιεργεί στη χώρα μας ο Α. Διαμαντόπουλος. Βλ. τα βιβλία του *Η Προμήθεια του Αισχύλου: Πνευματικό και πολιτικό υπόβαθρο*, διδ. διατρ., Αθήνα 1973 και *Η πολιτική μαρτυρία*

του ερωτικού μύθου στην τραγωδία, Αθήνα 1978.

6. Βλ. π.χ. τον συλλογικό τόμο του H. Kuch (έκδ.), *Die griechische Tragödie in ihrer gesellschaftlichen Funktion*, Βερολίνο 1983.

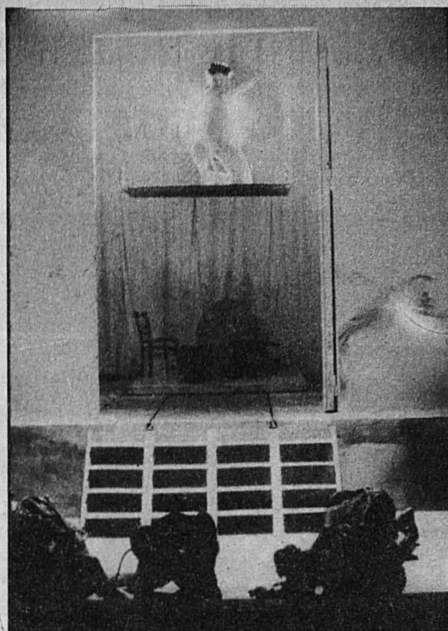
7. Βλ. σχετικά W. Kierdorf, *Erlebnis und Darstellung der Perserkriege*, Γοττίγγη 1966 (*Hypomnemata* 16), σσ. 57 κε.

8. *Gesammelte Werke*, Βασιλεία 1948, (πρώτη έκδοση: 1861), II σ. 174 κε. Στην ανθρωπολογική ερμηνεία του δράματος εντάσσονται ακόμη οι μελέτες: Π. Λεκατσά, *Η μητριάρχη και η σύγκρουσή της με την ελληνική πατριαρχία*, Αθήνα 1977 (πρώτη έκδοση: 1970), σσ. 65 κε. και F.I. Zeitlin, "The Dynamics of Misogyny: Myth and Mythmaking in the Oresteia", *Arethusa* 11 (1978) 149-184. Για αντιρρήσεις βλ. H.D. F. Kitto, *Form and Meaning in Drama*, Λονδίνο 1956, σ. 55.

πλαίσιο, στη δικαστική κρίση, που εντάσσεται στο πλαίσιο μιας πολιτικά οργανωμένης και ευνομούμενης κοινωνίας. Ωστόσο, οι ταυτίσεις των προσώπων του δράματος με ιδεολογικές στάσεις δεν είναι επιτυχείς και δημιουργούν εύλογες απορίες. Έτσι, αν δεχτούμε ότι η απαλλαγή του Ορέστη αποτελεί νίκη του υποστηρικτή του, του Απόλλωνα, δημιουργείται το ερώτημα: άραγε η αποφασιστική για την απαλλαγή ψήφος της «δημοκρατικής» Αθηνάς συνεπάγεται επικράτηση της αριστοκρατικής τάξης; Άλλωστε η Αθηνά δεν αμφισβητεί το κύρος του καθαρού· εκείνες που τον απορρίπτουν είναι οι Ερινύες.

Αναφερθήκαμε κριτικά σε δύο χαρακτηριστικές θεωρίες, μια ανθρωπολογική και μια κοινωνικοπολιτική, για να δείξουμε τις ερμηνευτικές εκδοχές που επιδέχεται ένα δράμα και για να υποδείξουμε την εμβέλεια και τα όρια αυτών των θεωριών. Στη συνέχεια εκείνο που πρέπει να καθοδηγήσει τη σκέψη μας είναι η ύπαρξη μιας αξιοπρόσεκτης και, ασφαλώς, όχι τυχαίας σύμπτωσης. Ενώ τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του Αρείου Πάγου μόνο σε υποθέσεις ανθρωποκτονίας¹⁰, περιορισμό που επέβαλαν οι ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις του δημοκρατικού Εφιάλτη το 462/1 π.Χ. Το ιστορικό αυτό γεγονός, που τοποθετείται τρία μόλις χρόνια πριν από την παράσταση της *Ορέστειας*, είναι φυσικό να απηχείται στις *Ευμενίδες* του Αισχύλου. Στην ίδια χρονιά περίπου τοποθετείται και η σύμμαχία του Άργους με την Αθήνα¹¹. Στο δράμα ο Αργεΐος Ορέστης, για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του για την απαλλακτική απόφαση του δικαστηρίου, υπόσχεται με όρκο παντοτινή φιλία της πόλης του με την Αθήνα. Προφανώς πρόκειται για υπαινικτική αναφορά στα σύγχρονα ιστορικά γεγονότα¹². Αν σκεφτούμε α) ότι ο Αισχύλος προβαίνει σε αναχρονισμό ως προς τη χρονολογία ίδρυσης του Αρείου Πάγου, αφού, όπως είναι γνωστό, το δικαστήριο αυτό εκδίκασε τρεις άλλες υποθέσεις πριν από την περίπτωση του Ορέστη, που σύμφωνα με το δράμα αποτελεί την έναρξη των δραστηριοτήτων του Αρείου Πάγου¹³, και β) ότι στο δράμα ο Ορέστης είναι Αργεΐος και όχι Μυκηναίος¹⁴, τότε αντιλαμβάνομαστε ότι πρόθεση του ποιητή ήταν να αναμείξει αξεδιάλυτα μύθο και ιστορία.

Ας δούμε τώρα από πιο κοντά τον ρόλο του Αρείου Πάγου στην πολιτική ζωή της Αθηνάς. Ο Άρειος Πάγος ήταν ένα ισχυρό πολιτικό όργανο που συνέβαλλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση τόσο της εξωτερικής όσο και της εσωτερικής πολιτικής. Ο προσανατολισμός αυτού του οργάνου, που βρισκόταν στα χέρια των αριστοκρατικών, ήταν συντηρητικός. Επιθυμούσε τη διατήρηση φιλικών σχέσεων με τη Σπάρτη και αποτελούσε τρο-

«Ευμενίδες». Ο Απόλλων (Πέτερ Σιμονίσεκ) εκδίδει τις Ερινύες από τους Δελφούς.

«Ευμενίδες». Η Αθηνά «από μηχανής» φθάνει στην Αθήνα.

χοπέδη στην επεκτατική πολιτική των ριζοσπαστικών δυνάμεων. Στο εσωτερικό είχε τον έλεγχο των διαφόρων εξουσιών, που μπορούσε να τις καλέσει σε λογοδοσία. Με τη μεταρρύθμιση του Εφιάλτη η πολιτική σημασία του Αρείου Πάγου εκμηδενίστηκε, και οι ελεγκτικές και πολιτικές αρμοδιότητές του μεταβιβάστηκαν στην Εκκλησία του Δήμου και στη Βουλή των Πεντακοσίων. Οι αριστοκρατικοί αντέδρασαν στην πραξικοπηματική μεταρρύθμιση των αντιπάλων τους δολοφονώντας τον Εφιάλτη, και η πόλη απειλήθηκε από εμφύλιο σπαραγμό, ο οποίος τελικά αποσοβήθηκε. Έναν απόηχο αυτού του κινδύνου αναγνωρίζουμε στους στίχους 976-987 του δράματος:

Ποτέ μέσα στην πόλη αυτή νά μή άκουσῆ εὐχομαι τῆς Διχόνοιας τ' ἄγριο βρουχυτό, πού ἀχόρταγ' εἶναι στό κακό· μηδ' αἶμα πολιτῶν τό μαδρό χῶμα νά πιῆ ποτέ, πού νά ζητᾶ ν' ἀρπάξῃ μ' ἐκδικήτρα ὄργη κι ἄλλο ἀπ' τὴν πόλη αἶμ' ἄκομα κι ἀντίφωνη ἄλλη συμφορά· μή ὄλο μ' ἀγάπη ἀνάμεσό τους χάρες νά παίρνουν καί νά δίνουν καί μέ μιά νά μισοῦν γνώμη· κι εἰν' αὐτό πού ἀπό πολλὰ κακά γλυτώνει τούς ἀνθρώπους.

(Μετάφραση Ι. Γρυπάρη)

Ποια να ήταν άραγε η θέση του Αισχύλου απέναντι στη νέα πολιτική κατάσταση; Την εγκρίνει, την αποδοκμάζει ή τρεψί κριτική

Phot-Ruth Wali, Βερολίνο 1980

στάση σταθμίζοντας τα υπέρ και τα κατά των νέων συνθηκών; Θα δυσκολευόμουν να πιστέψω ότι μια ένταξη του ποιητή στα στενόχωρα και ανελαστικά πλαίσια του προοδευτικού, συντηρητικού ή κεντρώου πολιτή¹⁵ θα έδινε ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα. Θα έτεινα να δεχτώ την άποψη ότι ο Αισχύλος ενδιαφέρεται περισσότερο για μια ισορροπία, που βασίζεται σε μια εγγρήγορη και ώριμη δημοκρατική σκέψη και που αποφεύγει τα άκρα, την αναρχία ή τον δεσποτισμό (696-698)¹⁶:

Ούτε δεσποτισμό μά ούτε άναρχία νά στέργη —κι ἔγνοιά του ἄς τό 'χη— τό λαό μου συμβουλεύω κι ούτε ἀπ' τὴν πόλη κάθε φόβο νά ἐξορίζη.

(Μετάφραση Ι. Γρυπάρη)

Ο Αισχύλος φαίνεται να υποστηρίζει μια διαλεκτική σύνθεση που συμφιλιώνει τις αντιθέσεις. Αυτή η σύνθεση έχει αναμφισβήτητα πολιτικό χαρακτήρα: πρωταρχικά όμως πηγάζει από το θρησκευτικό-φιλοσοφικό του πιστεύω που επιτάσσει το *μηδέν ἄγα*, γιατί κάθε υπερβολή οδηγεί στην καταστροφή, όπως συνέβη και στην περίπτωση των *Περσών*. Η απόλυτη αυτονομία των πολιτών, που ήταν συνέπεια της αποψίλωσης του Αρείου Πάγου από τις πολιτικές του εξουσίες, είναι ευκαταί, πρέπει όμως να συνοδεύεται και από σύνεση, γιατί διαφορετικά μπορεί να οδηγήσει σε επικίνδυνη αποδιοργάνωση και ανεπίτρεπτη αυθαιρεσία. □

9. *Αισχύλος και Αθήνα*, Αθήνα 1983 (πρώτη έκδοση 1954), II, σσ. 99, 113-114· βλ. του ίδιου *The Orestea of Aeschylus*, Πράγα - Άμστερταμ 1966, I σσ. 45-46, 56· πρβ. επίσης τη διάλεξη του Thomson «Η Ορέστεια του Αισχύλου» στο *Διαλέξεις για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό*, Αθήνα 1961, σσ. 19 κε.

10. Το δικαστήριο ήταν αρμόδιο και για υποθέσεις εμπρησμού και ασεβείας. Βλ. σχετικά Ch. Gülke, *Mythos und Zeitgeschichte bei Aischylos*, Meisenheim 1969 (Beiträge zur klassischen Philologie 31), σ. 22.

11. Θουκυδίδης I 102, 4· Πausanias IV 24, 6-7.

12. Παρά τον φιλόδοξο τίτλο του, στο σημείωμα αυτό δεν μνημονεύονται εξαντλητικά όλα τα γεγονότα που υπαινίσσεται ο ποιητής. Γι' αυτά βλ. εκτός από το βιβλίο της Gülke (παραπάνω σημ. 10) τις μελέτες: A.J. Podlecki, *The Political Back-*

ground of Aeschylean Tragedy, Ann Arbor 1966, σσ. 63 κε· Ch. Meier, "Aischylos' Eumeniden und das Aufkommen des Politischen" στο βιβλίο του *Die Entstehung des Politischen bei den Griechen*, Φραγκφούρτη 1983, σσ. 144 κε. (μια αξιοπρόσεκτη και πλούσια τεκμηριωμένη μελέτη).

13. Βλ. Podlecki, ό.π., σσ. 88-89.

14. Βλ. Podlecki, ό.π., σ. 82.

15. Και οι τρεις απόψεις έχουν βρει υποστηρικτές (βλ. τη σχετική βιβλιογραφία στο βιβλίο της Gülke, ό.π., σ. 28 σημ. 1), πράγμα που αποδεικνύει την ανεδαφικότητα παρόμοιων σχηματικών εντάξεων.

16. Βλ. τη σημαντική μελέτη του E.R. Dodds, "Morals and Politics in the Orestea", *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 186 (1960) 22-23.

Το θέμα της στάσης στην «Ορέστεια»

Α. «Ευμενίδες». Η ενσωμάτωση των Ερινύων.

Το χυμένο αίμα που ζητάει την αιματηρή ανταπόδοση, ο Εμφύλιος Ἄρης, οι αλληλοφονίες, η φριχτή «οικεία βορά» (Αγ. 1220), φαίνεται πως είναι θέματα που η σύγχρονη ευαισθησία μας τα έχει πλέον καταδικάσει ανέκκλητα ως χαρακτηριστικά μιας προηγούμενης —αρχαϊκής— φάσης. Αντίστοιχα η τραγική σκέψη του Αισχύλου, που στοχάζεται το παράδοξο της διχασμένης πόλης, της αντιφατικής φύσης του θείου και της απρόβλεπτης μοίρας του ανθρώπου, κι επιχειρεί να συλλάβει και να διατυπώσει σε ποιητικό λόγο το οδυνηρό μάθημα της ταυτότητας που συνέχει τις αντιθέσεις, και ορίζει τη ροή του χρόνου, φαίνεται πως φθάνει στο σύγχρονο θεατή ακρωτηριασμένη, σημαδεμένη από στοιχεία που μοιάζουν πλέον απολιθώματα.

Από το σύνολο της «Ορέστειας», εκείνο το μέρος που τροφοδοτεί κυρίως είτε την κριτική διάθεση είτε τα αισθήματα αμηχανίας είναι οι «Ευμενίδες». Η ίδια η δομή του κειμένου που μοιάζει με μια τριλογία σε μικρογραφία, τα επιχειρήματα των θεών στη δίκη του Ορέστη που κάποιες στιγμές αγγίζουν τα όρια της κωμικής αντιδικίας, η διδακτική διάθεση και τα εγκώμια στην πόλη, η αιφνίδια μεταστροφή των Ερινύων, είναι ισάριθμα στοιχεία που προσκρούουν στη σημερινή αισθητική μας. Παρ' όλα αυτά, ο αρχαίος βιογράφος του Αισχύλου σημειώνει ότι κατά την παράσταση των «Ευμενίδων» ο χορός προξένησε τόσο μεγάλη ταραχή στους θεατές, ώστε «τα μεν νήπια εκψύζαι, τα δε έμβρυα εξαμβλωθήναι». Προφανώς πρόκειται για μια ψευδή φήμη, που ωστόσο υποδηλώνει κάποιο ρίγος, μια ιδιαίτερη συγκίνηση, που για τους σύγχρονους θεατές ίσως έχει ανεπανόρθωτα χαθεί.

Αυτή την αίσθηση της οριστικής απώλειας πρέπει να τη νιώθουν και αρκετοί φιλόλογοι και σκηνοθέτες οι οποίοι δεν βλέπουν πια στις «Ευμενίδες» παρά θεατρικά πυροτεχνήματα διανθισμένα με περιστασιακές αναφορές στην ιστορία των Αθηνών. Βέβαια κανείς σήμερα δεν αμφισβητεί τη δραματουργική ενότητα της Τριλογίας. Αντίθετα, η πολιτική διάσταση, που είναι προφανής στις «Ευμενίδες», έχει αποδειχθεί ότι αποτελεί έναν από τους βασικούς κώδικες που συνέχουν την «Ορέστεια» και ορίζουν τη διαπλοκή των νοηματικών επιπέδων της¹.

Ωστόσο ένας μελετητής του Αισχύλου όπως ο Κ. Ράινχαρτ, όταν σχολιάζει τις ερμηνείες που έχουν προταθεί, αποτυπώνει με σαφήνεια αυτή την αίσθηση της απόστασης και της αμηχανίας. «Αν η κοινή φιλοδοξία όλων αυτών των ερμηνειών είναι να εξηγήσουν την παιδαγωγική επιρροή που ίσως άσκησε το έργο στον

καιρό του, αμφιβάλλω αν αυτή η επιρροή μπορεί ακόμα να γίνει άμεσα αισθητή στα σύγχρονα πνεύματα. Τα εγκώμια —και οι προειδοποιήσεις— που απηύθυνε ο ποιητής στην πόλη του, αν ίσως έδιναν την εποχή του κάποιους απόηχους επικαιρότητας στις «Ευμενίδες», σε μας πλέον —ό,τι κι αν λέμε— δεν ξυπνούν παρά μόνο ένα ιστορικό ενδιαφέρον»².

Θα πρέπει να δεχθούμε λοιπόν ότι οι «Ευμενίδες» είναι το σημείο εκείνο όπου το κείμενο της «Ορέστειας» υποκύπτει ευκολότερα στην απόσταση που το χωρίζει από τον σύγχρονο θεατή; Ότι είναι αυτό ακριβώς το έρμα που μεταφέρει κάθε σεβασμίο, κλασικό, κείμενο; Αναγνωρίζω πως η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα δεν είναι διόλου προφανής. Όπως επίσης αναγνωρίζω πως ο πειρασμός να αναγορεύσουμε την ενδεχόμενη προσωπική ευαισθησία μας σε άσφαλο μέτρο, λανθάνει πάντα και απειλεί από τα μέσα το ερμηνευτικό εγχείρημα. Όμως κάποιες από τις εμπειρίες μας ενδέχεται ακόμα να συντονίζονται με τον ποιητικό λόγο του Αισχύλου και να συνδιαλέγονται μαζί του, καθώς παρασύρονται και κυκλοφορούν στο πολύπλοκο δίχτυ των σημασιών της «Ορέστειας» που τις υποδέχεται και τις παγιδεύει.

Ένα από αυτά τα σημεία που κατά τη γνώμη μου δίνουν ακόμα νόημα στις «Ευμενίδες» —το θέμα της στάσης— αποτελεί και το αντικείμενο αυτού του άρθρου. Στην αφετηρία του, βρίσκεται ένα κείμενο που κάποτε το υποψιάστηκαν ως εμβόλιμο. Η Αθηνά εξορκίζει τις Ερινύες³. Σὺ δ' ἔν τόποισι τοῖς ἐμοῖσι μὴ βάλῃς μὴθ' αἵματηρὰς θηγάνας, σπλάγχων βλάβας

νέων, δόινοις ἔμμανεις θυμώμασιν, μὴτ' ἐκζέουσ' ὡς καρδίαν ἀλεκτόρων ἔν τοῖς ἐμοῖς ἀστοῖσιν ἰδρύσης Ἄρη ἐμφυλίῳν τε καὶ πρὸς ἀλλήλους θρασίῳν· θυραῖος ἔστω πόλεμος, οὐ μολίς παρῶν ἔν ᾧ τίς ἐστι δεινὸς εὐκλείας ἔρωσ'· ἐνοικίου δ' ὄρνιθος οὐ λέγω μάχην.

(Εὐμ. 858-866)

Εδώ η στάση δεν κατονομάζεται. Όμως στο αντίφωνο των Ερινύων που ακολουθεί, 110 στίχους πιο κάτω, η στάση είναι η έννοια που οργανώνει το νόημα του κειμένου.

Τὰν δ' ἄπληστον κακῶν μὴποτ' ἔν πόλει στάσιν τὰδ' ἐπέυχομαι βρέμειν· μὴδὲ πιούσα κόνις μέλαν αἷμα πολιτῶν δι' ὄργαν ποινάς ἀντιφόνους ἀτας ἀρπαλίσαι πόλεως (Εὐμ. 976-983)

Το θέμα της στάσης τίθεται λοιπόν ευθέως στην «Ορέστεια» και καταλαμβάνει μια κεντρική θέση στο τελευταίο, τρίτο μέρος των «Ευμενίδων». Η ανάπτυξη του ακολουθεί τη δίκη του Ορέστη και την απαλλακτική απόφαση του δικαστηρίου. Οι Ερινύες που έχασαν τη μάχη απειλούν την πόλη με στείριότητα. Η αναπαραγωγή της (αγροί, ζώα, γυναίκες), και κατά συνέπεια η επιβίωση της, απειλούνται.

Η Αθηνά αναλαμβάνει να τις μεταπεισει και επιχειρεί να μεταστρέψει γλυκά την κατάσταση χρησιμοποιώντας την πειθώ. Όμως το πρώτο της επιχειρήματός μας μεταφέρει σ' ένα άλλο πεδίο.

Υποστηρίζει ότι οι Ερινύες δεν έχασαν την τιμή τους, μια και το αποτέλεσμα της δίκης ήταν ισόψηφο και κανείς δεν βγήκε νικήτης (Εὐμ. 795-6). Σε δυο ακόμα σημεία η Αθηνά μιλώντας για τη διαδικασία της δίκης και την απόφαση χρησιμοποιεί τον όρο νί κ η (Εὐμ. 477 και 741). Και μόνον αυτές οι αναφορές, όπως και οι στίχοι 973-975 των «Ευμενίδων» που βρίσκονται αμέσως πριν από το απόσπασμα που παρέθεσα, αρκούν για να υπενθυμίσουν πως ο Αισχύλος —όπως όλοι οι σύγχρονοί του— συλλαμβάνει τη διαδικασία της δίκης σαν ένα «α γ ὡ ν α» που διαιρεί τους αντιδίκους, αλλά και τους δικαστές, σε δυο στρατόπεδα. Παράλληλα, το ίδιο το διφορούμενο της ισοψηφίας —πέρα από την ηθική σημασία του— φαίνεται να λειτουργεί εδώ ως οριακό παράδειγμα που δημιουργεί ένα ρήγμα στους πολιτικούς θεσμούς και αφήνει να διαφανεί εκείνο που κάθε φορά διακυβεύεται: η ίδια η συνοχή και η ενότητα της πόλης, και συνάμα η ανθρώπινη υπόσταση, αυτοί οι κανόνες που προσδίδουν στον άνθρωπο ταυτότητα και τον διακρίνουν από τη φυσική κατάσταση αγριότητας.

Στο κέντρο της διαδικασίας, λοιπόν, που έχει ως στόχο να διαπλάσει στο πολιτικό, κοινωνικό και ιδεολογικό πεδίο την ενότητα της πόλης, βρίσκεται εγκατεστημένη η πραγματικότητα της διαίρεσής της⁴. Στο δικαστήριο η την αγορά η πόλη βιώνει τη διαλεκτική της ενότητας και του διχασμού. Ο λόγος συγκρούεται με το λόγο, δ στάση —που ετυμολογικά δεν σημαίνει παρά την τοποθέτηση— μετατρέπεται σε πολιτική παράταξη και η τελική έκβαση συλλαμβάνεται ως νί κ η και κ ρ ά τ ο ς της μιας πάνω στην άλλη. Βέβαια, στην πολιτική ιδεολογία της πόλης, η πλειοψηφία ισοδυναμεί με το όλον και η πραγματικότητα του πολιτικού στοιχείου τείνει έτσι να εξουδετερωθεί. Όμως η στιγμή του διχασμού, ο κίνδυνος να μετατραπεί η πολιτική τοποθέτηση σε εμφύλιο πόλεμο, είναι πάντα παρόντες και στοιχειώνουν μες στην πολιτική σκέψη και την ιστορία των Ελλήνων. Όπως επίσης είναι παρούσες και οι οδυνηρές εμπειρίες από τη σφαγή και το χυμένο μαύρο αίμα των πολιτών, που συνοδεύουν την εκτρέφηση της διαμάχης και τη μετατροπή της σε στάση.

Προφανώς στον Αισχύλο δεν πρόκειται να βρει κανείς μια πολιτική ή φιλοσοφική θεωρία της στάσης, αντίστοιχη με αυτήν που αναπτύσσεται είτε στον Θουκυδίδη, είτε —τον 4ο αιώνα— στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

Όμως η τραγική σκέψη συλλαμβάνει ακριβώς αυτές τις εμπειρίες της ενότητας και του διχασμού, της ιδανικής ενιαίας πόλης και της διαλεκτικής που οδηγεί

στην αιματηρή εμφύλια διαμάχη, και τις μεταγράφει σε δραματικό ποιητικό λόγο. Στο τέλος λοιπόν μιας Τριλογίας που έχει ως θέμα τον «εμφύλιο Άρη» των Ατρείδων, η άμεση αναφορά στη στάση έρχεται να συνοψίσει τα βασικά θέματα που, σοφά διεσπαρμένα, ορίζουν τους κόμπους του πολύπλοκου νοηματικού ιστού της «Ορέστειας».

Από το σύνολο των θεμάτων που διαπλέκονται στους 9 στίχους που παρέθεσα, απομονώω —τα όρια του άρθρου δεν επιτρέπουν άλλο χειρισμό— ένα ζήτημα που το θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό γιατί συνδέει το εσωτερικό της πόλης με το εξωτερικό κι ανοίγει στο θέμα της στάσης τον ορίζοντα της πολιτικής και της θεολογίας του Αισχύλου. Εννοώ την αντίθεση ανάμεσα στον «εμφύλιο Άρη» και τον «θυραίο πόλεμο»: Ἄρης μέσα στη γενιά, τον οικό και την πόλη, και πόλεμος εξωτερικός που δίνει στην πόλη την ενότητα και στους άνδρες της το κλέος. Η Αθηνά διατυπώνει με έμφαση και με σαφήνεια τη διάκριση και τελειώνει την επισημασμένη θεολογία της τονίζοντας ότι δεν θεωρεί μάχη τη φιλονεικία μες στην οικογένεια (Ευμ. 866).

Ο στόχος της επιχειρηματολογίας της είναι σαφής: επιδιώκει να ρευστοποιήσει την ένταση και να την διοχετεύσει σ' ένα πεδίο που μπορεί να ξεσπάσει ελεύθερα χωρίς τον κίνδυνο να στραφεί εναντίον της πόλης. Όμως ακόμα και στον εξωτερικό πόλεμο τα όρια ανάμεσα στον αγώνα —αυτή την ιδιότητα ελληνική ιδέα που συλλαμβάνει ακόμα και τη μάχη ως αναμέτρηση δυνάμεων κι όχι καταστροφή που αντιπάλου— και τη σφαγή, δεν είναι διόλου ευδιάκριτα. Ακόμα και στον εξωτερικό πόλεμο υπάρχει μια οριακή ζώνη, όπου η βία και ο ίμερος της ανδροκτασίας αναδύονται με ένταση η ανατρέπονται όχι μόνον την ανθρώπινη, αλλά και τη θεϊκή τάξη πραγμάτων. Αυτό το αίμα που χύνεται μάταια, σπονδή στην αγριότητα που εγκλύβεται στην ανθρώπινη ψυχή, είναι το κοινό σημείο όπου αρθρώνεται εκ νέου ο «θυραίος πόλεμος» και ο «εμφύλιος Άρης».

Αυτό το αίμα που υπερβαίνει την τάξη δεν μπορεί να καθαρθεί. Αποτελεί ύβριν. Εγκαλεί τις Ερινύες, τη θεϊκή όψη της οργής, και

έτσι εγκαινιάζει τον ατέρμονα κοχλία της αιματηρής ανταπόδοσης. Στην «Ορέστεια» αυτό το θέμα επανέρχεται συνεχώς μ' έναν τρόπο ιδεολογικό, είτε έμμεσα είτε άμεσα, κι άλλοτε αναφέρεται στον οικό, άλλοτε στον εξωτερικό πόλεμο (Αγ. 214-217, 341-347, 527-528, 827-828, 1019-1021).

Στον Αισχύλο, η βαθύτερη αιτία που εξηγεί αυτή την έμμονη επιστροφή στην επικίνδυνη ζώνη, αυτό το αίτιον που κινεί τη μεταστροφή και μεταμορφώνει την πολιτική διαφορά σε στάση, τον αγώνα σε σφαγή και τον άνθρωπο σε άγριο λύκο, αποτελεί και τη βαθύτερη ουσία του ανθρώπου, την αινιγματική φύση του και το σημείο επαφής του με το θεϊον. Με αυτή την έννοια, ο ίδιος έρωσ μπορεί να κινεί την πολεμική ορμή των ανδρών της πόλης, όταν στο πεδίο του αγώνα κερδίζουν τον ωραίο θάνατο και θεμελιώνουν την ιδανική της εικόνα, και να κινεί την επιθυμία της αλληλοσφαγής. Στους «Επτά επί Θήβας» (6.677-712), το ίδιο θέμα επαναλαμβάνεται, με τους ίδιους σχεδόν όρους, και συναρθρώνει στο ίδιο πρόσωπο τις δύο διαδοχικές συμπεριφορές που συνυπάρχουν χωρίς να αναμειγνύονται. Έτσι, όταν ο Ετεοκλής μαθαίνει ότι ο αδελφός του έχει σταθεί μπρος στην έβδομη πύλη, παρασύρεται όχι από τον έρωτα της ευκλείας αλλά, όπως λέει ο Χορός, από «έρωτα κακό», από τον ίμερο της ανδροκτασίας, και θέλει να «δρέψει» το αίμα του Πολυκλείη. Το θετικό —η σωφροσύνη και ο πατριωτισμός του Ετεοκλή— το διαδέχεται το αρνητικό του —ο εγκληματικός πόθος του χύσει το αίμα του αδελφού. Μέσα από αυτή τη μεταστροφή, κι ο πόλεμος επίσης αντικαθίστανται από το αρνητικό του, τη στάση.

Από τη στιγμή που συμβαίνει αυτή η «τροπή φρενών», τότε η άνθρωποι αποθρασύνονται, δεν υπάρχει πια όριο: η αιμομειξία, ο κανibalισμός, η παραφθορά της θυσίας σε σφαγή, οι άοινες χοές στις Ερινύες όπου το αίμα των πολιτών ισοδυναμεί με «ερυθρόν πελανόν»⁶ (Ευμ. 265), η ανατροπή της κοινωνικής οργάνωσης και η εισβολή της αγριότητας, είναι οι αλυσωδωτές αντιδράσεις έτσι όπως τις περιγράφει ο Αισχύλος. Σ' αυτή τη διαλεκτική είναι πιασμένοι όλοι οι ήρωες της «Ο-

ρέστειας», κι εδώ θεμελιώνεται η ενοχή τους. Ο Αγαμέμνωνας, από τη στιγμή που πήρε την απόφασή του να θυσιάσει την Ιφιγένεια επιθυμεί τη σφαγή (Αγ. 214-217 και 218-223). Η Κλυταιμίστρα έχει προετοιμάσει από καιρό τον φόνο και τον εκτελεί χωρίς δισταγμό. Ο Ορέστης επιλέγει εν τέλει τη σφαγή (Χορφ. 903-904)⁷. Ο καθένας με τον τρόπο του καταθέτει την ίδια μαρτυρία.

Αυτή η διφυής υπόσταση του ανθρώπου, που αντιστοιχεί με τη διαλεκτική της πόλης, δεν αποτελεί μόνον το «οντολογικό» θεμέλιο και τη «λογική» προϋπόθεση για την κατανόηση της αισχύλειας θεοδικίας, παράλληλα αποτελεί και την ερμηνεία που προσφέρει η «Ορέστεια» στο ερώτημα για την προέλευση της στάσης. Περιγράφοντας στο τέλος της Τριλογίας τους μηχανισμούς της στάσης, τους συνδέει όχι μόνο με την έ ρ ι δ α και το ν ε ι κ ο ς που ενυπάρχουν στην οικογένεια και προκαλούν την αλυσίδα των εγκλημάτων⁸, ούτε μόνον με την πόλη και τις δικές της αντιθέσεις —στην τραγωδία ο οίκος συχνά είναι ένα σύμβολο της πόλης, ενώ από την άλλη πλευρά η πόλη είναι μια κοινότητα η οποία περιβάλλει όλες τις οικογένειες και στους κόλπους της τις συνοψίζει και τις υπερβαίνει. Η στάση τελικά φωλιάζει και μέσα «στις φρένες», στην καρδιά των ανθρώπων είναι μια «αιματηρά θηγάνη», ταυτόχρονα ματωμένο ακόνι που πάνω του οξύνεται η οργή αλλά και ματωμένο κεντρί που ξεσκίζει τα σπλάχνα των νέων. Μεταφράζοντας τον ποιητικό λόγο του Αισχύλου, θα έλεγα πως η στάση είναι μία από τις καταστάσεις που απευθερώνουν το αρνητικό και αποκάλυπτουν τη διαλεκτική που εγκλύβει στο εσωτερικό της ταυτότητα.

Στη νέα διανομή που προτείνει η Αθηνά, η στάση ανήκει πλέον στη δικαιοδοσία των Ερινύων, που μπορούν, είτε να την ερεθίσουν, να την κάνουν να βράζει μες στην καρδιά των αστών και να εγκαταστήσουν έτσι τον εμφύλιο Άρη, είτε να την συγκρατήσουν θαμμένη, όπως κι οι ίδιες είναι θαμμένες στη γη της πόλης. Η νέα κατάσταση —προϊόν της μαθητείας στο πάθος— δεν ορίζεται πλέον από τη συνήπαρξη του θετικού στο αρνητικό του, και

την αέναη διαδοχή τους, αλλά από την άρθρωσή τους στο εσωτερικό της νέας ταυτότητας που συντηρεί το αρνητικό και το υπερβαίνει.

Οι Ερινύες, όταν μετατρέπονται σε Ευμενίδες, γίνονται πλέον όχι οι αιτίες της στειρότητας και της καταστροφής αλλά εγγυητές της ευαρείας και της συνέχειας. Θα έλεγα πως η μεταμόρφωσή τους —που δεν είναι λιγότερο αιφνίδια από τη μεταστροφή των κεντρικών προσώπων της «Ορέστειας»— είναι ένα τεκμήριο για την αινιγματική και διφυή ουσία του θεϊου κι ένα από τα νήματα που συνδέουν την «πολιτική» του Αισχύλου με την ηθική και τη θεολογία του. Βέβαια, αυτά τα ζητήματα υπερβαίνουν τα όρια αυτού του άρθρου και απαιτούν μια διαφορετική προσέγγιση, όμως θα ήθελα να σημειώσω πως η «βίαιος χάρις» που ορίζει την εξουσία του Δία (Αγ. 182), και η φρόνηση που έρχεται με τον χρόνο μέσα από το οδυνηρό πάθος, έχουν ανάλογη δομή. Επιπλέον αναπτύσσονται και συλλαμβάνονται μέσα στην εσωτερικότητα του ανθρώπου. Η «μαθητεία» στο «πάθος» (Αγ. 176 και επ.) που οδηγεί στη σωφροσύνη, αντιστοιχεί στη «βία» του θεϊου που ακολουθείται και αναιρείται από τη «χάρη».

Είναι γνωστό πως οι «Ευμενίδες» είναι η τραγωδία της συμφιλίωσης των αντιθέσεων και της υπέρβασής τους μέσα από την έλευση της νέας ισορροπίας που ορίζει την πόλη. Και προφανώς η πολιτική —όχι κυρίως με την έννοια της συγκυρίας ή της πρόσφατης ιστορίας— αποτελεί ένα από τα επίπεδα της. Εκείνο που προσπάθησα να δείξω σ' αυτό το άρθρο είναι ότι η στάση είναι εγκατεστημένη στην καρδιά της πόλης και ότι, με αυτή την έννοια, η «Ορέστεια» δεν παύει ποτέ να αναφέρεται σ' αυτήν και να επιχειρεί να την ενσωματώσει. Γι' αυτό το λόγο πιστεύω πως ακόμα κι όταν το δράμα καταργεί τον εαυτό του και διαλέγεται με το κοινό, πίσω από τη ρητορική της δημοκρατίας διακρίνεται πάντα το ίχνος του εμφύλιου Άρη και συνεχίζει να δίνει νόημα στο μάθημα των «Ευμενίδων».

Χρήστος Λάζος

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρβλ. E.R. Dodds, *Morals and Politics in the Orestes*, στο *The Ancient Concept of Progress*, Oxford, 1973, σελ. 45-63. Au.J. Podlecki, *The Political Background of the Aeschylean Tragedy*, Ann Arbor 1966, κεφ. V σελ. 63-100 C.W. Macleod, *L'Unità dell' Orestes*, στο *Maia*, 25, 1973, σελ. 267 και επ.
2. K. Reinhardt, *Aischylos als Regler und Theologe*, γαλλική μετάφραση Em. Martineau, Εκδ. Minuit, 1972, σελ. 154.

3. Ακολουθώ εδώ την ανάλυση της N. Loraux που επεσήμανε το θέμα με εξαιρετική ενάργεια και μου πρόσφερε την αρχική ιδέα αυτού του κειμένου. N. Loraux, *L'oubli dans la Cité*, στο *Le temps de la réflexion*, Gallimard, 1980, σελ. 213-242.

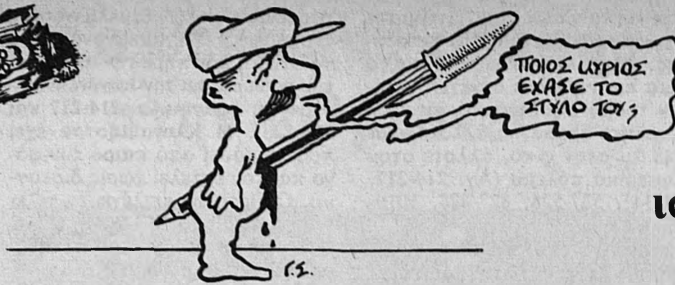
4. Συνοψίζω εδώ την εξαιρετική ανάλυση της N. Loraux, στο ίδιο, σελ. 219-228.

5. Για μια ευρύτερη ανάλυση που επισημαίνει τους αρμούς όπου ενώνονται τα δύο πεδία σημασιών της «Ορέστειας», το θεολογικό - πολιτι-

κό και το ανθρώπινο - κοινωνικό, πρβλ. N. Loraux, στο ίδιο και P. Vidal-Naquet, *Κυνήγι και θυσία στην «Ορέστεια»*, στο «Μύθος και τραγωδία στην Αρχαία Ελλάδα», ελληνική μετάφραση Σ. Γεωργιάδη, Κέδρος 1974, σελ. 181-212.

6. Πρβλ. Χορφ. 92 όπου η Ηλέκτρα προσφέρει έναν πελανό, μια φηκτική δηλαδή προσφορά, και Ευμ. 106-7 όπου η Κλυταιμίστρα θυμίζει τις προσφορές της. Βλ. P. Vidal-Naquet στο ίδιο σελ. 210. Οι προσφορές στις Ερινύες είναι προϊόντα «της φύσης» κι όχι προϊόντα καλ-

λιέργειας. Ο «ερυθρός πελανός», το αίμα δηλαδή του Ορέστη είναι μια φηκτική εικόνα της τερατώδους. 7. Πρβλ. A.L. Lesky, *Decision and responsibility in the Tragedy of Aeschylus*, στο *Greek Tragedy*, ed. E. Segal, Oxford 1983, σελ. 13-23.
8. Για την αντίθεση αρσενικού θηλυκού στην «Ορέστεια» βλ. και R.P. Winnington-Ingram, *Clytemnestra and the vote of Athena*, στο *Greek Tragedy*, ed. E. Segal Oxford 1983, σελ. 84-103. Είναι προφανώς μία από τις αντιθέσεις και όχι η μόνη του οίκου.

Κυκλοφόρησε στο Βόλο το νέο μυθιστόρημα του λογοτέχνη Ηλία Λεφούση, με τίτλο «Το εργατικό κίνημα του Βόλου 1881-1936, Βόλος 1985, Α' βραβείο Εργατικού Κέντρου Βόλου». Επειδή είναι πιθανό τα περιεχόμενα του βιβλίου αυτού (σελ. 394) να εκληφθούν ως ιστορήματα, κρίνω σκόπιμο να διευκρινίσω μερικά σημεία του, με μοναδική πρόθεση την άρση παρεξηγήσεων, που θα προκαλέσει η ανάγνωση του βιβλίου, ώστε να μην κακοπάθει περισσότερο η βολιώτικη ιστοριογραφία.

Δεν θα σταθώ στην τυπογραφική, εμφάνιση του βιβλίου· εκτός από το ελκυστικό εξώφυλλο, το κείμενο περιέχει μερικές εκατοντάδες σφαλματα μορφής, που δεν είναι μόνο αυτά που λέμε «τυπογραφικά» υπογράμμιση μια σειρά από λέξεις με ιδιόρρυθμη ορθογραφία (π.χ. «αφτός, -ή, -ό»), περιέργες απόψεις (π.χ. «συναρπαστικές κηδείες» σ. 73), «ανοικείες» για ιστορικό κείμενο εκφράσεις, όπως π.χ. «Αφτοί οι άσημοι άνθρωποι (: οι εργάτες του Βόλου) ξετομάριαν τις δομές της καθυστέρησης» (σ. 27), «δεν άφησαν τον αγώνα να κρυώσει» (σ. 27), «(οι επιστάτες) τους κατακεφάλιασαν άγρια» (σ. 35), «σ' έτρωγε η μαρμάγκα», (σ. 41), «βαλμένοι για καλά στο κόλπο» (σ. 41), «σαν τον τέτζερα» (σ. 74), «τον είχαν πάρει σβάρνα τα γεγονότα» (σ. 79), «για να διαφωτίσει το δικαστήριο, καλνάν τότες έναν σιδερά» (σ. 90), «η πέμπτη μέρα της δικής αρχίζει με τον Α. Λεβέντη, έναν κεφάλια караβανά» (σ. 93), κτλ. κτλ.

Η εξοικείωση του συγγραφέα με την ελληνική διατύπωση φτάνει σε στιγμές τέτοιων εκφράσεων, π.χ. «το Παρθεναγωγείο έχει χαθεί τελείως απ' το καντράν» (σ. 93), «φαρδαινοντας τις γνώσεις μου» (σ. 24), «οι δημοσιογράφοι της εποχής με τα πολλά και ανύποπτα रेπορτάζ τους» (σ. 25), «(οι Αιγυπτιώτες εργάτες) μόλις εγκαταστάθηκαν στο Βόλο άρχισαν το ψηστήρι στους εργάτες» (σ. 41), «κάποιοι θεομπαίχτες που είταν κάτι μεταξύ θεών και ημιθέων» (σ. 44), «μια μελέτη του βάθους της ιδιοκτησίας» (σ. 48), «ο Δελμούζος διδάξε παιδεία» (σ. 55), «Πρόεδρος του συλλόγου... και γραμματικός ο...» (σ. 57), «Ο Σταυράκης (φαινόταν στη φωτογραφία) με ένα αντρίκιο μουστάκι» (σ. 232): ίσως υπάρχουν κι άλλοι γένους μουστάκια! κτλ. κτλ.

Αν και οι σελίδες του βιβλίου προσφέρονται για αλίευση τέτοιων μαργαριταριών, τις προσπερνώ, για να σχολιάσω σοβαρότερα πράγματα.

Και πρώτα οι χρονολογίες του τίτλου. Γιατί από το 1881; Υπήρχε από τότε εργατικό κίνημα στο Βόλο; Μα ο ίδιος ο συγγραφέας κάνει λόγο για τις «ρίζες του κινήματος» μιλώντας για την πενταετία 1900-1905 (σ. 48). Ποια σκοπιμότητα εξυπηρέτησε η διεύρυνση των χρονικών ορίων της μελέτης του; Στην πραγματικότητα το 1881 —όπως γράφει και ο ίδιος— απλώς συνέβη η απελευθέρωση της πόλης και δεν ήταν δυνατό ούτε εργατική συνείδηση να σχηματιστεί ούτε το κίνημα να έχει αρχίσει.

Κύριο θέμα του βιβλίου είναι το «εργατικό κίνημα του Βόλου». Κι όμως πάμπολλες σελίδες του αφιερώνονται για πρόσωπα και γεγονότα άσχετα με το θέμα. Λ.χ. ποια σχέση μπορεί να υπάρχει ανάμεσα στο βολιώτικο εργατικό κίνημα και την περιήγηση στο κολλιγαδικο καθεστώς των Σοφάδων (σ. 34 κ.π.); Και τι συνδέει το εργατικό κίνημα με το «Πανελλήνιο συνέδριο γεωργίας» (1912); Μήπως επειδή πραγματοποιήθηκε στο Βόλο ή μήπως επειδή συμμετείχαν και φιλεργατικοί αγορητές (σ. 183-197); Επί του προκειμένου χρήσιμα θα ήταν να έχει υπόψη του ο συγγραφέας όσα σχετικά γράφει ο Κορδάτος στην «Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας» τομ. Ε', σελ. 271 κ.π., κι όχι να στηρίζει τις πληροφορίες του σ' ένα μόνο δημοσίευμα σε εφημερίδα του Βόλου της εποχής.

Αντίθετα λείπουν εντελώς από το βιβλίο του Λεφούση ή θίγονται ελάχιστα γεγονότα όπως η λειτουργία της «Νυκτερινής» σχολής του Εργ. Κέντρου, οι άλλες «πολιτιστικές» εκδηλώσεις των μελών του Κέντρου κατά την περίοδο 1908-11, η δράση της Πανεργατικής του Βόλου κατά την περίοδο 1915-1919, η σοσιαλιστική κίνηση στο Βόλο

μετά και πέρα από τον Ζάχο, η συμμετοχή των οργανώσεων του Βόλου στα ιδρυτικά συνέδρια της ΓΣΕΕ και του ΣΕΚΕ, κτλ.

Ο συγγραφέας στηρίζει την «ουσία» του βιβλίου του σε τρεις έμμονες ιδέες του: Πρώτη: Ότι είναι ο μόνος ή έστω ο πρώτος, που γράφει την ιστορία του εργατικού κινήματος στο Βόλο (βλ. π.χ. σ. 29-30, όπου επισημαίνει ότι «δεν έγινε καμιά προσπάθεια... κανένας δεν καταπιάνστηκε να γράψει την ιστορία αυτού του κινήματος... οι αγώνες των εργατών του Βόλου άφησαν ασυγκίνητη την έρευνα αφού δεν βρέθηκε ΚΑΝΕΝΑΣ (κεφαλαία) να γράψει...» κτλ. Φυσικά η βιβλιογραφία (όχι βέβαια αυτή, που ο ίδιος παραθέτει) τον διαψεύδει. Ένα μόνο παράδειγμα νομίζω καταρρίπτει τον ισχυρισμό του: το ίδιο το Εργατικό Κέντρο Βόλου, το 1984 εξέδωσε το βιβλίο για το Εργατικό κίνημα στην Ελλάδα και την περίπτωση του Βόλου, τυπωμένο μάλιστα στο ίδιο τυπογραφείο όπου και το βιβλίο του Λεφούση. Όσο για την «πρωτιά» του βιβλίου, που εδώ σχολιάζεται, —αν πρέπει να μιλάμε για πρωτιές σε τέτοιο είδους έρευνες— καλό είναι να θυμηθεί ο συγγραφέας την «Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος» του Γ. Κορδάτου, την οποία ο Λεφούσης δεν φαίνεται να αγνοεί: το αντίθετο μάλιστα.

Δεύτερη έμμονη ιδέα του συγγραφέα είναι ότι οι (σημερινοί) διανοούμενοι αγνοούν το εργατικό κίνημα και τους αγώνες των εργατών του Βόλου, εκτός από τον ίδιο φυσικά. Η απάντηση είναι απλή και αυτονόητη. Λίγη ενημέρωση απλώς χρειάζεται στην τρέχουσα βιβλιογραφία.

Τρίτη έμμονη ιδέα είναι αυτή που θέλει τη σχετική ιστορική έρευνα να στηρίζεται κατ' αποκλειστικότητα στον Τύπο: ιδέα που επανέρχεται κατά συρροή (λ.χ. στις σ. 24, 25, 29, 39, 43, 45, 47 κ.π.α.).

Μια πρόχειρη απάντηση μπορεί να βρει στο: Γ. Κουκούλε. Για μια ιστορία του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος, Οδυσσεάς. Το κακό είναι ότι ο ίδιος δεν τηρεί την υποθήκη του, και στηρίζεται στα πλείστα από όσα αναφέρει στο οικείο βιβλίο του Κορδάτου, του «δασκάλου» του, αν και διαρρηγνύει τα ιμάτιά του (σ. 2δ). Όμως ακόμη και τα τυπογραφικά σφάλματα του βιβλίου του Κορδάτου μεταφέρει εδώ. Π.χ. ο βολιώτης αναρχοσυνδικαλιστής Γεώργιος Κόσσυβας, με επιμονή γράφεται ως «Ι. Κόσσυβας», ακόμη και στον πίνακα ονομάτων!

Σε πολλές περιπτώσεις αγνοεί τα βολιώτικα φύλλα των εφημερίδων, όπου υποτίθεται στηρίζει την τεκμηρίωση του λ.χ. επανειλημμένα παραδέχεται ότι δεν είδε τα φύλλα του «Εργάτη», του «Κήρυκα», για τον διευθυντή του οποίου (το Δ. Κούρτοβικ) επιφυλάσσει γραφικότερα συμπεράσματα (σ. 129, 182), αλλά και τα φύλλα της «Θεσσαλίας» αγνοεί, στην οποία υποτίθεται έχει εντυπώσει, όπως λέει ο ίδιος. Λ.χ. για τα γεγονότα του 1921 περιορίζεται στον «Ταχυδρόμο» (σ. 211), του οποίου τα άρθρα με μαντική μεθοδολογία αποδίδει στον Α. Μέρο (σ. 219 κ.ά.). Επειδή ο συγγραφέας πολύ κόπτεται για την αξία των τεκμηρίων που παρέχει ο βολιώτικος Τύπος (λ.χ. σ. 39, 43 κ.α.), και τα χρησιμοποιεί όπως τον βολεύει, καλό είναι να δει τουλάχιστον τον πλήρη κατάλογο των εφημερίδων, που εκδόθηκαν στο Βόλο την εποχή που τον ενδιαφέρει, στις εργασίες του Γ. Παναγιώτου.

Όσο για την τεκμηριωτική προσπάθεια που καταβάλλει (συγκινητικά όπως ο ίδιος περιγράφει) ο συγγραφέας, είναι χαρακτηριστική η αμφιβολία του σχετικά λ.χ. με την ημερομηνία των εγκαινίων του Εργ. Κέντρου Βόλου, που υποτίθεται αποτελεί κεντρικό γεγονός της αφήγησής του, τα μερδέυει: παραπέμπει στη «Θεσσαλία» (σ. 53) και καταγράφει: «14 απ' το Δεκέμβρη» στην επόμενη σελίδα καταγράφει: «18 Δεκεμβρίου», στηριζόμενος σε τωρινό δημοσίευμα άλλου, και επιλέγει: «άλλη εκδοχή αφήτη!» Αλλά η αποθώωση της επιμονής τεκμηριωτικής αφέλειας του συγγραφέα καταχωρίζεται στις σελ. 62-63 του βιβλίου του. Γράφει για τα γεγονότα της απεργίας του 1909 και αναδημοσιεύει από τον «Ταχυδρόμο»: «Για το θέμα αυτό —γράφει— δημοσιεύτηκε ένα κείμενο από παλιό καπνεργάτη, που δεν θέλησε να

το υπογράψει...». Στην ίδια σελίδα σε υποσημείωση ο ίδιος γράφει: «Όπως πληροφορήθηκα αργότερα το κείμενο αφτό έγραψε η Ελένη Κολιού», η δημοσιογράφος του «Ταχυδρόμου» Βόλου.

Άλλη απόδειξη της τεκμηριωτικής φροντίδας στο παρόν σύγγραμμα μπορεί να αναζητηθεί σχετικά λ.χ. με τους «αναρχικούς» (όταν γράφονταν αυτά, φαντάζομαι είχε φτάσει στο Βόλο ο α' τόμος του έργου του Μ. Δημητρίου, που ο συγγραφέας μας αγνοεί), και σχετικά με τους καπνεργάτες της Καβάλας (σ. 249) γράφει: «ειδικές μελέτες για το καπνεργατικό κίνημα δεν διαθέτουμε...». Κάποιος θα 'πρεπε να του μιλήσει για τον Γ. Πέγιο και την έκδοση του ΟΑΕΔ.

Τελευταία, αλλά όχι ελάσσων, ιδέα του Λεφούση, όπου στηρίζει τον άπαν της συγγραφής του (βλ.σ. 75, 82, 84, 85, 93, 100 κ.ά.) είναι οι σχέσεις του Εργ. Κέντρου του Βόλου με το Παρθεναγωγείο, και ιδιαίτερα η άποψη ότι για χάρη του Εργ. Κέντρου και του κινήματος κινήθηκε το βολιώτικο Παρθεναγωγείο.

Είναι τόσο έμμομη αυτή η ιδέα του, που το μισό περίπου περιεχόμενο της «έρευνάς» του αφιερώνεται στα καθέκαστα του Παρθεναγωγείου, τα οποία εντέλει απουσιάζουν από το βιβλίο του Λεφούση. Γράφει (σ. 78) «πολλοί συγγραφείς, που ασχολήθηκαν με την ιστορία αφτή (εννοεί το Παρθεναγωγείο του Βόλου· ποιοι είναι οι πολλοί άλλο θέμα) παρασιωπούν συστηματικά το συσχετισμό ανάμεσα στο Π. και το ΕΚΒ...». Ο αγαθός συγγραφέας τα βάζει με τους μοιροτέχνους του λογιζίνοντας ανύπαρκτους ανεμόμυλους. Τα σχετικά δημοσιεύματα, που έχω υπόψη μου δεν παραγνωρίζουν τη σχέση ανάμεσα στα δύο ιδρύματα, και μάλιστα όταν αναφέρονται στη Δίκη Ναυπλίου, όπου βρέθηκαν κατηγορούμενοι δύο μόνο από τους υπεύθυνους του Παρθεναγωγείου και δέκα από τα στελέχη των Εργατικών Κέντρων Βόλου και Λάρισας. Αλήθεια πως ο συγγραφέας —που τόσο κόπτεται για τη Δίκη των αθέικων— δεν αναφέρει λέξη για το ΕΚ της Λάρισας; Τα περιεχόμενα των Πρακτικών της Δίκης αποδίδουν από μόνα τους τη σχέση μεταξύ των δύο υπό κατηγορία ιδρυμάτων του Βόλου. Επομένως ο συγγραφέας παραβιάζει ανοιχτές θύρες. Και με την ευκαιρία, να ένα θαυμάσιο δείγμα (σχετικό) της καλλιτέπειας του λογοτέχνη, και παρά λίγο ιστορικού μας: (σ. 84) «... απ' την πρώτη μέρα που ιδρύθηκαν αφτές οι δύο Πόρτες, που έμελλε να παίξουν σπουδαίο ρόλο...». Εννοεί ο συγγραφέας τα δύο βολιώτικα ιδρύματα!...

Πιστεύει ο Λεφούσης —και το πιστεύει συνειδητά— ότι οι άλλοι μελετητές αγνοούν τα Πρακτικά της Δίκης, αφού επανειλημμένα σκορπίζει προτροπές του είδους: «Συστήνωμε τους αγαπητούς συγγραφείς που εργάζονται στους χώρους αφτούς να μελετούν τα πρακτικά της δίκης...» (σ. 78), «ας... κάνει τον κόπο να ξεφυλλίσει τα Πρακτικά...» (σ. 82) κ.α. Και για να καταστήσει έμπρακτη την προτροπή του, για όσους τυχόν δεν ξέρουν πδν να ψάξουν να βρουν τα Πρακτικά της δίκης, κάνει τον κόπο να σπαταλήσει 50 περίπου σελίδες του βιβλίου αντιγράφοντας από τα Πρακτικά! Τόσο βάρος δίνει στην αποκάλυψη αφτή, που θεωρεί τα Πρακτικά ως το «κάτοπτρο μιας εποχής» (σ. 85). Αγνοεί όμως (και θα το μάθει αν διαβάσει προσεκτικά μερικά από τα «βοηθήματα» της βιβλιογραφίας του) ότι τα περίφημα Πρακτικά δεν είναι τα επίσημα (αυτά χάθηκαν· δε φαίνεται να το γνωρίζει), αλλά αυτά που εξέδωσαν οι ίδιοι οι κατηγορούμενοι, με πολλές προσθήκες, αφαιρέσεις, συντομεύσεις κτλ., πράγμα που καθιστά τα Πρακτικά αυτά τουλάχιστον συζητήσιμα.

Ο καλός μας συγγραφέας εννοείται ότι ο ίδιος και διάβασε και άν-

τλησε από τα Πρακτικά της Δίκης. Αν συνέβαινε αυτό πράγματι, θα έπαιρνε απάντηση σε μερικές απορίες του, λ.χ. σ. 89, 129, 207 κ.α., δεν θα 'λεγε το τραγικό: «αφτοί που ίδρυσαν το Π., οι ίδιοι ίδρυσαν και το ΕΚΒ» (σ. 78), γιατί τον διαψεύδει η μαρτυρία του Ζάχου που επικαλείται στη σ. 102. Ούτε βέβαια θα 'γραφε ότι ο Δελμούζος έγραψε την περίφημη επιστολή του στον Ζάχο «όταν άνοιξε το Κέντρο» (σ. 90), αφού και στα Πρακτικά η επιστολή έχει ημερομηνία Μάρτιος 1908! Ούτε άλλωστε ο «Εργάτης» υπήρξε δημοσιογραφικό όργανο του ΕΚΒ αλλά του Πανεργατικού Συνδέσμου. Θα 'χε πολλά κανείς να ψιθυρίσει στον συγγραφέα μας να διαβάσει σωστά τα βιβλιογραφικά του τεκμήρια, και να μην θεωρεί ότι είναι ικανός μόνο στους άλλους να δίνει τέτοιες συμβουλές. Αρκούν να του θυμίσουμε τον πίνακα τον θεματολογικό των Πρακτικών της Δίκης του Ναυπλίου και την Αλληλογραφία Σαράτση - Δελμούζου, βιβλία που εκδόθηκαν πολύ πριν ο νεόκοπος ιστορικός του Βόλου ασχοληθεί με θέματα, που δεν γνωρίζει.

Ο Λεφούσης όμως ισχυρίζεται ότι κομίζει γλαύκα παραθέτοντας μια σειρά επιστολών στον εκδότη της «Σημιαίς» της Αθήνας (1914) εναντίον των αθέων και μαλλιαρών του Βόλου, μετά τη Δίκη. Γράφει μάλιστα (σ. 133) ότι «δημοσιεύονται (οι επιστολές στη «Σημιαί») για πρώτη φορά! Θέλει φυσικά να πει ότι αναδημοσιεύονται για πρώτη φορά. Ωστόσο και η... πρωτοτυπία του αφτή καταλήγει μπούμεραγκ, αφού όλες οι επιστολές (οι «επιστολές της φρίκης!» σ. 130) έχουν θέμα τη λαιωρία εναντίον των μαλλιαρών και αθέων. Που βρήκε το ενδιαφέρον για το Εργατικό Κίνημα;

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η συμβολή του Λεφούση στην ιστορία του βολιώτικου εργατικού κινήματος έγκειται στα νεότερα γεγονότα, τα «Φεβρουαριανά» του 1921 και τις απεργίες του 1936. Πηγές του είναι μερικές συνεντεύξεις με συνταξιούχους εργάτες και μερικά δημοσιεύματα τοπικών εφημερίδων. Ούτε κουβέντα για το ρόλο του ΚΚΕ στα γεγονότα κι ούτε γράφεται κάτι για το «Ενωτικό» Εργατικό Κέντρο· τα αγνοεί άραγε ο συγγραφέας μας; Πολυπερισσότερο που δεν γίνεται καμιά προσπάθεια να συνδεθούν τα γεγονότα του Βόλου με την ελληνική ιστορία, οικονομική, πολιτική κοινωνική, λες κι ήταν αυθύπαρκτα.

Η γενική εντύπωση για όποιον διαβάσει το βιβλίο του Λεφούση αφήνει μια στιφή γεύση. Ο τίτλος στο εξώφυλλο υπόσχεται πολλά. Τα περιεχόμενα όμως απογοητεύουν· ούτε λογοτεχνία είναι, ούτε πολύ περισσότερο ιστορία. Αντίθετα ο αναγνώστης ταλαιπωρείται από τις συνεχείς παλινδρομήσεις, τους ανοίκειους χαρακτηρισμούς και το ανακάτωμα ποικίλων ασχέτων με το θέμα πληροφοριών. Πρόκειται για ένα προς αποφυγήν δείγμα λαϊκίστικου, κρουαζέου και ατεκμηριώτου κειμένου, που ισχυρίζεται ότι αποτελεί ιστόρημα. Η ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος και οι αγώνες των πρωτοπόρων βολιωτών εργατών είναι θέματα πάρα πολύ ιερά, για να μολύνονται με τέτοιου είδους συγγράμματα.

Και δύο τελευταίες ερωτήσεις: Ρωτήθηκε ο τ. Υπουργός Ε. Γιαννόπουλος για να δημοσιευτεί απόσπασμα της ομιλίας του με τρόπο που να εμφανίζεται ως πρόλογος του βιβλίου αυτού; Πόσα άραγε κόστισε στο Εργατούπαλληλικό Κέντρο του Βόλου η έκδοση αυτού του βιβλίου, κι από πού βγαίνουν αυτά τα έξοδα, που υποτίθεται αποσκοπούν στο φωτισμό των εργαζομένων της πόλης;

Κάστωρ Πολυδεύκης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΣΕΙΡΑ:
«ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»,
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ

Ο γέροντας με τους χαρταετούς
Εκδ. Κέδρος 1985, σελ. 97

Ύστερα από το πεζογράφημα «Ίσως να 'ναι κι έτσι», που αρκετές συζητήσεις προκάλεσε σε κάποιους κύκλους της αριστεράς, ο ποιητής και συγγραφέας Γιάννης Ρίτσος δημοσιεύει το πέμπτο βιβλίο της εννεατομής σειράς, η οποία, όπως ο ίδιος ανακοίνωσε, έχει το γενικό τίτλο «εικονοστάσιο ανώνυμων αγίων». Καθένα από τα εννέα αυτά βιβλία είναι αυτοτελές, όλα μαζί όμως αποτελούν έναν κύκλο και κατά κάποιον τρόπο το ένα είναι συνέχεια του άλλου. Και στο «Γέροντας με τους Χαρταετούς» ο Γ. Ρίτσος αφηγείται, συχνά με τρόπο αποσπασματικό και τολμηρό, μικρές ιστορίες που έχουν τις ρίζες τους στο βίωμα ή την παρατήρηση και περιγράφει εικόνες πραγματικές, φανταστικές ή ονειρικές. Στο έργο, που τελικά προσφέρεται στον αναγνώστη, είναι διαφανής η απόπειρα ισορροπίας ανάμεσα στην επιθυμία και την πράξη.

ΖΑΝ ΜΑΡΙ ΝΤΡΟ

Φελίν, έλα στο ελληνικό φως
Μτφ: Κατερίνα Αγγελάκη - Ρουκ
Σχέδια: Αλέκου Φασιανού
Εκδ. Κέδρος 1985, σελ. 151.

Ο Ζαν Μαρί Ντρο, ποιητής, πεζογράφος και πρώην μορφωτικός ακόλουθος της Γαλλικής πρεσβείας στην Αθήνα, κάνει ένα μακρύ οδοιπορικό μέσα στο καλοκαιρινό φως της πόλης και των νησιών του Αιγαίου, αποφεύγοντας την εύκολη φιλολογία και το φολκλόρ. Το κάλεσμα στη Φελίν είναι γραμμένο σε μια πρόζα με έντονα ποιητικά στοιχεία, που κάποιες φορές μορφοποιούνται σε καθαρό στίχο. Η Κατερίνα Αγγελάκη - Ρουκ αποδίδει, με εξαιρετική ευαισθησία, στη γλώσσα μας τον ρέοντα ερωτικό λόγο του συγγραφέα. Το εξώφυλλο και τα σχέδια έχει φιλοτεχνήσει με εμπνευσή ο Αλέκος Φασιανός.

ΠΟΠΠΑΣ ΠΟΥΛΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Η φθορά

Εκδ. Καστανιώτη 1985, σελ. 140.

Η συγγραφέας ασχολείται με ένα πολυσυζητημένο θέμα: σε ποιο βαθμό μία επιτυχημένη επαγγελ-

ματικά γυναίκα μπορεί να έχει μια ευτυχισμένη προσωπική ζωή. Ποιο είναι το κόστος της επιτυχίας; Η ηρωίδα του μυθιστορήματος αυτού είναι μία δικαιωμένη και καταξιωμένη κοινωνικά και επαγγελματικά γυναίκα που όμως ζει ουσιαστικά στη μοναξιά. Ωστόσο, η απαισιοδοξη ατμόσφαιρα του βιβλίου, πιστεύω, ενισχύει κάπως τη συντηρητική άποψη για τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας, που δεν λύνει, αλλά διαιωνίζει το πρόβλημα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Εξορκίζοντας θάνατο

Εκδ. Κέδρος 1985, σελ. 239

Πρόκειται για επανέκδοση με κάποιες συμπληρώσεις και μετατροπές του μυθιστορηματος «Στην κίτρινη ώρα» που πρωτοκυκλοφόρησε το 1980 από τις εκδόσεις Κέδρος.

Τα τετράδια ενός ψυχασικού και οι σημειώσεις ενός ψυχιάτρου προσφέρουν την πρώτη ύλη αυτού του βιβλίου: τα βιώματα, τα όνειρα, οι ψευδαισθήσεις, οι υποθέσεις ή πραγματικότητες και ο επιστημονικός λόγος διαπερνούν τη γραφή που διεκδικεί την ενότητα ύφους. Η αφήγηση γράφεται «από τη μεριά του αρρώστου»: παρακολουθούμε τις φοβερές παλινδρομήσεις και τις εμπειρίες του, που, ταξιδεύοντας μέσα στο βιοψυχολογικό συνεχές φτάνουν έως τη ρήξη.

QUENTIN CRISP

Ο γυμνός δημόσιος υπάλληλος

Μτφ. Π. Μάτεσι

Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1985, σελ. 244.

Μια αυτοβιογραφία γραμμένη με θάρρος και χιούμορ.

Η ζωή ενός ομοφυλόφου που δεν διστάζει να δηλώσει την ταυτότητά του και ζει στο Λονδίνο διεκδικώντας προκλητικά μια ελεύθερη στάση ζωής. Τα νεανικά του χρόνια στο μεσοπόλεμο και ο πουριτανισμός των Άγγλων συμπατριωτών του, η ανεκπλήρωτη επιθυμία του να γίνει συγγραφέας και το επάγγελμα του γυμνού μοντέλου που του επιτρέπει κατά κάποιον τρόπο να επιβιώνει, ο πόλεμος και η δεκαετία του '50, το φάντασμα και η πραγματικότητα των γκρατσιών, είναι ορισμένα από τα θέματα του βιβλίου. Το ύφος του Quentin Crisp έξυπνο —και όχι εξυπνακιστικό— η ματιά του παρατηρητή, άμεση και διεισδυτική, ο λόγος του κριτικός προς κάθε κατεύθυνση οδηγεί συχνά στον αυτοσαρκασμό. Ζωντανή και ευρηματική η μετάφραση του Παύλου Μάτεσι.

ΜΕΛΕΤΕΣ / ΔΟΚΙΜΙΑ

PAUL E. ERDMAN

Οι τελευταίες ημέρες της Αμερικής
Μτφ. Ερρίκου Μπαρτζινόπουλου
Εκδ. Καρρέ, Αθήνα 1985, σελ. 316

Το βιβλίο αυτό του Paul Erdman έχει ως θέμα του το πρόβλημα της τοποθέτησης των Ευρωπαίων. Ο συγγραφέας δίνει μια περιγραφή των παρασκηνίων που κινούν τα νήματα της διεθνούς πολιτικής και κυρίως αποκαλύπτει άγνωστα στοιχεία για το διεθνές κύκλωμα εξαγοράς πολιτικών και κυβερνήσεων. Με βάση πραγματικά ιστορικά στοιχεία, δημιουργεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται ο ήρωάς του, προσπαθώντας να ανακαλύψει το παιχνίδι που παίζεται στις μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και να ανακρίνει μια πορεία που οδηγεί στην αποδυνάμωση των ΗΠΑ.

ΣΕΞ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

5ο Διεθνές Συνέδριο Ψυχανάλυσης

Μτφ. Καίτης Χατζηδήμου - Ιουλιέττας Ράλλη

Εκδ. Ι. Χατζηνικολή, Αθήνα 1985, σελ. 256

Εξαιρετικά ενδιαφέρον το υλικό του 5ου Διεθνούς Συνεδρίου Ψυχανάλυσης περιέχει μια σειρά κειμένων που εξετάζουν ποικίλες πλευρές ενός πολύ σημαντικού θέματος. Παραθέτω εντελώς ενδεικτικά μερικούς από τους τίτλους των εισηγήσεων: *Ξέρω γιατί απολαμβάνω* του Philippe Sollers, *Μύθοι, σημαίνοντα και ηδονή* του Paul Mathis, *Η γλώσσα των ομοφυλόφιλων* του Michael Meylaki, *Εύα* του Bernard Henri-Lévy, *Σχιζοφρένεια, γλώσσα και δημιουργικότητα* του Silvano Arleri, *Σεξουαλική φαντασίωση και η λογοτεχνία της απόγνωσης* του Rob Swigart, *Ο μελλοντικός συγγραφέας: εντυπώσεις ενός τρόπου ζωής*, του Walter Alish, *Σεξουαλική γλώσσα και αναζήτηση σεξουαλικής ταυτότητας*, του William J. Kilgore.

Ένα βιβλίο που δεν αφορά μόνο τους ειδικούς, γιατί η ανάγνωσή του δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία για τον σοβαρό αναγνώστη.

ΝΙΤΣΑΣ ΚΟΛΙΟΥ

Άγνωστες πτυχές Κατοχής και Αντίστασης 1941-44

Βόλος 1985, σελ. 661

Ένας ογκώδης τόμος, είναι το αποτέλεσμα μιας συστηματικής και επίμονης εργασίας που αναφέρεται σε κάποιες άγνωστες πτυχές της σύγχρονης μας ιστορίας. Πρόκειται για μια ιστορική έρευνα για το νομό Μαγνησίας που χωρίζεται σε πέντε ενότητες: 1. Πτυχές κατοχής 2. Το Εαμικό Κίνημα 3. Αντιστασιακός Τύπος 4. Εργατικό ΕΑΜ 5. Από τη δράση του ΕΛΑΣ. Η συγγραφέας του

βιβλίου παραθέτει συμπληρωματικά, ένα πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Μια προσφορά στην ιστορία του Βόλου, αλλά και ένα ενδιαφέρον βιβλίο για όσους ασχολούνται με την ιστορία της Γερμανικής Κατοχής και της Αντίστασης στη χώρα μας.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

● Κυκλοφόρησε το δεύτερο τεύχος του ΜΕΤΡΟΠΟΛΙΣ (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 1985) που ασχολείται με θέματα φωτογραφίας, κινηματογράφου, μουσικής, λογοτεχνίας κτλ. Στο τεύχος αυτό επισημαίνουμε:

● το πολυσέλιδο αφιέρωμα στον πρόωρα χαμένο σκηνοθέτη Βαγγέλη Κοτρώνη που με τις προβολές, τα περιοδικά και τα βιβλία του είχε ταραξει τα νερά της καλλιτεχνικής —και όχι μόνον— ζωής...

● τον ταχυδρομικό διάλογο ενός από τους μεγαλύτερους φωτογράφους του 20ου αιώνα, του Άνσελ Άνταμς, με τον δημοσιογράφο Ραλφ Στρέινερ για την απόπειρα φωτογραφία και το Σύστημα Ζώνης.

● το φωτογραφικό Portfolio για το ελληνικό ροκ του νεαρού φωτογράφου Σπύρου Τσακίρη κ.ά.

● Το νέο διπλό τεύχος Νο 29-30, Αυγούστου 1985, του κερκυραϊκού περιοδικού «Πόρφυρας» περιέχει: δοκίμια των Γιάννη Δάλλα (Ο Κάλβος και ο προβληματισμένος αναγνώστης των «Ωδών» του), Έκτορα Καμονάχου (Σοφόν το ασάφες και η νεοελληνική πραγματικότητα), Μαρίας Καμονάχου (Ο Ζαν Ζενέ και το ωραίο κακό) και Δημοσθένη Αγραφιώτη (Η επανακάλυψη του μύθου). Στο ίδιο τεύχος υπάρχουν ποιήματα των Ορέστη Αλεξιάδη, Διονύση Καρατζά, Ιάσωνα Δεπουντή και Γιώργου Δανιήλ. Επίσης ποίηση της Ζερεβίβ Χτεν (μτφ. Έλλης Γράσσης) και πεζογραφήματα της Έλσας Μοράντε (Μτφ. Δημήτρη Σουρβίνου) και του Αντρέι Κούζνιεβιτς (Μτφ. Μποζένα Ορζεχόφσκα).

● Το διπλό τεύχος του περιοδικού «Περίπλους» —που ως γνωστόν έχει έδρα τη Ζάκυνθο— κυκλοφόρησε με πλούσια ύλη. Έτσι στο Νο 5-6 διαβάζουμε κατ' αρχήν το αφιέρωμα στον Ζάκυνθο συγγραφέα και μελετητή Κ. Πορφύρη (Πορφύρη Κονίδη), «την ψυχή της Επιθεώρησης Τέχνης», όπου γράφουν οι Τίτος Πατρίκιος, Τάσος Βουρνάς, Γιάννης Μανουσάκας, Φίλιππος Δρακονταειδής, Δημήτρης Ραυτόπουλος, Κώστας Κουλουφάκος, Βεατρίκη Σπηλιάδη, Σαράντη Αντιόχου, Διονύσης Σέρρας. Στο αφιέρωμα περιλαμβάνονται επίσης κείμενα του Κ. Πορφύρη.

Εκτός από την υπόλοιπη ύλη του περιοδικού, για τη λογοτεχνία τη μουσική και τα εικαστικά, υπάρχει και μια ενδιαφέρουσα έρευνα που αφορά την κινηματογραφική εκπαίδευση.

ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΑ

• Στο άρθρο του Γ. Κατηφόρη «Ο δρόμος προς τη Δαμασκό» (ΑΝΤΙ τχ. 292) αναφέρονται οι επιστολές που ακολουθούν. Αν και καθυστερημένα τις δημοσιεύουμε γιατί εκφράζουν μια διαφορετική προβληματική για το θέμα που έθιγε στο επίμαχο άρθρο του ο συνεργάτης μας Γ. Κατηφόρης και συμβάλλουν στο διάλογο που συνεχίστηκε. Διευκρινίζουμε στους συντάκτες των επιστολών, ότι εξ αιτίας του περιορισμένου χώρου —και όχι επίκαιρου χαρακτήρα τους— είμαστε αναγκασμένοι να μην τις δημοσιεύσουμε ολόκληρες.

Η άποψη του αναγνώστη μας Μιχάλη Μαυδαληνού:

Αγαπητό Αντί,

Η επίθεση του κ. Κατηφόρη επικεντρώνεται στον χριστιανισμό του κ. Δρεττάκη. Πώς όμως ανακάλυψε ο συνεργάτης σας πως ο κ. Δρεττάκης είναι οδοιπόρος του Χριστού και μάλιστα φανατικός μου είναι άγνωστο. Στα άρθρα, τις πολιτικές αναλύσεις, τις στατιστικές μελέτες, τους πολιτικούς λόγους του φανατικού αυτού χριστιανού δεν υπάρχει ίχνος χριστιανισμού, Θεού, και Αποστόλου Παύλου. Αν ο κ. Δρεττάκης είναι χριστιανός τότε είναι με πολύ ιδιωτικό και διακριτικό τρόπο, έτσι ώστε η οποιαδήποτε πίστη του να είναι υπόθεση του ίδιου και της συνειδήσής του.

Στο κάτω κάτω της γραφής ο κ. Δρεττάκης αμέσως μετά την ανακοίνωση της συνεργασίας του με το ΚΚΕ δήλωσε πως συνεργάζεται «διατηρώντας την ιδεολογική και πολιτική ταυτότητά του». Έτσι ελπίζω να μην αντιμετωπίσει το διδασμό προσωπικότητας που προβλέπει ο συνεργάτης σας— τη διαφορετικής δηλαδή «κομιλίας» στα συμβούλια του κόμματός και στο Θεό (!!!).

Εξάλλου πριν ο κ. Κατηφόρης κατηγορήσει το ΚΚΕ για τη συνεργασία του με τον «φανατικό χριστιανό» Δρεττάκη θα πρέπει να κατηγορήσει το ίδιο του το κόμμα (αν δεν κάνω λάθος, ο κ. Κατηφόρης είναι παλιός ΕΔΑΐτης και συνεχίζει να βρίσκεται στον ίδιο χώρο) για τη συνεργασία του με τη χριστιανική Δημοκρατία και παλιότερα και μέσα στα πλαίσια του ΠΑΣΟΚ. Πόσο μάλλον αφού η συνεργασία δεν είναι με άτομο που —ιδιωτικά— είναι χριστιανός, αλλά με κόμμα του οποίου οι αρχές εμπνέονται από αυτές του Χριστιανισμού.

Φιλικά
Μ. Μαυδαληνός

• Η δεύτερη επιστολή από τα Χανιά:

Αγαπητό Αντί,

Ο κ. Γ. Κατηφόρης, που δικαιωμά του είναι να διαφωνεί με τις θέσεις και την τακτική του Μανώλη Δρεττάκη, δεν ένοιωσε καμιά υποχρέωση να αναφερθεί στον τρόπο με τον οποίο ο πρώην υπουργός διαχώρησε τη θέση του από το «κίνημα»;

Τίποτα δεν του διδάξε η παραίτηση του Δρεττάκη από το βουλευτικό αξίωμα και ο τρόπος που πραγματοποιήσε την κατ' εξοχήν πολιτική αυτή πράξη; Αλήθεια, ο καλός κύριος Κατηφόρης μπορεί να αναφέρει πολλά τέτοια παραδείγματα ήθους και αξιοπρέπειας στο μεταπολεμικό Ελληνικό Κοινοβούλιο;

Βέβαια, η διαδρομή του Δρεττάκη από την καθηγητική έδρα, τον καιρό της δικτατορίας, ως το Κίνημα και την πρώτη κυβέρνηση της «αλλαγής» ήταν κάτι που δεν ενόχλησε τη σοσιαλιστική συνείδηση του αρθρογράφου. Ίσως και να θεώρησε την πορεία αυτή σαν την έκφραση της συνειδητοποίησης ενός πνευματικού ανθρώπου. Τα πράγματα όμως αλλάζουν τώρα που ο Μ.Δ. εγκαταλείπει το ΠΑΣΟΚ, όχι γιατί άλλαξε τις απόψεις του, αλλά γιατί δεν θέλησε να αλλάξει απόψεις και θέσεις μαζί με το ΠΑΣΟΚ.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία
Γιάννης Μαθιούδης
Χανιά

• Αναγνώστης από τα Γιάννενα που θέλει να διατηρήσει την ανωνυμία του, γιατί όπως γράφει «ακόμα επί πασοκοσοσιαλισμού δεν έχει φτάσει, δυστυχώς, το ήθος εκεί που πρέπει» σημειώνει:

Τον κύριο Δρεττάκη ούτε τον ξέρω ούτε και με ενδιαφέρει ιδιαίτερα. Στο κάτω κάτω από φιλοχουντισμό (όπως λέτε) ξεκίνησε, από το ΠΑΣΟΚ πέρασε, στο ΚΚΕ κατέληξε. Εκείνο που μ' ενοχλεί στο σχόλιό σας είναι γιατί κατακρίνετε τον κ. Δρεττάκη τώρα και όχι όταν εντάχθηκε στο ΠΑΣΟΚ. Και γιατί πολεμική εναντίον του Δρεττάκη και όχι για οποιονδήποτε άλλον από τους 161 βουλευτές του ΠΑΣΟΚ. Και οι 161 έχουν καλύτερο ήθος από τον εν λόγω!;

• Ο Τ. Κοψαυτόπουλος θέτει στην επιστολή του μια σειρά ερωτήματα:

1) Ο «καιροσκοπός» απέναντι στη δικτατορία Δρεττάκης έπαυσε να είναι καιροσκοπός απέναντι στο ΠΑΣΟΚ, όταν παραιτήθηκε από βουλευτής και ξανάγινε καιροσκοπός όταν συνεργάστηκε με το ΚΚΕ;

2) Θα μπορούσε να μας πει ο Γ.Κ. πόσοι καιροσκοποί υπάρχουν μέσα στο ΠΑΣΟΚ από τα ανώτερα μέχρι τα κατώτερα κλιμάκια και γιατί δεν τους ξεσκε-

παζει αυτούς ή όταν ξεσκεπαζονται γιατί άλλοι τους καλύπτουν; Μήπως γιατί αυτών ο καιροσκοπισμός σταμάτησε στο ΠΑΣΟΚ ενώ του κ. Δρεττάκη έφθασε μέχρι το ΚΚΕ;

3) Πόσοι πολίτες αυτής της χώρας που σήμερα παίζουν κάποιο ρόλο στα πολιτικά πράγματα, είτε ανήκουν στο κυβερνητικό στρατόπεδο είτε σε άλλη πολιτική δύναμη, είχαν αντιχουντική δράση ή έστω «σήκωσαν ένα δάκτυλο για να προσφέρουν κάτι»; Ασφαλώς πολύ λίγοι.

Και γιατί οι άλλοι, οι «ουδέτεροι» δεν έχουν το δικαίωμα να γίνουν και αυτοί κάποτε αριστεροί;

Ευχαριστώ
Τ. Κοψαυτόπουλος

• Ο Π. Νικολαΐδης παρατηρεί μεταξύ άλλων τα εξής:

Αγαπητό Αντί,

Σου γράφω σε σχέση με τον Γ. Κατηφόρη. Αλήθεια τώρα θυμήθηκε τον Δρεττάκη; Όταν ήταν στο ΠΑΣΟΚ γιατί δεν έγραφε για αναρρίχηση κτλ.; Αν τώρα ο Δρεττάκης ήταν στο ΠΑΣΟΚ δεν θα ήταν ότι του καταμαρτυρεί; Βέβαια και δεν θα υπήρχε καν τέτοιο σημείωμα. Με λύπη διαπιστώνω ότι οι μέθοδοι «του ΚΚΕ» χρησιμοποιούνται και από ανθρώπους που υποτίθεται ότι τις κατηγορούν. Τώρα τι κίνητρα υπήρξαν πίσω από αυτή τη μετακίνηση δεν μπορώ να τα ξέρω. Το σωστό όμως είναι ότι ο Δρεττάκης παραιτήθηκε από βουλευτής και από το ΠΑΣΟΚ.

Π. Νικολαΐδης

• Και τέλος ένα ακόμη γράμμα αλλά αυτό για άλλο άρθρο του Γ. Κατηφόρη. «Μια βρισιά και ύστερα μια φτυσιά» (ΑΝΤΙ τχ. 295).

Και αυτό από αναγνώστη μας από τα Γιάννενα ο οποίος υπογράφει με τα αρχικά του:

Αγαπητό «Αντί»,

Στις κατηγορίες του κ. Κατηφόρη για «συμπαιγνία με τη Δεξιά» δεν θ' αναφερθώ για δυο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι όλα αυτά μας τα είπαν κι άλλοι προ πολλού και μόνο το γέλιο προκάλεσαν αφού προσπαθούσαν να δημιουργήσουν κακότεχνα άλλοθι για τη δεξιά πολιτική τους. Ο δεύτερος είναι ακόμη σπουδαιότερος κι απλός: φαίνεται πως δεν μιλούμε την ίδια γλώσσα. Είναι κρίμα αλλά είναι αλήθεια: δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε.

Θέλω όμως ν' αναφερθώ λίγο στις ειρωνείες του κ. Κατηφόρη για το ήθος που επέδειξε το ΚΚΕ εσωτερικού στην τελευταία προεκλογική μάχη. Ο κ. Κατηφόρης πιάνεται από ένα άρθρο του Αιμ. Ζαχαρέα στην «Αυγή» (29.5) και προσπαθεί να αποδείξει τα αναπόδεικτα. Κι όσο βέβαια για το ήθος του ΚΚΕ εσωτερικού ευτυχώς όλοι μας το γνωρίσαμε στην προεκλογική μάχη και δεν έχουμε ανάγκη από τις ερμηνείες οποιουδήποτε γιατί απλά έχουμε συνηθίσει πρώτα και κύρια να πι-

στεύουμε στα αυτιά, στα μάτια, στο μυαλό μας. Μήπως όμως ο κ. Κατηφόρης βοηθάει την κυρίαρχη τάση στο ΠΑΣΟΚ που είναι από τα κύρια μελήματα της είναι η με κάθε τρόπο περιθωριοποίηση της ανανεωτικής Αριστεράς.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Γ.Μ.
Γιάννενα

Σ.Σ. Σε ό,τι αφορά το άρθρο «Ο δρόμος προς τη Δαμασκό» υπενθυμίζουμε στους αναγνώστες μας την απάντηση του Γ. Κατηφόρη σε σχετικό σχόλιο του «Δ. Πολίτη» («Αντί» τχ. 294). Για το άρθρο «Μια βρισιά και ύστερα μια φτυσιά» (ΑΝΤΙ τχ. 295) υπενθυμίζουμε ότι αποτελούσε συνέχεια της συζήτησης, που άνοιξε προεκλογικά —όχι μόνο από τις στήλες του ΑΝΤΙ— για τις εκλογές. Επίσης σ' αυτό το άρθρο υπήρξε απάντηση από τον Αιμίλιο Ζαχαρέα στην εφημερίδα «Αυγή».

ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

• Ο τρόπος επιλογής των προσκεκλημένων στο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολαίων και Φοιτητών (και, κυρίως, ο αποκλεισμός κάποιων άλλων), προκάλεσε τη διαμαρτυρία του αναγνώστη μας Π. Ανανιάδη, από τη Θεσσαλονίκη.

Αγαπητό «Αντί»

Μέσω του περιοδικού σας θέλω να εκφράσω τη διαμαρτυρία μου και την απορία για τον αποκλεισμό της Ελληνικής Χριστιανοσοσιαλιστικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΕΧΟΝ), από το 12ο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολαίων και Φοιτητών, που έγινε πριν λίγες μέρες στη Μόσχα. Η ευθύνη της Ελληνικής Προπαρασκευαστικής Επιτροπής (ΕΠΕ) του Φεστιβάλ είναι μεγάλη και νομίζω ότι για πολιτικούς λόγους και ίσως λόγω των ριζοσπαστικών πολιτικών θέσεων της ΕΧΟΝ, και της συμμετοχής στα κινήματα κοινωνικής κριτικής και αμφισβήτησης, αποκλείστηκε η χριστιανοσοσιαλιστική νεολαία. Τη στιγμή που η ελληνική αντιπροσωπεία ήταν πολυπληθής, περί τα 250 άτομα, και η ΕΠΕ κάλεσε ακόμη και εκπροσώπους από νεολαίες -σφραγίδες ανύπαρκτων πολιτικών κομμάτων και σχηματισμών (π.χ. Ν. ΚΟΔΗΣΟ, ΕΣΔΗΝ, Ν. ΕΔΑ), ο αποκλεισμός της ΕΧΟΝ είναι μια αντιδημοκρατική και εμπάθης ενέργεια της Επιτροπής, που βαρύνει τους αντιπροσώπους των νεολαίων των τριών κοινοβουλευτικών κομμάτων (ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ και ΚΚΕ εσ.).

Η ΕΠΕ αγνόησε εσκεμμένα και για συγκεκριμένους πολιτικούς λόγους την ΕΧΟΝ, πολιτική νεολαία με 25 χρόνια αγώνες και θυσίες στο νεολαϊστικό και φοιτητικό κίνημα (1-1-4, Ιουλιανό, δικτατορία, Πανσπουδαστικά Συνέδρια ΦΕΑΠΘ και ΕΦΕΕ με τη Χ.Σ.Κ., συμμετοχή στις

καταλήψεις των σχολών το '79 για το νόμο 815, όταν οι τρεις μεγάλες νεολαίες ήταν ακόμη αντιθετες, κ.ά.). Αγνόησε την ΕΧΟΝ, πολιτική νεολαία του κοινοβουλευτικού κόμματος της ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, που έχει 30 χρόνια αγώνες στο λαϊκό κίνημα, για τη προώθηση του χριστιανικού σοσιαλισμού, της δημοκρατίας και της αυτοδιαχείρισης.

Η Ελληνική Προπαρασκευαστική Επιτροπή του Φεστιβάλ, αν δεν απέκλεισε την ΕΧΟΝ για πολιτικούς λόγους, ας απαντήσει γαι να ξεκαθαρίσει τα πράγματα και για να δικαιολογήσει την αντιδημοκρατική τακτική της.

Φιλικά
Παναγιώτης Ανανιάδης

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

● Για τη συζήτηση στην ΕΡΤ-1 στις 9 Αυγούστου με θέμα την Ειρήνη μάς γράφει αναγνώστης μας με την υπογραφή «ένας ειρηνιστής». Να τι σημειώνει μεταξύ άλλων στη μακροσκελή επιστολή του:

Αγαπητό Αντί,
... Δυστυχώς —και αυτό το λέω ειλικρινά και όχι για να φανώ καλός αναγνώστης σου— οι συνομιλητές της εκπομπής αυτής δεν είχαν ρίξει μια ματιά στο κείμενο του Jean - Paul Sartre που δημοσιεύσες στο 296 τεύχος σου, αφού, όπως φάνηκε καθαρά, η όλη τους μελέτη είναι μόνο των...

«κομματικών» φυλλαδίων ειρήνης. Αυτό το λέω διότι και πάλι κομματικοποιήθηκε μια συζήτηση που δεν μπορούσε να κομματικοποιηθεί. Πάλι διέπρεψε το ελληνικό δαιμόνιο! Έκανε κάτι που το κοινό μυαλό δεν θα μπορούσε να το πετύχει! Βέβαια, το κακό στην όλη υπόθεση, όπως έχει άλλωστε επισημανθεί πολλές φορές, ξεκινά από τη δημιουργία ουσιαστικά, των ελληνικών κινήματων ειρήνης από τα κόμματα.

Γιατί ποιος είναι αυτός σήμερα που δεν ξέρει ότι στα θέματα της ειρήνης το ΚΚΕ δεν εκφράζεται με την ΕΕΔΥΕ όπως στο εργατικό χώρο με την ΕΣΑΚ και στο φοιτητικό με την «Πανσπουδαστική» ή ότι το ΠΑΣΟΚ με την ΚΕΑΔΕΑ όπως με την ΠΑΣΚΕ και την ΠΑΣΠ στους αντίστοιχους χώρους; Βέβαια, και για να μην υπάρξει παρεξήγηση, δεν αμφισβητείται από κανένα η δραστηριότητα αυτή των κομμάτων. Είναι κάτι το επιβεβλημένο για τα δημοκρατικά κόμματα. Εκείνο που αμφισβητείται και αντενδεικνύεται είναι ο κομματικός έλεγχος των κινήσεων αυτών, δηλαδή το κοινά λεγόμενο το «καπέλωμα» των κινήματων αυτών.

Βέβαια, δεν νομίζω να υπάρχει έστω και ένας ειρηνόφιλος στη χώρα μας που να άκουσε ευχάριστα στα την έκφραση του πανεπιστημιακού δάσκαλου και ειρηνιστή κ. Άλκη Αργυριάδη, προέδρου της ΕΕΔΥΕ, όταν απευθύνθηκε στους κ. Χ. Μαρκόπουλο (ΚΕΑ-

ΔΕΑ) και Α. Ανδριανόπουλο (ΚΙ-ΠΑΕΑ), παροτρύνοντάς τους να μη συμπεριφερθούν σαν «μονομάχοι». Αλήθεια τι θέση είχε αυτή η προεκλογική» λέξη στην τόσο ωραία, ευαίσθητη και χωρίς διακρίσεις συζήτηση κ. καθηγητά; Γιατί να φέρουμε μια συζήτηση για ένα θέμα που ενδιαφέρει και αγκαλιάζει όλο τον κόσμο, άσχετα από τις πολιτικές του πεποιθήσεις, στο άσχημο και χαμηλό επίπεδο των προεκλογικών αντιπαραθέσεων με τις αντεγκλήσεις και τους διαφιμώδεις που έχουν μοναδικό στόχο την υφαρπαγή ψήφων από τους μαζοποιημένους ψηφοφόρους, αφού τους μαζοποιήσαμε πρώτα και τους αποπροσανατολίσουμε; Τι θέση είχαν σε μια τέτοια συζήτηση οι λέξεις «πράκτορες», «προτεκτοράτο» σαν κατηγορίες από τον ένα ομιλητή στον άλλο ή ότι η παράταξη (sic) του ενός ερωτοτροπεί τώρα της ΗΠΑ, ενώ του άλλου όχι;

Τελικά η Ειρήνη αντιμετώπιστηκε για άλλη μια φορά σαν κεφάλαιο των κομματικών προγραμμάτων και των επιλογών και θέσεων του κάθε κόμματος στην Ελλάδα, αφού ο κάθε συνομιλητής αντιπροσώπευε το κόμμα του, όπως παραδέχτηκαν όλοι τους «εμμέσως πλην σαφώς», καλυμμένους πίσω από το «κομματικό» κίνημά του για την Ειρήνη.

Είναι κρίμα που μια τέτοια συζήτηση έμεινε ανεκμετάλλευτη,

από όλες τις πλευρές, ενώ μπορούσε να γινόταν απαρχή για μια αποκομματικοποιημένη —τύπου προεκλογικής περιόδου— συζήτηση αφού το θέμα της ήταν το κατάλληλο και η ευκαιρία μοναδική.

Ελπίζω να δοθεί μια άλλη ευκαιρία τόσο στην ΕΡΤ-1 όσο και στους οποιουσδήποτε επώνυμους συνομιλητές των εκπομπών της να αποδεσμευθούν από το ήθος της προεκλογικής περιόδου και να εμφανισθούν σ' αυτές με μεγαλύτερο κύρος χωρίς να εξαγκαίνουν τον απλό τηλεθεατή να μην παρακολουθεί την ουσία της συζήτησης —εκτός αν είναι αυτός ο σκοπός τους— αλλά να προσπαθεί να καταλάβει ποιος είναι του κόμματος που ψήφισε για να τον χειροκροτήσει... (sic). Αλήθεια αυτός είναι ο ρόλος της τηλεόρασης και των πνευματικών ανθρώπων της χώρας μας; Ειλικρινά θα ήθελα πολύ οι σκέψεις αυτές να εκφράζουν μόνο εμένα και να μη συμβαίνουν αυτά τα πράγματα που γράφω.

Ένας Ειρηνιστής

ΥΓ. Θα ήταν ασυνέπεια και αδικία αν δεν αναφερόμουν στη σεμνή παρουσία της ΑΚΕ και του εκπροσώπου της κ. Βουλέλη στη συγκεκριμένη συζήτηση, αφού μπόρεσε και επέπλευσε στα σωστά επίπεδα μέσα σ' αυτή την συζήτηση, τιμήσε την ιδέα της Ειρήνης και δεν παρασύρθηκε στο θλιβερό επίπεδο των κομματικών

ΔΕΛΗΒΟΠΟΥΛΟΥ

αγγλικά - γαλλικά

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κέντρο: ΠΡ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ 14
ΤΗΛ: 27.55.66
Αμπελόκηποι: ΘΗΣΕΩΣ 9
ΤΗΛ: 74.36.24

- Ένα σωστό φροντιστήριο στη συμπρωτεύουσα, με πολύχρονη πειραματική προσπάθεια σε μεθόδους διδασκαλίας και παιδαγωγικής.
- ΟΛΑ τα τμήματα για ΟΛΕΣ τις ηλικίες
- Τμήματα ΠΑΙΔΙΚΑ, ΕΝΗΛΙΚΩΝ και ΕΙΔΙΚΑ για τραπεζικούς.
- ΕΓΓΡΑΦΕΣ: κάθε μέρα.

Μαιρής Κουκουλέ

Νεοελληνική 'Αθυροστομία

1ο Μέρος

Η ωμή και χιουμοριστική ποίηση αυτού του θίβλιου, ή τραγουδιμένη μά και ή λογοκρίμενη από όλους αποτελεί μία σημαντική ανθολόγηση της λαϊκής-ερωτικής ποίησης. Μιάς ποίησης-γέλιου, πρόκλησης, διακωμώδησης. Διακωμώδησης της εξουσίας, του πατριωτισμού, της ιστορίας, της θρησκείας, της επίσημης αισθητικής, της ηθικής και της ευαισθησίας...

Έκδόσεις Νεφέλη
Μαυρομηχάλη 9 'Αθήνα 106 79
τηλ. 3639962 - 3607744

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΤΑΧΥΡΥΘΜΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΑΓΓΛΙΚΩΝ-ΓΑΛΛΙΚΩΝ-ΙΤΑΛΙΚΩΝ- ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ-ΙΣΠΑΝΙΚΩΝ

- από πεπειραμένους ξένους και Έλληνες καθηγητές.
- λειτουργούν τμήματα 5-7 σπουδαστών σε όλα τα επίπεδα.
- η ύλη κάθε τάξης καλύπτεται σε 4 μήνες λόγω του αποτελεσματικά δοκιμασμένου συστήματος διδασκαλίας που εφαρμόζουμε.

ΝΕΑ ΤΜΗΜΑΤΑ

από 3 Οκτωβρη έως 10 Γεναρη

- Πληροφορίες για εγγραφές:
ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ: Σινώπης 6 - Τηλ. 7715228
(Πίσω από τον «Πύργο Αθηνών»)

αντιπαραθέσεων.

ΖΗΤΩ!

● Από τη Βρέμη, μια παρατήρηση πού αφορά το άρθρο του Ν. Βουλέλη «Μέρες αντιιμπεριαλιστικής αλληλεγγύης» (τχ. 297, 15.8.1985):

Αγαπητό Αντί,

Μια απορία μου δημιουργήθηκε από το άρθρο του αντιρατσιστή και δημοκράτη Ν. Βουλέλη και την αναφορά του στο «πνευματώδες αστεϊαίκι» μιας αντιρατσίστριας, δημοκράτισσας και «ενημέρης στα διεθνή θέματα» (!) Ρηγιτίσας (σ. 15). Μπορεί μεν να μην είναι τόσο σικ όσο τα ευρωκομμουνιστικά συνθήματα, αλλά άσχημο θα 'ταν να φωνάζουν οι Κνίτες «Ζήτω η χώρα των Ζουλού», ή μήπως κάνει η φυλή των Ζουλού (κατακαημένη Αφρική) μόνο για βορά των σκυλοπαριών;

Φιλικά
Ηλέκτρα Φτέρη

ΠΕΡΙ ΦΑΛΛΜΕΡΑΥΕΡ

● Στο άρθρο του Κ. Ρωμανού «παλιός και νέος χειρισμός του προβλήματος Φαλλμεράυερ» (ΑΝΤΙ τχ. 296) αναφέρεται η επιστολή που ακολουθεί. Να ποια είναι η άποψη του Δ. Ανδρέου:

Μέσα στην καλοκαιρινή ζέστη να και μερικές σκέψεις μου με αφορμή το άρθρο του Κ. Ρωμανού «Παλαιό και νέο χειρισμοί του προβλήματος Φαλλμεράυερ».

Αν δεχτώ αυτόν τον διαχωρισμό που κάνει ο τίτλος του άρθρου εγώ μάλλον ανήκω στους νέους χρήστες του εν λόγω προβλήματος, και πάντως αυτό το γράμμα είναι ένας αντίλογος (στα πλαίσια του διαλόγου) στο παραπάνω άρθρο ή μάλλον στο σκοπό που επιδιώκει και αυτό αλλά και η έκδοση του βιβλίου. Η ανάγκη «να βεβαιωθούμε για την αληθινή μας καταγωγή» (η υπογράμμιση του Κ.Ρ.) είναι μια αμφισβητούμενη ανάγκη στο βαθμό που αφορά το αν ο προ-παππούς μας ήταν Σλαύος ή Έλληνας. Μ' άλλα λόγια θα ήθελα να διαχωρίσω την όντως υπαρκτή και «νόμιμη» διάθεση κάθε ανθρώπου για τη διερεύνηση της καταγωγής του από την «υποπτη» ανάγκη να βεβαιωθεί για την (με πιο εκφραστικούς όρους) καθαρότητα της καταγωγής του. Μου θυμίζει (δεν μπορώ να μην το πω) αυτή η ιστορία την άλλη συζήτηση περί της καταγωγής του ανθρώπου. Δεν μπορώ να μην δω αντιστοιχίες ανάμεσα στο άγχος για καθαρότητα της καταγωγής της ανθρώπινης φυλής (ο Θεός είναι που μας έπλασε) και στην ανάγκη να βεβαιωθούμε ότι είμαστε καθαροί Έλ-

λθες. Και ακόμα πιο συγκεκριμένα δεν μπορώ να μην θυμηθώ εδώ τον ανώτερο και κατώτερο εαυτό μας, το ζώο (θέμα καταγωγής ολοκάθαρο) και τον άνθρωπο μέσα μας, τη βρώμικη και καθαρή πλευρά του εαυτού μας και τέλος την ψυχή και το σώμα.

Με εποικοδομητική διάθεση
Δημήτρης Ανδρέου
Χαλάνδρι

ΚΑΙ ΜΙΑ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ

● Ατυχής παραδρομή άλλαξε —χωρίς τη θέλησή μας— το επάγγελμα αναγνώστη μας σε σχετική αναφορά που έγινε στο άρθρο του Κ. Ρωμανού. Δημοσιεύουμε τη διευκρίνιση του δικηγόρου Γ. Χ. Χιονίδη από τη Βέροια, ελπίζοντας να μην του ζητάνε και ιατρικές συμβουλές.

Αξιότιμε κ. διευθυντή,

Στο τεύχος 296/2.8.1985 του περιοδικού σας δημοσιεύεται (σελ. 47-49) κείμενο του Κ. Ρωμανού για την έκδοση στα ελληνικά του βιβλίου του Φαλλμεράυερ, για την καταγωγή των σημερινών Ελλήνων, το οποίο μετέφρασε και σχολίασε ο ίδιος.

Εκεί λοιπόν (σελ. 47, στήλη α') ο κ. Ρωμανός μνημονεύει όσους έγραψαν για την έκδοση τούτη και, μεταξύ άλλων, αναφέρεται και σε γράμμα μου, που δημοσιεύτηκε (8-12-1984) στα «Νέα» για το βιβλίο τούτο και γράφει ότι είμαι... «γιατρός».

Παρακαλώ να διευκρινιστεί, για την ακρίβεια, ότι είμαι δικηγόρος και ασχολούμαι και με την ιστορία.

Ευχαριστώ

Γιώργος Χ. Χιονίδης

ΟΙ ΚΟΝΙΤΣΙΩΤΕΣ

● Ο φίλος και πιστός Κονιτσιώτης, δικηγόρος Γιάννης Λυμπερόπουλος, με το σημείωμα που ακολουθεί, μας δίνει μερικές χρήσιμες πληροφορίες για την πατρίδα του:

Αγαπητό Αντί,

Δεν ξέρω ποια σημασία μπορεί να 'χει για το έργο ενός συγγραφέα ή ακόμα πλατύτερα, ενός δημιουργού, ο τόπος της καταγωγής των γονιών του... το κάποιο πολιτιστικό μόρφωμα που του μετάδωσαν, οι κάποιες ρίζες... Ξέρω όμως —κι αυτό εδώ ενδιαφέρει— πως οι συντοπίτες των γονιών του, αισθάνονται περήφανοι, κι αν έθελαι αναβιβαινε σοβαρά το ηθικό τους, όταν μαθαίνουν ξαφνικά, πως ανάμεσα σ' αυτούς και το προκείμενο πρόσωπο υπάρχει κάποιος δεσμός τόπου, κάποια συγγένεια.

Στη βάση της η πληροφορία αυτή δρα κατά τρόπο προωθητικό, ενθουσιάζει, γιατί απομυθοποιεί τον ήρωα, τον κάνει πρόσωπο καθημερινό, προσεγγίσιμο. Βλέπει πως ένα έργο αξία, ένα έργο ποιότητας βγήκε από δίπλα του, και δεν είναι έργο ακατόρθωτο για τα δικά του μέτρα και τις δικές του δυνατότητες. Δεν

είναι μυθικό και άπιαστο.

Καταλαβαίνεις, πως μ' αυτά τα δεδομένα, πόσο πιο ευεργετική γίνεται μια ανάλογη πληροφορία όταν έχουμε να κάνουμε με περιοχές, όπως είναι της Κόνιτσας, ορεινές και μεθόριες, που η σημερινή όψη τους δεν εμπνέει και δεν ενθουσιάζει τους ντόπιους.

Με τα παραπάνω κριτήρια, χωρίς βέβαια να μ' αφήνει αδιάφορο η ανάγκη της εξ αντικείμενου πληρότητας μιας βιογραφίας, σου γράφω για συμπλήρωση της βιογραφίας του Νίκου Καχτίτη που καταχώρησε στο τεύχος 298/30.8.85 η Α.Φ. πως ο πατέρας του Νίκου Καχτίτη λεγόταν Θωμάς, ήταν σιδηροδρομικός και είχε γεννηθεί στην Κόνιτσα.

Το όνομα Καχτίσης είναι χαρακτηριστικά Κονιτσιώτικο και προέρχεται από τη λέξη κάχτα, που στα κονιτσιώτικα σημαίνει καρύδι. Ο παπός του Νίκου Καχτίτη, Δημήτρης Καχτίσης, μαζί με τον αδελφό του Παναγιώτη, είχαν φουρνάρικο στον Πύργο της Ηλείας, όπου πήγαιναν εναλλάξ, σαν προσωρινό μετανάστες (ηπειρώτες της διασποράς) γιατί οι οικογένειές τους έμεναν μόνιμα στην πατρίδα, την Κόνιτσα. Ήσαν όμως και οι δυο κοντοί και στρωματοί σαν κάχτα. Γι' αυτό κι από Γουσογυνηδες, που ήταν (το επώνυμο Γουσογυνηδες εξακολουθεί να υπάρχει στην Κόνιτσα, ενώ το Καχτίσης εξαφανίστηκε και στους νεώτερους Κονιτσιώτες είναι τελείως άγνωστο), έγιναν Καχτίσηδες.

Τις παραπάνω πληροφορίες με τις έδωσε ο ξάδερφος του Ν.Κ. κ. Λευτέρης Γιούσος (Προκόπιου Ικονίου 16, Βύρνας).

Με την ευκαιρία, μια και στο ίδιο τεύχος σου, καταχωρούνται κείμενα που σχετίζονται με τον αξέχαστο Δημήτρη Χατζή (που εμείς οι ηπειρώτες τον λέγαμε Τάκη Χατζή) θα πρέπει να σου σημειώσω πως (κατά πληροφορίες που μου έδωσε η αδερφή του κυρία Σοφία Βλυζιώτη, Αρβού 14-16 Πικράτι) κι ο πατέρας του Δ.Χ., ο γνωστός ηπειρώτης ποιητής Γεώργιος Πελλερέν, κατέγονταν από τη Βούρμπιανη της Κόνιτσας, το γνωστό Μαστοροχώρι, όπου μάλιστα υπηρέτησε σα δάσκαλος το 1906.

Τέλος μια κι αρχίσαμε με την κατάρτιση κάποιου μητρώου, συμπληρώνω πως κι ο Νάσος Βαγενάς, ο νέος ποιητής και Πανεπιστημιακός, πρέπει να θεωρεί τον εαυτό του Κονιτσιώτη αφού κατά πληροφορίες που μου 'δωσε ο συμπατριώτης του κ. Άρης Καραϊσκάκης (Ζευξίδος 1, Θεσσαλονίκη) κι αυτού ο πατέρας γεννήθηκε στις Πάδες της Κόνιτσας.

Με τους παραπάνω λογοτέχνες ασχολήθηκαν κι άλλα έντυπα της Αθήνας, όμως επειδή ξέρω το ενδιαφέρον σου γι' αυτό

ΙΣΠΑΝΙΚΑ

"Caminate
no hay camino
te hace camino
al andar."

ΣΤΟ ΙΣΠΑΝΙΚΟ - ΛΑΤΙΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ "AL ANDAR"

Έτος Ιδρύσεως 1978
Χαρ. Τρικοπούη 170α
ΑΘΗΝΑ 114 72

Για νέους και μεγάλους να σοβαρή προπάθεια για γνωριμία με την Ισπανική Γλώσσα και τον Ισπανόφωνο Πολιτισμό.

Τα ΙΣΠΑΝΙΚΑ είναι η Εθνική Γλώσσα της Ιβηρικής Χερσονήσου (εκτός της Πορτογαλίας) και όλης της Λατινοαμερικανικής Ηπείρου (εκτός της Βραζιλίας).

Σε παγκόσμια γεωγραφική έκταση, τα Ισπανικά είναι η πρώτη ομιλούμενη γλώσσα. (Στις ΗΠΑ είναι η δεύτερη γλώσσα μετά τα αγγλικά και σε πολλές χώρες της Ευρώπης είναι υποχρεωτική στα σχολεία και στα πανεπιστήμια).

Οι Ισπανόφωνοι λαοί είναι τόσο πλούσιοι σε ιστορία και πολιτισμό, που αξίζει να τους γνωρίσουμε από κοντά. Ακόμα το δικό τους «σημέρα», η κοινωνική τους πραγματικότητα, η λογοτεχνία, η λαϊκή τέχνη, η μουσική, κάθε άλλο μέσο έκφρασης δεν είναι μακριά μας, όσες χιλιάδες χιλιόμετρα κι αν μας χωρίζουν. Και η δημιουργία μιας ζωντανής επαφής μαζί τους έχει σίγουρα πολλά να μας προσφέρει. Η γλώσσα είναι το μέσο που θα μας επιτρέψει να τους πλησιάσουμε, να τους νοιώσουμε.

Λειτουργούν στο κέντρο
AL ANDAR:

- Κύκλοι σπουδών αναγνωρισμένοι από το Πανεπιστήμιο Complutense της Μαδρίτης.
- Τμήματα κανονικά και εντατικά για αρχάριους και προχωρημένους.
- Τμήματα επιστημονικής ορολογίας.
- Σεμινάρια ισπανόφωνου πολιτισμού.
- Λειτουργεί δανειστική βιβλιοθήκη και
- Διδάσκονται φολκλωρικοί χοροί της Λατινικής Αμερικής.

Πληροφορίες και εγγραφές:
από 2 Σεπτεμβρίου
Κάθε μέρα από 10-1 π.μ. και 5-9 μ.μ. εκτός Σαββάτου και Κυριακής.
Τηλ. 64.62.786 - 64.40.881

τον ακραίο τόπο, την περιοχή της Κόνιτσας, όπου και διαβάξασαι «μετά μανίας», καθώς με μεγάλη μου χαρά έμαθα φέτος, θέρωρσα, ανεξάρτητα από την εκτίμηση που εγώ προσωπικά σου έχω, να σου στείλω τις πληροφορίες αυτές, βέβαιος πως πάνε προς τη σωστή κατεύθυνση.

Με αγάπη κι εκτίμηση
Γιάννης Γ. Αυμερόπουλος

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ...

● Σχετικά με προηγούμενα γράμματα και δημοσιεύματα στο «Αντί» για τη διαδικασία εκλογής καθηγητών στα Γιάννενα ήραμε από τον Π. Νούτσο, αναπληρωτή καθηγητή στη Φιλοσοφική, την επιστολή που ακολουθεί. Υπενθυμίζουμε ότι στην πρώτη επιστολή του Π. Νούτσου (Αντί τχ. 293) απάντησε ο Υπουργός Παιδείας κ. Κακλαμάνης στο τχ. 296 και για το ίδιο θέμα δημοσιεύσαμε την άποψη του κ. Π. Κυριακίδη στο τχ. 298.

Αγαπητό «Αντί»,

Θα ήθελα να θέσω ορισμένα ερωτήματα σε αρμοποιημένο επιστολογράφο σου, αφού πρώτα απευθυνθώ στον υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Απ. Κακλαμάνη:

α) Ποια πανεπιστημιακή αρχή εξέδωσε τα «συμπληρωματικά έγγραφα» που, όπως γράφετε (τχ. 296, 2.8.1985, σ. 55), «προσκόμισε» ιδιωτικά ο κ. Π. Κυριακίδης στο Υπουργείο;

β) Μπορεί απ' αυτά τα «συμπληρωματικά έγγραφα» να προκύψει ότι τα δύο υπεράριθμα μέλη

του εκλεκτορικού σώματος τελούν τον κρίσιμο χρόνο της εκλογής σε εκπαιδευτική άδεια», δηλαδή μπορούν να ανατρέψουν τα πρακτικά και ειδικότερα το σημείο που ρητά αναγράφει (σ. 99) ότι «σε σύνολο 37 εκλεκτόρων, από τους οποίους βρίσκονται σε εκπαιδευτική άδεια οι επτά (7), από τους οποίους οι δύο (2) διακόπτοντας την άδειά τους είναι παρόντες στην εκλογή. Επί συνόλου 32, είναι παρόντα και ψήφισαν εκκοιμισμένοι οκτώ (8) μέλη του εκλεκτορικού σώματος...»;

Έρχομαι αμέσως στον κ. Παύλο Κυριακίδη, υποψήφιο για τη θέση επικούρου καθηγητή της Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων:

α) Η διδασκαλία του «αυτοτελών» μαθήματος «Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία» («Ιστορία των κοινωνιολογικών θεωριών»), που είχε εισαχθεί το 1978 στο πρόγραμμα σπουδών της Φιλοσοφικής σχολής με πρόταση του καθηγητή της Ιστορίας της Φιλοσοφίας, είχε ανατεθεί ή όχι, με διαδοχικές αποφάσεις, σε μέλη των εδρών και, μετά το νόμο 1268, του Τομέα της Φιλοσοφίας (Θ. Βέικος, Γ. Αποστολοπούλου, Π. Νούτσος), με μόνη εξαίρεση το πανεπιστημιακό έτος 1979/80, οπότε ανατίθεται στην κ. Α. Φραγκουδάκη (ο αυτονομαζόμενος «ειδικευμένος» πολύ αργότερα, το πανεπιστημιακό έτος 1983/84, διδασκε μια φορά αυτό το μάθημα, όταν αποφάσισε να εγκαταλείψει τα μαθήματα Ψυχολογίας που δίδασκε από καταβλητής διορισμού του, από το 1970); β) Τι γνώμη έχει για την έμμεση αιτίαση του κ. Κακλαμάνη ότι αυτός παραπλάνησε το Υπουργείο με την προσκόμιση των «συμπληρωματικών εγγράφων»; γ) Γιατί φοβάται την τυχόν έκδοση των πρακτικών (που δεν αποτελούν απόκρυφα ευαγγελικά αναγνώσματα, κατάλληλα για τον κλειστό περίβολο της μικρόχρονης πανεπιστημιακής καθημερινότητας, αλλά —σύμφωνα με το νόμο 1268, άρθρο 15 § 4θ— «είναι προσιτά σε κάθε ενδιαφερόμενο») της άκυρης εκλογής του; Επειδή, ίσως, ο καταγισμός των κριτικών παρατηρήσεων δεν άφησε ανέγγιχτη τη φιλάνθρωπη γενικότητα, μια και σχεδόν όλοι οι λακωνίζοντες από την «ταλαιπωρία» της εξαντλητικής κρίσης του έργου του υποστηρικτές του αναγκάστηκαν να τις δεχθούν ως ορθές;

δ) Γιατί εξακολουθεί να σιωπά στο μοναδικό ερώτημα που έθετε η πολύωρη αυτή συνεδρία και το δημοσίευσά μου (στη βιβλιοκρισία του εγχειριδίου της «Κοινωνιολογίας» είχα επισημάνει «ετεροχρονισμούς», αντιφάσεις, φιλοξενία ξένης πνευματικής παρουσίας, άγνοια των πηγών, ηθιολογικές απλουστεύσεις και κοινοτοπίες, ερμηνευτικά και μεθοδολογικά ατοπήματα) και που αφορά την επιστημονική του ανε-

πάρκεια, όπως ακριβώς την πιστοποιήσαν οι εισηγητές (Μ. Ηλιού, Κλ. Ναυρίδης, Κ. Τσουκαλάς) και τα παρόντα (πλην μιας ψήφου) μέλη (Γ. Μαυρογιώργος, Μ. Νασιάκου, Π. Νούτσος, Χ. Νούτσος, Ε. Παπαδημητρίου) του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας (σημειώνω ότι η διαδικασία αυτονομής του είχε λήξει μια βδομάδα νωρίτερα από τη —και γι' αυτό το λόγο— νομικά διαβλητή εκλογή);

ε) Γιατί αδυνατεί να καταλάβει ότι η προσφυγή στο νομικό τύπο κρίνεται αναγκαία, όταν πάσχει ανεπανόρθωτα η «ουσία»; στ) Ποιος τελικά ευθύνεται για το «διοικητικό χάος» (αν θεωρηθεί επιτυχής η έκφραση), όσοι αρκετά χωρίς το είχαν επισημάνει (με δύο δημοσιεύματα και συναφείς επιστολές προς την τότε ηγεσία του Υπουργείου) ή όσοι με τις άδικαιολόγητες παραλείψεις τους¹ το προκάλεσαν;

Δεν επιχαιρώ ούτε για την ανάκληση του διορισμού του κ. Κυριακίδη ούτε για την απρόσμενη απογοήτευση όσων βιάστηκαν να τον συγχαρούν με επιστολές που θύμιζαν την υπόθεση Συκουητή από την ανάποδη. Γι' αυτό, άλλωστε, κατανοώ τη μάταιη προσπάθειά του να εμφανισθεί ως «εταίων καρδιάς και νεφρούς» και κυρίως να μετατραπεί σε τιμητή, επινοώντας ασύστατα «argumeta ab hominibus» που, τουλάχιστον κατά την Αγία Γραφή, συνιστούν πρόδηλες ύβρεις. Τα παραμύθια, ιδίως στους ενήλικες που έχουν απολακτίσει τους «ρατσοί», δεν προσφέρουν την επιθυμητή (για να χρησιμοποιήσω παγανιστική ορολογία) «παραμυθία». Χωρίς να προβά σε οποιοδήποτε προσωπικό χαρακτηρισμό, έκρινα —όπως και άλλοι συνάδελφοί— το συγγραφικό του έργο. Αν μπορείς να το υπερασπίσει επιτέλους, ανασκευάζοντας punctum contra punctum όσα καταχωρίστηκαν στις εκατό σελίδες των πρακτικών της άκυρης εκλογής του.

Φίλικα
Παναγιώτης Νούτσος

1. Από κύκλους του ενδιαφερόμενου διαδίδεται ότι το Υπουργείο προσανατολίζεται να αναπέμψει την εκλογή στο «Φιλοσοφικό Τμήμα». Τέτοιο Τμήμα δεν υπάρχει πια. Όπως αναγράφεται στο Προεδρικό Διάταγμα 445 (18-10-1984), άρθρο 9 §1, η «διαδικασία συνεχίζεται από το σημείο στο οποίο έχει σταματήσει» στα νέα Τμήματα που από μήνες λειτουργούν αυτοδύναμα (από τις 18-1-1985 έχει ενταχθεί το ΔΕΠ στα αυτοτελή Τμήματα, έχουν εκλεγεί πρόεδροι κτλ.). Με τον τρόπο αυτό, άλλωστε, έγινε η επανάληψη της εκλογής των κ. Γκότοβου και Πανακωνσταντίνου. Ας μην υποπέσουμε πάλι στην τακτική του «δύο μέτρα και δύο σταθμά». Το δις εξαμαρτείν...

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Δημοσίες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Υπευθύνος τυπογραφείου:
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σπάρτακος 9, Καλλιθέα
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φίλμ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«Εκδοτικός επιχειρήσεις»
Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ Α.Ε.
Πειραιώς 52, Μοσχάτο
Τηλ. 48.12.558 - 48.22.779

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξάμ. 850 δρχ. · Ετήσια 1.700
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 8.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη · Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 13
ετήσια: δολ. 28
Η.Π.Α. · Καναδάς · Αφ. Ασία ·
Αυστραλία · Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 15
ετήσια: δολ. 30

● Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

● ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 70
● ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 100

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

● Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819

● Για τα βιβλιοπωλεία
Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο
Μ. Κοτζιά και Σία Ο.Ε.
Τοιμική 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

ΜΠΟΡΙΣ ΒΙΑΝ

‘Ο Κομπάρσος

Μεταφρασμένο
ΡΙΤΣΑ ΚΩΛΑΪΤΗ

ΝΕΦΕΛΗ

‘Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομηχάλη 9 - Αθήνα 10679
Τηλ. 3639962 - 3607744

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΟΛΥΤΥΠΟ**

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Η ΑΔΙΑΧΩΡΗΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΝΑΣ ΔΙΑΔΟΥΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΑΘΗΝΑ 1985

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»,
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Κυκλοφόρησε το 8ο τεύχος

νηπιαγωγείο

το αστεράκι

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό άστεράκι».
- Μιά μικρή δαση μέσα στο ταϊμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο - Διδασκαλία και επίβλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και αγάπης για τό παιδί.
- Έλάτε νά γνωριστούμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Γκόλφω Τζελετοπούλου - Ευθυμίου
Βαλαμώνος 4 και Άσκληπιού τηλ. 6447830 - 3635419.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

προς τις γυναίκες και τους άντρες

ηλικίας
25 - 50 ετών

(άλλοτε αναγνώστες
του
«ΜΙΚΡΟΥ ΗΡΩΑ»)

Σελίδες 210
Τιμή:
150 δρχ.

—Για όσους αγάπησαν τον «ΜΙΚΡΟ ΗΡΩΑ», το δραυλικό ανάγκωσμα των παιδικών τους χρόνων και τον ξαναφέρνουν συχνά στη σκέυη τους με βαδιά συγκίνηση και γλυκιά κάπως δλιμμένη νοσταλγία.

—Για όσους θα ήδελαν, ν' αποκτήσουν για τη βιβλιοθήκη τους τους εξαντλημένους πια τόμους του αγαπημένου τους περιοδικού και να γνωρίσουν τα παιδιά τους τις συναρπαστικές ιστορίες που τους γαλούχησαν...

★ ... ο «ΜΙΚΡΟΣ ΗΡΩΣ» ξανακυκλοφορεί σε νέα (ΤΕΤΑΡΤΗ από το '52) έκδοση, σε σχήμα βιβλίων τσέπης (ένα βιβλίο για κάθε τόμο)!

**Ο Μικρός
ΗΡΩΣ**

ΚΑΘΕ ΠΕΜΠΤΗ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
ΕΝΑΣ ΤΟΜΟΣ

Ζητήστε **ΣΗΜΕΡΑ**
στα περίπτερα τον τόμο 22
...για τη βιβλιοθήκη σας και τα παιδιά σας!

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»!

Επιτέλους, ένα βιβλίο για την ελληνική κακογουστιά (κιτς), ένα βιβλίο «περιήγηση» στον κόσμο του φτηνού γούστου όπως διαμορφώνεται μέσα στην καθημερινή ζωή, την ελληνική ζωή, τη δική μας ζωή. Με κείμενα και φωτογραφίες που παρουσιάζουν ανάγλυφα το «κιτς», ένα φαινόμενο «γραφικό» αλλά και επικίνδυνο. **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι τὸ ωραῖον»

Μέσα στις σελίδες του θα δείτε να παρελαύνουν... η Πατρίς, η Θρησκεία, η Οικογένεια, η Κοινωνία, η Επικοινωνία, η Πολιτική, η Τέχνη. Το κιτς υπάρχει γύρω μας, σ' όλη την Ελλάδα: από το Διδυμότειχο μέχρι τα Φιλιππιάδα και από τα Γιάννενα μέχρι τη Λάρισα και —φυσικά— την Αθήνα.

Ειδικά άρθρα και πάνω από 1.000 φωτογραφικά θέματα, αποκαλύπτουν, διακωμωδούν και καταγγέλλουν το κιτς δημιουργώντας ένα μοναδικό λεύκωμα επίκαιρο, ενδιαφέρον, απολαυστικό. **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραῖον»

Η παρέλαση του κιτς συνεχίζεται. Ανακαλύψτε το κιτς σε κορνίζες, γκομπλέν, μπιμπλό, χαλκοτεχνήματα, χόμπι, τουριστικά σουβενίρ, εικονίτσες, προσκηνητάρια, τάφους, πλαστικά λουλούδια, εκκλησίες, είδη για γάμους και βαφτίσια, φωτιστικά, τηλεφώνια, εξώφυλλα βιβλίων, αθλητικό και πολιτικό τύπο, παιδικά είδη, καρτ ποστάλ, ντισκο, φαγάδικα, ταβέρνες, πιτσερίες, μόδα, αυτοκίνητα, μαγαζιά, σπίτια, έπιπλα... Αλλά κιτς υπάρχει και στο πορνό, στο αθλητικό ή πολιτικό πανηγύρι, στο τραγούδι, το σινεμά, το θέατρο, την τηλεόραση, τη διαφήμιση... Το κιτς υπάρχει παντού και παραμονεύει... **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραῖον»

Για το κιτς σε όλες του τις μορφές γράφουν οι: Χρ. Βακαλόπουλος, Χρ. Γιανναράς, Περ. Γιαννόπουλος, Μ. Γιουρσενάρ, Γ. Καλιόρης, Χ. Καμπουρίδης, Α. Κηληδόνης, Α. Κολτσίδα, Δ. Κούτσικου, Α. Κυριακίδου - Νέστορος, Π. Μαρτινίδης, Μ. Μποσαντζόγλου, Δ. Πικιώνης, Δ. Ραυτόπουλος, Δ. Σκάλος και Ν. Χατζηκυριάκος - Γκίκας. Προλογίζει η υπουργός Πολιτισμού και Επιστημών Μελίνα Μερκούρη. **Ωραίο βιβλίο!**

Τι είναι «ΚΙΤΣ»

Η λέξη kitsch έχει γερμανική προέλευση προέρχεται από την ιδιωματική φράση kitschen που σημαίνει «πασαλείβω». Το επίθετο kitsch στην τέχνη χρησιμοποιήθηκε για το χαρακτηρισμό του ευτελούς, του φτηνού, του κακόγουστου.

ΕΚΔΟΣΗ:
«ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΑΝΤΙ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΠΟΛΥΩΤΟ

Δεινοκράτους 131, Αθήνα 115 21
Τηλ. 72.29.237

«Κάτι το ωραῖον»

Με φωτογραφικό υλικό που βασίζεται σε ρεπορτάζ των Χρ. Βλαχου, Τ. Βρεττού και Α. Μιαούλη και εμπλουτίστηκε από αρχαιακό υλικό πολλών επαγγελματιών και ερασιτεχνών φωτογράφων. **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραῖον»

Ένα βιβλίο ντοκουμέντο!

Μια έκδοση των «Φίλων του περιοδικού ΑΝΤΙ»

- 360 σελίδες • 1059 εγχρώμες και μαυρόασπρες φωτογραφίες
- Σε σχήμα 21 x 28 πανόδετο

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»

ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΚΟΓΟΥΣΤΙΑ

Ωραίο βιβλίο!

